

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
ҚАЗАҚ СПОРТ ЖӘНЕ ТУРИЗМ АКАДЕМИЯСЫ

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
КАЗАХСКАЯ АКАДЕМИЯ СПОРТА И ТУРИЗМА

MINISTRY OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION
KAZAKH ACADEMY OF SPORT AND TOURISM

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ
МИНИСТРЛІГІ

ҚАЗАҚ СПОРТ ЖӘНЕ ТУРИЗМ
АКАДЕМИЯСЫ

I Республикалық ғылыми-практикалық конференция
«Тіл және мәдениет: жаһандану
жағдайындағы қарым-қатынас»
2025 жылдың 19 наурызы

МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

I Республиканской научно-практической конференции
«Язык и культура: взаимосвязь
в контексте глобализации»
19 марта, 2025г.

COLLECTION OF MATERIALS

I Republican scientific and practical conference
"Language and culture: interrelation
in the context of globalization"
March 19, 2025

Алматы қ., Қазақстан
Г. Алматы, Казахстан
Almaty, Kazakhstan

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ
МИНИСТРЛІГІ**

ҚАЗАҚ СПОРТ ЖӘНЕ ТУРИЗМ АКАДЕМИЯСЫ

**МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

КАЗАХСКАЯ АКАДЕМИЯ СПОРТА И ТУРИЗМА

**MINISTRY OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION
KAZAKH ACADEMY OF SPORT AND TOURISM**

**I Республикалық ғылыми-практикалық конференция
«Тіл және мәдениет: жаһандану жағдайындағы қарым-қатынас»
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ
2025 жылдың 19 наурызы**

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

**I Республиканской научно-практической конференции
«Язык и культура: взаимосвязь в контексте глобализации»
19 марта, 2025г.**

COLLECTION OF MATERIALS

**I Republican scientific and practical conference
"Language and culture: interrelation in the context of globalization"
March 19, 2025**

Алматы қ., Қазақстан
Г. Алматы, Казахстан
Almaty, Kazakhstan

ӘОЖ 001

КБЖ 72

Б 82

Б 82

«Тіл және мәдениет: жаһандану жағдайындағы қарым-қатынас» І республикалық ғылыми-практикалық конференциясының материалдар жинағы. 19 наурыз 2025ж.-Алматы: Smart university Press, 2025.-197б.

ISBN 978-601-7964-90-20

Жинаққа «Тіл және мәдениет: жаһандану жағдайындағы қарым-қатынас» І республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдар жинағы енгізілді.

Конференция мақсаты - жаһандану дәуірінде тіл мен мәдениеттің өзара байланысын зерттеу, мәдениетаралық коммуникация мен ұлттық тілдің маңыздылығын арттыру, сондай-ақ жаһандану процестерінің тілдер мен мәдениеттерге әсерін талқылау.

Конференцияға қатысушылар- студенттер, магистранттар және басқа оқу орындарыны студенттері мен магистранттары.

The collection includes a collection of materials of the first Republican scientific and Practical Conference "language and Culture: Communication in the context of globalization".

The purpose of the conference is to study the relationship between language and culture in the era of globalization, to increase the importance of intercultural communication and the national language, as well as to discuss the impact of globalization processes on languages and cultures.

Participants of the conference are students, undergraduates and students and undergraduates of other educational institutions.

ӘОЖ 001

КБЖ 72

ISBN 978-601-7964-90-20

Қазақ спорт және туризм академиясы, 2025

ҰЙЫМДАСТЫРУ КОМИТЕТІ:

Орынбаева У.К.	Қазақ,орыс және шетел тілдері кафедрасының меңгерушісі, PhD, қауымдастырылған профессор
Болғанбаева Б.Д.	Қазақ,орыс және шетел тілдері кафедрасының ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор
Ақылбаева Т.Ж.	Қазақ,орыс және шетел тілдері кафедрасының аға оқытушысы, магистр
Бахытжан Э.Қ.	Қазақ,орыс және шетел тілдері кафедрасының аға оқытушысы, магистр

ОРГАНИЗАЦИОННЫЙ КОМИТЕТ:

Орынбаева У.К.	Кафедра казахского, русского и иностранных языков, PhD, ассоциированный профессор
Болганбаева Б.Д.	Кафедра казахского, русского и иностранных языков, к.ф.н., ассоциированный профессор
Ақылбаева Т.Ж.	Кафедра казахского, русского и иностранных языков, старший преподаватель, магистр
Бакытжан Э.К.	Кафедра казахского, русского и иностранных языков, старший преподаватель, магистр

ORGANIZING COMMITTEE:

Orynbayeva U.K.	Department of Kazakh, Russian and foreign languages, PhD, associated professor
Bolganbayeva B.D.	Department of Kazakh, Russian and foreign languages, c.ph.s., associated professor
Akylbayeva T.Zh.	Department of Kazakh, Russian and foreign languages, senior teacher, master
Bakytzhan E.K.	Department of Kazakh, Russian and foreign languages, senior teacher, master

МАЗМҰНЫ//СОДЕРЖАНИЕ//CONTENT

Секция 1. Интернационализация спорта и его влияние на обучение языкам и межкультурную коммуникацию. Секция 1. Спортты интернационалдандыру және оның тіл үйрету мен мәдениетаралық қарым-қатынасқа әсері. Section 1. Internationalization of sports and its impact on language learning and intercultural communication.	
<i>Tazhimurat A., Myrzaliyeva S.E.</i> Cross-cultural communication and the use of English in the hotel business	9
<i>Дәулеткелді А., Ақажанова А.А.</i> Ұлттық ойын арқылы жоғары оқу орны студенттерінің дүниетанымын дамыту	12
<i>Әлайдарова А., Ермакова Т.Н.</i> Орта және жоғары сыныптарда «Қазақ тілі» пәнін оқытудағы грамматикалық тақырыптардың сабақтастық деңгейі	17
<i>Жаныбек М.Ж.</i> Спортты интернационалдандыру және оның тілдерді оқытуға және мәдениетаралық коммуникацияға әсері	22
<i>Игилик Н.</i> Қазақстандағы футбол спортының мүмкіндіктері	24
<i>Қадылбек А.</i> Спорттағы тіл және мәдениет: спортты интернационалдандыру және оның тілдерді оқытуға және мәдениетаралық коммуникацияға әсері	27
<i>Молдаханова Ж., Болғанбаева Б.Ж.</i> Спортты интернационалдандыру және оның тілдерді оқытуға және мәдениетаралық коммуникацияға әсері	31
<i>Maltseva R., Bakytzhan E.</i> Language barriers in multicultural sports teams: problems and solutions	33
<i>Sembayeva R., Bakytzhan E.</i> Digital Media and Language in Sports: How Social Media Shapes Athletes' Communication	38
<i>Zhaukumova Sh.K.</i> Language and physical education in the conditions of globalization	43
<i>Кенжитаева Ж.Л., Кажгалиева А.М., Ерденова З.С.</i> Формирование межкультурной компетенции и воспитания	48
Секция 2. Язык и культура в спорте: образовательные подходы в условиях глобализации. Секция 2. Спорттағы тіл және мәдениет: жаһандану жағдайындағы білім беру тәсілдері. Section 2. Language and culture in sports: educational approaches in the context of globalization.	
<i>Ломакин А.А., Винокурова Е.И.</i> Роль спорта в обучении иностранным языкам	54
<i>Саулетай Ш.Қ.</i> Бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілетін дамытудың қазіргі жағдайы	59
<i>Әлімнұр Л., Мырзалиева С.Е.</i> Ағылшын тілі арқылы туризмге жаңа көзқарас: тілді үйреніп әлемді аш	66

Уалиханов Р., Мырзалиева С.Е. Спорт арқылы тілдерді оқыту: жаһанданған әлемдегі мүмкіндіктер мен сын қатерлер	72
Alpysbaeva M. The global flow: language, culture, sport and the path to a better self	77
Бабалыкова А.Г., Оспанова А.Б. Методы преодоления сложностей через английский язык в процесс гимнастических тренировок и тренировок пловцов	81
Askhatkyzy Zh., Orynbayeva U.K. Phrasal verb and its place in the phraseological system of the english language	87
Едильбаев Д. Спорттағы тіл және мәдениет: жаһандану жағдайындағы білім беру тәсілдері	92
Иемберді Н. Спорттағы тіл және мәдениет: жаһандану жағдайындағы білім беру тәсілдері	94
Koigeldy I., Aralbai A., Orynbayeva U.K. Formation of the communicative competence of physical training students by means of project technology	96
Молдақын А.А., Балтабаева Г. С. Интербелсенді әдістердің қазақ әдебиеті сабағындағы рөлі	101
Манат А. Спорттық аударма және терминология туралы зерттеулер	106
Нұрболұлы С. Спорттағы тіл және мәдениет: жаһандану жағдайындағы білім беру тәсілдері	108
Ахметбаева Б., Усінбекова Н.И. Шетел тілінде ауызша сөйлеуге және тыңдауға студенттерді үйретудегі жаңаша әдіс-тәсілдерді қолдану жолдары	110
Divert A., Berdysheva A. Cultural Influence on Sports Training and Communication	114
Есенбекова Б., Болғанбаева Б.Д. Спорттағы тіл және мәдениет: жаһандану жағдайындағы білім беру тәсілдері	118
Mukhanbetzhanova Zh., Boltayeva G. A. The role of proverbs and sayings in the form of sports culture	120
Nagimulla M., Orynbayeva U.K. Using Mobile Applications in Teaching Language and Culture in Sports	123
Секция 3. Обучение языкам через спорт: возможности и вызовы в глобализированном мире. Секция 3. Спорт арқылы тілдерді оқыту: жаһанданған әлемдегі мүмкіндіктер мен сын-қатерлер. Section 3. Learning languages through sport: opportunities and challenges in a globalised world.	
Baimuratova A., Amankeldyuly A., Orynbayeva U.K. Film as a variant of language play	127
Bekmaganbetova A., Orynbayeva U.K. Phenomenon of advertising discourse in English language linguoculture	132
Алтынбек Н. Рациональное питание – показатель здоровья спортсмена	139
Балтабай З.М., Айтуганова А.Н. История волейбола: от зарождения до наших дней	141

Ганикызы Б., Бердиллаева М.Б. Қазақ мақал-мәтелдерінің тәрбиелік мәні және әр жас кезеңдері бойынша қолданылуы	145
Каирбаева А., Сегизбаева М.А. Язык – основа национальной культуры	148
Рамазанова А., Тұрабай Г.К. Тілдің әлемді тануға әсері: ойлау мен тіл, әлемді түсіну жүйесіндегі өзара байланыс	152
Орынбаева А., Садирова А.А. Обучение языкам через спорт: возможности и вызовы в глобализированном мире	159
Сейтжанова А., Бердиллаева М.Б. Жастар арасында қазақ тілінің қолданысы	163
Сұлтан Б. Язык и культура в спорте: образовательные подходы в условиях глобализации	166
Сыбайлас А.М., Болғанбаева Б.Д. Спорт арқылы тілдерді оқыту: жаһанданған әлемдегі мүмкіндіктер мен сын-қатерлер	168
Умек Г. Язык и культура в спорте: образовательные подходы в условиях глобализации	172
Үнтүмак Д., Орынбаева У.К. Linguopragmatic characteristics of youth slang	174
Кылышпаева М.Х. Значение цифровых образовательных ресурсов в обучении иностранному языку студентов вуза	179
Рамазанова А., Сегизбаева М.А. Трехязычие в Казахстане	185
Жумагулов Б., Минбаева С.М. Формирование гражданской зрелости через примеры выдающихся казахстанских спортсменов	188
Нұрхожа Д., Минбаева С.М. Спортивное наследие Дениса Тена как основа формирования патриотического идеала	191
Dauletkaliyeva A., Boltayeva G.A. The evolution and influence of artistic gymnastics	194
Nuraly S.T. The role of globalization in the formation of future tourism specialists' communicative competence	196
Bolatova B. B. Peculiarities of new technologies used in physical education lessons	199
Каден А.Б., Айтуганова А.Н. Язык и культура в спорте: образовательные подходы в условиях глобализации	204
Кудайбергенов А., Акылбаева Т.Ж. Термины и фразы: интернационализация спорта и его влияние на обучение языкам и межкультурную коммуникацию	208

Секция 1. Интернационализация спорта и его влияние на обучение языкам и межкультурную коммуникацию
Секция 1. Спортты интернационалдандыру және оның тіл үйрету мен мәдениетаралық қарым-қатынасқа әсері
Section 1. Internationalization of sports and its impact on language learning and intercultural communication

UDC 8100112/18

CROSS-CULTURAL COMMUNICATION AND THE USE OF ENGLISH IN THE HOTEL BUSINESS

Tazhimurat A.

Scientific supervisor: Myrzaliyeva S.E., master of science
Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty c., Kazakhstan

Annotation: The hotel industry serves as a global hub where diverse cultures intersect. Effective cross-cultural communication is critical for ensuring high-quality customer service and maintaining positive guest experiences. English has become the primary lingua franca in the international hotel business, enabling communication between staff and guests from different cultural and linguistic backgrounds. This article explores the role of English in facilitating cross-cultural communication within hotels, the challenges faced by staff in multicultural environments, and the strategies employed to overcome these challenges.

Keywords: Cross-cultural communication, English language, hotel business, multiculturalism, hospitality management

The globalized nature of the hotel industry necessitates effective communication between employees and guests from diverse cultural backgrounds. Language barriers, cultural differences, and varying communication styles can create misunderstandings and reduce service quality. English, as the dominant global language, plays a vital role in overcoming these challenges. Understanding how English functions as a bridge in cross-cultural communication is essential for developing strategies that enhance guest satisfaction and operational efficiency.

Cross-cultural communication refers to the process of exchanging information between individuals from different cultural backgrounds. In the hotel industry, front desk employees, concierge services, housekeeping, and management all engage with international guests, making intercultural competence as a key skill.

Cultural differences influence communication styles, including preferences for direct or indirect speech, non-verbal cues, personal space, and attitudes toward time. Misunderstandings may arise if employees are unaware of cultural norms or if they misinterpret behaviors rooted in cultural traditions. Effective cross-cultural communication in hotels requires cultural awareness, sensitivity, and adaptability from all staff members [1].

English serves as the primary medium of communication in most international hotels. It functions as a bridge language that allows staff and guests to interact despite differences in native languages. In multinational hotel chains, English is often the official working language, facilitating internal communication across different branches and ensuring consistency in service standards [2].

English allows hotel staff to serve guests from various countries without the need for translation services for every language. Its proficiency among employees streamlines communication across departments, especially in multinational hotels.

Many hospitality trainings programs, manuals, and certifications are available primarily in English, ensuring staff gain access to global best practices. However, not all hotel employees possess the same level of English proficiency, leading to communication breakdowns. Certain phrases or idiomatic expressions may carry different meanings across cultures, increasing the risk of misinterpretation. Guests may expect personalized service in their native language, which can be challenging if English is the only common language.

Cross cultural training means offering different training courses that aims to create awareness in team with culturally diverse cultures. For example, Marriott Hotels & Resorts is good at team building as it offers different courses to its senior managers at all regions and middle and lower level managers in some regions where there is culturally diverse workforce within a particular hotel. However, the organization needs to provide further trainings to its managers and employees such as cross- cultural training for team building, management, negotiation, diversity and specific culture training [3].

To enhance cross-cultural communication, hotels can adopt the following strategies:

1. Language Training Programs: Providing regular English language training tailored to the hospitality industry can enhance employees' confidence and communication skills.

2. Cultural Awareness Workshops: Training staff to understand cultural differences and common guest preferences from key markets (e.g., Asian, Middle Eastern, Western) helps minimize cultural misunderstandings.

The training Structure can be the following:

Stage I – Creating motivation among staff and familiarizing them with the Rules of Communication with guests.

Stage II – Training in conversational etiquette phrases for guest service.

Stage III – Politeness training, incorporating linguistic and intercultural aspects, with an analysis of linguo-communicative situations.

Stage IV – Reinforcing communicative behavior skills through authentic test exercises with answer keys, followed by discussion [4].

3. Multilingual Staff Recruitment: Employing staff with diverse language skills, in addition to English proficiency, helps cater to specific guest segments.

4. Use of Technology: Translation apps, multilingual service kiosks, and digital communication platforms can assist in overcoming language barriers.

For instance, Henn-na Hotel, Sasebo, Japan, the world's first hotel where guests are served by robots, including reception administrators, bellhops, and housekeeping staff.

5. Standardized Communication Protocols: Developing clear communication guidelines, service scripts, and visual aids can support consistent service delivery across cultures [5].

Table 1-The traditional arrival–departure hospitality cycle

Stage	Activity	Language used
Arrival	Waiting and welcome at arrival terminal or at home. Guests handing over gifts, hosts help with luggage.	Verbal welcome and greetings accompanied by hugs, smiles, excitement, pleasantries. Invitation to guests to make themselves at home.
Familiarisation	Showing guests around the house. News and story update, getting reacquainted, exchange of experience, small talk.	Conversation may break into smaller groups. More questions and answers, exchanging news, expressing interest/concern.
Engagement	Mealtime conversation, exchange of business and family information. Activities directed towards fulfilling purpose of visit	Increasingly more interpersonal, balance between happy and sad stories. More serious and realistic communication, which may include laughter and argument
Departure	Announcement of departure and preparation for return trip. Farewell and sometimes exchange of gifts. Send-off at home or transport terminal	Exchanges of farewell utterances, hugs, kisses, promises, reassurances, invitations, wishes and gifts. Final thanks and goodbye

In the 1-table, communication during meetings and farewells goes through several stages: arrival, familiarization, engagement, and departure. At each stage, different language expressions are used, reflecting emotions and the situation – from joyful greetings to warm farewells. In English, it is important to be able to politely express hospitality, maintain a conversation, and say goodbye properly, making communication comfortable and natural [6].

In conclusion, in today’s hospitality industry, where diverse cultures intersect daily, effective cross-cultural communication is a crucial factor for success. English serves as the universal language that facilitates communication between guests and staff; however, linguistic proficiency alone does not guarantee high-quality service. To foster seamless interactions, hotels must consider not only language skills but also cultural differences in communication styles, perceptions, and guest expectations.

Ultimately, the combination of language proficiency, cultural awareness, and innovative technologies makes the hospitality industry more inclusive and efficient, ensuring a guest experience where every individual feels heard, understood, and valued.

LIST OF REFERENCES:

1. Hofstede, G. (2001). *Culture’s Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. Sage Publications.
2. Nickerson, C. (2005). English as a lingua franca in international business contexts. *English for Specific Purposes*, 24(4), 367-380.
3. Werner, Schuler and Jackson (2012). *Human Resource Management*. South-Western Cengage Learning

4. Suleyman Numan Oz and et al. (2015). A Conceptual Framework to Explain the Impact of Visitors' Previous Experiences on Customer Satisfaction. Journal of Global Business Insights. 1(1): 38-49

5. Jackson, J. (2014). Introducing Language and Intercultural Communication. Routledge.

6. <https://cyberleninka.ru/article/n/sovershenstvovanie-lingvokommunikativnyh-kompetentsiy-i-navykov-mezhkulturnoy-kommunikatsii-u-lineynogo-personala-otelya-hilton/viewer>

ӘӨЖ: 378.371.38

ҰЛТТЫҚ ОЙЫН АРҚЫЛЫ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ДҮНИЕТАНЫМЫН ДАМУ

Дәулеткелді А., 1-курс студенті,

Ғылыми жетекші: Ақжанова А.А., п.ғ.м., аға оқытушы
С.Сейфуллин атындағы ҚАТЗ КеАК, Астана қ., Қазақстан

Аңдатпа: Қазіргі заманғы білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі – студенттердің танымдық белсенділігін арттыру.

Танымдық белсенділік – білім алушылардың жаңа ақпаратты қабылдауға, талдауға және қолдануға деген ұмтылысы. Ол оқу процесінің тиімділігін арттырып, шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Кілт сөздер: ұлттық ойындар, мотивация, лексика, тоғызқұмалақ, сақина салу, ханталапай.

Қазіргі білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды сақтау мен жаңғырту маңызды орын алады. Қазақ халқының ұлттық ойындары – ата-бабаларымыздан қалған мәдени мұра ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың дүниетанымын, логикалық ойлау қабілетін, ұлттық санасын қалыптастыратын тиімді құрал. Жоғары оқу орындарында ұлттық ойындарды оқу үдерісіне енгізу студенттердің танымдық белсенділігін арттырып, олардың рухани-мәдени дамуына ықпал етеді.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі – студенттердің танымдық белсенділігін арттыру.

Танымдық белсенділік – білім алушылардың жаңа ақпаратты қабылдауға, талдауға және қолдануға деген ұмтылысы. Ол оқу процесінің тиімділігін арттырып, шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Танымдық белсенділік – бұл адамның өз бетінше ойлау, білімді меңгеру және жаңа ақпаратты іздеу қабілеті. Ол оқушылар мен студенттердің интеллектуалды дамуына ықпал етіп, олардың шығармашылық әлеуетін ашады

Танымдық белсенділік төмендегідей маңызды аспектілерді қамтиды:

Мотивация – білімге деген қызығушылықтың жоғары болуы.

Интеллектуалды дербестік – студенттің өз бетінше ойлану және шешім қабылдау қабілеті.

Зерттеушілік дағдылар – жаңа ақпаратты іздеу, талдау және қолдану.

Проблемаларды шешу қабілеті – логикалық ойлау және күрделі мәселелерді шешу дағдылары.

Қазақ халқының ұлттық ойындары – ұлттың мәдени құндылықтарының ажырамас бөлігі. Олар жастардың дене шынығуымен қатар, ой-өрісінің дамуына да ықпал етеді. Бүгінгі таңда жоғары оқу орындарында студенттердің дүниетанымын кеңейту мақсатында ұлттық ойындарды қолданудың маңызы зор.

1. Жоғары оқу орындарында ұлттық ойындарды қолдану тәсілдері

Жоғары оқу орындарында ұлттық ойындарды қолданудың бірнеше тиімді жолдары бар:

Оқу бағдарламасына ұлттық ойын элементтерін енгізу;

Арнайы факультативтік курстар ұйымдастыру;

Студенттер арасында ұлттық ойындар жарыстарын өткізу;

Ұлттық ойындар арқылы тренингтер өткізу. Мысалы, студенттерге арналған «Тоғызқұмалақ» үйірмесін ашу арқылы олардың логикалық ойлауын жетілдіруге болады. Сондай-ақ, «Қазақша күрес» және «Жамбы ату» спорттық ойындары арқылы физикалық дамуымен қатар, ұлттық мәдениетке деген қызығушылықтарын арттыруға болады.

2. Ұлттық ойындар арқылы дүниетанымды дамыту жолдары

Ұлттық ойындар студенттердің дүниетанымын кеңейтудің тиімді құралы болады. Олардың көмегімен:

Студенттер қазақ халқының мәдениеті мен тарихын тереңірек түсінеді;

Ұлттық құндылықтарға құрмет қалыптасады;

Тұлғалық қасиеттер дамиды (шыдамдылық, табандылық, әділдік);

Өлемдік өркениетпен ұлттық мәдениетті сабақтастыру қабілеті артады.

Қазақ тілі мен қазақ әдебиеті пәндерінде қандай ойын элементтерін пайдалануға болады және оны басқа да қандай пәндермен байланыстыруға болады, соған тоқталайын. Оқыту мақсатына қарай тілдік ойындар: лексика фонетикалық, грамматикалық болып бөлінеді. Тілдік ойындардың бұлай бөлінуі шартты түрде ғана, себебі фонетикасыз, фонетиканы лексикасыз, лексиканы грамматикасыз қарастыру, меңгерту мүмкін емес. Лексика-фонетикалық жаттығулардың негізгі мақсаты – оқушының сөзді дұрыс айтуын, дұрыс сөйлеуін қадағалау, дауыс ырғағын дұрыс қалыптастыру. Бұл ойын сабақтың алдыңғы сатысында көп қолданылады.

Сабақтың кейінгі сатысында оқушыларды меңгерген лексикалық материалын тәжірибелік тұрғыда қолдану, сөздерді бір-бірімен байланыстырып сөйлем құрау, оқушыға өз ойын жүйелі түрде жеткізуге машықтандыру үшін грамматикалық ойындар қолданылады. Қазақ тілінің ерекше дыбыстарының анық айтылуын оқушыларға меңгерту үшін, мұғалім ойын үстінде тілдегі сөздердің дұрыс айтылу (орфоэпиялық), сөздердің дұрыс жазылу (орфографиялық) ережелерін де есепке алуы керек. Қазақ тілі мен қазақ әдебиеті сабағында ойын түрлерін пайдалану 5-сыныпта қазақ тілі сабағында оқушылар тіл білімінің лексика және фонетика салаларын, мәтін туралы меңгереді.

Мәтін және оның түрлерін (баяндау мәтіні, сипаттау мәтіні, пайымдау мәтіні) меңгеру барысында «Суреттер сөйлейді» ойынын өткізуге болады. Ойынның мақсаты: балалардың шығармашылыққа қызығушылықтарын, танымдық қасиеттерін ояту. Суретті жақсы көрмейтін бала жоқ. Бұл әрі сурет сабағымен байланысты. Ойынның шарты: мәтіннің түрлеріне байланысты мұғалім суреттер

әкеліп, тақтаға іліп қояды. Белгілі бір уақыт ішінде балалар суреттерді сөйлету керек, яғни суреттерге байланысты шағын мәтін құрау керек. Бұл ойынды мен өз тәжірибемде, яғни қазақ тілінен ашық сабақтарда, топпен жұмыс жүргізу барысында, жекелей жұмыс жүргізуде де қолданып көрдім. Оқушылар қызығып, берілген суреттерді өз ойлары бойынша сөйлетуге барын салды.

Лексика тарауы бойынша жаңа сөздерді, термин, көнерген, табу, тұрақты тіркестерді қайталау барысында **«Сақина салу»** ойынын ойнатуға болады. Ойынның мақсаты: оқушылар меңгерген тақырыптары бойынша алған білімдерін тексеріп, қазақ тілінің сөздік қорын қаншалықты меңгергенін тексеру. Ойынның шарты: сөз жазылып жасырылған қағазды мұғалім әр оқушының алақанына салып шығады, қағаз кімнің алақанында қалса, сол жауап береді. Бұл ойын түрін әрі сергіту сәті ретінде пайдалануға болады. Сонымен қатар, орыс сыныптарында сөздікпен жұмыс жүргізу барысында да тиімді деп ойлаймын. Мысалы, мұғалім сөздің орысшасын жасырады, ал балалар қазақшасын айтуы керек.

Фонетика тарауы бойынша **«Адасқан әріптер»** ойынын ойнатып, дыбыстар мен әріптерді меңгертуге болады. Ойынның мақсаты: қазақ тіліндегі қырық екі әріпті, дыбыстарды, үндестік заңдылығын меңгерту. Ойынның шарты: мұғалім орындары ауысып кеткен әріптер жазылған карточкаларды оқушыларға таратып, оқушылар адасқан әріптерді орнына қойып, сөздерді айтылуы және жазылуына қарай бөліп айту. Мысалы: н,қ,ұ,л,ы - құлын. Айтылуы - құлұн, жазылуы - құлын. Сонымен қатар, мұғалім мұндай бірнеше сөздерді карточкаларға жазбай - ақ, тақтаға да жазып қоюға болады және бұл ойын түрін үлгерімі нашар оқушылармен жүргізсе де болады деп ойлаймын.

Морфологияны қайталау барысында **«Тоғызқұмалақ»** ойынын ойнатуға болады. Морфология - сөз таптарын қарастыратын тіл білімінің саласы, ал қазақ тілінде сөз таптарының саны - 9. Әр сөз табын оқыту ретімен белгілеп, яғни бірден тоғызға дейінгі сандарды пайдаланып, тасты лақтырып, түскен сан бойынша сөз табына сипаттама беру. Ойынның мақсаты: тоғыз сөз таптарын меңгертіп, ұлттық ойынымыз **«Тоғызқұмалақты»** қайтадан жаңа қырынан жандандыру. Ойынның шарты: Морфология - сөз таптарын қарастыратын тіл білімінің саласы, ал қазақ тілінде сөз таптарының саны - 9. Әр сөз табын оқыту ретімен белгілеп, яғни бірден тоғызға дейінгі сандарды пайдаланып, тасты лақтырып, түскен сан бойынша сөз табына сипаттама беру.

Синтаксис тарауын меңгерту барысында **«Пойыз»** ойынын ойнатуға болады. Синтаксис - сөйлем мен сөз тіркестерін зерттейтін тіл білімінің саласы. Сөйлем құрау үшін қатысатын сөйлем мүшелері баяндауыш, бастауыш, толықтауыш, анықтауыш, пысықтауыш екенін бәріміз білеміз. Ойынның мақсаты: сөйлем құрау барысында бес сөйлем мүшесінің ойды анық жеткізу үшін қажет және оны пойыздың вагондары сияқты тіркестіріп, бір - бірімен байланыстырып, ойдың нақтылығын жеткізу үшін сөйлемнің қаншалықты қызмет атқаратынын ұқтыру. Ойынның шарты: мұғалім сөйлем құрау үшін берілетін бес сөйлем мүшесінен пойыздың вагондарын жасап, ойдың нақтылығын анықтау мақсатында сөздерді орнына қойып, сөйлем құрау.

Мысалы: пойыздың басын бастауыш деп, ал қалған сөйлем мүшелерін пойыздың вагондары деп тіркестіру арқылы сөйлем құрастыру немесе сөздерді пойыздың вагондары сияқты тіркестіріп, сөз тіркестерін құрастыру. «Кім тапқыр?»),

«Кім жылдам?» ойындарын өткен тақырыптар бойынша қайталау барысында ойнатуға болады. Ойынның мақсаты: оқушылардың өткен тақырыптар бойынша білімдерін тексере отырып, жылдам ойлауға, жылдам жауап беруге үйрету. Ойынның шарты: мұғалім үйден қайталауға арналған тақырыптар бойынша сұрақтар дайындап әкеліп, берілген уақыт ішінде сұрақтарға кім жылдам әрі дұрыс жауап берді соны бақылап, бағалау.

Керісінше, мұғалім қайталауға арналған тақырыптар бойынша белгілі уақыт ішінде бір - біріне сұрақтар жасырады. «**Ханталапай**» ойыны. Бұл ойын түрін де өткен тақырыптарды қайталау немесе үй жұмысын тексеру мақсатында ойнатуға болады. Ойынның мақсаты: асықпен ойнатылатын ұлттық ойынымызды дәріптей отыра, ұлттық құндылықтарды қайта жаңғыртып, шапшаң ойлап, шапшаң жауап беруге үйрету. Ойынның шарты: ойын үш бөлімнен тұрады. Оқушыларды үш топқа бөлеміз. Әр бөлімде сұрақ дайындауға үш минут уақыт беріп, жауап беруге он минут уақыт беріледі. Қорытындыға бес минут беріледі. Ойынға он бес сұрақ дайындылып, әр топқа конвертке салынып, нөмірленіп бес сұрақ беріледі.

Әр топқа бірден беске дейін нөмірленген асық беріледі. Асықты мұғалім ортаға тастайды, ойыншылар қай нөмірлі асықты алса, сол конверттегі сұрақтарға жауап береді. «Не? Қайда? Қашан?» ойыны. Бұл ойын түрін әдебиет сабағында ойнатуға болады. Ойынның мақсаты: ақын - жазушылар өмірбаяны мен шығармашылығына қатысты мәліметтерді қаншалықты меңгерді соны анықтау және есте сақтау қабілеттерінің қаншалықты жақсы екенін анықтау. Ойынның шарты: өтілген тақырып бойынша, яғни бір ақын - жазушының өмірбаяны мен шығармашылығына байланысты не? қайда? қашан? деген сұрақтарға жауап іздеу. Мысалы: Абай Құнанбайұлының өмірбаяны мен шығармашылығын оқу берілсін.

Ақынның өмірі мен шығармашылығына қатысты «Не?» деген сұраққа: Абайдың «Он жетінші қара сөзінде» Ақыл, Қайрат, Жүрек үшеуі не жөнінде таласты? «Қайда?» деген сұраққа: Абай Құнанбайұлы қайда дүниеге келген? «Қашан?» деген сұраққа: Абай Құнанбайұлы туралы Ахмет Байтұрсынұлының «Қазақтың бас ақыны» деген мақаласы қашан жарияланды? деген сияқты сұрақтар қоюға болады. Осындай сұрақтарды оқушылардың өздеріне дайындатқызуға да болады. «Жатқа айту» ойыны. Бұл ойынды әдебиет сабағында ойнатуға болады.

Ойынның мақсаты: жаттаған өлеңдерін тексеру, есте сақтау қабілеттерін ұштау, жылдамдыққа үйрету. Ойынның шарты: сынып оқушыларын үш топқа бөліп, өлеңдерден жаттаған үзінділерін айтудан жарысады. Бірінші топ бір өлеңнен екі жол айтса, екінші топ жалғастырып екі жолын айтады, басқа өлеңнен екі жол айтады, оны үшінші топ жалғастырып бірінші топқа айтады. Ойын соңында қай топ және қай оқушы көп ұпай жинаса, сол жеңіске жетеді. Осы ойынға ұқсас «Мені жалғастыр...» ойынын да қазақ тілі мен әдебиет сабағында қолдануға болады. Ойынның мақсаты: жылдамдыққа, шапшаңдыққа үйрету. Ойынның шарты: оқушылар ортаға шығып, дөңгеленіп тұрып, мұғалім қолына доп алып, тақырып бойынша сұрақ қойып, бір оқушыға лақтырады. Допты қағып алған оқушы бар білгенін айтып, тоқтап қалған жерінен келесі оқушыға жалғастыруға береді. Осылай оқушылардың дайындықтарының қаншалықты дәрежеде екенін байқауға болады.

Қорытындылай келе, қазақ тілі мен қазақ әдебиеті сабақтарында ойын элементтерін пайдалану өте тиімді деп санаймын. Жалпы ойын сабақтың қызықты өтуіне зор ықпалын тигізеді. Оқушының жас ерекшеліктеріне қарай әр түрлі ойын

түрлері болады. Мен солардың ішінен азына ғана тоқталып өттім. Дегенмен, осы ойын элементтерінің бірін сабақтарымызда қолдансақ, сабағымыз қызықты өтіп, оқушылардың саналарына тез жетеді деп ойлаймын. Қазіргі заман технологиялар заманы болған соң, заман талабына сай білім беру саласында да түрлі өзгерістер болуда. Міне, заманға сай сабақ түрлерін өткізсек, еңбегіміз жемісті болады деп ойлаймын. Оқушы қанша жасқа келсе де, ол ең алдымен бала екенін ұмытпауымыз керек. Ал баланың көңілі ойында. Сондықтан сабағымызда да ойын элементтерін тиімді пайдалансақ, ұйқы басып, шаршап отыратын оқушылар аз болар деп ойлаймын. Бала ойын арқылы түсінбегенін түсініп алады деп ойлаймын. Сабағымыздың бір сарынды өтпей, қызықты өтуіне осы ойын элементтерінің пайдасы зор деп білемін.

Ұлттық ойындарды тек дәстүрлі түрде ғана емес, заманауи әдістермен сабақтастыру да маңызды. Мысалы, оларды сандық технологиялар көмегімен дамыту, мобильді қосымшаларға енгізу студенттер арасында қызығушылықты арттырады.

Мысалға, «Ханталапай», «Аламан бәйге», «Асық» ойындарына арналған Power Point презентациясын жасау үшін келесі қадамдарды орындауға болады:

1. Презентация құрылымы:

- ✦ 1-слайд: Кіріспе (Ойынның атауы, сурет, ұлттық стильдегі фон)
- ✦ 2-слайд: Ойынның тарихы мен маңызы
- ✦ 3-слайд: Ойынға қажетті құралдар (асықтар, алаң, ойыншылар саны)
- ✦ 4-слайд: Ойын ережесі (интерактивті анимациямен)
- ✦ 5-слайд: Ойынды сандық түрде қалай ойнауға болады?
- ✦ 6-слайд: Қорытынды

2. Интерактивті элементтер қосу:

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Akazhanova A., Nurgali S., Alibayeva M., Shadiyeva N., Yelubayeva R. The Methodology of the Development of the Worldview of Schoolchildren through Games Opción, Año 35, No.89 (2019): 640-659 ISSN 1012-1587/ISSNe: 2477-9385

2. Nazym Nossiyeva, Almagul Akazhanova, Aizada Utanova, Gulmira Karimova Aigul Kabiyeve Teaching Methods and Innovative Technologies in Language Teaching. BIOSCIENCES BIOTECHNOLOGY RESEARCH ASIA, August 2015. Vol. 12(2), 1835-1842

ӨОЖ 16.31.51

ОРТА ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ СЫНЫПТАРДА «ҚАЗАҚ ТІЛІ» ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ГРАММАТИКАЛЫҚ ТАҚЫРЫПТАРДЫҢ САБАҚТАСТЫҚ ДЕҢГЕЙІ

Әлайдарова А. И., магистрант,
Ғылыми жетекшісі: Ермекова Т.Н., ф.ғ.д., профессор
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа. Бұл жұмыста орта және жоғары сыныптарда қазақ тілін оқытудағы грамматикалық тақырыптардың сабақтастығының деңгейі қарастырылған. Зерттеудің өзектілігі тілді табысты меңгеруге және оны өмірдің әртүрлі салаларында қолдануға негіз болатын грамматика саласындағы оқушылардың терең білімі мен дағдыларын дамыту қажеттілігімен байланысты.

Кілт сөздер: қазақ тілі, грамматикалық тақырыптар, орта мектеп, білім, әдістемелік материалдар, сөйлем бөліктері, синтаксис, морфология.

Орта және жоғары сыныптарда қазақ тілін оқытуда грамматикалық тақырыптардың сабақтастығы деңгейі оқушылардың лингвистикалық құзыреттілігін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Үздіксіздік грамматикалық ережелерді дәйекті және жүйелі түрде меңгеруді қамтамасыз етеді, бұл тіл мен оның құрылымын тереңірек түсінуге ықпал етеді.

Бастауыш мектепте сөйлеу мүшелері, жай сөйлемдер, сөзжасамның негізгі ережелері сияқты негізгі грамматикалық ұғымдарды меңгеруге мән беріледі. Студенттер одан әрі оқу үшін негіз болатын іргетастармен таныстырылады. Бұл кезеңде мұғалімдердің ойын әдістері мен практикалық тапсырмаларды қолдануы маңызды, бұл оқуды қызықты және қолжетімді етеді.

Орта мектепке көшумен грамматикалық тақырыптардың күрделілік деңгейі артады. Студенттер құрмалас және күрделі сөйлемдер сияқты күрделі құрылымдарды, сондай-ақ сөйлеудің әртүрлі стильдерін зерттей бастайды. Оқыту студенттерге грамматикалық ережелерді түсінуге ғана емес, сонымен қатар әртүрлі контексте қолдануға мүмкіндік беретін талдау және синтез дағдыларын дамытуға бағытталуы керек[1].

Орта мектепте грамматиканы, оның ішінде қазіргі қазақ тілінің стильдік ерекшеліктері мен нормаларын тереңдетіп оқытуға баса мән беріледі. Оқушылар мәтіндерді талдап, грамматикалық қателерді анықтап, түзете білуі керек. Жазбаша және ауызекі тіл дағдыларын дамыту да маңызды, ол студенттерден алған барлық грамматикалық тақырыптарды практикада қолдануды талап етеді. Сонымен, қазақ тілі грамматикасын оқытудағы сабақтастық білім деңгейлері арасындағы логикалық байланысты қамтамасыз етеді, бұл материалды неғұрлым тиімді меңгеруге және оқушылардың тілдік дағдыларына деген сенімін қалыптастыруға ықпал етеді.

Жалпы функционалдық сауаттылық тұжырымдамасы адамдардың (жеке тұлғалардың) әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметке, сондай-ақ өмір бойы білім алуға белсенді қатысуына ықпал ететін негізгі фактор болып табылады. Бұл бүгінгі жаһандану дәуірінде заман ағымына ілесу деген сөз. Функционалдық сауаттылық – адамның кәсібі мен жасына қарамастан білімін үздіксіз жетілдіру. Белсенділік, шығармашылық ойлау, шешім қабылдау, мамандық таңдау қабілеті сияқты функционалдық қасиеттер ескеріледі, сәйкесінше құзыреттілік, т.б. алған білімдері негізінде әрекет ету және кез келген тілдік жағдаятта қарым-қатынас жасай білу, қосымша білім беру жүйесінің маңызды буыны болып табылатын жалпы білім беретін мектептерде қазақ тілін оқытудың негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Қазақ тілінің функционалдық сипатын зерттеу арқылы функционалдық сауаттылық дағдылары қалыптасады. Ұлттық тәрбие парадигмасы және оның негізгі ұстанымдары – бәсекеге қабілетті, білімді, білікті ұрпақ дайындау. Бұл өз халқының баға жетпес байлығы, ұлттық мәдени құндылықтарды бағалай білетін, тілдің таңғажайып мүмкіндіктерін оқу мен қарым-қатынас құралы ретінде пайдалана алатын ана тілін жетік меңгерген тұлғаны қалыптастыру деген сөз[2].

Орта және жоғары сыныптарда қазақ тілін оқытуда грамматикалық тақырыптардың сабақтастығы деңгейі тілдік білім беру сапасына және оқушылардың тілдік құзыреттілігін қалыптастыруға әсер ететін маңызды аспект болып табылады. Грамматика тілдің негізі ретінде оқушыларға ережелерді меңгеріп қана қоймай, оларды әртүрлі жағдайда қолдануға мүмкіндік беретін жүйелі және дәйекті тәсілді талап етеді.

Бастауыш мектеп

Оқытудың бастапқы кезеңінде негізгі грамматикалық ұғымдарды қалыптастыруға мән беріледі. Оқушылар келесідей негіздермен таныстырылады:

Сөйлем мүшелері: зат есім, етістік, сын есім және басқа да сөйлем мүшелерінің анықтамасы және қолданылуы.

Жай сөйлемдер: жай сөйлемнің құрылымы, оның құрамдас бөліктері (сабақ, предикат, объект).

Сөзжасам: сөзжасам негіздері, оның ішінде префикстер мен жұрнақтар.

Оқушылардың функционалды оқу және жазу дағдыларын дамыту – заман талабы. Соның ішінде оқу сауаттылығы – оқушылардың жазбаша мәтіндерді түсіну және пайдалану, мәтін бойынша ой елегінен өткізу, жаңа білім алу және әлеуметтік ортаға бейімделу үшін әдіс-тәсілдерді қолдану қабілеті. Бұл оқу құзіреттілігі мәтінмен жұмыс істеу дағдыларын жан-жақты дамытуға негізделгенін білдіреді. Қазақ тілі сабақтарында нақты тыңдау, айтылу, оқу және жазу дағдыларына көңіл бөлінеді. Сондықтан оқу дағдыларын жетілдіру үшін күнделікті сабақтарды осы

дағдыларды дамытуға арнайы бағытталғандай етіп құру маңызды. Оқу сауаттылығын арттырудың бір жолы – нақты оқу дағдыларын дамыту[3].

Бастауыш мектепте қазақ тілін оқытудың бастапқы кезеңінде тілді одан әрі меңгеруге негіз қалыптасады. Бұл кезең өте маңызды, өйткені дәл осы жерде келесі сыныптарда дамытылатын және тереңдетілетін негізгі грамматикалық дағдылар қалыптасады.

1. Негізгі грамматикалық ұғымдар

Бұл деңгейде келесі негізгі аспектілерге баса назар аударылады:

Сөйлем мүшелері: Оқушылар зат есім, етістік, сын есім, есімдік, үстеу және көсемше сияқты негізгі сөйлем мүшелерімен танысады. Олардың қызметін түсіндіріп қана қоймай, сөйлемде өзара әрекеттесуін көрсету де маңызды. Мысалы, сабақтарда балалар сөздерді сөйлемдегі сөйлем мүшелері бойынша тауып, жіктеуі керек ойын формаларын қолдануға болады.

Сөйлем құрылымы: Оқушылар сабақты және предикатты, сондай-ақ сөйлемнің басқа мүшелерін ажырата білуге үйренеді. Қарапайым сөйлемдерді пайдалану балаларға ойлардың қалай құрылғанын түсінуге көмектеседі. Мысалы, сөйлем құрылымын елестету үшін диаграммалар мен суреттерді пайдалануға болады.

Сөзжасам: Сөзжасам негіздерімен, оның ішінде префикстер мен жұрнақтармен таныстыру оқушылардың сөздік қорын кеңейтуге көмектеседі. Сабақтарда балалар белгілі түбірлерді пайдаланып жаңа сөздер жасайтын практикалық тапсырмалар болуы мүмкін.

2. Оқыту әдістері

Бұл кезеңде қолданылатын әдістер әртүрлі және интерактивті болуы керек: Ойын әдістері: Word Chains немесе Sentence Maker сияқты ойындарды пайдалану оқуды қызықты әрі есте қаларлық етуге көмектеседі. Ойындар студенттердің белсенді қатысуын ынталандырады және студенттерге еркін ортада грамматикалық дағдыларды үйренуге мүмкіндік береді.

Көрнекі құралдар: Карточкаларды, плакаттарды және мультимедианы пайдалану грамматикалық ережелерді бейнелеуге көмектеседі. Мысалы, әр түрлі сөйлем мүшелерінің мысалдары мен олардың сөйлемде қолданылуына постер жасауға болады.

Практикалық тапсырмалар: Оқушылар жай сөйлемдер жазу, суреттерді сипаттау немесе әңгіме жазу сияқты тапсырмаларды орындай алады. Бұл оларға үйренген грамматикалық ережелерді практикада қолдануға көмектеседі.

3. Тілдік құзыреттілікті қалыптастыру

Бастапқы кезеңде грамматиканы үйретіп қана қоймай, жалпы тілдік құзыреттіліктерді дамыту маңызды:

Оқу және түсіну: Оқушылардан қарапайым мәтіндерді оқып, сұрақтарға жауап беру талап етіледі, бұл олардың түсіну және талдау дағдыларын дамытуға көмектеседі. Бұл сонымен қатар олар үйренетін грамматикалық құрылымдарды нығайтуға көмектеседі.

Сөйлеу: Әңгімелеу немесе оқығанын талқылау сияқты сөйлеу жаттығулары студенттерге грамматикалық ережелерді сөйлеу тәжірибесінде қолдануға көмектеседі. Сондай-ақ тілді қолдануға деген сенімділікті дамытады.

Жазу: Сипаттама немесе қысқаша эссе сияқты қысқа жазу тапсырмалары студенттерге грамматикалық дағдыларды бекітуге және жазбаша тілін дамытуға көмектеседі.

4. Бағалау және кері байланыс

Бастапқы кезеңде білімді бағалау сындарлы және қолдаушы болуы керек. Студенттерге олардың нені дұрыс істеп жатқанын және әлі де немен жұмыс істеу керектігін түсінуге көмектесетін кері байланыс беру маңызды. Бұған мыналар кіруі мүмкін:

Жұмысты тексеру: Грамматикалық қателерге баса назар аударатырып, жазба жұмыстарын жүйелі түрде тексеру және оларды түзету[4].

Ауызша викториналар: Студенттер грамматиканы қолдану бойынша білімдері мен дағдыларын көрсете алатын ауызша викториналар өткізу.

Сонымен, бастауыш мектеп қазақ тілін оқытудың іргелі кезеңі болып табылады, мұнда бастапқы грамматикалық дағдылар қалыптасады. Оқытудың әртүрлі әдістерін қолдану, грамматиканың практикалық қолданылуына баса назар аудару және тілдік құзыреттілікті дамыту орта және жоғары мектепте одан әрі тіл үйренуге берік негіз жасайды. Бұл кезеңдегі табыс мұғалімдердің өз әдістерін оқушылардың қажеттіліктеріне бейімдеп, қолдаушы және тартымды оқу ортасын құра білуіне байланысты.

Орта мектепте қазақ тілін оқыту тереңдей түседі және жан-жақты болады, бұл студенттерді емтиханға және одан әрі білім алуға дайындау қажеттілігімен байланысты. Бұл кезеңде басты назар аналитикалық және сыни дағдыларды дамытуға, сондай-ақ грамматикалық құрылымдарды тереңірек түсінуге және олардың әртүрлі контексттерде қолданылуына ауысады.

1. Грамматиканы тереңдетіп оқыту

2. Орта мектеп деңгейінде студенттер күрделі грамматикалық құрылымдар мен ережелерді меңгеруі керек:

Күрделі сөйлемдер: Оқушылар құрмалас және күрделі сөйлемдердің құрылымын меңгереді, бұл оларға күрделі ойлар мен идеяларды жеткізуге мүмкіндік береді. Сөйлемдерді жалғаулықтар арқылы байланыстыруды, кіріспе конструкцияларды дұрыс қолдануды түсіндіру маңызды.

Грамматикалық категориялар: Шақ, аспект, рай және дауыс сияқты грамматикалық категорияларды тереңдетіп оқыту студенттерге тілдің реңктерін жақсы түсінуге көмектеседі. Мысалы, студенттер мәтіндерді талдайтын және оларда қолданылатын грамматикалық категорияларды анықтайтын сабақтар өткізуге болады.

Стильдік ерекшеліктер: Тіл стилистикасына, соның ішінде ауызекі сөйлеу және әдеби стильге кіріспе студенттерге контекстке негізделген тілді саналы түрде тандауға көмектеседі. Бұл әдеби шығармаларды талдау және олардың тілдік ерекшеліктерін талқылауды қамтуы мүмкін.

3. Оқыту әдістері

Сыныптар	Тақырыптар
5-сынып	1. Мәдениет: тіл және қарым-қатынас. 2. Отбасылық дәстүрлер мен мерекелер. 3. Киіну. Сән.Талғам. 4. Адамның сырт келбеті мен мінезі.
6-сынып	1. Ұлттық және отбасылық құндылықтар. 2. Әлемнің жеті кереметі. 3. Қазақ халқының әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлері. Наурыз. 4. Әлемдегі ірі кітапханалар.
7-сынып	1. Көшпенділер мәдениеті. 2. Музыка өнері және қазақтың киелі домбырасы. 3. Қазақстандағы ұлттар достастығы. 4. Жеңіс күні. Ұлы ерлікке тағзым.
8-сынып	1. Көне түркі жазбалары және қазақ жазуы. 2. Адамзаттық құндылықтар және әлем мәдениеті. 3. Театр өнері мен мәдениеті. 4. Қазақстандағы туризм және экотуризм.
9-сынып	1. Мәңгілік Ел – мұратым. 2. Тәуелсіздік жылдарындағы Қазақстан. ЭКСПО-2017 3. Адам құқығы мен бостандығы. 4. Әлемдегі қақтығыстар және бейбітшілік.

Бұл кезеңдегі оқыту әдістері оқушылардың сыни ойлауын және дербестігін дамытуға бағытталуы керек:

Мәтінді талдау: Оқушылар грамматикалық құрылымдар мен стилистикалық құралдарға баса назар аудара отырып, әртүрлі мәтіндерді (әдеби, ғылыми, публицистикалық) талдай алады. Бұл талдау және түсіндіру дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Пікірталас және пікірталас: Ағымдағы тақырыптар бойынша пікірталас пен пікірталас жүргізу ауызша сөйлеуді және сыни ойлауды дамытуға көмектеседі. Оқушылар үйренген грамматикалық құрылымдарды пайдалана отырып, өз көзқарастарын дәлелдеуге үйренеді.

Жобалық іс-әрекет: Тілдік құбылыстарды немесе мәдени аспектілерді зерттеуге байланысты жобаларды жүргізу студенттерге грамматикалық білімдерін практикада қолдануға мүмкіндік береді. Бұған презентациялар жасау, эссе жазу немесе сауалнамалар жүргізу кіреді[5].

Сонымен, орта мектеп қазақ тілін оқытудың маңызды кезеңі болып табылады, мұнда грамматиканы меңгеру тереңдетіліп, сыни тұрғыдан ойлау, талдау дағдылары қалыптасады. Оқытудың алуан түрлі әдістерін қолдану, грамматикалық білімдерді іс жүзінде қолдануға баса назар аудару және тілдік құзыреттілікті дамыту оқытуды сәтті аяқтауға және тілді өмірде және кәсіби қызметте одан әрі қолдану үшін берік негіз жасайды[6]. Бұл кезеңдегі табыс мұғалімдердің өз әдістерін оқушылардың қажеттіліктеріне бейімдеп, қолдаушы және ынталандырушы оқу ортасын құру қабілетіне байланысты.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Оқушылардың оқу сауаттылығы. Оқу құралы «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, «Педагогикалық өлшеулер орталығы».
2. <http://group-global.org/kk/publication/15595-shetel-tilin-okytuda-okylym-reketin-uyretu-zholdary> Райкул Диуанова, «Шетел тілін оқытуда оқылым әрекетіне үйрету жолдары».
3. Кеңесбаев І. Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі. – Алматы: Ғылым, 2019. – 712 б.
4. Болғанбаев Ә., Қалиев Ғ. Қазіргі қазақ тілі лексикологиясы мен фразеологиясы. – Алматы: Санат, 2017. – 255 б.
5. Айғабылов А. Лексиканы оқыту методикасы және оның қазіргі міндеті. 2013
6. Ұйықбаев И. Лексиканы оқыту. Қазақ тілі методикасының мәселелері. А., 2019

ӨОЖ: 796.81'272

СПОРТТЫ ИНТЕРНАЦИОНАЛДАНДЫРУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУҒА ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯҒА ӘСЕРІ

Жаныбек М.Ж., 1 курс студенті,
Қазақ спорт және туризм академия, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа. Спорттың халықаралық деңгейде дамуы, оның әлем бойынша танымалдылығы мен таралуы, көпжақты мәдениетаралық өзара әрекеттестікті дамытуға ықпал етеді. Бұл үрдіс тілдерді оқыту мен мәдениетаралық коммуникация салаларында маңызды өзгерістерге әкеледі. Спорттың интернационализациясы – әлемнің әр түрлі елдерінен келген адамдар арасында бірегей мәдениетаралық диалогтың қалыптасуына жағдай жасайды, сондай-ақ жаңа тілдерді үйренуге деген қызығушылықты арттырады. Спорттық іс-шаралар, халықаралық жарыстар мен командалар арасындағы қарым-қатынас – тілді меңгерудің және мәдениетті қабылдаудың тиімді құралы болып табылады. Осы құбылыстың тілдерді оқыту мен мәдениетаралық коммуникацияны дамытуға әсері арнайы зерттелуі қажет, өйткені бұл спорт пен тілдің, мәдениеттің терең байланысын көрсетеді.

Кілт сөздер: спорт, футбол, төреше, FIFA, коммуникация.

Спорт – бұл тек дене шынықтыру ғана емес, ол мәдениетаралық байланыс пен тіл үйренудің тиімді құралы. Жаһандану үдерісі спорт саласында ерекше қарқынмен дамып келеді, бұл әсіресе халықаралық жарыстар мен лигаларда айқын байқалады. Өртүрлі елдерден шыққан спортшылар, бапкерлер және жанкүйерлер бір-бірімен өзара әрекеттесіп, мәдени және тілдік алмасуға түседі.

Көптеген елдерде спорт арқылы тіл үйрену кең таралған үрдіске айналды. Мысалы, шетелдік футбол лигаларына ауысқан спортшылар командаластары және бапкерлерімен тиімді байланыс орнату үшін олардың тілін үйренуге мәжбүр. Бұл құбылыс спорттың тілдік білім беруге оң ықпал ететінін көрсетеді.

Бұл мақалада спорттың интернационалдану үрдісі және оның тілдерді оқыту мен мәдениетаралық коммуникацияға әсері талқыланады. Сондай-ақ, халықаралық спорт ұйымдарының осы бағыттағы рөлі қарастырылады.

Интернационалдандыру – әртүрлі мемлекеттердің спорттық жүйелері арасындағы ынтымақтастық пен бірлескен іс-әрекетті дамыту процесі. Бұл құбылыс Олимпиада ойындары, әлем чемпионаттары, халықаралық лигалар арқылы жүзеге асады.

Қазіргі спорт әлемінде көптеген ойыншылар басқа елдерде өнер көрсетіп, жаттықтырушылар мен төрешілер халықаралық деңгейде жұмыс істеуде. Мұндай жағдайларда көптілділік үлкен маңызға ие. Мысалы, Еуропа футбол клубтарында әртүрлі елдердің спортшылары ойнайды. Олар өзара қарым-қатынас жасау үшін ортақ тілді меңгеруге тырысады.

Сонымен қатар, трансұлттық корпорациялар мен демеушілер спортты интернационалдандыруда маңызды рөл атқарады. Nike, Adidas сияқты брендтер әлемдік деңгейде спорттық маркетинг жүргізіп, көптілді коммуникацияны қалыптастырады.

Халықаралық спорттық жарыстар мен клубтық турнирлер спортшыларды жаңа тілдерді үйренуге ынталандырады. Шетелдік клубтарға ауысқан кезде спортшылар жергілікті тілді меңгеруге тырысады, себебі бұл олардың командада тиімді әрекет етуіне көмектеседі.

Көптеген танымал спортшылар, мысалы, Криштиану Роналду, бірнеше тілді меңгерген. Ол Португалия, Англия, Испания және Италияда ойнап, әр елдің тілін меңгеруге мәжбүр болды. Осындай тәжірибелер спорт арқылы тілдік дағдыларды дамытуға болатынын көрсетеді.

Сонымен қатар, спорт комментаторлары, журналистер және бапкерлер үшін де көптілділік маңызды. Халықаралық спорттық БАҚ бірнеше тілде хабар таратады, бұл жанкүйерлерге басқа тілдерді меңгеруге мүмкіндік береді.

Спорт – әлем халықтарын біріктіретін құрал. Халықаралық жарыстарда әртүрлі мәдениет өкілдері кездесіп, бір-бірінің дәстүрлерімен танысады. Бұл толеранттылық пен өзара түсіністікті дамытуға септігін тигізеді.

Олимпиада ойындары – спорттағы мәдениетаралық байланыстың ең жарқын мысалы. Бұл жарыстар тек атлетикалық шеберлікті көрсету алаңы ғана емес, сонымен қатар әртүрлі халықтардың мәдениетін дәріптейтін платформа болып табылады.

Футбол әлемінде де мәдениетаралық қарым-қатынас ерекше орын алады. Мысалы, FIFA-ның «Fair Play» (Әділ ойын) қағидалары барлық ойыншыларды сыйластық пен түсіністікке шақырады. Бұл спорттағы мәдени диалогтың маңыздылығын көрсетеді.

Халықаралық спорт ұйымдары тілдік білім беруді дамытуда маңызды рөл атқарады. FIFA, Халықаралық Олимпиада комитеті, УЕФА сияқты ұйымдар ресми құжаттар мен жаңалықтарды бірнеше тілде жариялайды.

Көптеген елдерде спорт академиялары мен клубтар шетелдік ойыншыларға арналған тіл курстарын ұйымдастырады. Бұл спортшылардың жаңа ортаға бейімделуіне және командаластарымен тиімді қарым-қатынас жасауына көмектеседі.

Сондай-ақ, спорттық БАҚ (ESPN, Eurosport, BBC Sport) бірнеше тілде хабар таратады. Бұл жанкүйерлердің басқа тілдермен танысуына мүмкіндік береді.

Қорыта айтқанда, спорттың интернационалдануы тілдерді меңгеру мен мәдениетаралық коммуникацияны дамытуға үлкен ықпал етеді. Спортшылар мен жанкүйерлер бірнеше тілде сөйлеп, жаңа мәдениеттермен танысу арқылы өздерінің әлемдік деңгейдегі коммуникация дағдыларын жетілдіреді.

Жаһандану жағдайында спорт арқылы көптілділікті дамыту маңызды міндет болып табылады. Халықаралық спорт ұйымдары, клубтар мен БАҚ осы үрдіске белсенді атсалысуда. Алдағы уақытта спорттың интернационалдануы одан әрі күшейіп, тіл үйренудің жаңа мүмкіндіктерін ашатыны анық. Спорт – бұл тек жарыс алаңы ғана емес, сонымен қатар әлемдік мәдениет пен білімнің бірігу ортасы.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Назарбаев Н.Ә. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». – Астана, 2017.
2. Қазақ спорт энциклопедиясы / Бас редактор: Ә.Қ. Құлбаев. – Алматы:Қазақ энциклопедиясы, 2019.
3. Olympic.org – Халықаралық Олимпиада комитетінің ресми сайты.
4. FIFA.com – Халықаралық футбол федерациясының ресми сайты.
5. Спорт психологиясы: Оқу құралы / Авторы: С.Қ. Ахметов. – Алматы: Білім, 2020.
6. International Journal of Sport Communication – ғылыми мақалалар жинағы.
7. УЕФА ресми құжаттары мен зерттеулері (uefa.com).

ӘОЖ: 796.332(574)

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ФУТБОЛ СПОРТЫНЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Игилик Н., 2 курс студенті,
КИМЭП университеті, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада Қазақстан футболының қазіргі жағдайы мен оның даму жолдары қарастырылған. Зерттеудің мақсаты – еліміздің футбол саласындағы жетістіктер мен кемшіліктерді сараптап, болашақта дамудың мүмкіндіктерін анықтау. Зерттеу барысында сауалнама әдісі қолданылып, футбол жанкүйерлері мен студенттердің пікірлері жинақталды. Нәтижесінде, футболға деген халықтың қызығушылығының орташа деңгейде екендігі анықталды, бірақ бұл салада көптеген мәселелердің бар екені де байқалды. Зерттеудің нәтижелеріне сәйкес, Қазақстан футболының негізгі проблемалары жаттықтырушылар деңгейінің төмендігі мен шетелдік тәжірибенің жеткіліксіздігімен байланысты. Бұл факторлар футболшылардың кәсіби деңгейін арттыруға кедергі келтіреді және ұлттық құраманың халықаралық аренада жоғары нәтижелерге қол жеткізуін тежейді. Сонымен қатар, футбол инфрақұрылымы мен жастар арасындағы қызығушылық деңгейі де зерттеудің маңызды аспектілері болып табылады. Қазіргі кезде футболға деген жастардың қызығушылығының төмендеуі, әсіресе ауылдық жерлерде байқалады. Қазақстанның футболын дамыту үшін ең маңызды қадамдардың бірі – жаттықтырушылар құрамын жетілдіру және шетелдік тәжірибелерді енгізу. Бұл

үшін халықаралық деңгейдегі мамандарды тарту және жергілікті тренерлерді оқыту қажет. Сонымен қатар, футбол инфрақұрылымын жақсарту, әсіресе жасөспірімдер мен жастар арасында футболға деген қызығушылықты арттыру үшін арнайы бағдарламалар мен жобаларды іске асыру маңызды. Мақалада осы мәселелерді шешуге бағытталған нақты ұсыныстар келтіріледі.

Кілт сөздер: жаттықтырушы, ұлттық құрама, футбол инфрақұрылымы.

Қазақстан футболы соңғы жылдары белгілі бір жетістіктерге қол жеткізгенімен, оның дамуы әлі де көптеген күрделі мәселелерге тәуелді. Футбол елімізде халықтың үлкен қызығушылығын тудыратынына қарамастан, спорттың осы түрінің деңгейі халықаралық аренада күткен нәтижелерге жеткен жоқ. Қазақстанның футболы әлі де өзіндік жүйелі реформаларды қажет етеді. Футбол саласының инфрақұрылымы, жаттықтырушылардың кәсібилігі, жастардың қызығушылығы, футбол клубтарының қаржылық тұрақтылығы, сондай-ақ ұлттық құраманың халықаралық бәсекелерде қандай нәтижелерге қол жеткізуі сынды мәселелер еліміздегі футболдың дамуында негізгі факторларды құрайды. Бұл зерттеудің негізгі мақсаты – Қазақстан футболының қазіргі жағдайын жан-жақты талдап, оның даму мүмкіндіктерін анықтау, сондай-ақ футбол жанкүйерлері мен студенттердің пікірлерін негізге ала отырып, Қазақстан футболының даму жолдарына қатысты ұсыныстар жасау болып табылады.

Қазақстан футболы тәуелсіздік алғаннан кейін айтарлықтай жетістіктерге қол жеткізді, бірақ еліміздің ұлттық құрамасының халықаралық аренадағы жетістіктері мен жалпы футболдың деңгейі басқа елдермен салыстырғанда әлі де төмен болып қалып отыр. Осыған байланысты еліміздегі футбол саласына деген қызығушылықты арттыру, оның инфрақұрылымын дамыту және жаттықтырушылар құрамының кәсіби деңгейін көтеру мәселелері аса маңызды болып отыр. Зерттеу барысында Қазақстан футболының қазіргі жағдайы, оның болашағы мен даму мүмкіндіктері, сондай-ақ футбол инфрақұрылымы мен жастар арасындағы қызығушылық деңгейі талқыланады.

Қазақстан футболы Кеңес дәуірінен бастап дамыған, бірақ оның қалыптасуы мен даму жолы бүгінде өзекті мәселелерді шешуді талап етеді. Қазіргі футбол инфрақұрылымы мен жаттықтырушылар деңгейі халықаралық талаптарға сәйкес келе бермейді. Қазақстан футболының қазіргі даму деңгейін зерттеу барысында бірнеше маңызды мәселелер анықталған. Олар: футболдың инфрақұрылымы, жаттықтырушылардың кәсібилігі, жастар арасында футболға деген қызығушылық деңгейі, клубтық жүйе және ұлттық құраманың халықаралық бәсекелердегі нәтижелері. Қазіргі заманғы футболда инфрақұрылымның маңызы өте зор. Әлемдік тәжірибелер көрсеткендей, футболды дамыту үшін балалар мен жасөспірімдер арасындағы спорттық академиялардың саны мен сапасы өте маңызды (Jones, 2020). Сонымен қатар, жаттықтырушылардың біліктілігін арттыру және шетелдік тәжірибелерді енгізу Қазақстан футболын дамытудағы негізгі қадамдардың бірі болып табылады. Қуанышев (2023) өзінің зерттеулерінде Қазақстандағы футбол инфрақұрылымының жеткіліксіздігін және жаттықтырушылардың кәсібилігінің төмендігін атап өтеді. Оның айтуынша, бұл мәселелер ұлттық құраманың халықаралық аренада табысты ойын көрсетуіне кедергі келтіреді. Қазақстан футболы шетелдік тәжірибені меңгеріп, жас ойыншыларды әлемдік деңгейде даярлай алатын жүйені құруды қажет етеді.

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, футболды дамыту үшін ұлттық құраманың табыстары ғана емес, сондай-ақ футбол академияларының, клубтардың қаржылық тұрақтылығы, спорттық инфрақұрылымның сапасы да маңызды рөл атқарады. Мұнда клубтардың және федерациялардың ұзақ мерзімді даму стратегиялары, сондай-ақ футбол федерациясының ролі айтарлықтай ықпал етеді. Қазақстандағы футбол клубтарының экономикалық жағдайы мен олардың басқарылуы да футболдың дамуына әсер етеді. Бұл мәселелерді шешу үшін Қазақстандағы футбол федерациясы мен клубтар арасында тығыз ынтымақтастық орнату қажет. Қазақстан футбол федерациясының соңғы жылдары қабылдаған реформалары мен жобалары белгілі бір нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік берсе де, оларды жүзеге асыруда көптеген қиындықтар туындап отыр.

Зерттеу әдісі ретінде сауалнама қолданылды. Сауалнама арқылы футбол жанкүйерлері мен студенттердің Қазақстан футболына деген көзқарастары мен пікірлері жинақталды. Оған жалпы 500 респондент қатысты. Сауалнама онлайн форматта жүргізілді және оған Қазақстанның әр өңірінен келген футбол жанкүйерлері мен студенттер қатысты.

Зерттеу барысында респонденттердің пікірлері әртүрлі болды, бірақ жалпы алғанда футбол саласындағы жағдайды орташа деп бағалағандар көп болды. Сондай-ақ, футболға деген қызығушылықтың жастар арасында артып келе жатқаны байқалды, бірақ инфрақұрылым мен жаттықтырушылар деңгейі әлі де шешілмеген мәселелер ретінде атап көрсетілді. Сауалнама нәтижелері бойынша футбол жетістіктеріне қанағаттанбағандардың саны басым болды, бірақ ұлттық құраманың болашағына үмітпен қарайтындардың саны да көп болды.

Қазақстан футболының қазіргі деңгейі: Қатысушылардың 70%-ы Қазақстан футболының деңгейін орташа деп бағалайды, 20%-ы жоғары деп санайды, ал 10%-ы төмен деп бағалаған. Бұл көрсеткіш еліміздің футболының дамуындағы орташа деңгейде екенін көрсетеді, бірақ көптеген мәселелер шешілуі керек екенін айқындайды. Футбол жетістіктеріне қанағаттану деңгейі: Жауап бергендердің 55%-ы Қазақстанның футбол жетістіктеріне қанағаттанбайтынын айтты, 30%-ы ішінара қанағаттанады, ал 15%-ы толық қанағаттанды. Бұл Қазақстан футболының халықаралық аренадағы нәтижелері мен жалпы даму қарқынының төмендігін көрсетеді. Негізгі жетістіктер мен кемшіліктер:

Қатысушылар Қазақстан футболының жетістіктері ретінде жастар арасындағы қызығушылықтың артуын және жаңа стадиондардың салынуын атап өтті. Кемшіліктер ретінде шетелдік тәжірибенің жетіспеушілігі мен жаттықтырушылардың тапшылығы атап өтілді. Бұл мәселелер Қазақстан футболының халықаралық деңгейдегі табысты болуына кедергі келтіретін негізгі факторлар болып табылады. Ұлттық құраманың күтілетін нәтижелері: Қатысушылардың 60%-ы ұлттық құраманың Азия және Еуропа чемпионаттары іріктеу кезеңдерінде жоғары нәтижелерге қол жеткізуін күтеді. Бұл болашақта ұлттық құраманың бәсекеге қабілеттілігін арттыру мүмкіндігі бар екендігін көрсетеді. Футболды дамыту шаралары: Респонденттердің 70%-ы балалар мен жасөспірімдерге арналған футбол академияларын көбейту және инфрақұрылымды жақсарту қажет деп санайды. Бұл пікір футбол саласында жүйелі реформалар жүргізудің маңыздылығын көрсетеді.

Қазақстан футболының дамуы бірнеше факторларға байланысты. Бір жағынан, футболға деген қызығушылық артып келеді, бірақ инфрақұрылым мен

жаттықтырушылар мәселесі әлі де өзекті болып отыр. Зерттеу нәтижелері бойынша жастар арасында футболға деген қызығушылықтың артуы байқалады, бірақ бұл қызығушылықты нақты кәсіби деңгейде дамыту үшін арнайы шаралар қажет. Футбол академиялары мен жаттықтырушылар деңгейі, сондай-ақ шетелдік тәжірибенің енгізілуі Қазақстан футболын дамытуда басты рөл атқарады.

Қазіргі уақытта футбол инфрақұрылымының дамуында көптеген қиындықтар бар. Футбол алаңдарының саны мен сапасы, жаттығу базалары мен оқу орталықтарының жетіспеушілігі бұл мәселелерді шешуге кедергі келтіреді. Әсіресе ауылдық жерлерде футболға деген қызығушылық төмен, бірақ бұл мәселені шешу үшін арнайы бағдарламалар мен жобалар қажет.

Қазақстан футболының болашағы үшін ең маңызды шаралардың бірі – балалар мен жасөспірімдерге арналған футбол академияларын көбейту. Бұл жас ойыншыларды кәсіби деңгейде даярлау және олардың халықаралық деңгейде бәсекеге қабілетті болуына мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жаттықтырушылардың біліктілігін арттыру, шетелдік мамандарды тарту және тренерлердің білімін жаңарту өте маңызды.

Қазақстан футболының дамуындағы негізгі бағыттар мен шаралар келесідей болуы тиіс:

Футбол академияларын көбейту – балалар мен жасөспірімдер арасында футболды дамыту үшін арнайы академиялар мен оқу орталықтарын ашу қажет. Бұл жас футболшылардың кәсіби деңгейге өтуіне мүмкіндік береді. Шетелдік тәжірибелерді енгізу – халықаралық деңгейде тәжірибесі бар мамандарды тарту және шетелдік тәжірибелерді жергілікті жағдайға бейімдеу, сондай-ақ жаттықтырушылардың біліктілігін арттыру қажет. Жаттықтырушыларды қайта даярлау – жаттықтырушылардың кәсіби деңгейін арттыру мақсатында арнайы бағдарламалар мен курстар ұйымдастыру, шетелдік тренерлермен тәжірибе алмасу маңызды. Қазақстан футболы жоғары деңгейге жету үшін кешенді шаралар қабылданып, жүйелі түрде даму жолына түсуі керек. Бұл үшін барлық деңгейде жүйелі жұмыс жүргізу, жастарды қолдау, жаттықтырушыларды дамыту және инфрақұрылымды жақсарту қажет.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Jones, T. (2020). Global Football Development Strategies. London: Routledge.
2. Smith, R. (2021). Youth Engagement in Football. New York: Springer.
3. Қуанышев, М. (2023). Қазақстан футболы: дамудың жаңа кезеңі. Спорт және қоғам, 5(3), 34-40.

ӘОЖ: 796:81'272:378.147

СПОРТТАҒЫ ТІЛ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ: СПОРТТЫ ИНТЕРНАЦИОНАЛДАНДЫРУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУҒА ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯҒА ӘСЕРІ

Қадылбек А., 1 курс студенті,
Қазақ спорт және туризм академия, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Спорттағы тіл мен мәдениет арасындағы байланыс бүгінгі таңда халықаралық деңгейде маңызды рөл атқарады. Спорттың интернационалдануы спортшылар мен жанкүйерлердің әртүрлі мәдениеттер мен тілдер арасында өзара әрекеттесуін арттырады. Халықаралық спорттық іс-шаралар мен жарыстар арқылы әртүрлі тілдер мен мәдениеттердің түйісуі тілдерді оқыту мен мәдениетаралық коммуникацияға елеулі әсер етеді. Спорттық контексте тіл тек ақпарат алмасудың құралы ғана емес, мәдениетаралық түсіністік пен ынтымақтастықты дамытуға ықпал ететін фактор болып табылады. Бұл үрдіс спортшылар мен жанкүйерлердің арасындағы қарым-қатынас деңгейін жоғарылатып, тілдерді үйренуге деген қажеттілікті күшейтеді. Сонымен қатар, мәдениетаралық диалогтың кеңеюі спорттағы білім мен тәрбиені жаңа биіктерге көтеруге мүмкіндік береді. Осы тақырыпты зерттеу спорттың тіл мен мәдениет арасындағы өзара ықпалы мен маңыздылығын толық түсінуге мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: спорт, ұлттық спорт, интернационалдануы, әлеуметтік желілер, спорттық миграция.

Қазіргі әлемде спорт тек дене шынықтыру мен жарыстардан ғана тұрмайды, ол адамдарды, мәдениеттерді және тілдерді біріктіретін күшті құралға айналды. Спорттың интернационалдануы (жаһандану үдерісімен қатар) әртүрлі халықтар арасындағы байланыстарды нығайтуға, мәдениетаралық коммуникацияны дамытуға және жаңа тілдерді үйренуге ықпал етеді. Бұл құбылыс халықаралық жарыстар, спортшылардың басқа елдерге ауысуы, жанкүйерлердің көптілді аудиториясы және спорттық іс-шаралар арқылы жүзеге асады.

Бұл жұмыста спорттың интернационалдану үрдісі, оның тілдерді оқытуға және мәдениетаралық коммуникацияға әсері талданады.

1. Спортты интернационалдандырудың мәні және оның дамуы

Спорттың интернационалдануы – бұл әртүрлі елдер мен мәдениеттер арасындағы спорттық байланыстардың кеңеюі. Бұл процесс бірнеше факторлардың әсерімен жүзеге асады: Халықаралық жарыстардың таралуы – Олимпиада ойындары, әлем чемпионаттары, түрлі халықаралық турнирлер арқылы әртүрлі елдердің спортшылары мен жанкүйерлері бір алаңда кездеседі.

Кәсіпқой спорттың дамуы – футбол, баскетбол, теннис, хоккей сияқты спорт түрлерінде спортшылар бір елде туып-өссе де, басқа мемлекетте кәсіби мансабын жалғастыра алады.

Ақпараттық технологиялардың дамуы – спорттық оқиғаларды тікелей эфирде көру, әлеуметтік желілерде спорттық қауымдастықтармен байланысу, жанкүйерлердің пікір алмасуы интернационалдану үдерісін жылдамдатады.

Экономикалық және саяси ықпал – спорт индустриясына салынған инвестициялар мен халықаралық демеушілердің қолдауы спорттың жаһандық сипат алуына ықпал етеді. Спорт тек ұлттық деңгейде ғана емес, халықаралық деңгейде де үлкен маңызға ие болып келеді. Жанкүйерлер әртүрлі елдердің клубтарын қолдайды, спортшылар шекаралардан асып, түрлі командаларға қосылады, ал спорттық медиа әртүрлі тілдерде ақпарат таратады.

Халықаралық спорт әлемінде тілдік әртүрлілік үлкен рөл атқарады. Олимпиада ойындары сияқты ірі жарыстарда ресми тілдер бірнешеу (мысалы,

Халықаралық Олимпиада Комитетінде ағылшын, француз, испан тілдері қолданылады). Бұл спортшыларға, төрешілерге, жаттықтырушыларға және жанкүйерлерге ортақ тілдерді білу қажеттілігін тудырады. Спорт тілдерді оқытуда тиімді құрал бола алады:

Терминологияны меңгеру – әрбір спорт түрінің өзіндік терминдері бар. Футбол, теннис, баскетбол сияқты спорт түрлерінде көбінесе ағылшын тілі кең таралған.

Спорттық контентті тұтыну – спорт жаңалықтарын оқу, матчтарды басқа тілде көру, комментаторларды тыңдау тілді меңгеруді жеңілдетеді.

Командалық ортада қарым-қатынас – халықаралық командаларда спортшылар әртүрлі тілдерде сөйлеседі, бұл тілдік дағдыларды жетілдіруге көмектеседі.

Жанкүйерлер арасындағы байланыс – әлеуметтік желілердегі пікірталастар, жанкүйерлер клубтары мен форумдар түрлі тілдерде байланыс орнатуға мүмкіндік береді.

Көптеген спортшылар мансап барысында бірнеше тілді меңгеруге мәжбүр болады, себебі олардың командаластары, жаттықтырушылары және баспасөз өкілдері әртүрлі елдерден болуы мүмкін.

Спорт мәдениетаралық коммуникацияға ықпал ететін маңызды факторлардың бірі болып табылады. Әртүрлі елдерден келген адамдар спорт арқылы қарым-қатынас жасап, бір-бірінің дәстүрлерін, мінез-құлқын және өмір салтын түсінуге мүмкіндік алады.

Спорттық іс-шаралар адамдарға өзге мәдениеттермен танысуға көмектеседі: Олимпиада ойындары мен әлем чемпионаттары – әртүрлі халықтар мен мәдениеттерді біріктіретін ең ірі спорттық оқиғалар.

Спорттық миграция – көптеген спортшылар шетелдік клубтарға ауысады, осылайша жаңа мәдени ортаға бейімделіп, өз елінің мәдениетін де таныстырады. Спорттық этика және әділ ойын қағидалары – әртүрлі мәдениеттердің өкілдері ортақ спорттық құндылықтарды ұстанып, бір-бірін құрметтеуге үйренеді.

Халықаралық спорттық ареналарда кейде мәдени айырмашылықтардан туындаған қиындықтар да кездеседі. Олар: Тілдік кедергілер – кейбір спортшылар жаңа тіл үйренуге мәжбүр, өйткені олардың командасында немесе клубында ортақ тіл болуы керек. Дәстүрлер мен мінез-құлық ерекшеліктері – әртүрлі халықтарда спортқа деген көзқарас пен салт-дәстүрлер әртүрлі болуы мүмкін. Стереотиптер мен алалаушылық – кейбір жағдайларда ұлттық, этностық немесе мәдени ерекшеліктер негізінде қате түсініктер қалыптасуы мүмкін.

Бұл қиындықтарды жеңу үшін спорттық ұйымдар мәдениетаралық тренингтер өткізіп, түрлі этностардың өкілдеріне тең мүмкіндіктер беруді көздейді. Спорт пен бұқаралық ақпарат құралдары (медиа) бір-бірімен тығыз байланысты. Теледидар, радио, интернет және әлеуметтік желілер спорт жаңалықтарын тарату арқылы оның интернационалдануына ықпал етеді. Сонымен қатар, медиа спорттық контентті түрлі тілдерде таратып, тілдерді оқыту мен мәдениетаралық коммуникацияны дамытуға әсер етеді.

Халықаралық спорттық жарыстарды хабарлайтын ең ірі медиа компанияларға мыналар жатады: BBC Sport (Ұлыбритания) – ағылшын тілінде хабар таратады, бірақ кейбір маңызды оқиғаларды басқа тілдерде де ұсынады. ESPN (АҚШ) –

ағылшын, испан және португал тілдерінде спорттық контент ұсынады. beIN Sports (Катар) – араб, ағылшын, француз тілдерінде трансляция жасайды. CCTV (Қытай) – қытай тілінде әлемдік спорт жаңалықтарын таратады. Eurosport (Еуропа) – бірнеше еуропалық тілде қызмет көрсетеді.

Бұл компаниялар спорттық ақпаратты бірнеше тілде ұсыну арқылы көптілді аудиторияның қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар, көрермендер өзге тілдердегі спорттық терминдерді меңгеріп, халықаралық спорттық оқиғаларды жақсырақ түсінуге мүмкіндік алады.

Қазіргі кезде спортшылар мен жанкүйерлер ақпарат алмасу үшін әлеуметтік желілерді кеңінен пайдаланады. Мысалы: Twitter, Facebook, Instagram – спортшылар өз жетістіктері мен пікірлерін бөліседі. YouTube, TikTok – спорттық оқиғалардың маңызды сәттерін жариялау және жанкүйерлермен тікелей байланыс жасау үшін қолданылады. Reddit, Discord, Telegram – спорт тақырыптарына арналған форумдар мен топтар түрлі елдерден келген жанкүйерлерді біріктіреді.

Әлеуметтік желілер арқылы спорт жанкүйерлері басқа елдердің мәдениеті мен тілімен танысып, спортқа қатысты жаңа терминдерді үйренеді. Спорт тек ойын-сауық немесе дене белсенділігі емес, сонымен қатар білім беру саласында да маңызды рөл атқарады. Көптеген мектептер мен университеттер спортты тілдерді үйренуге көмектесетін құрал ретінде пайдаланады. Бірнеше халықаралық бағдарлама спорт арқылы тіл үйренуге ықпал етеді: Erasmus+ Sport – Еуропалық Одақтың бағдарламасы, ол спорт арқылы студенттер мен жас мамандарға шетелде білім алуға мүмкіндік береді. Football for Friendship (Достық үшін футбол) – әлемнің әр түкпіріндегі балаларды біріктіріп, оларды футбол арқылы достық пен тілдік қарым-қатынасқа үйрететін жоба. Language Through Sport (Спорт арқылы тіл үйрену) – бірнеше елде мектеп бағдарламаларына енгізілген әдіс, онда спорт арқылы ағылшын, француз, испан және басқа да тілдер оқытылады.

Көптеген университеттер спорттық іс-шараларды тілдік тәжірибе алаңы ретінде пайдаланады. Студенттер халықаралық жарыстарға қатысып, түрлі елдерден келген адамдармен қарым-қатынас жасау арқылы тіл дағдыларын дамытады. Мысалы: АҚШ пен Ұлыбританиядағы көптеген университеттерде шетелдік студенттер үшін спорттық клубтар мен командалар тілдік ортаға бейімделуге көмектеседі. Франция, Германия және Испаниядағы кейбір университеттер тіл курстарына спорттық жаттығуларды қосып, студенттердің тілді практикалық тұрғыда меңгеруіне жағдай жасайды.

Спорт – мәдениетаралық қарым-қатынасты нығайтатын маңызды құрал. Ол халықтарды біріктіріп, әртүрлі дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды насихаттауға ықпал етеді. Әр елдің өзіне тән ұлттық спорт түрлері бар, олар халықаралық жарыстар арқылы басқа халықтарға таныстырылады. Қазақ күресі (Қазақстан) – қазақ халқының ұлттық күресі, халықаралық деңгейде танымал бола бастады. Сумо (Жапония) – жапон мәдениетінің бір бөлігі болып табылатын ұлттық спорт түрі. Крикет (Үндістан, Ұлыбритания, Австралия) – ағылшын тілді елдер арасында кең тараған спорт. Гэль футболы (Ирландия) – Ирландияның дәстүрлі спорты, қазіргі таңда Еуропада танымал болуда.

Осындай ұлттық спорт түрлерінің халықаралық деңгейде танымал болуы мәдени әртүрлілікті нығайтып, әр елдің спорттық мұрасын бүкіл әлемге танытуға көмектеседі.

Спорт адамдарды достыққа, өзара түсіністікке және толеранттылыққа тәрбиелейді. Көпұлтты командалар мен халықаралық турнирлер әртүрлі ұлт өкілдерінің бейбіт қарым-қатынас жасауына ықпал етеді. Мысалы: Футболдағы "Fair Play" (Әділ ойын) қозғалысы – расизм мен кемсітушілікке қарсы бағытталған. Паралимпиада ойындары – мүмкіндігі шектеулі жандардың спортқа қатысуына мүмкіндік беретін халықаралық қозғалыс.

Спорттағы әйелдер қозғалысы – гендерлік теңдікті дамытуға ықпал ететін бағдарламалар. Осындай қозғалыстар мен бастамалар спорттың әлеуметтік рөлін күшейтіп, мәдениетаралық қарым-қатынасты нығайтады.

Спорттың интернационалдануы – жаһандану үдерісінің маңызды бөлігі. Ол халықтарды біріктіріп, тілдерді меңгеруге көмектеседі, мәдениетаралық коммуникацияны нығайтады және толеранттылықты дамытады.

Тілдерді үйренуде спорт үлкен рөл атқарады. Спортшылар мен жанкүйерлер бірнеше тілді меңгеруге мәжбүр болады, ал халықаралық жарыстар арқылы әлемдік мәдени әртүрлілік таныстырылады.

Сонымен қатар, спорт бұқаралық ақпарат құралдары, білім беру жүйесі және әлеуметтік желілер арқылы интернационалдануды күшейтеді. Осы үрдістің арқасында халықтар арасындағы достық нығайып, мәдениетаралық түсіністік артады.

Осылайша, спорт тек дене белсенділігі ғана емес, бүкіл әлемді біріктіретін маңызды құбылыс болып қала береді.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Андреев, А. Л. "Спорт в условиях глобализации" – Москва: Спорт и общество, 2018.
2. Гусева, Н. А. "Межкультурная коммуникация в спорте" – Санкт-Петербург: Издательство СПбГУ, 2019.
3. Досмұхамедов, А. "Қазақ спортының тарихы" – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
4. Ким, В. И. "Язык спорта: лексико-грамматический анализ" – Москва: Языки народов мира, 2017.

ӨОЖ: 796:81'272:378.147

СПОРТТЫ ИНТЕРНАЦИОНАЛДАНДЫРУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУҒА ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯҒА ӘСЕРІ

Молдаханова Ж.

Ғылыми жетекшісі: Болғанбаева Б.Д., ф.ғ.к., қазақ, орыс және шетел тілдері кафедрасының қауымдастырылған профессор
Қазақ спорт және туризм академия, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада спорттың интернационалдануының тілдерді оқыту мен мәдениетаралық коммуникацияға әсері қарастырылады. Спорт — әртүрлі ұлт өкілдерін біріктіретін әмбебап құрал. Оның арқасында түрлі мәдениеттер арасында

өзара түсіністік артып, тілдік дағдылар дамиды. Сонымен қатар, спорт дипломатия құралы ретінде мемлекетаралық қатынастарды нығайтуда да маңызды рөл атқарады.

Кілт сөздер: спорт интернационалдануы, тілдерді оқыту, мәдениетаралық коммуникация, жаһандану, спорттық дипломатия, мультилингвалды орта.

Жаһандану заманында спорттың халықаралық деңгейде дамуы оның әлеуметтік және мәдени ықпалын арттырып, мемлекеттер арасындағы байланыстарды нығайтуда маңызды рөл атқарады. Халықаралық спорттық жарыстар, олимпиадалар мен чемпионаттар әлемнің түкпір-түкпірінен спортшыларды, жаттықтырушыларды және жанкүйерлерді біріктіреді. Бұл үрдіс тек спорт саласында ғана емес, мәдениетаралық коммуникация мен тілдерді үйрену саласында да өз әсерін тигізуде. Спорттың интернационалдануының басты ерекшелігі — әртүрлі ұлт өкілдерінің ортақ тілде қарым-қатынас жасауы. Спорттық жарыстарда ағылшын тілі ең кең таралған тіл болып табылады, бірақ көптеген спорт түрлерінде француз, испан және басқа да тілдердің маңызы артып келеді. Бұл спортшылар мен жаттықтырушылардың бірнеше тілді меңгеру қажеттілігін тудырады. Мысалдар: Футбол: Халықаралық футбол қауымдастығы (FIFA) және Халықаралық олимпиада комитеті (IOC) өз іс-шараларында бірнеше ресми тілді пайдаланады. Баскетбол: NBA-да әртүрлі елдерден келген ойыншылар ойнайды, бұл олардың ағылшын тілін меңгеруіне ықпал етеді. Теннис: Grand Slam турнирлері (Уимблдон, US Open, Australian Open, Roland Garros) әлемнің түкпір-түкпірінен спортшыларды жинайды, бұл олардың бірнеше тілде қарым-қатынас жасауына мүмкіндік береді. Жас спортшылардың тәжірибесі: Олар шетелдік оқу-жаттығу жиындарына қатысып, өзге мәдениеттің өкілдерімен араласып, тілдік дағдыларын дамытады. Жеке тәжірибе: Менің өз тәжірибемде, шетелдік жаттықтырушылармен жұмыс істеу маған кәсіби спорттағы тілдік коммуникацияның қаншалықты маңызды екенін түсінуге көмектесті. Шетелдік спортшылармен ортақ тілді табу тек жаттығу процесін ғана емес, олардың мәдениетін түсінуге де мүмкіндік береді.

2. Спорт және мәдениетаралық коммуникация. Спорт тек тілдік үйренуге ғана емес, мәдениетаралық коммуникацияның маңызды құралы болып табылады. Спортшылар, жанкүйерлер және жаттықтырушылар әртүрлі мәдени дәстүрлермен танысып, өзара сыйластық пен түсіністік қалыптастырады. Мысалдар: олимпиада ойындары – әртүрлі елдердің мәдениетін таныстыратын жаһандық платформа, фанаттар мәдениеті: Әлем чемпионаттарында жанкүйерлер өз елдерінің мәдениетін көрсетіп, басқа елдің жанкүйерлерімен араласады, спорттық ұжымдар: Әртүрлі ұлт өкілдерінің бірігуі – мәдениетаралық диалогты дамытудың жарқын мысалы, қазақ спортындағы мәдениетаралық тәжірибе: Қазақстанда әртүрлі ұлт өкілдері бірге жаттығып, бір-бірінің мәдениетін үйренеді. Спорттық дипломатия: Тарихи және заманауи мысалдар. Спорт дипломатияның маңызды құралы ретінде мемлекетаралық қарым-қатынастарды нығайтуда үлкен рөл атқарады. Тарихи мысалдар: “Пинг-понг дипломатиясы” (1971 ж.) – АҚШ пен Қытай арасындағы қарым-қатынасты жақсартуға үлес қосқан үстел теннисі турнирі. 1980 және 1984 жылдардағы Олимпиада бойкоттары – Қырғи-қабақ соғыс кезінде АҚШ пен КСРО Олимпиадаларға қатысудан бас тартқан. 2018 жылғы Қысқы Олимпиада – Солтүстік және Оңтүстік Корея бір команда болып шықты, бұл екі ел арасындағы қарым-қатынасты жақсартуға ықпал етті. Заманауи жағдайлар: қазіргі футбол клубтарында

шетелдік спортшылардың рөлі – Барселона, Реал Мадрид, Манчестер Юнайтед сияқты клубтарда көптеген ұлт өкілдері бірге ойнайды, бұл мәдениетаралық қарым-қатынасқа ықпал етеді. Қазақстанның халықаралық спорт аренасындағы орны – Қазақстандық спортшылар әлемдік деңгейде бәсекеге түсіп, шетелде дайындықтан өтіп, түрлі мәдениет өкілдерімен тәжірибе алмасады. Спорттық лингвистика: спорттағы мультилингвалды орта спортшылардың когнитивті қабілеттерін дамытады. Бірнеше тілде сөйлей алу жаттықтырушылармен және әріптестермен тиімді қарым-қатынас орнатуға көмектеседі. Комментаторлардың рөлі: Спорттық комментаторлар ойындарды бірнеше тілде жүргізіп, жанкүйерлерге ақпарат таратады. Бұл тіл үйрену мен мәдени қарым-қатынасқа ықпал етеді. Фанаттар мәдениеті: футбол, баскетбол, бокс және басқа спорт түрлерінің жанкүйерлері халықаралық матчтар арқылы басқа елдердің мәдениетімен танысады.

Осыған орай, спорттың интернационалдануы тілдерді оқытудың маңызды факторы болып табылады және мәдениетаралық коммуникацияға оң әсер етеді. Спортшылар мен жанкүйерлердің түрлі тілдерді меңгеруі олардың жаһандық деңгейде бәсекеге қабілетті болуына ықпал етеді. Сонымен қатар, спорт әлемдегі халықтарды біріктіретін маңызды фактор ретінде мәдениетаралық түсіністікті нығайтады.

ӘДЕБИЕТТІ ТІЗІМІ:

1. Жұманбайұлы Қ. Спорт лингвистикасы: спорт терминдері және олардың қолданысы. – Алматы: ҚазҰУ баспасы, 2020.

2. Оразбаева Ф. Тілдік қатынас және мәдениетаралық коммуникация. – Алматы: Санат, 2018.

3. Сейітқасымов Ғ. Халықаралық спорттық жарыстар және олардың мәдени ықпалы. – Астана: Фолиант, 2019.

UDC 796.011.3

LANGUAGE BARRIERS IN MULTICULTURAL SPORTS TEAMS: PROBLEMS AND SOLUTIONS

Maltseva R., Student 1st-course,

Scientific supervisor: Bakytzhan E., Kazakh Academy of Sport and Tourism,
English teacher, department of Kazakh, Russian and Foreign languages
Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty c., Kazakhstan

Annotation: This article explores the issue of language barriers in multicultural sports teams, analyzing their impact on team communication, performance, and player integration. The study identifies key linguistic challenges athletes and coaches face in international environments and examines their influence on tactical coordination and team dynamics. Furthermore, the article presents effective strategies to overcome these barriers, including specialized language training, the use of interpreters, visual communication techniques, and cultural adaptation programs. The findings highlight the importance of developing foreign language competence among athletes to enhance their professional

growth and team cohesion. The research emphasizes the need for structured linguistic support in sports education and professional training to improve communication efficiency in multicultural teams.

Keywords: language barriers, multicultural sports teams, team communication, foreign language competence

In modern sports, multicultural teams have become increasingly common due to globalization and international talent exchange. Athletes from different linguistic and cultural backgrounds often come together to compete at the highest levels, making effective communication a key factor in achieving success. However, language barriers can significantly hinder team cohesion, strategic execution, and overall performance. The ability to communicate in a shared language, particularly English as the dominant language in international sports, plays a crucial role in fostering teamwork, ensuring clear tactical instructions, and enhancing players' professional development.

This article aims to identify the main language barriers that arise in multicultural sports teams and propose effective solutions for overcoming them. Understanding these challenges is essential for improving communication between players and coaches, strengthening team unity, and optimizing game strategies. The study focuses on three key research questions:

1. What are the most common language barriers encountered in sports teams?
2. How do these barriers impact player interactions and team performance?
3. What strategies can be implemented to overcome language difficulties in a sports environment?

Language barriers in sports teams can significantly impact communication, teamwork, and overall performance. These barriers arise from the use of multiple languages within a team, leading to misunderstandings and reduced cohesion. The following sections outline the key aspects of language barriers in sports teams. Multilingual teams often face difficulties in effective communication, particularly when players have varying levels of proficiency in the primary languages used, such as English or Swedish [1].

Misunderstandings can occur during training and matches, especially when players lack familiarity with specific sports vocabulary. This language gap can create significant challenges, not only in conveying tactical instructions but also in building strong interpersonal relationships within the team. Miscommunication can lead to errors on the field, frustration among players, and even conflicts due to misunderstandings. Therefore, addressing these barriers through structured language support and team-building activities is crucial for ensuring both effective gameplay and a positive team environment.

Language barriers can hinder team creativity and collaboration, as reduced comprehension and increased workload may lead to frustration and anxiety among team members [2]. This can negatively impact not only individual performance but also overall team dynamics, making it harder for players to express ideas, strategize effectively, and build trust with teammates. When athletes struggle to understand instructions or communicate their thoughts, they may become less confident in their abilities and hesitant to participate fully in discussions. The inability to communicate effectively can disrupt the development of shared mental models, which are crucial for coordinated team efforts [3]. We agree that without a common linguistic framework, athletes may struggle to anticipate

teammates' actions, respond to strategic adjustments, and execute plays as intended. This lack of synchronization can lead to errors, misinterpretations of tactics, and decreased overall performance. In our opinion, fostering a shared language or implementing communication strategies, such as using key sports-specific terms or visual cues, can help bridge this gap and enhance team cohesion.

Effective communication is a key factor in the success of any sports team, as it ensures smooth interaction between players and coaches, clear tactical execution, and strong team cohesion. Language barriers significantly impact team performance, particularly in multicultural and multilingual environments. These barriers can hinder communication, trust, and knowledge sharing, ultimately affecting team efficiency and creativity. Language barriers impede effective communication, leading to misunderstandings and reduced collaboration [4]. This can result in confusion during tactical discussions, misinterpretation of coaching instructions, and hesitation in on-field decision-making. In my opinion, when players struggle to express themselves or understand their teammates, teamwork suffers, and overall performance declines. Additionally, reduced collaboration means that players may be less likely to engage in strategic planning or support each other effectively during games. To address this, teams should implement multilingual support strategies, encourage the use of universally understood sports terminology, and promote language learning as part of professional athlete development.

Ineffective communication stemming from language barriers can hinder the establishment of team cohesion. It is evident that athletes who speak different languages may struggle to communicate effectively, which can lead to misunderstandings during practice and games. This, in turn, undermines the shared goals and collaborative spirit essential for high performance [5]. For instance, when athletes do not understand tactical instructions due to language discrepancies, it can disrupt gameplay and create frustration among team members, leading to decreased morale and performance [6]. In their study on ethnic diversity in team contexts, Godfrey et al. emphasize the importance of perceived diversity and how it relates to team dynamics. They note that while ethnic diversity can enhance creativity and adaptation, without effective communication, it can lead to suboptimal performance outcomes [7]. Furthermore, the interplay of diverse language competencies can create "faultlines," where subsets of team members lack effective communication, thereby isolating them and diminishing overall cohesion.

Moreover, language barriers can significantly affect coaching effectiveness. Coaches must often interact with athletes from diverse linguistic backgrounds. A study by Halbrook and Watson highlights those coaches who are trained in inclusive communication strategies can create a more supportive environment that fosters participation and enjoyment for all athletes [8]. Such environments are crucial, especially for underrepresented groups, as they enhance athletes' engagement levels and overall satisfaction with the sport. Conversely, environments characterized by misunderstanding and exclusion due to language issues can result in athletes feeling marginalized, potentially leading to dropouts from the sport [9]. Additionally, a systematic review on barriers to participation emphasizes the significant role language plays in sports engagement among youth, particularly those from non-English-speaking backgrounds. Children from families where no English is spoken face lower odds of participating in organized sports, thereby affecting their social and physical development [10]. This underlines the broader significance of language in fostering

inclusivity and opportunities in sports settings. The negative consequences of language barriers extend beyond team performance and individual satisfaction, manifesting in the economic implications for sports organizations. Failing to bridge communication gaps can lead to increased turnover among athletes and higher recruitment costs due to difficulty in fostering a cohesive team environment, which is essential for maintaining competitive success [11].

Overcoming language barriers within sports teams is essential for enhancing communication, team cohesion, and overall performance. As teams become increasingly diverse, implementing effective strategies to facilitate understanding and collaboration among team members from various linguistic backgrounds is critical. Below are several solutions supported by recent research.

One of the most effective strategies to overcome language barriers is to provide intercultural communication training for athletes and coaches. Such training can help team members understand each other's cultural backgrounds and communication styles better, facilitating more effective interactions. Research has shown that fostering an awareness of cultural differences leads to improved team dynamics and greater inclusivity [12]. This training should not only focus on language proficiency but also on non-verbal communication and contextual understanding, which are crucial for effective teamwork in a multicultural environment.

Utilizing technology to bridge language gaps can significantly enhance communication within teams. For instance, translation applications and communication platforms can assist teams in conveying messages clearly and effectively in the preferred languages of their members. Creating easy-to-understand visual aids and employing simplified language during practices and meetings can help ensure that all athletes comprehend tactical information and team strategies [13].

Adopting a common language or lingua franca for communication purposes, ideally English in many global sports contexts, can help simplify interactions among diverse team members. However, it is essential to provide language support for those less proficient to ensure they can effectively participate in discussions and decision-making processes [14]. Encouraging all team members to engage in language learning not only aids in communication but also promotes a sense of belonging and collective identity within the team.

Thus, effective communication is a fundamental component of successful team performance, and language barriers present a significant challenge in multicultural sports teams. As this article has demonstrated, linguistic differences can lead to misunderstandings, hinder tactical coordination, and affect player integration, ultimately reducing team cohesion and performance. Addressing these challenges requires structured linguistic support and strategic interventions. The study highlights the importance of specialized language training, the use of interpreters and multilingual resources, and the implementation of intercultural communication strategies. Additionally, fostering a shared language framework and utilizing visual and non-verbal communication techniques can significantly enhance team dynamics. Developing foreign language competence among athletes not only improves communication efficiency but also contributes to their professional growth and adaptability in international sports settings.

Ultimately, sports organizations and educational institutions must recognize the necessity of linguistic preparedness in sports education and coaching. By integrating

foreign language training into athlete development programs, teams can create an inclusive environment where communication barriers are minimized, and performance potential is maximized. In an increasingly globalized sports industry, effective communication is not just an advantage—it is a necessity for success.

LIST OF REFERENCES:

1. Ringbom, H. (2012). *Multilingualism in a Football Team: The Case of IFK Mariehamn* (pp. 185–197). Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-29557-7_11
2. Loderer, A., Muehlfeld, K., Wilken, R., Moritz, A., & Slomski, V. (2024). The language barrier as a springboard towards (team) creativity: An exploratory study of foreign language use in teams. *International Business Review*. <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2023.102247>
3. Tenzer, H., & Pudelko, M. (2012). *The Impact of Language Barriers on Shared Mental Models in Multinational Teams*. 2012(1), 1. <https://doi.org/10.5465/AMBPP.2012.44>
4. Koech, D., Degago, E., Sitienei Kipkorir, C. S., Chitto, H., Szabó, A. P., & Molnár, E. (2024). Internationalization and Globalization in Higher Education: An Insight on Effect of Machine Translators on Team Performance among Multicultural Students Working and Studying in Hungary. *Journal of Ecohumanism*, 4(1), 106–120. <https://doi.org/10.62754/joe.v4i1.4092>
5. Vigier, M. and Spencer-Oatey, H. (2017). The interplay of rules, asymmetries in language fluency, and team dynamics in culturally diverse teams. *Cross Cultural & Strategic Management*, 25(1), 157-182. <https://doi.org/10.1108/ccsm-08-2016-0157>
6. Hoffmann, M. D., Barnes, J. D., Tremblay, M. S., & Guerrero, M. (2022). Associations between organized sport participation and mental health difficulties: data from over 11,000 us children and adolescents. *Plos One*, 17(6), e0268583. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0268583>
7. Godfrey, M., Kim, J., & Eys, M. (2022). Ethnic diversity and cohesion in interdependent team sport contexts. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 26(1), 43-57. <https://doi.org/10.1037/gdn0000162>
8. Halbrook, M. and Watson, J. C. (2018). High school coaches' perceptions of their efficacy to work with lesbian, gay, and bisexual athletes. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 13(6), 841-848. <https://doi.org/10.1177/1747954118787494>
9. Krug, M., Vacek, P. M., Choquette, R. H., Beynnon, B. D., & Slauterbeck, J. R. (2021). Compliance and fidelity with an injury prevention exercise program in high school athletics. *Sports Health: A Multidisciplinary Approach*, 14(4), 483-489. <https://doi.org/10.1177/19417381211043120>
10. Tandon, P. S., Kroshus, E., Olsen, K., Garrett, K., Qu, P., & McCleery, J. (2021). Socioeconomic inequities in youth participation in physical activity and sports. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(13), 6946. <https://doi.org/10.3390/ijerph18136946>
11. Spaaij, R., Magee, J., Farquharson, K., Gorman, S., Jeanes, R., Lusher, D., ... & Storr, R. (2016). Diversity work in community sport organizations: commitment, resistance and institutional change. *International Review for the Sociology of Sport*, 53(3), 278-295. <https://doi.org/10.1177/1012690216654296>

12. Leprince, C., d'Arripe-Longueville, F., & Doron, J. (2018). Coping in teams: exploring athletes' communal coping strategies to deal with shared stressors. *Frontiers in Psychology*, 9. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01908>
13. Fleischmann, A. C., Aritz, J., & Cardon, P. W. (2019). Language proficiency and media synchronicity theory: the impact of media capabilities on satisfaction and inclusion in multilingual virtual teams. *Proceedings of the Annual Hawaii International Conference on System Sciences*. <https://doi.org/10.24251/hicss.2019.042>
14. Canagarajah, S. (2007). Lingua franca english, multilingual communities, and language acquisition. *The Modern Language Journal*, 91, 923-939. <https://doi.org/10.1111/j.0026-7902.2007.00678.x>

UDC 796:81'243

DIGITAL MEDIA AND LANGUAGE IN SPORTS: HOW SOCIAL MEDIA SHAPES ATHLETES' COMMUNICATION

Sembayeva R., Student Master's degree,
Scientific supervisor: Bakytzhan E., senior teacher of the department KR&FL
Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty c., Kazakhstan

Annotation. In the modern sports industry, social media has transformed how athletes communicate, engage with fans, and manage their professional image. This study explores the role of social media in shaping athletes' ability to engage in multilingual interactions with global audiences. It examines how digital platforms influence athletes' foreign language use, including their communication with international sponsors, media, and fans. The research highlights key linguistic trends, such as the adaptation of language for diverse audiences, the use of translation tools, and the integration of informal digital expressions. While social media provides opportunities for global outreach and personal branding, it also presents challenges such as language barriers, misinterpretations, and the risk of online controversies. The findings suggest that effective multilingual communication on social media enhances an athlete's professional visibility and career opportunities. The study underscores the importance of foreign language proficiency and media literacy training for athletes to optimize their digital presence in an international sports environment.

Keywords: social media, multilingual communication, digital media, foreign language proficiency, linguistic trends.

Introduction

In the modern sports industry, digital media plays a crucial role in shaping athletes' communication, public image, and professional opportunities. Social media platforms such as Instagram, Twitter, and TikTok have transformed the way athletes interact with fans, sponsors, and the media. These platforms provide new opportunities for direct engagement but also introduce challenges related to digital discourse, privacy, and reputation management. The rapid expansion of social media has significantly altered the communication style of athletes. Traditional forms of media, such as press conferences and

interviews, have been complemented—or even replaced—by direct social media posts, live streams, and interactive content. This shift raises important questions about the linguistic and stylistic changes in athletes' communication, the impact of digital interaction on their public persona, and the potential risks associated with online presence. This study aims to analyze the influence of social media on athletes' communication styles, focusing on language use, self-presentation, and interaction with audiences. It seeks to identify both the advantages and challenges of digital media in professional sports communication. The research question is as follow: What role do social media play in shaping athletes' ability to engage in multilingual interactions with global audiences?

The Impact of Social Media on Athletes' Communication

Social media platforms have introduced new linguistic trends in sports communication. Athletes now use informal and engaging language, emojis, hashtags, and even memes to connect with fans. The brevity of Twitter posts, the visual appeal of Instagram stories, and the fast-paced nature of TikTok videos encourage concise, impactful messaging. The impact of social media on athletes' communication is multifaceted, influencing their self-presentation, activism, and mental health. Social media platforms have become essential tools for athletes to engage with fans, promote their personal brands, and advocate for social justice. This evolution necessitates a strategic approach to communication, as athletes navigate the complexities of digital interaction. Athletes utilize social media to construct their identities and manage public perceptions, enhancing their personal brands [1]. In today's digital landscape, platforms like Instagram, Twitter, and TikTok have become powerful tools that allow athletes to present curated versions of themselves, engage directly with fans, and attract sponsorships. This level of control over personal branding is unprecedented, giving athletes autonomy in shaping their public image beyond traditional media narratives. However, while social media offers opportunities for self-promotion and financial gain, it also comes with challenges, such as the pressure to maintain a flawless image and the risk of online criticism. College athletic departments are increasingly focused on developing social media strategies to support athletes' branding efforts [2]. This aligns with the growing recognition of digital communication as a vital skill for athletes, not only for personal brand development but also for professional opportunities. In Kazakhstan, where sports education is becoming more internationalized, equipping student-athletes with digital literacy and social media management skills can enhance their global visibility and career prospects. Given that many Kazakhstani athletes aspire to compete internationally, mastering social media strategies can help them connect with global audiences, attract sponsorships, and navigate cross-cultural communication effectively. Thus, integrating social media training into sports education could be a valuable addition to professional development programs for athletes.

Social media serves as a platform for athlete activism, allowing them to address social issues and engage in community dialogue [3]. The authors also argue that the empowerment derived from social media enables athletes to enact change and advocate for racial and social justice. This is evident in global movements where athletes use their platforms to address societal issues, influence public discourse, and drive meaningful change. In the context of Kazakhstan, where sports are deeply connected to national identity and cultural heritage, social media can serve as a tool for athletes to promote inclusivity, highlight local sports traditions, and address relevant social issues. By

developing digital communication skills, Kazakhstani athletes can not only enhance their careers but also use their influence to advocate for causes important to their communities. Integrating discussions on digital activism into sports education curricula could prepare athletes to navigate the responsibilities that come with a public platform.

Language Adaptation in Digital Sports Communication With the global nature of social media, many athletes adapt their language to reach wider audiences. Some use multiple languages in their posts, while others rely on universal visual content, such as images and videos, to transcend linguistic barriers. The evolution of digital slang and trending phrases also impacts how athletes communicate, influencing the language of sports discourse. Language adaptation in digital sports communication is crucial for engaging diverse audiences and enhancing the effectiveness of messaging. This adaptation involves not only linguistic translation but also cultural sensitivity and the use of technology to improve communication accuracy. The following sections outline key aspects of language adaptation in this context. Culturally adapted posts tend to garner higher engagement from international audiences, highlighting the importance of aligning content with cultural contexts [4]. When athletes tailor their messages—such as using culturally relevant phrases, emojis, or references—fans feel a stronger connection, which increases interactions like likes, comments, and shares. This aligns with the idea that effective communication is not just about language proficiency but also about cultural awareness. However, misinterpretations can occur if cultural nuances are overlooked, emphasizing the need for athletes to develop media literacy and intercultural communication skills. While these adaptations enhance communication, challenges remain, such as the need for standardized terminology and the potential for misinterpretation in cross-cultural contexts. Addressing these issues is essential for effective global sports communication [5].

Materials and methods

This study employs a **qualitative content analysis** to examine how professional athletes utilize social media for multilingual communication. The approach focuses on identifying linguistic patterns, communication strategies, and the challenges athletes face when engaging with a global audience. By analyzing real-life digital interactions, this study aims to provide insights into the role of language in shaping an athlete's online presence and professional branding. The data for this study was collected from publicly available sources, including:

A) **Social Media Posts:** A selection of posts from internationally recognized athletes on platforms such as Instagram, Twitter, and TikTok was analyzed to identify patterns in multilingual communication. The focus was on posts where athletes engaged with international audiences, used multiple languages, or employed translation tools.

B) **Online Interviews and Statements:** Transcriptions of interviews, press conferences, and personal statements from athletes were reviewed to understand their perspectives on digital communication and foreign language use. This included discussions on how they navigate language barriers, interact with sponsors and fans, and manage their online image.

This methodological approach allows for an in-depth understanding of how digital media shapes athletes' communication practices in an international sports environment.

Results and discussions

The analysis of social media interactions and online statements from professional athletes revealed two key themes, which highlight the evolving role of digital platforms in shaping multilingual communication, branding, and professional engagement for athletes.

Social media has significantly transformed the way athletes communicate, allowing them to engage with a global audience beyond traditional media channels. The findings show the following aspects:

A) **Increased Direct Interaction with Fans:** Athletes use platforms like Instagram, Twitter, and TikTok to communicate directly with their followers, bypassing intermediaries such as journalists or PR teams. This direct interaction enhances personal branding and strengthens fan engagement.

B) **Professional Branding and Sponsorship Opportunities:** Multilingual communication on social media increases an athlete's visibility to international sponsors. Athletes who engage in multiple languages are more likely to attract sponsorship deals from global brands.

C) **Advocacy and Social Influence:** Many athletes use social media to raise awareness about social, political, and cultural issues. Language choice plays a key role in ensuring that messages reach the intended audience and generate the desired impact.

D) **Media Exposure and Career Development:** Social media provides athletes with opportunities to transition into roles such as coaching, sports media, and brand ambassadorship after their playing careers. Effective digital communication skills, including multilingual proficiency, help athletes maintain relevance beyond their active sports careers.

Athletes strategically adjust their language use on social media to communicate effectively with diverse audiences. The study identified several key language adaptation strategies are shown in Table 1:

Table 1. Key language adaptation strategies

Bilingual and Multilingual Posting	Many athletes create posts in two or more languages to engage international fans. For instance, global stars like Lionel Messi and Kylian Mbappé frequently post in both English and their native languages (Spanish and French, respectively).
Use of Translation Tools	Automated translation features on social media platforms help athletes overcome language barriers. However, inaccuracies in machine translation can sometimes lead to misinterpretations or unintended messages.
Code-Switching and Hybrid Language Use	Athletes often blend different languages within a single post or comment. This includes switching between English and their native language or incorporating sports-specific jargon that resonates with their audience.
Cultural Sensitivity and Audience Awareness	Successful athletes tailor their messages to suit cultural expectations. They avoid language that may be misinterpreted and adjust their tone depending on the context, such as using formal language for sponsorship announcements and informal expressions for personal interactions.

These findings indicate that athletes who effectively adapt their language use on digital platforms can enhance their global reach, build stronger connections with fans, and secure international career opportunities.

Conclusion

This study has demonstrated that social media plays a transformative role in shaping how athletes communicate in today's global sports industry. By facilitating direct interactions with fans, sponsors, and media, digital platforms have enabled athletes to construct and manage their public images in ways that traditional media could not. The research reveals that effective multilingual communication not only enhances professional visibility but also expands career opportunities and fosters stronger personal branding.

The findings indicate that athletes strategically adapt their language use through bilingual or multilingual posts, code-switching, and even the utilization of translation tools. These practices help bridge language barriers and engage diverse audiences, thereby contributing to more inclusive and culturally sensitive communication. However, the study also underscores significant challenges, such as translation inaccuracies, misinterpretations, and the risks associated with culturally inappropriate messaging. These issues highlight the need for athletes to develop robust media literacy and foreign language proficiency to maintain a positive digital presence.

LIST OF REFERENCES:

1. Wang, L. (2022). *Sport, Digital Media, and Social Media* (pp. 1111-C57.P114). Oxford University Press eBooks. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197519011.013.58>
2. Sutton, A. M. (2024). *Communication Through Social Media Strategy in College Athletics*. <https://doi.org/10.22371/02.2024.007>
3. Ferguson, T., Frederick, E., Cardoso Brown, L. E., Kluch, Y., Hancock, M. G., & Siegfried, N. (2024). I Was in a Position to Enact Change: College Athletes' Use of Social Media for Racial and Social Justice. *Communication and Sport*. <https://doi.org/10.1177/21674795241289839>
4. Alsubhi, W. (2024). Translation of Social Media Posts: Saudi Football Clubs Social Media Posts as Case Study. *International Journal of Religion*. <https://doi.org/10.61707/5anv6v28>
5. Bhattacharya, D. (2022). *Adaptacija sportskih termina iz engleskog jezika u srpskom na korpusu leksike borilačkih sportova* (pp. 297–312). Filozofski fakultet u Nišu eBooks. <https://doi.org/10.46630/jkaj.2022.18>

UDC: 796.81'272

LANGUAGE AND PHYSICAL EDUCATION IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Zhaukumova Sh.K.

I. Zhansugurov University, Taldykorgan c., Kazakhstan

Annotation. Globalization in today's world has a significant impact on various aspects of life, including sport. This process is characterized by the expansion of international relations, exchange of experience, cultural and economic interactions between countries. One of the most important aspects of globalization is the interaction of languages and cultures, which is actively reflected in sport. In the context of globalization, new educational approaches are emerging that promote the integration of cultures and languages in the sporting environment. Let us consider how this happens and what challenges and opportunities arise in this process.

Keywords: sport, physical education, foreign language, professional language training, specialist in physical education

Introduction

In the context of globalization, sport is no longer just a sphere of physical activity, but a powerful tool for intercultural communication and understanding. The increasing number of international competitions where athletes from all over the world interact with each other has an impact on the development of sport culture and language practices. In this context, the role of language and culture in sport is becoming key, and educational approaches aimed at overcoming linguistic and cultural barriers are playing an increasingly important role.[1]

1. The role of language in sport in the context of globalization

In today's world, globalization has affected all spheres of human activity, and sport is no exception. International competitions and tournaments, such as the Olympic Games, World and European Championships, contribute to the creation of platforms for interaction between people from different parts of the world. Language, as the main means of communication, acquires special significance in this context.

One of the most striking examples of language integration is English, which has become the 'language of sport' in the international arena. Its use facilitates communication between athletes, coaches, referees and competition organizers, which in turn contributes to the creation of a unified information environment for all participants.

However, it is important to note that the use of a single language in sport can create barriers for those who are not fluent in it. This leads to the need to develop educational programmes aimed at teaching athletes and coaches foreign languages and improving intercultural communication skills.

2. Culture of sport: how it reflects diversity and promotes development

The culture of sport is a set of norms, values and traditions that have developed around sporting practices in different countries and regions. With globalization, sport is becoming not only an object of physical activity, but also a platform for the exchange of cultural values, traditions and experiences. Sport culture is becoming increasingly diverse

and inclusive, opening up new opportunities for communication between people of different cultures.

Educational approaches in sport need to be culturally sensitive, which becomes particularly important in the context of international competitions and intercultural interactions. For example, some countries have strict traditions related to the behavior of athletes on the field, while these traditions may differ in other countries. Creating platforms for mutual understanding, teaching the value of sportsmanship, honesty and respect for the opponent become necessary conditions for the successful functioning of the global sports system.

3. Educational approaches: preparing for sport globalization

Educational approaches in globalization should focus on teaching language skills, cultural differences and intercultural communication. The main objectives include:

Language training. In order for athletes and coaches to interact effectively in an international environment, it is necessary to include foreign language courses, especially English, in educational programmes. Knowledge of the language helps not only during training, but also in the process of participating in international tournaments and communicating with representatives of other cultures.

Cultural adaptation and intercultural communication. It is important to create courses that introduce athletes to the cultural traditions and norms of behavior of different countries. This will help to avoid misunderstandings and conflicts during international competitions. In addition, such courses promote respect for cultural differences and foster a spirit of friendship and understanding.

Ethics and values of sport. In a globalized world, special attention must be paid to the ethical aspects of sporting activities. Programs that focus on the values of integrity, fairness and team spirit play a key role in building a positive image of sport as a tool for global integration and peaceful interaction.

4. Examples of successful educational programmes in sport

One striking example of the integration of linguistic and cultural educational approaches is the Olympic Movement. The Olympic Games, held every four years, attract participants from more than 200 countries. The sporting and cultural programmes of the Olympic Games help to develop understanding and respect between peoples. The Olympic Committee actively implements projects aimed at training athletes and volunteers in the cultures and languages of the participating countries.

In addition, exchange and internship programmes for coaches and athletes also help to develop intercultural communication skills. An example is exchange programmes between sports academies of different countries, where coaches and athletes get the opportunity to teach each other not only sports skills, but also languages, traditions and ethical norms.[2]

Main body

The modern stage of development of technogenic civilization stipulates the objective need to update and expand the linguistic space. The trend of transformation of interprofessional and interpersonal communication, carried out through information interaction, becomes more and more obvious in the general flow of increasing and more complex information in all spheres of social life.[3] The formation of a modernized language model in the system of established intra- and inter-communication relations is accompanied by a number of problems, especially in terms of the applied use of emerging

concepts and terms. In this connection, the issues related to the formation of a clear and unambiguous conceptual base in special types of human activities, including physical culture and sport (hereinafter referred to as 'PCS'), are actualized. The appeal to this topic is conditioned by several reasons: the desire to determine the linguistic component of the generic concept of physical culture (PC) (the generic concepts are 'sport', 'physical activity', 'physical exercises') due to the lack of data on previous linguistic research and the uncertainty of its interpretation; to find out the reasons for the limited use of the term in the linguistic space of modern civilizations; to follow the formation and development of sports vocabulary and to establish the reasons for synonymy in the lexicon under study[4].

P. Palutina, V.Y. Kolotov, A.I. Kolokolova The oversaturation of communication spheres, including sports, with anglicisms, which are the main source of replenishment of the lexical composition of most, if not all, languages of the world due to the processes of borrowing, was the reason for choosing English language material for the study. The study of the specifics of the designated terminological lexicon, the peculiarities of its interaction with the extra-linguistic context, the peculiarities of the ways of nomination chosen by the language to form the terminological units at different stages of historical development, as well as their structural construction was carried out within the framework of the anthropological paradigm with the involvement of civilisational and comparative approaches. Any research should begin with clarification of the essence of the phenomenon, in our case - the term and concept of FC.[5]

Due to the impossibility of carrying out our own in-depth analysis of the linguistic material within the framework of one article, we will limit ourselves to the data of dictionaries and thesauruses, applying the method of dictionary definitions in order to identify additional characteristics. In the terminological unit 'physical culture' the adjective 'physical' (physical, bodily) specifies the conceptual content of the supporting noun 'culture', the dictionary interpretations of which in the historical sequence are presented as follows. The term 'culture' originated from the Latin word 'cultura' as a derivative noun from the verb 'colere' and originally meant the cultivation of soil, land in order to make it serve human needs. Expansion of the meaning of the term later led it to denote the processes of human upbringing and education. The verbal connection with the meaning of 'farming' was not accidental[6]. The ennobling of human nature, transformation of his physical state and inner world through physical exercises was likened to cultivation of the earth. The way to describe the content of a concept is a definition characterized by objectivity and clearly fixed composition.

According to English dictionaries, the term 'physical culture' has a large number of definitions, reduced to several common meanings: physical culture, physical education, physical training. A broader interpretation is presented in the Encyclopaedia Britannica: 'A way of life aimed at achieving maximum physical development through exercise, proper nutrition and physical activity'. In addition, the conceptual structure includes the meaning of 'promoting health, strength and endurance'. The concept of PE has evolved historically. It is possible to get into the essence of the linguistic phenomena related to it with the help of the civilization approach, which is capable of penetrating into the socio-cultural connotation and meaning of the processes and events taking place in society, without limiting itself to the study of language itself.

Z.R. Palutina, V.Y. Kolotov, A.I. Kolokolova refracts them in their own way. The most obvious are the changes occurring in the lexicon, which accumulates both the past of

civilization and the connection between the past and the present. It also reflects the very process of development that determines historical continuity in the language. The first mention of FC is associated with the ancient Chinese and ancient Egyptian civilisations. However, its real origin dates back to antiquity. The main thing for the ancient Greeks, who were actively engaged in sports: gymnastics (general physical education) and agonistics (participation in competitions), was the cult of a beautiful body and the motto 'In a healthy body a healthy spirit'. The first Olympic Games are associated with the ancient Greek period. In Ancient Rome, FC was associated with the need for military training and preparation for gladiatorial fights and a highly organized system of training legionnaires. In the Middle Ages with the shift of emphasis from physical training to the spiritual education of man, the physical education movement was neglected and resumed only in the XVIII-XIX centuries in Western civilisations, and from there in the XIX century with immigrants from England, France and Germany spread to North America [5].

The formation of the sports lexicon of the ancient civilization was facilitated by a number of nominative ways, among which affixal word-formation takes the first place. The most significant was suffixation with the ending -ing: running, jumping, walking, crawling, climbing, swimming, discus throwing, stone hoisting, lifting and carrying heavy things, etc. The most important of them was the suffixation with the ending -ing. In addition to affixation, lexico-semantic and syntactic methods played a significant role. The linguistic traditions developed in that epoch have reached the modern language of sports thanks to civilization and language codes.

Each subsequent civilization has contributed to the creation and enrichment of sports vocabulary. Ancient Romans enriched it with the following terms: gladiatorial combat, gymnasium, public exercise, unarmed fighting, weapons training, etc. With the renewed interest in sport in the XIX century, new types of motor activity became possible, and with them new terms: riding, fencing, vaulting, dancing, horizontal bars, parallel bars, etc. It is well known that the role of sport in the development of the vocabulary is not unimportant. It is known that comparison plays an important role in research. Comparative research in the field of terminology involves identifying similarities and differences between different terminologies that develop relatively independently or, on the contrary, under the influence of each other. One of the problems encountered in comparing terminological systems is to derive common principles of terminology suitable for terminological systems of different civilizations [7].

P. Palutina, V.Y. Kolotov, A.I. Kolokolova, directly related to the processes of borrowing, which have a significant impact on the formation of modern sports language. The dominant in the process of borrowing were and still are English-language terms, as well as lexemes not peculiar to the norms of the literary language, used in certain social groups: jargonisms and slang expressions. The functioning of terms in the adaptive environment occurs in accordance with certain laws and tendencies. On the one hand, they implement the action of linguistic norms, on the other hand, they characterize specific features of the behaviour of linguistic units in this environment. The sports lexicon of modern Western civilizations consists of lexical units heterogeneous in structure, both of separate noun-terms (soccer, tennis, cricket, rugby, hockey, pentathlon, etc.) and of those created by the models of affixal word-formation with the suffix -ing: boxing, curling, diving, cycling, canoeing, sailing, etc.; and of the agentive suffix -er: swimmer, player, boxer, racer, etc. The following common ways are the collocation: football, basketball,

softball, baseball; snowboarding, skateboarding, weight lifting, etc. and the syntactic way of combining compound words: figure skating, speed skating, cross-country skiing, free style skiing, ice hockey, mid-distance sprints, long distance racing, etc. Of particular interest are the noun terms formed by conversion from English phrasal verbs: pull-ups, push-ups, sit-ups, curl-ups, chin-ups, step-ups, warm-ups, etc., mostly found in sports lexicon [5]. ‘

Results and discussions

A large number of sports neologisms have been created and continue to be created by means of word formation methods known in the English language, revealing the systemic nature of the lexicon, which in ancient times was part of the common language, and in modern times has formed into terminology with an established conceptual and terminological apparatus. It is well known that terms in recipient languages acquire a large number of synonyms, since the shades of the same concept are conveyed with the help of lexicons of different origin. These neologisms, creating conditions for the possibility of lexical redundancy, gradually displace the source words recorded in dictionaries from use in speech. This is what happened partly with the term “physical culture”. Judging by literary and translated sources, this term has survived in the Russian language space. In the West, it is completely replaced by the combination “physical education”, used mainly in the educational sphere. Even the shift of the center of the semantic structure of the second lexeme from physical activity to educational activity does not exclude the connection of these two concepts with the phenomenon of synonymy. It is conditioned by the very nature of the terms, and their specificity is manifested in their functioning in the communicative sphere. The possibility of such combinability and interchangeability is confirmed by the data of the dictionary of synonyms and antonyms[8].

Z.R. Palutina, V.Y. Kolotov, A.I. Kolokolova of the nominal series of the term “culture”, represented by ten lexical units, only one of them (“education”) can act as a substitute word for this noun. In the American linguistic tradition, according to the encyclopedia “Americana”, the term “physical culture” is also displaced by compatible but not interchangeable lexemes: “physical training” and ‘physical fitness’. The review of definitions of the concepts ‘physical culture’, ‘physical education’ and ‘physical training’ has shown that they are close in the sphere of use, but do not coincide completely in meaning. The first two have more identical features and can be equated with each other. The comparison of the concepts “physical culture” and “physical training” reveals their different combinability despite the commonality of integral semantic features. The issues considered in the article do not pretend to be exhaustive, but are the basis to reveal the possibilities of civilization approach to the language of sport and its terminology as a historically formed narrow-specialized layer in the system of the general literary language and a part of the terminological space, its structural-semantic features and specificity of functioning in socio-cultural and historical terms.

Conclusion

The comparative analysis of dictionary entries has shown that FC, which is a part of general culture, is a complex phenomenon with a large semantic and etymological load, which explains the lack of a unified interpretation of it. The requirements of unambiguity imposed on the terms are not realized in the sphere of functioning due to the deviation from the correspondence between the concept and the term expressing it, which leads to synonymy, considered in terminology as a manifestation of variability with the

commonality of semantics. The peculiarity of sports lexicon nomination consists in the activity and productivity of the same ways regardless of the historical development of terminology and general regularities of nominative processes, reflecting really existing tendencies in the language. Already in ancient epochs the basic lexical core of sports terminology was formed, which being enriched by structural-semantic changes and replenished by borrowings, contributed to ensuring the continuity of historical periods in the development of the language of sports.

In the context of globalization, language and culture are becoming integral components of the sport sphere. Educational approaches aimed at overcoming language and cultural barriers are of great importance for the development of sport as a universal tool for intercultural exchange and mutual understanding. Creating educational programs that improve language training and promote cultural tolerance among athletes and coaches is an important step towards creating a unified sporting community where honesty, respect and mutual understanding are valued.

LIST OF REFERENCE:

1. Профессиональная языковая подготовка в современных условиях: основные задачи. Е. И. Зими́на. Исследования в контексте профессиональной коммуникации: коллектив. моногр. [ред. кол.: О. А. Дронова (отв. ред.) и др.; среди авт.: Е. В. Бирюкова, Л. Г. Попова]; М-во образования и науки РФ, Федер. гос. бюджет. образоват. учреждение высш. проф. образования "Тамб. гос. ун-т им. Г. Р. Державина". Тамбов, 2014, с. 338-343. ISBN 978-5-4343-0541-9. Дадашева, С. Н., Сарычева, Е. И., & Козлова, Т.Е. (2025).
2. Современные методы и технологии преподавания иностранных языков: сб. науч. ст. Чуваш. гос. пед. ун-т; отв. ред. Н. В. Кормилина, Н. Ю. Шугаева. Чебоксары: Чуваш. гос. пед. ун-т, 2019, 449 с.
3. Лингводидактические особенности обучения иностранным языкам в неязыковых вузах. сборник статей. М.: РАНХиГС, Канцлер, 2020, 364 с.
4. Александрова, О.В. Современный английский язык: Морфология и синтаксис. О.В. Александрова. М.: Academia, 2018, 317 с.
5. Палютина З.Р. Цивилизационная лингвистика. Уфа: Изд-во «Здравоохранение Башкортостана», 2022. 279 с.
6. Александрова, О.В. Современный английский язык: Морфология и синтаксис. О.В. Александрова. М.: Academia, 2018, 317 с.
7. The Encyclopedia Americana [Электронный ресурс] // URL: <http://online.lovetoknow.com/encyclopedia-americana-online>.
8. Симонова К.Ю., Елисеева Ю.С., Блинова Е.С. Методические аспекты языковой подготовки спортсменов, 2019. 8. Специфика факторной структуры межкультурной компетентности студентов международного профиля в гендерном аспекте. Е.Н. Махмутова, А.А.Чуганская, Е.В.Воевода. Российский психологический журнал. 2020, №17 (3), с. 60-75, URL: <https://doi.org/10.21702/rpj.2020.3.5>.

ӘОЖ 387

ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ И ВОСПИТАНИЯ

Кенжитаева Ж.Л., Кажғалиева А.М., Ерденова З. С.
КазАТИУ им. С.Сейфуллина, г. Астана, Казахстан

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические аспекты формирования межкультурной компетенции в процессе обучения русскому языку, современное состояние образования на современном этапе. Важное внимание уделяется рассмотрению основных методов формирования межкультурной компетенции и их использованию на уроках иностранного языка. межкультурное обучение и воспитание необходимо будущим специалистам, которые планируют осуществлять свою деятельность в раличной сфере, а также международного сотрудничества: лингвистам, переводчикам, специалистам в области международных отношений.

Ключевые слова: межкультурное взаимодействие, изучение иностранных языков, приобретение социальных навыков, уменьшение страха, формирование толерантности, развитие способности к регуляции собственных эмоций.

В настоящее время приоритетными направлениями развития высшего образования являются интеграция страны в систему глобального образования и адаптация к реалиям Болонского процесса. Выпускники ВУЗов, обладающие глубокими профессиональными знаниями, владеющие иностранными языками и основами межкультурного взаимодействия, востребованы на отечественном и международном рынке труда. Для обеспечения эффективной подготовки таких специалистов возникает необходимость в специальном образовании, которое должно подготовить студентов к реалиям международного рынка и привить им ряд знаний, умений и навыков, необходимых для взаимодействия с представителями различных культур. Именно поэтому одну из ключевых ролей в рамках образования студентов вузов постепенно получает межкультурное обучение и воспитание.

В первую очередь межкультурное обучение и воспитание необходимо будущим специалистам, которые планируют осуществлять свою деятельность в сфере международного сотрудничества: лингвистам, переводчикам, специалистам в области международных отношений. Выпускники лингвистических направлений подготовки должны отличаться владением в совершенстве несколькими иностранными языками, развитыми иноязычными коммуникативными, лексическими, грамматическими и переводческими навыками. Помимо данных умений и навыков, специалисты в области лингвистики и перевода также должны обладать так называемыми межкультурными иноязычными навыками, которые, помимо вышеперечисленных, включают в себя навыки межкультурного взаимодействия с носителями других культур, адекватное поведение в ситуациях межкультурного общения, навыки решения межкультурных конфликтов и проблем.

Лингвистам в рамках своей профессиональной деятельности нередко приходится сталкиваться с ситуациями взаимодействия представителей различных культур. Помимо осуществления собственно языковой деятельности ключевой

задачей специалиста является избежание создания конфликтных ситуаций межкультурного общения и помощь в решении уже возникших проблемных ситуаций. Именно поэтому межкультурное обучение и воспитание обязательно должно быть реализовано в процессе подготовки студентов.

В настоящее время, как в зарубежной, так и в отечественной дидактике отсутствует единое четко определенное понятие «межкультурное обучение».

С течением времени концепция межкультурного обучения и воспитания расширилась, включив в себя самые различные подходы и тематические поля методики и дидактики. Межкультурное обучение в настоящее время рассматривается как процесс приобретения знаний о «чужих» культурах и развития компетенций, необходимых для осуществления взаимодействия с представителями этих культур [1, с. 139].

Главной целью межкультурного обучения является развитие межкультурной компетенции. Межкультурное обучение осуществляет сенсibilизацию чужого восприятия, а также готовность к смене собственной перспективы, формирует умения правильного обращения с культурно-обусловленным и явлениями, стереотипами и предубеждениями, а также позволяет осуществлять критическое осмысление собственной культурной идентичности и изменение собственной негативной позиции [1, с. 77].

Основные цели приобретение концептуального знания о содержании межкультурной коммуникации; формирование способности к решению критических задач межкультурного взаимодействия; изучение иностранных языков; приобретение социальных навыков; уменьшение страха и формирование толерантности по отношению к представителям других культур; развитие способности к регуляции собственных эмоций; осознание влияния культуры на социальные явления; развитие способности к быстрой ориентации и адаптации в чужеродной культурной среде; развитие приспособляемости [4, с. 75]. Наряду с данными целями были выделены следующие главные задачи межкультурного обучения: приобретение межкультурных знаний, которые являются ключевыми и ориентирующими в ситуации межкультурного общения. Приобретение таких знаний направлено на изучение мировоззрений и манер поведения представителей собственной и чужой культуры, а также на их критическое осмысление; межкультурная дееспособность, подразумевающая вести себя в соответствии с межкультурными нормами в непривычных и дискомфортных ситуациях. Подразумевается, что реакцией на «чуждое» будет не страх, а осознание культурных различий и умение адекватно действовать при столкновении с межкультурными непониманиями и конфликтами; оценивать и

анализировать собственные действия, проявлять эмпатию и учитывать культурные различия; [2, с. 35].

Признаки межкультурных различий могут быть интерпретированы как различия вербальных и невербальных кодов в специфическом контексте коммуникации. При этом каждый участник культурного контакта располагает своей собственной системой правил, функционирующих так, чтобы отосланные и полученные послания могли быть закодированы и декодированы. На процесс интерпретации также влияют возраст, пол, профессия, социальный статус коммуникантов, их толерантность, предприимчивость, личный опыт. На основании

сказанного межкультурную коммуникацию следует рассматривать как совокупность разнообразных форм отношений и общения между индивидами и группами, принадлежащими к разным культурам [6, с. 31].

Ж. В. Глотова отмечает, что необходимость изучения межкультурной коммуникации обусловлена быстрым ростом международных связей и естественным интересом ученых к проблемам обучения иностранному языку широкого круга специалистов для решения их профессиональных задач [3, с. 23]. С этим трудно не согласиться, межкультурная коммуникация действительно становится крайне важной в различных сферах и получает огромное значение для специалистов, нацеленных на сотрудничество с иностранцами, при этом знание языка и культурных особенностей иностранных партнеров значительно увеличивает успешность межкультурного взаимодействия.

Как отмечает Е. Р. Калинина, расширение межкультурных профессиональных контактов создает потребность общества в специалистах различного профиля, владеющих иностранным языком. Это позволяет успешно осуществлять профессиональное взаимодействие между представителями различных культур, предполагает овладение профессионально-значимыми концептами иноязычной культуры, определяющими специфику общественного и делового поведения, обусловленного влиянием исторических традиций и обычаев, образа жизни и успешное применение этих знаний на практике [5, с. 25]. По мнению Т. Р. Левицкой в современном развивающемся мире, чтобы выживать и успешно взаимодействовать с его составляющими, человек должен быть способен построить взаимовыгодный диалог со всеми субъектами жизненного пространства, уметь грамотно и эффективно взаимодействовать с представителями разных профессий, национальностей и культур. Межкультурная коммуникация, таким образом, рассматривается как совокупность специфических процессов взаимодействия партнеров по общению, относящихся к разным этнокультурам. Социальные компетенции необходимо учитывать и тренировать в процессе межкультурного обучения, однако, комплексный характер обучение приобретает благодаря использованию другого подхода, а именно диалогового подхода. Н. В. Янкина предполагает, что ключевое значение в данном подходе играет диалог культур. Диалог культур предполагает включение позитивного мышления при общении представителей различных культур, ценностные смыслы не блокируются, а стимулируются благодаря взаимопониманию, толерантности и положительному восприятию друг друга [7, с. 331]. При обучении языку как средству общения, необходимо подчеркивать, что язык – не только средство, необходимое для понимания друг друга, а также хороший способ знакомства с культурой и традициями другого народа, а также возможностью осуществлять эффективную межкультурную коммуникацию. Мы полагаем, что русский язык в данном случае представляется как культурный мост, обеспечивающий взаимодействие между представителями российской и казахской культуры. Обучение языку способно вызвать у человека желание не только узнать больше о культуре и особенностях, но и вызвать чувство толерантности к носителям данного языка, а также обеспечить сравнение собственных культурных взглядов с позицией представителя культуры стран изучаемых языков, понять и сопоставить эти позиции, обеспечив межкультурное понимание и эффективное взаимодействие.

В рамках данной теории одной из основных задач представляется развитие культурной образованности студентов и их межкультурной восприимчивости. Таким образом, современный урок русского языка должен быть ориентирован на формирование и развитие межкультурной коммуникативной компетенции студента в следующих её составляющих. Прежде всего, должное внимание должно уделяться развитию речевой компетенции студентов, а именно тренировке умений студента осуществлять межкультурное общение в четырёх видах речевой деятельности (говорении, чтении, аудировании и письменной речи) в рамках изучаемой темы. Использование на уроке культурно-страноведческой информации о стране изучаемого языка, сопоставляемой с культурой родной страны, способствует развитию социокультурной компетенции, позволяющей строить межкультурное общение с представителями иноязычной культуры. Высокий уровень иноязычной коммуникативной компетенции не всегда гарантирует успешное взаимодействие коммуникантов на межкультурном уровне, их взаимопонимание в аспекте взаимодействия их родных культур. Довольно долго формирование иноязычной коммуникативной компетенции происходило в условиях, когда идеалом, к которому стремились учащиеся, был носитель языка. Это стремление «имплицитно предполагает, что изучающие иностранный язык должны моделировать себя по образу носителей языка, игнорируя важность социальной идентичности и культурной принадлежности обучающегося».

Данные направления развития общества требуют от системы образования подготовить учащихся к жизни в новых социокультурных условиях. Формирование образовательных компетенций учащихся, студентов вузов, среди которых важное место отводится межкультурной компетенции, является актуальным вопросом современной педагогической теории и практики. В таких условиях представляется актуальным исследовать теоретические и практические основы, а также особенности формирования межкультурной компетенции личности как системы знаний о культуре, умений практического взаимодействия с представителями иных культур, качеств личности, необходимых для достижения взаимопонимания и эффективного общения с учащимися колледжей, вузов, представителями изучаемого русского языка и иноязычной культуры.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

- 1 Болотов, В. А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. Москва. 2003. № 10. С. 814.
- 2 Верещагин, Е. М., Костомаров, В. Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. Москва: Русский язык, 1990. 246 с.
- 3 Глотова, Ж. В. Компетентностная концепция обучения межкультурному общению специалистов индустрии туризма/Ж. В. Глотова. // Традиции и инновации в исследовании и преподавании языков: материалы Республиканского науч.практ.семинара. – Минск: Изд. центр БГУ. 2013. С.309
- 4 Калекин, А. А. Компетентность и компетенции: смыслообразующие понятия в образовании / А. А. Калекин // Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки. Орел: Изд-во ОГУ. 2009. С. 250.

5 Калинина, Е. Р., Кабанова, О. В. Роль межкультурной коммуникации при изучении иностранного языка студентами неязыковых специальностей / Е. Р. Калинина, О. В. Кабанова// Университетский комплекс как региональный центр образования, науки и культуры: материалы Всерос. науч.-метод. конф. - Оренбург: Изд-во «Оренбург.гос. унт». - 2014. С. 289.

6 Матиенко А. В. Иноязычная профессиональная коммуникативная компетенция: определение понятия в логике формирования полилингвальной мультикультурной личности / А. В. Матвиенко // Научный результат. Серия «Вопросы теоретической и прикладной лингвистики. – Белгород: федеральное государственное автономное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Белгородский государственный национальный исследовательский университет». 2016 № 2(8).С. 173.

7 Янкина, Н. В. Аксиосфера культуры и образование / Н. В. Янкина. // ВЕСТНИК ОГУ. 2011. Выпуск. 2. С. 233.

Секция 2. Язык и культура в спорте: образовательные подходы в условиях глобализации.

Секция 2. Спорттағы тіл және мәдениет: жаһандану жағдайындағы білім беру тәсілдері.

Section 2. Language and culture in sports: educational approaches in the context of globalization.

УДК 378.14:796

РОЛЬ СПОРТА В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Ломакин А.А., Винокурова Е.И.,
Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Аннотация. Статья посвящена исследованию уровня знаний и владения иностранными языками, в частности английским, среди спортсменов и обычных граждан Казахстана. На основе данных о низком рейтинге Казахстана по знанию английского языка авторы исследуют проблемы изучения иностранных языков в стране, особенно среди спортивной аудитории, и предлагают возможные пути решения этих проблем. Методами исследования являются анкетирование, наблюдение и сравнительный анализ, проведенные среди 100 респондентов, включая как спортсменов, так и людей, не занимающихся профессиональной физической активностью. Результаты анкетирования показали, что среди спортсменов уровень уверенности в знании английского языка значительно выше по сравнению с не занимающимися спортом, что может быть связано с международной практикой и необходимостью общения с носителями языка. Кроме того, спортсмены быстрее осваивают язык, в среднем на 2-3 года быстрее, чем те, кто не занимается спортом. Статья акцентирует внимание на важности интеграции иностранных языков в спортивное образование и предлагает, что спорт может стать важным фактором в улучшении языковых навыков, способствуя не только профессиональному росту, но и социальным и коммуникативным достижениям спортсменов. Авторы также подчеркивают значимость создания условий для практики иностранных языков в спортивных и образовательных учреждениях Казахстана, что поможет улучшить общий уровень знания английского языка и повысить рейтинг страны на международной арене.

Ключевые слова: английский язык, иностранный язык, спорт, физическая активность, изучение языка.

На сегодняшний день по рейтингу стран знания английского языка Казахстан занимает 103 место из 116 стран. Данная статистика говорит о том, что в Казахстане плохо развито обучение английскому языку [1]. Многие казахстанцы обладают знаниями английского языка, но, как правило, их уровень ограничивается базовой грамматикой, усвоенной в школьные годы. Также часто запоминаются отдельные слова из песен или названий фильмов, однако большинство не может уверенно вести разговор на английском.

Целью данного исследования является анализ роли спорта в обучении иностранным языкам. Исходя из поставленной цели необходимо решить следующие задачи:

- проанализировать проблемы знания иностранных языков в Казахстане у спортсменов, а также обычных жителей страны;
- предложить варианты возможного изменения сложившейся ситуации для преодоления проблем в изучении иностранных языков.

Одной из первоочередных задач государства нужно отметить обеспечение доступности обучения иностранных языков, а также возможность граждан принимать участие в спортивно-оздоровительных мероприятиях, потому что именно спортивная практика даёт уверенность в шансе на успех, на признание обществом, а также общение с носителями языка. Но и в столь многогранной области, на первый взгляд успешной, возникают проблемы, не позволяющие достичь не только высоких результатов, но, порой и снижающие охваты привлечения населения. Озвучим проблемы, решение которых требует незамедлительной коррекции [2].

Одна из главных проблем заключается в том, что большинство спортсменов привыкли к общению на своем родном языке – казахском или русском – и не стремятся преодолевать свои языковые барьеры. По этой причине спорт может помочь изучить экзотический язык, но всего лишь на начальном уровне.

Для того, чтобы более подробно изучить данный вопрос, было проведено анкетирование и сравнительный анализ между двумя группами респондентов – спортсменами и людьми, которые не занимаются профессиональной физической активностью. В современном мире практически каждый человек занимается физическими нагрузками. При проведении анкетирования возникла сложность найти людей, которые вообще не имеют отношение к физической активности, но тем не менее, такие респонденты были опрошены. В анкетировании приняли участие 100 человек.

На рисунке 1 представлены респонденты, не занимающиеся спортом и изучающие английский язык на курсах, в интернете, специальных приложениях, посещающие репетиторов.

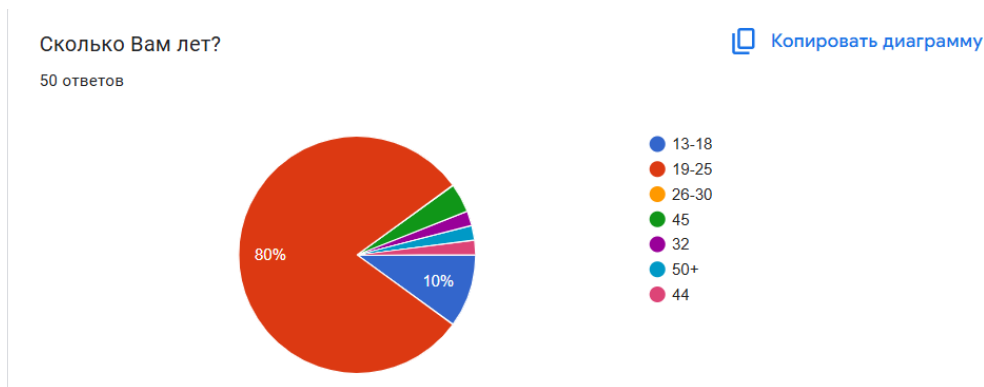

Рисунок 1. Распределение респондентов по возрасту

На рисунке 1 изображена круговая диаграмма, где видно, что 80 % респондентов относятся к возрастной категории 19-25 лет, 10 % - 13-18 лет, а все остальные ответы относятся к возрастной категории 30+, что тоже составило 10 %.

Большая часть опрошенной аудитории составляет молодежь, которая в целом больше приспособлена к приобретению новых знаний, в том числе изучению иностранных языков.

В качестве примера был взят английский язык, который входит в обязательную программу обучения в школах, колледжах и вузах Казахстана и тем самым является наиболее распространённым иностранным языком среди казахстанцев.

Можете ли Вы понимать и говорить на английском языке?

[Копировать диаграмму](#)

50 ответов

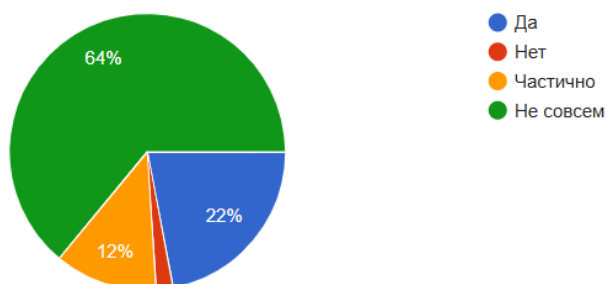

Рисунок 2. Уровень знания английского языка/ Владение английским языком

На рисунке 2 мы можем заметить, что 64 % опрошиваемых не уверены в уровне владения английского языка, 22 % полностью уверены в своём уровне английского языка, 12 % сомневаются в своём навыке и 2 % не понимают английский язык. Из этого вопроса и ответов на него мы можем выдвинуть гипотезу о том, что спорт не только влияет на знание иностранных языков, но и на уверенность в ответах.

Давайте рассмотрим, сколько в среднем времени ушло у людей, не занимающихся спортом, на изучение иностранного языка.

Сколько примерно времени Вам понадобилось, чтобы выучить иностранный язык?

[Копировать диаграмму](#)

50 ответов

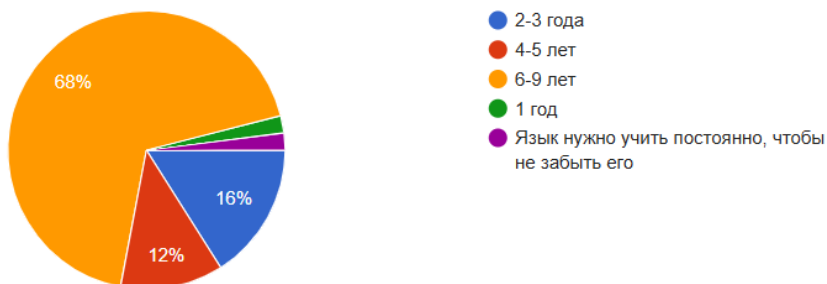

Рисунок 3. Время изучения иностранного языка/ Временной промежуток времени обучения иностранному языку

На рисунке 3 можно заметить, что у большинства респондентов, а именно 68 % на изучение иностранного языка ушло 6-9 лет, у 16 % - 2-3 года, у 12 % - 4-5 лет. По этой диаграмме можно предположить, что люди, которые не занимаются физической активностью, изучают иностранные языки намного дольше.

Сколько Вам лет?
50 ответов

 Копировать диаграмму

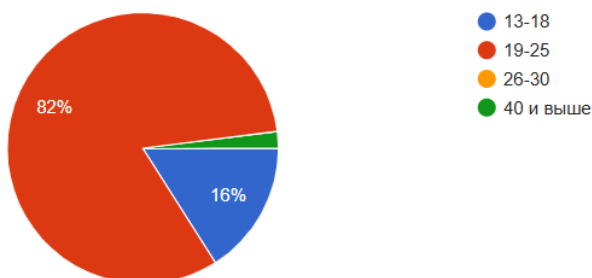

Рисунок 4. Возрастная категория опрошенных спортсменов

В двух контрольных группах респондентов были подобраны примерно равные возрастные категории, чтобы сравнение было объективным. Как видно на рисунке 4, 82 % опрошенных были в возрасте 19-25 лет, 16 % - 13-18 лет, и 2% категория - 30+. В данном исследовании принимали участие юные таланты со спортивной сферы деятельности, теперь у нас будет возможность сравнить их с людьми, которые не занимаются спортом и проанализировать ситуацию.

Можете ли Вы понимать и говорить на английском языке?
50 ответов

 Копировать диаграмму

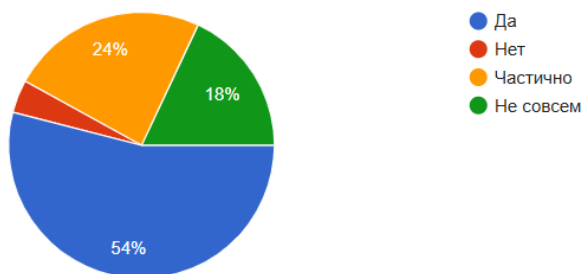

Рисунок 5. Навыки владения английского языка у спортсменов

Рисунок 5 сразу указывает на более высокий уровень владения английским языком во второй группе респондентов – 54 % спортсменов уверенно заявили, что знают английский язык, 24 % ответили - «частично», 18 % не уверены, что смогут понять и правильно высказаться на английском языке и 4 % посчитали, что не знают. Если сравнить ответы группы спортсменов из данного опроса с

группой тех, кто не занимается спортом, то можно заметить, что у спортсменов процент уверенно-знающих английский язык практически в 2,5 раза больше, чем у тех, кто не занимаются физическими нагрузками профессионально.

Сколько примерно времени Вам понадобилось, чтобы выучить иностранный язык?

 Копировать диаграмму

50 ответов

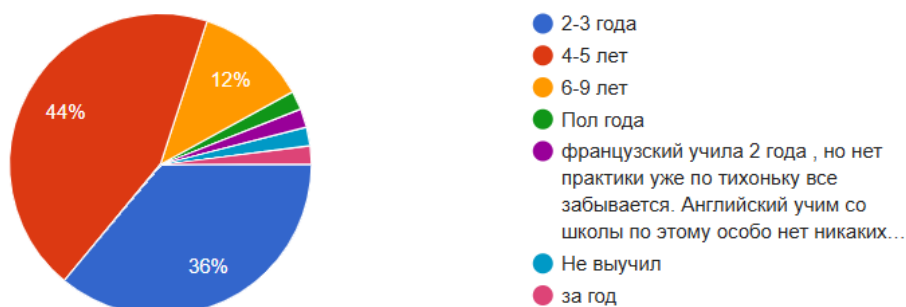

Рисунок 6. Временной промежуток времени для познания иностранного языка

Теперь сравним показатели по времени, потраченному на изучение английского языка. Как показано на рисунке 6, в данном вопросе мнения разделились, но 44 % опрошиваемых ответили, что им понадобилось 4-5 лет на изучение иностранного язык, 36 % учили иностранный язык всего лишь 2-3 года, 12 % выучили за 6-9 лет. Некоторые респонденты указали, что они выучили иностранный язык за год и за полгода – количество данных людей составило 4 %. Однако были и те, кто, к сожалению, не смог выучить язык из-за отсутствия определенной практики, поэтому забывается.

Сравним полученные результаты обеих групп и сделаем анализ. По результатам анкетирования, приблизительно была опрошена одна возрастная группа, но выяснилось, что уровень английского языка у них достаточно разный, также, как и временной процесс обучения иностранного языка. У группы спортсменов среднее время на освоения языка занимало 4-5 лет (44 % респондентов), 2-3 года (36 %), в то время как у людей не занимающихся спортом на это тратится больше времени: 4-5 лет – 12%, 2-3 года – 16%, а большая часть (68%) учат иностранный язык около 6-9 лет, в то время, как у спортсменов данный процент меньше в 4,5 раза – 12 %.

Приведем пример из практики спортсменов, занимающихся большим теннисом. Из-за постоянных международных турниров казахстанские спортсмены часто видятся с теннисистами из других стран и им приходится с ними контактировать. Начиная с подросткового возраста практически каждый представитель данного вида спорта может кратко рассказать откуда он, какие у него планы на день, готов ли он потренироваться и какой будет следующий турнир. Ближе к совершеннолетию (18-21 лет), большая часть теннисистов уже начинают рассматривать поступление в университеты на иностранном языке обучения. Получается, что большой теннис помог не только выучить базовый набор слов, но уже и полноценно разговаривать с носителями и понимать о чём идёт речь.

Не только большой теннис благотворно влияет на изучение иностранных языков. Благодаря всем видам спорта развивается не только физическая активность, но и умственные способности, и качества социализации. Любой вид спорта помогает становиться лучше и совершенствоваться не только в спортивной сфере деятельности, но и улучшать свои речевые навыки, а также обучаться новым иностранным языкам.

Исходя из всего вышесказанного, можно сделать вывод, что у спорта значимая роль в изучении языков, так как он помогает не только изучить язык, но и заинтересовать обучающегося, более того применять полученные знания на практике, а самое главное общаться с носителями языка, которые не откажут никому в помощи изучения иностранного языка, именно это поможет нашим спортсменам выйти на международный уровень не только в спорте, но и подняться в рейтинге стран по знанию английского языка.

Для преодоления проблем в изучении иностранных языков в Казахстане можно предложить следующие пути решения:

- внедрение специальных программ обучение иностранного языка с физическими упражнениями;
- создание онлайн-платформ для изучения иностранных языков с гибкими программами, учитывающими разные уровни подготовки;
- разработка клубов или разговорных практик, где студенты и взрослые смогут общаться на английском языке с носителями языка или другими учащимися. Это обеспечит реальное использование языка в разговорной практике, а не только теоретические знания.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1 Рейтинг стран по уровню владения английским языком. — Текст : электронный // nonews : [сайт]. — URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/english-proficiency-index> (дата обращения: 11.03.2025).

2 Физкультура помогает учить иностранные языки. — Текст : электронный // mir24.tv : [сайт]. — URL: <https://mir24.tv/news/16263848/fizkultura-pomogaet-uchit-inostrannye-yazyki> (дата обращения: 11.03.2025).

ӘОЖ 378.147.2.811.112.2

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Саулетай Ш.Қ., 2 курс магистранты,

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан

Аңдатпа: Жүргізу күштерінің дамуы - бұл өмір бойы туындаған және жеңетін қайшылықтар. Қарама-қайшылықтардың негізгі топтары: жоғары қажеттіліктер мен дамудың төмен деңгейі мен даму деңгейі, қоршаған орта, іс-әрекеттің даму деңгейі арасындағы іс-әрекет болады.

Кілт сөздер: психология, дамыту теория, В.Штерн, Ж.Пиаже, П.Я.Гальперин, логикалық ойлау, білім беру процесс.

Адамзат қоғамының дамуы әртүрлі ғылыми пәндер бойынша синтезделген барлық ұрпақтардың жаңа буыны мен білім алусыз мүмкін емес. Ұрпақтардың мұндай сабақтастығы адамның миының объективті әлемді үйренуіне байланысты мүмкін болады.

Адам оның айналасындағы әлемді ғана қабылдамайды, бірақ оны түсінгісі келеді. Түсіндіру - бұл заттар мен құбылыстардың мәніне ену, олардағы ең маңызды екенін білу. Түсіну ойлау деп аталатын ең күрделі когнитивтік психикалық процесспен қамтамасыз етіледі.

Е.Г. Ревина, ойлау - шындықты адам танымының ең биік кезеңі деп атап өткен [1, б. 104-106].

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде келесідей анықтама берілген. Қозғалыс процесін білдіретін даму-философиялық категория, интегралдық жүйелердің өзгеруі болып табылады [2, б. 125].

Жүргізу күштерінің дамуы - бұл өмір бойы туындаған және жеңетін қайшылықтар. Қарама-қайшылықтардың негізгі топтары: жоғары қажеттіліктер мен дамудың төмен деңгейі мен даму деңгейі, қоршаған орта, іс-әрекеттің даму деңгейі арасындағы іс-әрекет болады.

Даму - бұл физикалық және психикалық жеке қасиеттердің сандық және сапалық неоплаздарын қалыптастыру процесі. Процесс кезеңдер ретінде даму және біркелкі емес процесс болып сипатталады [3, бб.5-11].

Қазіргі заманғы шетелдік психологиядағы даму тұжырымдамасы ойлау дамуын түсінуге де ықпал етті. Ж.Пиаже, В. Штерн сияқты ірі ойлау зерттеушілері «қозғаушы күш» ретінде биологизммен байланыста ойлау табиғатының идеализміне сүйенеді.

В.Штерн негізгі «даму заңы» ретінде даму белгілі бір, алдын ала белгіленген сатылар арқылы өтеді деген болжам шығарады. В.Штерннің өзі бұл тұрғыда ойлауды дамыту «өте кең даму заңының» жеке жағдайын білдіретінін айтады. Яғни, баланың ойлау қабілетінің дамуы ішкі және сыртқы факторларға негізделген стихиялық үдерістер болып табылады. Осындай тұжырымдама К.Бюлерде де бар [4].

Ж.Пиаже ойлауды дамыту мәселесін басқалардан тереңірек көтерді. Оның ойлауды дамыту теориясы «іс-әрекеттік» деп аталды. Ж.Пиаже бойынша «ішкі іс-әрекетті, басқа әрекеттермен үйлестірілген сыртқы, заттық әрекетті негізгі қасиеті айналымдылық болып табылатын бірыңғай жүйеге айналдыру өнімі» екендігін білдіреді.

Балалардың ойлау қабілетінің дамуында Ж.Пиаже келесі кезеңдерді бөліп көрсетті:

1. Баланың туғаннан бастап шамамен екі жасқа дейінгі өмір сүру кезеңін қамтитын сенсомоторлық интеллект сатысы. Ол баланың айналасындағы заттарды олардың жеткілікті тұрақты қасиеттері мен белгілерінде қабылдау және тану қабілетінің дамуымен сипатталады.

2. Іс-әрекеттік ойлау сатысы, оның екі жастан жеті жасқа дейінгі дамуын қамтиды. Осы кезеңде баланың сөйлеуі қалыптасады, сыртқы іс-әрекеттерді

заттармен интериоризациялаудың белсенді процесі басталады, көрнекі көріністер қалыптасады.

3. Заттармен жасалатын нақты іс-әрекеттердің сатысы. Ол 7-8 мен 11-12 жас аралығындағы балаларға тән. Мұнда ақыл-ой іс-әрекеттері қайтымды болады.

4. Формалды іс-әрекеттер сатысы. Оған 11-12 мен 14-15 жас аралығындағы балалар жетеді. Бұл кезең баланың логикалық пайымдаулар мен ұғымдарды пайдалана отырып, ақыл-ойында іс-әрекеттерді орындау қабілетімен сипатталады.

Ішкі ақыл-ой іс-әрекеттері осы кезеңде құрылымдық ұйымдастырылған тұтастыққа айналады.

Ж.Пиаже аталған кезеңдерді енгізе отырып, бала мен ересек адамның ойлау айырмашылығын атап өтті. Алайда ол оларды бір-біріне қарсы қойып, адамның ақыл-ой дамуының бірлігін бұзып тастады.

Осы ғалымдардың пікірінше, баланың өсуіне қарай ойлау қабілетінің дамуында осы жастағы биологиялық заңдылықтармен айқындалған өзара байланысты емес негізгі сатылар немесе құрылымдар ерекшеленеді. Алайда мұндай теория баланың белгілі бір білімді, іскерлікті және дағдыны меңгеруі процесінде оқытудың мәнін ескермейді. Сондықтан біз ойлаудың дамуын тек биологияланған стихиялық процесс ретінде қарастыруға болмайды деп есептейміз.

П.Я.Гальперин зерттеу саласына жаңа идеялар енгізді. Атап айтқанда, ол ойлауды қалыптастыру теориясын әзірледі. Ол ақыл-ой іс-әрекеттерін жоспарлы қалыптастыру тұжырымдамасының атауын алды. Ол сыртқы іс-әрекеттерді интериоризациялау кезеңдерін бөліп көрсетті. Оларды алдын ала берілген қасиеттерімен ішкі әрекеттерге неғұрлым толық және тиімді көшіруді қамтамасыз ететін шарттарды айқындады.

П.Я.Гальперин бойынша сыртқы іс-әрекетті ішке ауыстыру процесі кезең-кезеңмен жасалады және қатаң белгіленген сатылары бар. Әрбір кезеңде бірнеше параметрлер бойынша берілген әрекет түрлендіріледі.

П.Я. Гальперин өз теориясында толыққанды іс-әрекет, яғни жоғары зияткерлік деңгейдегі іс-әрекет, сол іс-әрекетті орындаудың алдыңғы тәсілдеріне, ал нәтижесінде - оның бастапқы, практикалық, көрнекі-әрекетті, неғұрлым толық және жан-жақты нысанына сүйенбей қалыптаса алмайды деп пайымдайды [5].

Ойлаудың дамуы бірнеше кезеңде болады. Бұл кезеңдердің шекаралары мен мазмұны әр түрлі, бұл автордың осы мәселе бойынша ұстанымына тікелей байланысты. Қазіргі заманғы ғылымда адам ойлауының даму кезеңдерінің неғұрлым белгілі бірнеше жіктемелері бар. Алайда, жалпыға бірдей танылған тұжырымдамалар мен оқу-жаттығулардың ішінен жалпы [6, б. 142].

Баланың ойлау қабілеті біртіндеп дамиды. Бастапқыда заттармен айла-шарғы жасау басым, ол бастапқыда мағынасыз, уақыт өте келе ол бағытталған объектімен анықтала бастайды және мағыналы сипатқа ие болады. Баланың зияткерлік дамуы оның пәндік іс-әрекеті мен қарым-қатынасы барысында, қоғамдық тәжірибені игеру барысында жүзеге асырылады.

Көптеген отандық ғалымдардың (М.И. Махмутов, М.Н. Скаткин, Ю.М. Бабанский, З.И. Калмыкова және т.б.) зерттеулері оқушының жан-жақты дамуы, оның ішінде оның ойлау қабілетінің дамуы оқу процесін дұрыс ұйымдастырған кезде тиімдірек болатынын көрсетеді. Оқу барысында оқушылар тек символдық біліммен ғана емес, бейнелермен де жұмыс істеуді үйренеді.

Психологиялық-педагогикалық әдебиетті талдау интеллектуалдық іс-әрекетін тыс ойлау дамуының проблемасын шешу мүмкін еместігін көрсетті.

Бастауыш мектеп жасындағы ойлауды дамыту ерекше рөл атқарады. Мектептегі оқудың басталуымен ойлау баланың психикалық даму орталығына (Л.С. Выготский) шығарылады және оның ықпалымен зияткерлендірілетін және еркін сипатқа ие болатын жүйедегі басқа да психикалық функцияларды айқындайтын болады. Қазіргі психологияда - ойлау «шындықты жалпылама және жанама бейнелеумен сипатталатын адамның танымдық іс-әрекетінің процесі; шығармашылық белсенділіктің жоғары нысаны» дейді.

В.В.Левитестің еңбектерінде ойлау ең бастысы адамдардың өмірі алдында үнемі көтеріліп отыратын міндеттерді, мәселелерді, проблемаларды шешу ретінде көрінеді. Міндеттерді шешу адамға әрқашан жаңа, жаңа білім беруі тиіс. Шешімдерді іздеу кейде өте қиын болады, сондықтан ойлау іс-әрекеті, әдетте, шоғырландырылған көңіл бөлуді, шыдамдылықты талап ететін белсенді әрекет [7, б. 54-58].

Авторлар ойлауының мәні: С.Л. Рубинштейн, А.А. Реанда, Н.В. Бордовский, С.И. Розумның түсінігінде, ол психикалық, танымдық, әлеуметтік негізделген процесті білдіреді. Оның ерекше қабілеті сөйлеу арқылы ортадағы байланыстар мен қатынастардың жалпыланған жанама көрінісі болып табылады талдаудың және синтездеудің арқасында қоршаған шынайылықтағы объектілер болып табылады. Осы ойлау әрекеттерінің, сондай-ақ бірқатар ойлау операцияларының: салыстыру, жалпылау, жіктеу және т.б. негізінде ойлаудың кез келген түрінің іс-әрекеті іске асырылады.

Бастауыш сынып оқушыларының ойлауын дамыту-бұл баланың жалпы психикалық дамуында шешуші рөл атқаратын күрделі және көп қырлы процесс. Осы кезеңде ақпаратты өңдеу әдістерінде айтарлықтай өзгеріс бар, оларды практикалық іс-әрекетте қолдану ұғымдары мен дағдыларын қалыптастыру. Бастауыш сынып оқушыларының ойлауы визуалды-әрекеттен визуалды-бейнелі, содан кейін ауызша-логикалық деңгейге ауысумен сипатталады. Бұл процесс ішкі және сыртқы факторларға, соның ішінде жас ерекшеліктеріне, әлеуметтік ортаға және білім беру ортасына байланысты.

Мектептегі оқытудың бастапқы кезеңінде балалар жаңа жағдаяттарға бейімделу қажеттілігіне тап болады, бұл олардан ойлаудың әртүрлі формаларын белсенді қолдануды талап етеді. Бұл жаста балалар өздерінің ойлау процестері туралы біле бастайды, бұл өзін-өзі реттеу мен өзін-өзі бақылаудың дамуына ықпал етеді. Бастауыш сынып оқушылары өздерінің ойлары мен эмоцияларын ажырата білуге үйренеді, бұл олардың жеке басын қалыптастыру және әлеуметтік бейімделу үшін маңызды. Бұл жаста ойлау әлі толық логикалық және дәйекті емес екенін ескеру маңызды, ол көбінесе эмоционалды реакциялармен және тікелей әсерлермен бірге жүреді. Балалар жеке тәжірибеге сүйене отырып қорытынды жасай алады, бірақ жалпылау мен абстракцияға көшу қиынға соғады.

Психология тұрғысынан бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілетін бірнеше кезеңге бөлуге болады. Бірінші кезең жеті жасқа дейінгі балаларда басым болатын көрнекі-пәрменді ойлаумен байланысты. Осы ойлау деңгейінде балалар пәндермен тікелей әрекеттерге сүйене отырып, міндеттерді шешеді. Олар объектілердің қасиеттерін, олардың өзара байланыстары мен функцияларын түсіну

үшін манипуляцияларды пайдаланады. Мысалы, геометриялық фигураларды зерделеу кезінде балалар оларды құрастырушыдан құрастыра алады немесе сурет сала алады, бұл оларға материалды жақсы меңгеруге көмектеседі. Көрнекі-пәрменді ойлаудың маңызды ерекшелігі оның нақты әрекеттерге негізделуі болып табылады және балалар абстрактілі ойлауды немесе болашақ туралы түсінікті талап ететін міндеттерді шешуде қиындықтарға ұшырайды.

Балалардың өсуіне және жаңа білім алуына қарай бейнелермен және көріністермен жұмыс істеуге мүмкіндік беретін көрнекі-бейнелі ойлау қабілеті дамиды. Бұл ойлау дамуының жетіден тоғыз жасқа дейінгі балаларға тән екінші кезеңі. Бұл кезеңде балалар бейнелерді міндеттерді шешу үшін пайдалана бастайды. Бұл оқу материалын тереңірек түсінуге ықпал етеді. Мысалы, олар оқылған кітаптардағы көріністерді елестете алады немесе заттарды визуализациялай алады, бұл оларға шешім табуға мүмкіндік береді. Көрнекі-бейнелі ойлау да қиялды дамытумен байланысты, бұл балалардың шығармашылық іс-әрекетінде маңызды рөл атқарады. Олар өз бейнелерін жасай бастайды, бұл олардың креативтілігі мен ойлау ерекшелігін дамытуға ықпал етеді.

Бастауыш сынып оқушыларында ойлаудың дамуы оқшауланбаған, бірақ қоршаған әлеммен өзара әрекеттесу аясында болатындығына ерекше назар аудару керек. Бұл процесте құрдастарымен қарым-қатынас, мұғалімдермен және ата-аналармен қарым-қатынас сияқты әлеуметтік факторлар маңызды рөл атқарады. Балалар өздерінің тәжірибесі арқылы ғана емес, басқаларды бақылау арқылы да үйренеді, бұл олардың әлеуметтік дағдылары мен эмоционалды интеллектінің дамуына ықпал етеді. Маңыздысы, бұл жаста балалар ересектердің әрекеттерін бағалауға өте сезімтал, бұл олардың дамуына ықпал етуі де, тежеуі де мүмкін.

Ойлау, оның ішінде барлық маңызды адамдарға ортақ әдеттегі заңдарға сәйкес жүзеге асырылады, сонымен бірге ақыл-ойдың өзінде ақылға қонымды адамның жас және жеке ерекшеліктері ғана көрінеді. Ш. А. Амонашвили оқушылардың, соның ішінде бастауыш сынып оқушыларының жеке басын дамытуға бағытталған гуманитарлық педагогика әдістерін әзірледі. Оның тәсілдері әр баланың жеке ерекшеліктеріне назар аударуды және оның шығармашылық қабілеттерін дамытуды қамтиды. А. С. Волков бастауыш мектеп жасындағы балалардағы интеллект пен ойлаудың даму ерекшеліктерін, сондай-ақ білім беру ортасының когнитивті дамуға әсерін зерттеді.

Н. А. Меңдебаева әр түрлі іс-әрекет түрлері (ойын, оқу, шығармашылық) ойлауды дамытуға қалай ықпал ететініне назар аударады. Н. С. Лейтес логикалық және дерексіз ойлау мәселелерін, сондай-ақ балалардағы зейін мен есте сақтауды дамытудың маңыздылығын қозғады.

Т. В. Шамова ойын және зерттеу тәсілдері арқылы бастауыш сынып оқушыларының ойлауын дамытуға бағытталған әдістемелер жасады. Бастауыш сынып оқушыларында ойлауды дамытудың негізгі аспектісі-ойын. Ойын-бұл балалар үшін табиғи әрекет түрі және олардың танымдық дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Ойын барысында балалар тапсырмаларды шешуді, шешім қабылдауды, командада жұмыс істеуді және шығармашылық ойлауды дамытуды үйренеді.

Ойын әдістерін білім беру процесінде тиімді қолдануға болады. Бұл оқуды қызықты әрі нәтижелі етуге мүмкіндік береді. Мысалы, рөлдік ойындарды, үстел

ойындарын және басқа интерактивті әдістерді қолдану балаларға оқу материалын игеріп қана қоймай, ойлау қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушыларында ойлауды дамыту-бұл табиғи және педагогикалық аспектілерді қамтитын маңызды процесс. Психология және педагогика теориясында бұл процесс когнитивті, логикалық және шығармашылық дамуды қоса алғанда, әртүрлі көзқарастармен қарастырылады.

Жан Пиаже, әйгілі швейцариялық психолог, когнитивті даму теориясының негізін қалаушылардың бірі. Оның зерттеулері 6 мен 12 жас аралығындағы балаларда (бастауыш мектеп жасы) іс-әрекет алдындағы кезеңнен ойлауды дамытудың нақты іс-әрекет кезеңіне маңызды ауысу бар екенін көрсетті.

Нақты-іс-әрекет ойлау: бұл кезеңде балалар белгілі бір объектілермен және құбылыстармен жақсы жұмыс істей бастайды. Олар сақтау заңдылықтарын түсіне бастайды (мысалы, пішін өзгерген кезде мөлшерді сақтау), мәселенің бірнеше аспектілерін бір уақытта ескеруі мүмкін (мысалы, заттың мөлшері мен формасы). Алайда, абстрактілі ұғымдар олар үшін күрделі болып қала береді.

Логикалық ойлау: бұл кезеңде балалар логикалық іс-әрекеттерді қолдана бастайды, мысалы, жіктеу, сериялық ұйымдастыру (объектілерді белгілерге қарай ретке келтіру) және іс-әрекеттердің қайтымдылығы (өзгерістердің қайтымды болуы мүмкін екенін түсіну).

Лев Семенович Выготский, Пиажеден айырмашылығы, ойлауды дамытудың әлеуметтік контекстіне назар аударды. Оның пікірінше, ойлаудың дамуы баланың айналасындағы адамдармен, ең алдымен ересектермен белсенді қарым-қатынасымен және символдық жүйелерді (мысалы, тіл) қолданумен байланысты.

Жақын даму аймағы (БДБ): Выготский БДБ ұғымын енгізді. Ол баланың қазіргі даму деңгейі мен тәжірибелі ересек адамның немесе құрдастарының қолдауымен қол жеткізе алатын нәрсе арасындағы айырмашылықты білдіреді. Ол оқыту мен ойлауды дамыту диалог пен бірлескен іс-әрекет арқылы жүзеге асатынын атап өтті.

Сөйлеу ойлау құралы ретінде: Выготский сөйлеуді ойлауды дамытудың негізгі құралы деп санады, өйткені ол балаға өз ойларын түсінуге және құрылымдауға көмектеседі. Кіші мектеп оқушылары күрделі ойлау іс-әрекеттерінің негізіне айналатын ішкі сөйлеуді игере бастайды.

Ақпаратты өңдеудің заманауи теориялары балалардың ақпаратты қалай қабылдайтынына, өңдейтініне және сақтайтынына бағытталған. Ойлауды дамыту кіші жастағы оқушылардың есте сақтау қабілетін, зейінін және проблемаларды шешуді тиімдірек қолдана бастайтын процесс ретінде қарастырылады.

Зейін мен есте сақтау процестерін дамыту бастауыш мектеп жасындағы балалардың танымдық қабілетін жақсарту үшін өте маңызды. Балалар маңызды ақпаратты жақсы сүзіп, есте сақтай бастайды, бұл заттар мен құбылыстарды тереңірек түсінуге ықпал етеді.

Бастауыш сынып оқушылары сынақ пен қателік, талдау, маңызды нәрсені бөліп көрсету және проблеманы құрылымдау сияқты стратегияларды қолдана отырып, есептерді саналы түрде шешуге үйретеді.

Джером Брунер, американдық психолог, танымның үш негізгі кезеңін қамтитын білім беру процесінің моделін ұсынды: белсенді әрекет, нақтылау және абстракция. Бастауыш сынып оқушылары үшін бұл дегеніміз, олар алдымен

тұжырымдамаларды практикалық іс-шаралар (объектілермен белсенді өзара әрекеттесу) арқылы игереді, содан кейін абстрактілі көріністер мен схемаларға көшеді.

Бұл кезеңде индуктивті (жекеден жалпыға) және дедуктивті (жалпыдан жекеге) ойлау қабілеті дамиды, бұл логикалық ойлау үшін маңызды.

Педагогика теориясы шеңберінде бастауыш сынып оқушыларының ойлауын дамыту үшін бірнеше әдістемелік тәсілдер бар:

Ойындар танымдық қабілеттерді дамытудың маңызды құралы болып табылады, өйткені олар қиялды, абстрактілі ойлау мен логиканы дамытуға ықпал етеді.

Әр түрлі логикалық тапсырмалар, табышмақтар және бас ойындар балаларға проблемаларды талдау, синтездеу және шешу қабілетін дамытуға көмектеседі.

Оқушылардың сыни және талдамалық ойлауды дамытатын шешімді іздеуді талап ететін міндеттерге тап болатын проблемалық жағдайларды жасау маңызды аспект болып табылады.

Өзіндік тарихты, жобаларды немесе эксперименттерді жасау сияқты креативті ойлауды дамытатын тапсырмалар да білім беру процесінде негізгі рөл атқарады.

Бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілетінің дамуы көрнекі-пәрменді ойлаудан көрнекі-бейнелі ойлауға (ішкі түсініктерді, бейнелерді пайдалану) және одан әрі абстрактілі-логикалық ойлауға (абстракциялармен және теориялық тұжырымдамалармен жұмыс істеу қабілеті) көшу арқылы өтетінін атап өту маңызды.

Бастауыш сынып оқушыларының ойлауын дамыту - бұл танымдық және әлеуметтік факторлардың өзара іс-қимылы арқылы болатын серпінді процесс. Пиаже, Выготский және Брунердің жұмыстары сияқты негізгі теориялар балалардың ақпаратты қалай меңгеретінін, олардың логикалық және абстрактілік қабілеттерінің қалай дамитынын түсінуге көмектеседі. Білім беру процесі баланың қоршаған ортамен белсенді өзара іс-қимылын қолдай отырып және оның танымдық қызметін ынталандыра отырып, осы кезеңдер мен әдістерді ескеруі маңызды.

Ойлау ең күрделі танымдық процесс ретінде сезіммен және қабылдаумен тығыз байланысты ғана емес, ол солардың негізінде қалыптасады. «Сезімнен ойға өту күрделі үдеріс, ол ең алдымен затты немесе оның белгісін бөліп шығарудан және оқшаулаудан, нақтыдан, бірліктен алшақтаудан және көптеген заттарға ортақ мәнді белгілеуден тұрады» [22].

Демек, ойлау ең алдымен адамдардың өміріне үнемі ұсынылып отыратын міндеттерді, мәселелерді, проблемаларды шешудің құралы ретінде көрінеді. Міндеттерді шешу адамға әрқашан жаңа, бірінші кезекте жаңа білім беруі тиіс.

Д.Дьюи өз жұмыстарында ойлау механизмін сипаттады: бастапқыда берілген нәрсе мен алуға тиіс нәрсенің арасында қайшылық пайда болады, ол адамның қиындығынан, күмәндануынан көрінеді, содан кейін адам туындаған қиындықты шешу жолдарын іздейді, қандай да бір жоспар құру, келесі әрекет проблеманы тұжырымдау, ақпараттың жеткіліксіздігін немесе қажетті ақпараттың жоқтығын анықтау болып табылады, бұдан әрі санаттар, проблемалық ахуал ұғымдары арасында жасырын өзара байланыстар орнатылады және соңғысы тәжірибеде, экспериментте шешімді тексеру [23].

Осылайша, бастауыш сынып оқушыларының ойлауын дамыту көрнекі-пәрменділіктен сөздік-логикалық кезеңдерге дейінгі бірнеше кезеңнен тұратын күрделі және көп қырлы процесс болып табылады деген қорытынды жасауға болады. Осы кезеңдердің әрқайсысының білім беру процесін ұйымдастыру кезінде ескерілуі қажет өзіндік ерекшеліктері мен заңдылықтары бар. Балалардың жеке ерекшеліктерін, мүдделері мен қажеттіліктерін ескере отырып, олардың ойлау қабілетінің белсенді дамуына ықпал ететін жағдайлар жасау маңызды. Бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілетін дамыту - бұл білімді меңгеру процесі ғана емес, сонымен қатар табысты әлеуметтік бейімделу мен тұлғалық өсу үшін қажетті дағдыларды қалыптастыру.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Ревина Е.Г. Особенности формирования логического мышления учащихся в начальной школе/ Е.Г. Ревина, А.З. Гусейнов // Вестник Саратовского госагроуниверситета им. Н.И. Вавилова. – Вып. 3, № 6. – Саратов, 2006. – С. 104-106.
2. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. Е.С.Рапацевич. – Мн.: «Соврем. слово», 2005. – 720 с.
3. Сурувикина, С.А. Анализ понятий «развитие», «развития мышления», «развития естественнонаучного мышления» / С.А. Сурувикина // Развитие мышления в процессе обучения физике. - 2010. - № 1 (6). - С. 5-11.
4. Мороченкова, И.А. Формирование критического мышления студентов в образовательном процессе вуза: Дис. канд. пед. наук. - Оренбург, 2004. – 168 с.
5. Гальперин, П.Я. Введение в психологию: учеб. пособие для вузов. – М.:КДУ, 2005. - 336 с.
6. Любимова, Т.Д. Формирование критического стиля познавательной деятельности студентов в условиях технического вуза: Дис. канд. пед. наук. - М., - 2003. – 189 с.
7. Левитес В.В. О способах и средствах развития логического мышления младшего школьника [Текст] / В.В. Левитес // Перспективы развития начального образования России: Материалы межвузовской научно-практической конференции 23-24 марта 2004 г. – Мурманск: МГПУ, 2004. – С. 54-58.

ӘӨЖ 8100112/18

АҒЫЛШЫН ТІЛІ АРҚЫЛЫ ТУРИЗМГЕ ЖАҢА КӨЗҚАРАС:ТІЛДІ ҮЙРЕНІП ӘЛЕМДІ АШ

Әлімнұр Л., 3 курс студенті,
Мырзалиева С., аға оқытушы,
Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада ағылшын тілін меңгерудің болашақ туризм мамандарына қандай артықшылықтар беретіні, әлемді тану мен жаңа мәдениеттермен танысуға

деген мүмкіндіктердің ашылуы қарастырылады. Бұл зерттеу туризм мен ағылшын тілі арасындағы тығыз байланысты және олардың бір-біріне әсерін түсінуге мүмкіндік береді. Ағылшын тілінің халықаралық туризмді дамытудағы рөлі, сондай-ақ ағылшын тілінің болашақта туризм мен мәдениетаралық қарым-қатынас саласындағы маңыздылығы талқыланады. Зерттеу мақсаты: Ағылшын тілінің туризм саласындағы маңыздылығын және оны меңгерудің саяхатшылардың тәжірибесіне қалай әсер ететінін анықтау. Сонымен қатар, ағылшын тілінің халықаралық туризмді дамытудағы рөлін және мәдениетаралық қарым-қатынасқа қосқан үлесін зерттеу болып табылады.

Кілт сөздер: Ағылшын тілі, халықаралық туризм, туристік қызмет, мәдениетаралық қарым-қатынас.

«Ағылшын тілі» - әлемдік деңгейде қолданылатын негізгі қарым-қатынас құралы болып табылады, әсересе туризм саласында. Қазіргі әлемде ағылшын тілі халықаралық қарым-қатынас пен туризмнің негізгі тіліне айналды, бұл оны саяхатшылар үшін маңызды құрал етеді. Туризм – жаңа мәдениеттер мен тілді меңгерудің тиімді жолы. Шетелге сапар шегу барысында адам тілдік ортаны сезініп, сөйлеу дағдыларын дамытады.

Ағылшын тілі тек тілдік кедергілерді жеңіп ғана қоймай, туризмнің болашақ мамандарының шетелдегі тәжірибелерін байытып, олардың әртүрлі халықтармен, мәдениеттермен және салт-дәстүрлермен тереңірек танысуына мүмкіндік береді. Ағылшын тілін меңгеру-саяхат кезінде еркіндікке ие болу, өзге мәдениеттерді тану және халықаралық қарым-қатынасты дамыту үшін маңызды фактор [1].

Ағылшын тілі туристік индустрияда көптеген мүмкіндіктер туғызады. Туризм саласындағы мамандардың ағылшын тілін білуі туристермен тиімді байланыс орнатуға, олардың сұраныстарын дұрыс түсінуге және сапалы қызмет көрсетуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ағылшын тілін үйрену саяхатшылардың өздерінің туристік тәжірибелерін жақсартып, шетелге өзін еркін сезінуіне жағдай жасайды.

Ағылшын тілі саяхатшыларға әлемді біртұтас түрде көруге, түрлі елдер мен мәдениеттер арасында көпір салуға мүмкіндік береді. Саяхатшылар тілдік ортаны пайдаланып, тыңдау, сөйлеу және мәдениетаралық қарым-қатынаста тәжірибе жинақтайды [2].

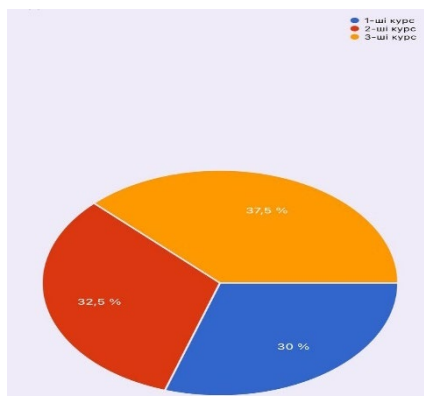
Қазіргі таңда туризм саласы жаһандану үрдісімен тағыз байланысты, және бұл саладағы қызмет көрсету деңгейі мен сапасы көп жағдайда тілдік дағдыларға тәуелді. Ағылшын тілі халықаралық қарым-қатынас құралы ретінде кеңінен қолданылады, ал туристік индустрияда бұл тілдің рөлі айрықша маңызды. Әлемнің әр түрлі елдерінен келетін туристердің арасында ағылшын тілі негізгі байланыс тіліне айналды, сондықтан ағылшын тілін білу туристік қызметкерлер мен саяхатшылар үшін аса қажет дағды болып табылады. «Қонақжайлылық және туризм» саласында ағылшын тілін білу – кәсіби жетістікке жетудің басты шарттарының бірі [3].

«Туризм» арқылы тілді үйрену - тілдік барьерді жеңудің ең тиімді әдістерінің бірі. Жаңа ортада адам тілді белсенді қолдануға мәжбүр болады. Әсіресе, ағылшын тілін меңгеру саяхатшыларға шетелдік тілдік барьерді жеңіп, жергілікті мәдениет пен тұрмыс туралы тереңірек түсіністік алуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл

тіл халықаралық туризмді дамытуда маңызды рөл атқарады, себебі ағылшын тілі түрлі елдер мен мәдениеттер арасында көпір қызметін атқарады[4-5].

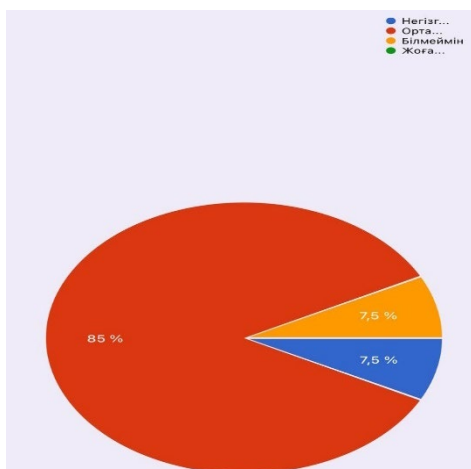
Зерттеу жұмысының өзектілігі туризм мен ағылшын тілінің арасындағы тығыз байланысты тереңірек зерттеу қажеттілігінен туындайды. Бұл тақырыптың маңыздылығы тек туризм саласын дамыту ғана емес, сонымен бірге мәдениетаралық қарым-қатынасты нығайту мен жаһандық деңгейде түсіністік орнатуға ықпал етуінде. Мақала ағылшын тілін меңгерудің саяхатшылар үшін үлкен арттықшылықтар туғызатынын көрсетіп, осы саланың болашақ даму перспективаларын ашуға бағытталған.

Қазақ спорт және туризм макадемиясының туризм факультетінің 1,2,3-ші курс студенттеріне жүргізген онлайн сауалнамаға 40 студент қатысты. Студенттердің ағылшын тілін меңгеру деңгейін, оны туризм саласында қолдану қажеттілігін және тілді үйренудегі қиындықтарын анықтау негізінде бірнеше сұрақтар қойылды (Сурет 1).

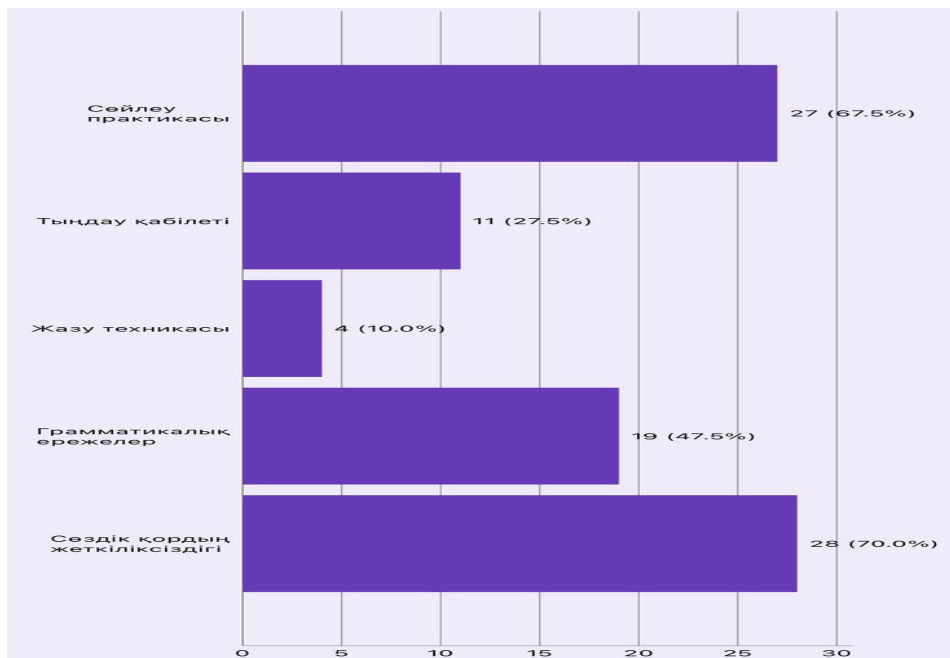
Сурет 1. Қатысушылар саны

Студенттердің ағылшын тілі дағдыларын анықтау мақсатында ең бірінші сұрақ қойылды: Сіз ағылшын тілін қаншалықты деңгейде білесіз? (“How well do you know English?”) Бұл сауалнамаға қатысқандардың саны -85% - Орташа деңгей; 7,5 %-ы - Білмеймін; 7,6 %-ы Бастауыш деңгей деп жауап берді (Сурет 2).

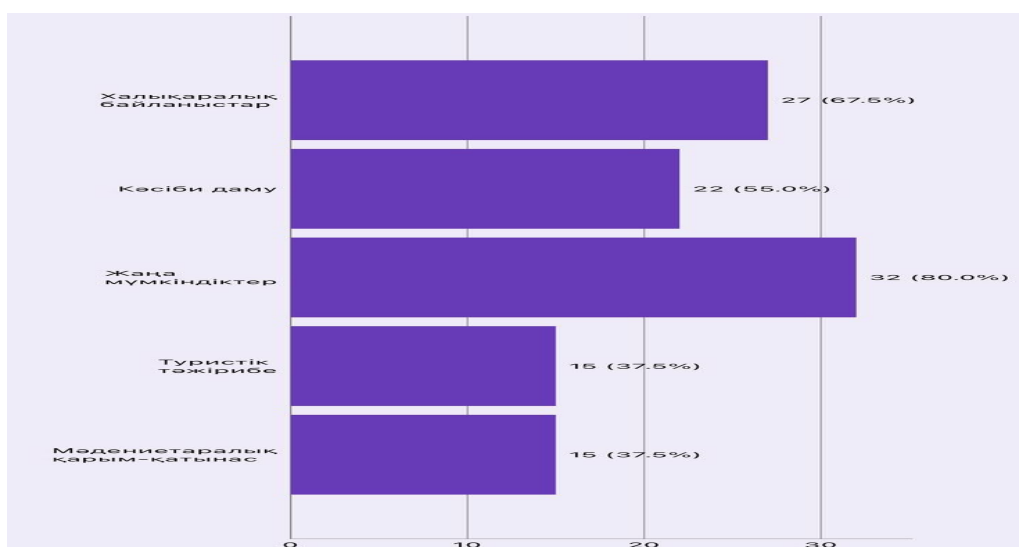
Сурет 2. бірінші сауалнама нәтижесі

Келесі сұрақ: Сіз ағылшын тілін меңгеру барысында қандай қиындықтарға тап болдыңыз ? (“What difficulties did you face while learning English?”). Бұл сұраққа 67,5%-ы - Сөйлеу практикасын; 70 %-ы - Сөздік қордың жеткіліксіздігін; 47,5%-ы - Грамматикалық ережелерді; 27,5 % -ы -Тыңдау қабілетін; 10 %-ы - Жазу техникасын таңдады (Сурет 3).

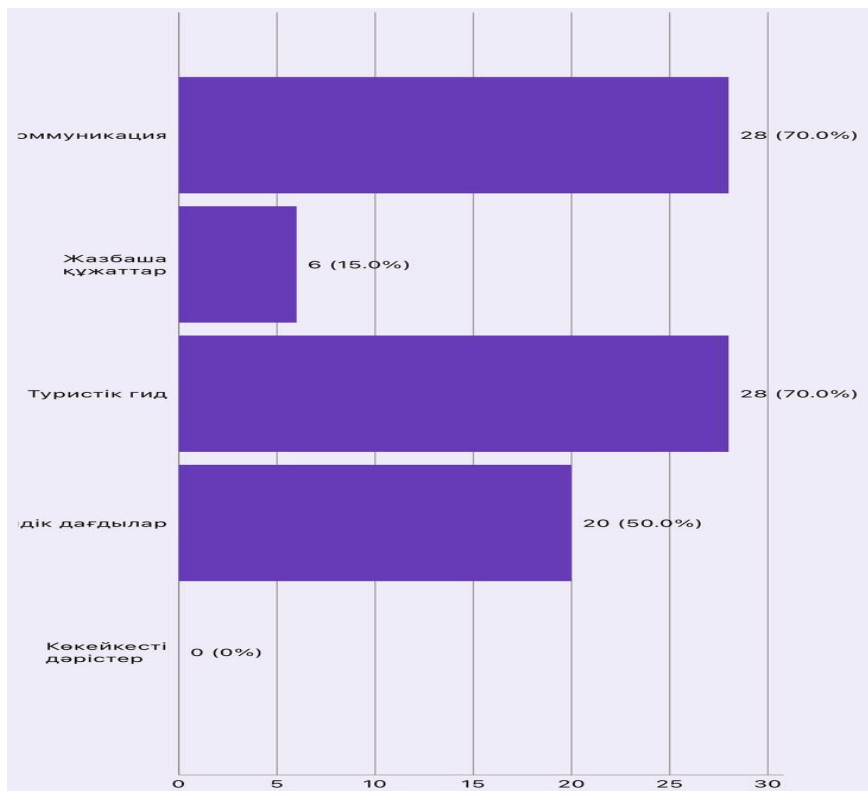
Сурет 3. Екінші сауалнама нәтижесі

Келесі сұрақ: Туризм саласында ағылшын тілін үйрену сізге қандай пайда алып келеді? (“How does learning English benefit you in the tourism industry?”). Бұл сауалнамаға 80%-ы - Жаңа мүмкіндіктер; 67,5%-ы - Халықаралық байланыстар; 55,0%-ы - Кәсіби даму; 37,5% - Туристік тәжірибе және мәдениетаралық қарым-қатынас таңдады (Сурет 4).

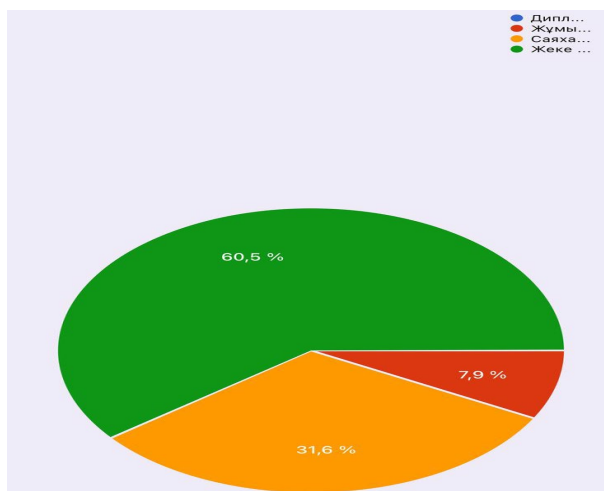
Сурет 4. Үшінші сауалнама нәтижесі

Келесі сұрақ: Туризм саласында ең маңызды ағылшын тілінің қандай аспектілері бар? (“What are the most important aspects of the English language in the tourism industry?”) Бұл сұраққа 70%-ы - Коммуникация және туристік гид; 50 % -ы - Тілдік дағдылар; 15%-ы - Жазбаша құжаттарды белгіледі (Сурет 5).

Сурет 5. Төртінші сауалнама нәтижесі

Келесі сұрақ: Сіз ағылшын тілін үйренуді қандай мақсатпен жалғастырып жатсыз? (“For what purpose are you continuing to learn English?”). Бұл сұраққа 60,5%-ы - Жеке даму үшін; 31,6%-ы - Саяхаттау үшін; 7,9%-ы - Жұмысқа орналасу үшін, деп жауап берді.

Сурет 6. Бесінші сауалнама нәтижесі

Кесте 1 - Бұл SWOT-талдау туризм факультетінің 1-3 курс студенттері арасында жүргізілген сауалнама нәтижесіне негізделен.

Күшті жақтары (Strength)	Әлсіз жақтары (Weakness)
-Көпшілік орта деңгейде біледі; -Ағылшын тілін үйренудің маңыздылығын түсіну; -Мамандық бойынша өсуде маңызды; -Коммуникацияны бірінші орынға қояды	-Сөйлеу дағдыларындағы қиындықтар (тәжірибенің аздығы); -Студенттер жаңа сөздерді меңгеруде киналады; -Тыңдау дағдыларын жетілдіру керек; -Жұмысқа орналасу үшін үйренетіндер аз
Мүмкіндіктері (Opportunities)	Қауіп-қатері (Threat)
-Халықаралық тәжірибе алу; -Туризм саласында ағылшын тілін меңгерген мамандарға сұраныс жоғары; -Тілдік орта құру (Speaking club) құру; -Саяхат кезіндегі мәдениетаралық қарым-қатынас	-Тілдік тәжірибеде қолдану мүмкіндігің аздығы; -Мотивацияның төмендеуі; -Жұмысқа орналасу мотивациясы төмен; -Грамматика мен сөздік қорды меңгеру қиындықтары;

Кесте-1 мен SWOT - талдау көрсеткендей, туризм факультетінің студенттері ағылшын тілінің маңыздылығын түсінеді, бірақ оны меңгеру барысында **ауызша сөйлеу, сөздік қор және грамматика қиындықтарына** тап болады. Осыған байланысты практикалық сабақтарды көбейту, тілдік орта құру және тәжірибелік тренингтер ұйымдастыру ұсынылады.

Бұл талдау университет пен студенттерге тілді үйренудің тиімді стратегиясын дамытуға көмектеседі.

Бүгінгі жаһандану дәуірінде ағылшын тілін меңгеру - тек білім алу немесе мансап құру үшін ғана емес, сонымен қатар саяхаттаудың, әлемді танудың және жаңа мәдениеттерді зерттеудің негізгі кілті болып табылады. Туризм мен тіл үйрену бір-бірімен тығыз байланысты, өйткені саяхатшылар шетелдік сапарлар барысында жергілікті халықпен қарым-қатынас жасап, тілді табиғи ортада меңгере алады. Бұл әдіс теориялық білімді тәжірибемен ұштастырып, тілді тез әрі тиімді үйренуге мүмкіндік береді. «Туризм» арқылы адам өзге мәдениет өкілдерімен тікелей байланыс жасап, тілдік дағдыларын дамыта алады [6].

Ағылшын тілі - халықаралық қарым-қатынастың әмбебап құралы. Оны меңгерген адамдар тек ағылшын тілді елдерде ғана емес, басқа мемлекеттерде де еркін саяхаттап, жергілікті мәдениетпен таныса алады. «Шетелде жүргенде адам тілді тезірек үйренеді, себебі ол тілдік ортаға толықтай бейімделуге мәжбүр». Сонымен қатар, ағылшын тілін білу туристік қызметтерді қолдануды жеңілдетіп, шетелде туындауы мүмкін қиындықтарды шешуге көмектеседі.

Тілді үйреніп, әлемді ашу - тек қана жеке дамуға емес, сонымен қатар мәдениеттер арасындағы түсіністікті нығайтуға ықпал етеді. Туризм арқылы тіл үйрену жаңа мүмкіндіктерге жол ашады, адамның ой-өрісін кеңейтеді және жаһандық деңгейде қарым-қатынас жасау қабілетін дамытады. Сондықтан,

ағылшын тілін меңгеру - тек саяхаттаудың ғана емес, бүкіл өмірлік тәжірибенің сапасын арттыратын маңызды фактор.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Смит, Дж. (2018). «Тіл және туризм: тамаша сәйкестік», 45-бет.
2. Кристалл, Д. (2012). «Ағылшын тілі жаһандық тіл ретінде», 78-бет.
3. Дафф, П. (2012). «Билингвальды және көптілді қоғамдағы әлеуметтану», 98б.
4. Граддол, Д. (2006). «Ағылшын тілінің болашағы», 56-бет.
5. Уолкер, Дж.Р. (2016). «Қонақжайлылыққа кіріспе», 120 –бет.
6. Митчелл, Р және Майлс,Ф. (2019). «Екінші тілді оқыту теориялары», 88б.

ӘОЖ 8100112/18

СПОРТ АРҚЫЛЫ ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУ: ЖАҒАНДАНҒАН ӘЛЕМДЕГІ МҮМКІНДІКТЕР МЕН СЫН ҚАТЕРЛЕР

Уалиханов Р., 3 курс студенті,
Ғылым жетекшесі: Мырзалиева С., аға оқытушы
Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада қозғалатын үлкен мәселе ол – туризм, спорттық туризмде көп кездесетін тіл тақырыбындағы қатерлері, шешу жолдары, және бұл мәселенің азайту анализі қарастырылады Бүгінде дүние жүзіндегі көптеген адамдар тілдерді үйренудің жаңа тәсілдерін қолданып жатыр, бір қызығы спорт арқылы. Бұл мақалада спортпен айналысу тілдерді жақсырақ үйренуге қалай көмектесетінін қарастырады. Командамен ойнағанда немесе ойындар мен әрекеттерге қосылғанда, денемізді шынықтырумен қатар, басқалармен сөйлесіп, жұмыс істеуге машықтанамыз. Бұл көңіл көтеру кезінде тіл дағдыларымызды жақсартуға көмектеседі.

Тауға өрмелеу, альпинизм және жаяу серуендеу сияқты, саяхатта көңіл көтеру кезінде жаңа тілдерді үйрену үшін өте маңызды. Бұл мақалада тауға шығу адамдарға тілдерді жақсырақ үйренуге қалай көмектесетіні туралы айтылады. Сондай-ақ әртүрлі мәдениеттердің адамдарымен танысуға және әртүрлі тілдерде сөйлеуге көп мүмкіндік болады. Басқа елдерден келген адамдармен сапарға немесе серуенге шығу және әртүрлі тілдерде сөйлейтін гидтердің болуы, барлығына үйренуге көмектеседі. Мақалада тауға өрмелеу мен тіл үйренудің бір-бірімен байланысы қарастырылып және осы сапарларға барған адамдар мен олардың жетекшілерінің тәжірибесімен бөліседі. Зерттеу жүргізу мақсатында маркетингтік құрал «PEST анализ» қолданылды.

Кілт сөздер: Спорт, тіл, тау, туризм, оқыту әдістері, саяхат, қызмет көрсету саласы.

Спорттық туризм ХІХ ғасырдың ортасында, Еуропада альпинистік клубтар құрыла бастаған кезде дами бастады. Алғашқы альпинистік клубтар ағылшын «Альпі» клубы және австриялық «Альпенверейн» болды. Тауға өрмелеу, альпинизм

және жаяу серуендеу сияқты, саяхатта көңіл көтеру кезінде жаңа тілдерді үйрену үшін өте маңызды.

Бұл мақалада тауға шығу адамдарға тілдерді жақсырақ үйренуге қалай көмектесетіні туралы айтылады. Тауға өрмелеуге шыққанда, сіз жай ғана дене шынықтырумен айналыспайсыз немесе табиғаттан ләззат алмайсыз. Сіз сондай-ақ әртүрлі мәдениеттердің адамдарымен танысасыз және әртүрлі тілдерде сөйлеуге көп мүмкіндік аласыз. Басқа елдерден келген адамдармен сапарға шығу және әртүрлі тілдерде сөйлейтін гидтердің болуы, барлығына үйренуге көмектеседі.

Спорттық туризм — халықтың әлеуметтік белсенділігін көздемейтін спорт түрі. Ол басқа спорт түрлерімен ұқсас атрибуттарға ие: спорттық жарыстардың бірыңғай күнтізбелік жоспары, жаттықтырушылардың, спортшылардың және спорт төрешілерінің болуы, жаттығу процесі, дәрежелер мен дәрежелер жүйесі [1].

Тау туризмі әртүрлі мәдениеттер мен тілдердің бай гобеленін ұсынады, бұл саяхатшыларды өздерінің шытырман оқиғалары кезінде бірнеше тілде сөйлесуге итермелейді. Қатысушылар экспедицияға шыққанда, олар ұмытылмас тәжірибелермен бөлісіп қана қоймайды, сонымен қатар нақты әлемде өзара әрекеттесу арқылы тілдік дағдыларын арттырады. Жергілікті тұрғындармен араласу олардың мәдени нюанстарды түсінуін тереңдетеді, мағыналы байланыстарды дамытады. Бұл иммерсивті орта тіл үйренуді қызықты және байытатын саяхатқа айналдырып, таңғажайып пейзаждар арасында ұзақ естеліктер мен достық қарым-қатынас жасайды [2].

Бұл мақалада тауға шығу спорты арқылы тіл үйренудің артықшылықтары мен қиыншылықтары зерттеледі. Тау туризмі мен тілдік дағдыларды дамыту арасындағы байланыс терең талданады, халықаралық тәжірибелер негізінде осы әдістің тиімділігі көрсетіледі. Сонымен қатар, туристік ортада шет тілдерін меңгеруге әсер ететін негізгі факторлар мен кездесетін қиындықтар қарастырылып, оларды жеңу жолдары ұсынылады. Тауға шығу спортының тілдік интеграциядағы рөлі әлі де толыққанды зерттелмеген мәселелердің бірі болып табылады, сондықтан бұл зерттеу жаңа ғылыми және практикалық тұжырымдар жасауға негіз бола алады. Зерттеу нәтижелері спорттық туризм саласындағы тілдік білім беруді дамытуға, сондай-ақ көпұлтты туристік топтар үшін тиімді оқыту әдістерін әзірлеуге ықпал етуі мүмкін.

Сурет 1. Лондон қаласындағы туристтермен тұрғындар арасындағы жеңіл атлетикалық жарыс

Ең бірінші мәселе ол – Спорттық саяхаттарда, олимпиадаларда немесе туризм саласындағы спорттық туризмде шет тілдерін білу саяхат кезінде туындайтын қиындықтарды жеңуге көмектеседі. Мысалы, жол көрсеткіштерін түсіну, жергілікті тұрғындармен сөйлесу және қызмет көрсету саласындағы мамандармен байланыс орнату үшін шет тілін меңгеру қажет. Ағылшын тілі халықаралық деңгейде кеңінен қолданылса да, жергілікті тілдер мен диалектілерді үйрену де маңызды. Туризм арқылы шет тілдерін үйренудің тағы бір пайдасы – тілдік дағдыларды нақты өмірде қолдану мүмкіндігі. Туристік сапарлар барысында шет тілінде сөйлесіп, тілді күнделікті өмірде пайдалану арқылы білімді тереңдетуге болады. Бұл теориялық білімді практикалық тәжірибемен байланыстыруға мүмкіндік береді [3].

Спорттық туризм - бұл екі маңызды аспектіні: спорт пен саяхатты біріктіретін ерекше спорт түрі. Туризмнің бұл түрі табиғат пен мәдениеттен ләззат алып қана қоймай, сонымен қатар әртүрлі спорт түрлерінде өз күштерін сынағысы келетін адамдарды тартады. Бұл әдеби шолуда біз лингвистика тұрғысынан спорттық туризмнің ерекшеліктерін әдебиеттер тізімі арасынан қарастырамыз.

Дж. Смиттің «Спорттық туризм тілі: лингвистикалық зерттеулердің жаңа әдістері» шығармасына шолу жасай отыра, бұл еңбекте спорттық туризмнің тілдік аспектілерін зерттеуге арналғанын көреміз. Автор спорттық туризмнің тілін түрлі көзқарастар мен әдістер арқылы талдайды. Зерттеудің басты мақсаты — спорттық туризм саласында қолданылатын тілдің ерекшеліктері мен оның лингвистикалық зерттеу әдістерін анықтау. Смиттың зерттеуінде спорттық туризмге тән тілдік құрылым мен терминология талданады. Тілдің туризм саласындағы маңыздылығын және нәтижелі қарым-қатынас жасау үшін қажет тілдік біліктерді қарастырады. Автор спорттық туризмде жиі кездесетін терминдер мен тіркестердің мәні мен қолданылу аясын зерттейді [4].

Зерттеуде лингвистикалық әдістерді пайдалана отырып, спорттық туризмдегі тілдің өзгермелі сипаты зерттеледі. Автор тілдік құралдар арқылы спорттық туризм тілінің мәдени және әлеуметтік аямен байланысын көрсетеді. Сонымен қатар, тілдік кедергілерді еңсеру және қарым-қатынастағы қиындықтарды шешу үшін қажетті тілдік дағдыларды игерудің маңыздылығына көңіл бөлінеді. Смит еңбегінде спорттық туризмде шет тілдерін білудің маңыздылығын ашады. Онда туризм саласының мамандары мен саяхатшылар арасында тілдік кедергілерді жою арқылы өзара әрекеттесуді жақсартуға болатыны көрсетілген. Бұған қоса, автор спорттық туризмде тіл үйренудің мәдени алмасуды ілгерілету, әлемнің түкпір-түкпірінен келген адамдармен коммуникацияны жеңілдету сияқты басқа да пайдалы жақтарын баяндайды. Шет тілдерін білу спорттық туризмнің тиімділігін арттырып, мәдениетаралық түсіністікке жол ашады. Бұл зерттеу спорттық туризм және тіл арасындағы өзара әрекеттесуді қарастырады, осы саладағы тілдік аспектілерді анықтайды. Автор спорттық туризмдегі мамандандырылған лексика мен тілдік біліктіліктің қажеттілігін баса айтады, тілді меңгерудің мәдениетаралық қарым-қатынас жасаудағы маңыздылығын түсіндіреді [4].

Спорттық туризмнің халықаралық сипатына байланысты тілдік қиындықтарды еңсеру үшін көптілді болудың маңызы зор. Зерттеу шет тілдерін үйренудің маңыздылығын дәлелдеп, тіл мен мәдениеттің тығыз байланысын көрсетеді. Бұдан басқа, бұл жұмыс тіл және спорттық туризм саласындағы

зерттеулерге жаңа тәсілдер мен әдістерді ұсынады, сондай-ақ тілдік дағдыларды жетілдіру арқылы қызмет көрсету сапасын жақсартуға ықпал ететінін көрсетеді [6].

Спорт арқылы тілдерді оқыту: жаһанданған әлемдегі мүмкіндіктер мен сын қатерлер тақырыбын туризм саласымен байланыстырып зерттеуінде PEST анализі қолданды. PEST-анализ – бұл ұйымның немесе саланың сыртқы макроортасын (макроорта факторларын) зерттейтін әдіс. Ол, саяси, экономикалық, әлеуметтік және технологиялық факторларды талдауға негізделген.

Кесте 1. PEST-АНАЛИЗ. Спорт арқылы тілдерді оқыту: жаһанданған әлемдегі мүмкіндіктер мен сын қатерлер

P (Political) – Саяси факторлар	Спорттық туризмнің дамуы көп жағдайда саяси жағдайларға байланысты. Халықаралық келісімдер, саяси тұрақтылық, визалық талаптар мен туризмді дамытуға арналған мемлекеттік саясаттар спорттық туризмнің кеңеюіне ықпал етеді. Сонымен қатар, саяси шектеулер мен дағдарыстар туризмге және тілдерді оқытуға кері әсер етуі мүмкін. Мысалы, саяси жағдайдың тұрақсыздығы немесе дипломатиялық қатынастардың нашарлауы халықаралық спорттық іс-шаралардың өткізілуіне және басқа елдермен мәдениетаралық байланысқа кедергі келтіруі мүмкін.
E (Economic) – Экономикалық факторлар	Экономикалық жағдай спорттық туризмнің қаржылық мүмкіндіктеріне тікелей әсер етеді. Қаржы тұрақтылығы жоғары елдерде туризм саласы дамып, тілдерді оқыту бағдарламаларына және халықаралық спорттық іс-шараларға қатысуға қажетті ресурстар бөлінеді. Бірақ экономикалық дағдарыс немесе бюджет шектеулері тілдік курстар мен спорттық іс-шараларға қатысу шығындарын арттырып, көптеген адамдар үшін бұл мүмкіндіктерді шектейді. Сонымен қатар, спорттық туризм арқылы жергілікті экономикаға да елеулі әсер етуі мүмкін, жаңа жұмыс орындарының ашылуына және жаңа тілдерді меңгеруге деген сұраныстың артуына себепші болады.
S (Social) – Әлеуметтік факторлар	Спорттық туризм мен тілдер арасындағы байланыс әлеуметтік факторлармен тығыз байланысты. Әр түрлі елдерден келген адамдардың өзара қарым-қатынасы тіл үйренуге үлкен мүмкіндік туғызады. Бұл, әсіресе, спорттық шараларға қатысушылар үшін маңызды, себебі олар мәдени алмасуға, басқа халықтардың тілдерін үйренуге және жаңа тәжірибе алуға мүмкіндік алады. Әлеуметтік медиа мен онлайн платформалар спорттық туризм мен тілдерді үйренуді қолдаудың жаңа әдістерін ұсынады, бірақ әртүрлі мәдениеттер арасындағы айырмашылықтар мен тілдік кедергілер тиімді коммуникацияны қиындатуы мүмкін.
T (Technological) –	Цифрлық технологиялар спорттық туризм мен тілдерді үйрету саласын жаңартуға зор ықпал етеді. Онлайн оқу

Технологиялық факторлар	платформалары, мобильді қосымшалар, виртуалды турлар және басқа цифрлық құралдар спорттық туризмді қолдауға және тіл үйрену процесін жеңілдетуге мүмкіндік береді. Бұл технологиялар арқылы адамдар әлемнің әртүрлі бұрыштарынан келген спортшылар мен туристермен байланысқа шығып, жаңа тілдер мен мәдениеттерді үйренуге мүмкіндік алады. Сонымен қатар, технологиялар спорттық жабдықтарды жетілдіру, іс-шараларды ұйымдастыру және туризм саласындағы инновациялар арқылы жаңа мүмкіндіктер ашады.
-------------------------	---

PEST талдауы жаһандық контексте спорттық туризм мен тілдік білім берудің перспективалары мен қиындықтарын айқындайды. Саяси тұрақтылық пен халықаралық келісімдер спорттық туризмнің өркендеуіне жағдай жасайды, алайда саяси толқулар мен визалық шектеулер тіл үйрену мүмкіндіктерін тарылтуы мүмкін. Экономикалық өсім тіл үйренуге және спорттық шараларға қатысуға қаржылық қолдауды күшейтеді, ал экономикалық құлдырау бұл салалардың дамуын тежеуі ықтимал.

Мәдениетаралық байланыс және әлеуметтік медианың әсері сияқты әлеуметтік аспектілер туризм мен тілге деген қызығушылықты арттырады. Дегенмен, мәдени айырмашылықтар мен тілдік тосқауылдар тиімді коммуникацияға кедергі келтіруі мүмкін. Сандық технологиялардың жетістіктері спорттық туризм мен тілдік білімді жаңаша тәсілмен ұсынуға мүмкіндік береді, себебі онлайн курстар мен мобильді қосымшалар арқылы білім алуға және халықаралық спорттық іс-шараларға қатысуға болады.

Алайда, жаңа технологиялармен қатар қаржылық шығындар мен қолжетімділіктегі айырмашылықтар да туындауы мүмкін. Қорытындылай келе, спорттық туризм мен тілдік білім беру саласы мол мүмкіндіктерге ие болғанымен, саяси, экономикалық, әлеуметтік және технологиялық шектеулерді де ескеру қажет.

Туризм мен спорттың тілдерді оқыту саласындағы ықпалы жаһанданған әлемде зор маңызға ие. Әлемдік деңгейде спорттық туризмнің қарқынды дамуы әртүрлі мәдениеттер мен тілдер арасындағы байланысты нығайтып, шет тілдерін үйренуге деген сұранысты арттырады. Спорттық іс-шаралар мен туристік бағдарламалар арқылы адамдар өз тілдерін жетілдіріп, жаңа мәдениеттермен танысуға мүмкіндік алады. Әлеуметтік және мәдениетаралық қарым-қатынас шеңберінде тіл үйренудің қажеттілігі ерекше орын алады. Сонымен қатар, халықаралық деңгейде спорттық туризмнің дамуы мен қолжетімділігі тіл үйренудің жаңа жолдарын ашады, өйткені көптеген адамдар туризм арқылы түрлі елдермен байланыс орнатуға және жаңа тілдерді меңгеруге ынталы болады.

Алайда, бұл салада саяси, экономикалық және әлеуметтік факторлар өз ықпалын тигізеді. Саяси тұрақтылық пен халықаралық келісімдер спорттық туризм мен тіл үйрену үшін қолайлы жағдайлар туғызса, экономикалық дағдарыс пен қаржылық шектеулер көптеген адамдардың тіл үйренуге немесе халықаралық спорттық шараларға қатысу мүмкіндіктерін шектейді. Әлеуметтік және мәдениеттің айырмашылықтары тілдік кедергілерді туғызып, тиімді коммуникацияға кедергі келтіруі мүмкін. Технологиялық дамудың арқасында онлайн оқыту және мобильді

қосымшалар арқылы спорттық туризм мен тілдер арқылы оқыту үдерістері жеңілдеп, кеңейтілген мүмкіндіктер ұсынады. Бұл салада жаңа мүмкіндіктер туғызып қана қоймай, оларды тиімді пайдалану үшін туындайтын сын-қатерлерді ескеру және шешімдер табу маңызды.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. White, S. (2017). "Многоязычие и межкультурное взаимодействие в организации международных спортивных событий. Журнал "Язык и Спорт".
2. Марупова, Г. (2024). Терминология Спортивного Туризма Русского И Узбекских Языков. Journal of Innovation in Education and Social Research, 2(2), 17-20.
3. Umarjonovna, M. G. (2023). Linguistic features of sport tourism. Excellencia: International Multi-disciplinary Journal of Education (2994-9521), 1(5), 243-247.
4. Smith, J. (2018). "Язык спортивного туризма: новые подходы к лингвистическому исследованию." Издательство "Спорт и Язык".
5. Гордон, М. (2020). "Лингвистические особенности командного общения в экстремальных условиях." Международная конференция по спортивному туризму, сборник тезисов.
6. Алиаскаров Ғ.С. (2019). – «Туризм индустриясы және инфрақұрылымы». Алматы: Экономика,. – 200 бет.

UDC 316.42

THE GLOBAL FLOW: LANGUAGE, CULTURE, SPORT AND THE PATH TO A BETTER SELF

Alpysbaeva M., 1st year student,
Kazakh Academy of Sports and Tourism, Almaty c., Kazakhstan

Annotation: In the era of globalization, self-improvement is influenced by various factors, including language, culture, and physical well-being. This article explores how these elements shape personal growth and contribute to a balanced, fulfilling life. The study highlights the role of language as a tool for cognitive development and mental resilience, emphasizing its positive impact on brain function and emotional intelligence. Cultural exchange is presented as a means of broadening perspectives, fostering adaptability, and promoting self-reflection. Physical health, including fitness and mental well-being, is discussed as a crucial component of self-improvement, with a focus on the Three B's Rule: Brain, Body, Beauty—a holistic approach that connects intellectual growth, physical fitness, and inner harmony. Additionally, the article addresses the challenges of navigating global influences while maintaining personal identity. It argues that mindful integration of worldwide trends allows individuals to create a lifestyle that reflects both their values and the benefits of a connected world. Scientific research, including studies on language learning delaying dementia and the mental health benefits of exercise, supports these ideas.

Keywords: globalization, self-improvement, language learning, cultural exchange, mental health, physical well-being, fitness and self-care, identity and global influence, cognitive development, Brain Body Beauty Model.

In today's world, borders are becoming increasingly blurred. Globalization provides access to new opportunities, allowing people to learn languages, explore different cultures, and adopt valuable traditions to enhance their lives. However, this process affects not only societies but also individuals on a deeper level. Language shapes the way we think and communicate, influencing our perception of the world. Culture, in turn, defines our values, behaviors, and sense of belonging. Meanwhile, the body serves as a reflection of both external influences and inner well-being. In a rapidly changing global environment, achieving balance between these aspects—mental health, physical well-being, and cultural awareness—becomes essential for personal growth.

This article explores the deep connection between globalization, language, culture, and self-improvement. How do these elements interact? How can we integrate global influences while staying true to ourselves? And most importantly, how can we use this global flow to become better, healthier, and more fulfilled individuals?

Language is more than just a means of communication—it is a powerful tool that shapes our thoughts, emotions, and interactions with the world. In a globalized society, learning new languages is not only a practical skill but also a way to enhance mental abilities and foster personal growth.

On a cognitive level, studying a foreign language improves memory, concentration, and problem-solving skills. Research shows that multilingual individuals develop stronger cognitive flexibility, allowing them to adapt more easily to new situations. Additionally, learning a new language stimulates brain activity, which can delay cognitive decline and reduce the risk of neurodegenerative diseases.

Beyond cognitive benefits, language plays a crucial role in emotional intelligence. Understanding different linguistic structures and expressions helps people recognize and appreciate diverse perspectives, leading to greater empathy and cross-cultural communication skills. This emotional awareness is essential in today's interconnected world, where interactions with people from various backgrounds are becoming more common.

On a personal level, learning a new language can also be a journey of self-discovery. It challenges individuals to step outside their comfort zones, build confidence, and embrace new ways of thinking. Moreover, language learning opens doors to different cultures, allowing individuals to adopt new philosophies, traditions, and ways of life that can contribute to their overall well-being. In the context of globalization, mastering multiple languages is not just an advantage—it is a necessity for those seeking to grow mentally, emotionally, and personally. By embracing linguistic diversity, we expand our minds, enrich our lives, and create stronger connections with the world around us.

Cultural Exchange and Its Influence on Self-Improvement:

In a globalized world, cultural exchange is a powerful driver of personal growth. Exposure to different traditions, beliefs, and lifestyles broadens perspectives, enhances emotional intelligence, and inspires self-improvement. Engaging with other cultures—through travel, language learning, or diverse interactions—develops open-mindedness and adaptability. It challenges biases, encourages new ways of thinking, and fosters a more flexible approach to life. Cultural exchange also promotes emotional well-being. Many global traditions emphasize mindfulness, balance, and holistic health, inspiring healthier mental and physical habits. Practices like meditation and yoga, for example, have gained worldwide recognition for reducing stress and improving overall well-being. Additionally,

experiencing different cultures encourages self-reflection. By stepping outside their comfort zones, individuals gain a deeper understanding of their own values, strengths, and aspirations, leading to a more enriched and well-rounded perspective on life.

Ultimately, cultural exchange is not just about understanding others—it is a path to becoming a more adaptable, insightful, and fulfilled version of oneself.

The Body in a Globalized World: Fitness, Health, and Self-Improvement:

In a globalized world, fitness and health trends influence how people care for their bodies. But true self-improvement is more than physical—it requires balance between the Brain, Body, and Beauty (“The Three B’s rule”). A sharp mind, a strong body, and inner and outer beauty are all connected. The body is the home of the soul, and caring for it means nurturing both physical and mental health. Many global traditions, like yoga and meditation, emphasize this mind-body connection, offering valuable lessons in stress management and well-being. Exercise not only strengthens the body but also improves mood, focus, and emotional resilience.

Globalization has also reshaped beauty standards, often promoting unrealistic ideals. However, real beauty comes from inner harmony. When the mind is engaged, the body is healthy, and self-care is intentional, confidence and true beauty shine naturally.

By embracing fitness, mental well-being, and self-care as a unified practice, individuals can cultivate a fulfilling lifestyle. The Three B’s rule helps achieve not just a better appearance, but also greater strength, confidence, and overall well-being.

Balancing Global Influences with Personal Identity:

Globalization exposes us to diverse cultures, lifestyles, and ideals, offering endless opportunities for growth. However, in a world of constant external influences, staying true to oneself is essential. The key is to embrace global inspiration while maintaining personal authenticity.

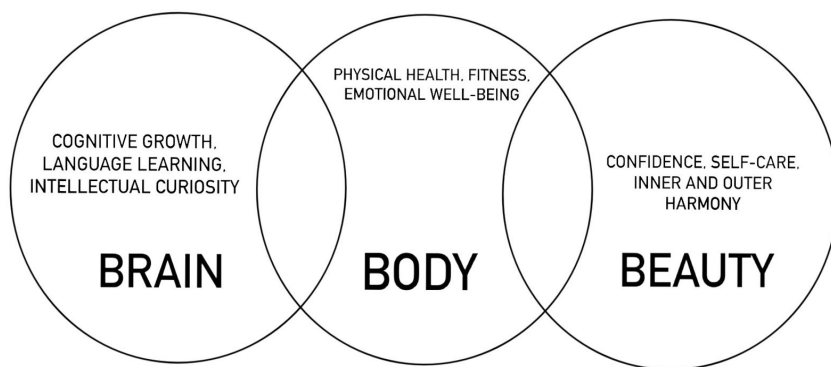
Cultural exchange can enrich our mindset, fitness routines, and self-care practices. Learning new languages, adopting wellness traditions like meditation or fitness trends, and exploring different beauty perspectives can enhance our lives. Yet, blindly following every trend may lead to a loss of personal identity. Instead, conscious self-improvement means choosing what aligns with our values, needs, and aspirations.

Mental resilience plays a crucial role in this balance. With social media promoting ever-changing beauty and lifestyle standards, it’s easy to feel pressured to conform. However, true confidence comes from self-awareness—knowing who you are and making choices that genuinely serve your well-being.

Ultimately, integrating global influences should feel like an upgrade, not a transformation into someone else. By staying mindful and selective, we can create a lifestyle that blends the best of the world while honoring our individuality.

A study by the University of Edinburgh found that learning a second language can delay the onset of dementia by up to five years, highlighting the profound impact of language on brain health. Similarly, research from Harvard Medical School shows that regular exercise not only improves physical fitness but also reduces symptoms of anxiety and depression by releasing endorphins. These findings reinforce the importance of maintaining both mental and physical well-being in the pursuit of self-improvement.

To illustrate this balance, the Three B’s Model—Brain, Body, and Beauty—can be visualized as a Venn diagram:

Picture 1. The Three B's Model—Brain, Body, and Beauty.

At the intersection of these three areas lies true self-improvement, where global influences are integrated in a way that enhances personal authenticity and well-being. Ultimately, the key to a fulfilling life is not just in what we take from the world but in how we shape it within ourselves. By embracing language, culture, and physical well-being with awareness and intention, we cultivate a life of balance, confidence, and continuous growth.

In conclusion, language, culture, and physical well-being are essential pillars of self-improvement. Language shapes our thinking, enhances communication, and strengthens cognitive abilities. Cultural exchange broadens our perspectives, fosters empathy, and introduces us to new ways of living. Physical health, as the foundation of overall well-being, connects the mind and body, ensuring strength, energy, and emotional resilience. Together, these elements form a holistic approach to becoming the best version of ourselves. However, in a globalized world filled with constant external influences, personal growth is not about simply adopting every new trend or idea. It is about mindful integration—choosing what aligns with our personal values, needs, and goals. Learning a new language should not just be about following market demands, but about expanding one's mind and understanding the world. Engaging with different cultures should not mean losing one's identity, but rather enhancing it through meaningful experiences. Fitness and beauty trends should not be about conforming to unrealistic standards, but about building a strong, confident, and healthy self.

LIST OF REFERENCES:

1. <https://mylingotrip.com/articles/how-learning-a-new-language-changes-your-brain>
2. <https://activity-club.ru/informaciya/poleznye-stati/tpost/s7fmpp7re1-sport-i-emotsii-vliyaniya-fitnessa-na-psi?utm>
3. <https://profil.mos.ru/med/proekty/vliyanie-urovnya-trevozhnosti-na-kognitivnye-funktsii-i-vegetativnuyu-nervnuyu-sistemu-uchenikov-10-kh-klassov.html>
4. <https://www.hse.ru/news/826881852.html>
5. https://www.researchgate.net/publication/350693992_Language_attrition_mechanisms_of_occurrence_features_of_study_and_prospects_for_further_research
6. <https://xonews.ru/news/lingvoterapija.-uchenye-dokazali-chto-izuchenie-inostrannogo-jazyka-zaschischaet-mozg/>

7. <https://ug.ru/izuchenie-vtorogo-yazyka-pomogaet-borotsya-s-boleznyu-alczgejmera/>
8. https://psyjournals.ru/journals/jmfp/archive/2021_n1/Malyshevskaya_et_al

УДК 811.111

МЕТОДЫ ПРЕОДОЛЕНИЯ СЛОЖНОСТЕЙ ЧЕРЕЗ АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК В ПРОЦЕСС ГИМНАСТИЧЕСКИХ ТРЕНИРОВОК И ТРЕНИРОВОК ПЛОВЦОВ

Бабалыкова А. Г.

Научный руководитель: Оспанова А. Б., старший преподаватель
кафедры КРиИЯ

Казахская Академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматриваются методы интеграции английского языка в тренировочный процесс: использование специализированных терминов, двуязычные тренировки, обучение через видеоуроки и мастер-классы. Также анализируется зарубежный опыт, подтверждающий важность английского в спорте.

Ключевые слова: Английский язык, тренер, спортсмен, тренировки, гимнастика, плавание.

В современном спорте английский язык играет важную роль как средство коммуникации между тренерами, спортсменами и судьями на международной арене. В гимнастике и плавании, где точность выполнения движений критически важна, владение английской терминологией может способствовать более эффективному обучению, устранению языкового барьера и повышению уровня подготовки спортсменов. В данной статье рассматриваются методы использования английского языка в тренировочном процессе для преодоления сложностей, с которыми сталкиваются гимнасты и пловцы, также эти методы возможно вводить и применять в других видах спорта.

Английский язык является основным для большинства спортивных федераций, включая FIG (Международную федерацию гимнастики) и FINA, ныне World Aquatics (Всемирную федерацию плавания). Официальные регламенты, судейские требования и методические рекомендации изначально разрабатываются на английском, что делает знание языка важным для тренеров и спортсменов. В гимнастике и плавании используется множество терминов, их также регулируют FIG и World Aquatics.

Основные международные стандарты гимнастики

Кодекс баллов FIG — это документ, который регулирует оценку событий в гимнастике. Он опубликован Международной федерацией гимнастики (FIG).

1. Кодекс обновляется в конце каждого олимпийского цикла. Основные изменения должны учитывать новые тенденции в спорте, оценивать или удалять определённые движения из таблицы элементов, добавлять новые цифры или даже изменять правила по мере необходимости.

2. Гимнастические дисциплины – выделяют спортивную гимнастику, художественную гимнастику, акробатику, аэробику, прыжки на батуте и акробатической дорожке.

3. Возрастные категории – для международных соревнований различают юниоров и сениоров.

Терминология

- Difficulty (D-score) – оценивает содержание последовательности по трём критериям: величина сложности, требования к группе элементов, ценность связи

- Execution (E-score) – оценивает общую производительность, то есть композицию, технические недостатки и эстетическое качество последовательности.

- All-around – многоборье.

- Apparatus – гимнастические снаряды (брусья, бревно, перекладина и т. д.).

- Routine – программа или комбинация упражнений.

- Vault – опорный прыжок.

- Dismount – соскок.

Основные международные стандарты в плавании

1. Правила World Aquatics (бывшая FINA) – регулируют технику плавания, старты, повороты, фальстарты и допинг-контроль.

2. Виды соревнований – бассейн (50 м, 25 м), открытая вода, синхронное плавание, водное поло, прыжки в воду.

3. Допустимая экипировка – костюмы, очки, шапочки строго регулируются.

Терминология

- Freestyle – вольный стиль.

- Backstroke – на спине.

- Breaststroke – брасс.

- Butterfly – баттерфляй.

- IM (Individual Medley) – комплексное плавание.

- Flip turn – кувырковый поворот.

- False start – фальстарт.

- Relay – эстафета.

- Lap – полный круг в бассейне.

Коммуникация на соревнованиях

Коммуникация на соревнованиях в гимнастике и плавании играет ключевую роль в достижении высоких результатов и эффективной организации процесса. Общение с тренером необходимо для корректировки техники, стратегического планирования и моральной поддержки спортсменов. В гимнастике тренер объясняет детали выступлений, контролирует ошибки и настраивает спортсмена перед выходом на помост. В плавании тренер помогает спортсмену подготовиться к заплыву, корректирует тактику и следит за его состоянием.

Командная коммуникация также важна, несмотря на индивидуальный характер обоих видов спорта. В гимнастике спортсмены поддерживают друг друга, обсуждают выступления и делятся опытом, что помогает создать командный дух. В плавании особенно важно взаимодействие во время эстафет, где спортсмены должны четко понимать тактику и передачу эстафеты. Эмоциональная поддержка

играет большую роль, поскольку спортсмены часто сталкиваются со стрессом перед стартами. В гимнастике важно правильно подобрать слова, чтобы не подорвать уверенность спортсмена после ошибки. В плавании тренер и команда помогают спортсмену сохранить спокойствие и сосредоточенность перед заплывом, избегая излишнего волнения.

Обратная связь после выступлений или заплывов позволяет спортсменам корректировать свою тактику и технику. В гимнастике тренер анализирует каждое движение и указывает на ошибки, предлагая способы их исправления. В плавании важно разобрать технические моменты, например, работу с поворотами, дыханием и финишированием.

Язык жестов и сигналов также играет свою роль в обоих видах спорта. В гимнастике тренеры могут использовать жесты для тихих указаний во время выступлений, чтобы не отвлекать спортсмена словами. В плавании сигналы могут применяться для подачи стартовых команд или контроля темпа заплыва.

Тренеры могут вводить английские термины в тренировочную программу, постепенно заменяя русские аналоги. Например, в гимнастике:

- “split” – шпагат,
- “tuck jump” – прыжок в группировке,
- “handstand” – стойка на руках.

В плавании:

- “freestyle” – вольный стиль,
- “butterfly” – баттерфляй,
- “flip turn” – кувырок на повороте.

Такой подход помогает спортсменам быстрее адаптироваться к международным условиям и понимать указания иностранных судей.

Обучение через видеоуроки и мастер-классы в гимнастике и плавании — это эффективный способ совершенствования техники и развития навыков. Видеоуроки удобны тем, что доступны в любое время, позволяют многократно пересматривать сложные элементы и предлагают широкий выбор материалов — от базовых упражнений до продвинутых техник. В гимнастике они помогают разбирать стойки, сальто, осанку и баланс, а в плавании — анализировать гребки, дыхание, повороты и подводную фазу движений.

Мастер-классы, в свою очередь, дают возможность работать с тренером вживую, получать обратную связь и сразу исправлять ошибки. В гимнастике они полезны для отработки сложных элементов, улучшения работы на снарядах, а в плавании — для индивидуальной корректировки техники, старта, финиша и тактической подготовки. Такой подход сочетает теоретические знания и практическое применение, помогая спортсменам быстрее прогрессировать.

Введение двуязычного режима на тренировках — это эффективный метод обучения, который способствует лучшему усвоению терминологии, развитию когнитивных навыков спортсменов и созданию комфортной среды для участников с разным языковым фоном.

В гимнастике и плавании использование двух языков (родного и английского) помогает спортсменам осваивать международную спортивную лексику, что особенно полезно при участии в соревнованиях за рубежом. Инструкции тренера могут дублироваться на двух языках, начиная с базовых команд и постепенно

усложняясь. Также можно применять метод частичного погружения — объяснять технику на одном языке, а комментарии по исправлению ошибок давать на другом. Также двуязычный режим развивает концентрацию внимания, улучшает память и готовит спортсменов к взаимодействию с зарубежными коллегами и судьями. Важно, чтобы процесс внедрения был постепенным, а уровень языковой нагрузки соответствовал возрасту и подготовке спортсменов.

Тренеры могут давать команды и объяснять на двух языках: сначала на родном, затем на английском. Например:

- “Сделай кувырок вперёд – Do a forward roll.”
- “Плывём баттерфляем 50 метров – Swim 50 meters butterfly”. Это помогает спортсменам запоминать термины в естественной тренировочной среде.

Игровые формы обучения для детей в гимнастике и плавании помогают сделать тренировки увлекательными, повысить мотивацию и развить физические навыки. В гимнастике популярны игры, такие как «Полоса препятствий», где дети преодолевают туннели, маты и бревна, развивая ловкость и баланс, или «Замри-движение», где они замирают под музыку, тренируя координацию. Также полезны «Перекати-перепрыгни» с чередованием перекатов и прыжков, а сюжетные игры, например «Космонавты на Луне», позволяют детям осваивать движения через воображение.

В плавании широко используются игры «Сундук с сокровищами», где дети ныряют за предметами, улучшая дыхание и координацию, и «Водный паровозик», который помогает освоить ритмичные движения в группе. «Морские волны» учат следовать за движением тренера, а «Догони мяч» развивает скорость и правильные гребки. Такие методы делают процесс обучения более естественным, способствуют быстрому усвоению навыков и помогают детям преодолевать страх перед сложными элементами.

Это эффективный метод обучения, который помогает детям и спортсменам запоминать спортивные термины, команды и технику движений. Мини-словарь можно оформить в виде небольшой тетради или цифрового документа, где перечислены основные термины с переводом и кратким объяснением. Например, в гимнастике можно включить слова «point» (вытянуть носки), «balance» (равновесие). Карточки используются для визуального и интерактивного обучения. На одной стороне может быть слово или команда, на другой — изображение или объяснение. Их можно применять в виде игр, например, спортсмены вытягивают карточку и выполняют указанный элемент.

Применение английского языка на сборах и соревнованиях играет важную роль в подготовке спортсменов, особенно если они участвуют в международных турнирах или тренируются с зарубежными спортсменами и тренерами. На сборах английский можно использовать для команд и терминологии, что поможет спортсменам привыкнуть к международному стилю общения. Например, в гимнастике часто применяются термины "stick the landing" (чистое приземление) или "tight body" (собранное тело), а в плавании — "push off" (отталкивание) и "flip turn" (кувырок на повороте).

Во время соревнований знание английского облегчает общение с судьями, тренерами, волонтерами и другими спортсменами. Важно уметь понимать объявления, разбирать протоколы и реагировать на просьбы организаторов.

Например, выражения **"next competitor"** (следующий участник) или **"final call"** (последний вызов) могут быть критичными для своевременного выхода на старт.

В таких странах, как США и Великобритания, английский язык интегрирован в спортивные программы с раннего возраста. На опыте англоговорящих стран многие клубы предлагают курсы английского для иностранных спортсменов, чтобы помочь им пройти адаптацию легче, уменьшая стресс для ребенка. В азиатских странах, например, в Южной Корее, тренеры также активно используют английскую терминологию, так как английская терминология легче, и даже проводя часть тренировок полностью на английском, что для спортсменов идет в плюс.

Вопрос	Жумагалиев Адильжан, студент КазАСТ, ФОС 23-18	Оспан Жибек, магистрант МУИТ
Какой у вас уровень английского?	A1	B2-C1
Использовали ли вы английский во время тренировок?	Нет, такого опыта у меня не было	Да, когда приходят дети с других стран, или дети, которые учат трёхязычье
Приходилось ли вам изучать специальные спортивные термины на английском?	Да, я изучал спортивные термины на английском	Только название снарядов
Есть ли у Вас опыт общения с иностранными тренерами?	Да	Да, но которые тоже знают русский язык
Возникали ли у вас сложности с пониманием иностранных тренеров?	Да, очень сильные	В основном нет, только иногда
Внедрялись ли в ваши тренировки англоязычные команды и термины?	Да, и очень часто	Да, когда проводила тренировки с англоязычными детьми
Какое значение имеет английский на международных соревнованиях?	Абсолютное	Наиважнейшее. Так как все международные соревнования проходят на английском языке
Какими способами вы бы улучшили обучение английскому в спорте?	Это были спортивные сборы, соревнования и учебно-тренировочные процесс	Практика, также можно спрашивать у детей или родителей

Нужно ли вводить английский язык в программу спортивных школ?	Думаю это обязательно	Наверное, только на профессиональном уровне, когда дети имеют потенциал участвовать в международных соревнованиях
Какой самый полезный английский термин в вашем виде спорта?	Water – вода	Я не могу выделить конкретный термин
Если бы вы могли дать один совет по изучению английского, что бы это было?	Все как в спорте - дисциплина	Нужно больше практиковаться и не бояться спрашивать, если что-то не понятно

Таким образом, внедрение английского языка в учебно-тренировочный процесс гимнастов и пловцов, а также других видов спорта способствует преодолению языкового барьера, улучшает понимание международных стандартов, терминов и повышает конкурентоспособность спортсменов на мировой арене. Использование двуязычных тренировок, видеоуроков и игровых методов делает обучение языку естественным и эффективным. Таким образом, знание английского становится неотъемлемым навыком для спортсменов, стремящихся к высоким достижениям.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Международная федерация гимнастики (FIG). Кодекс баллов. Официальный документ. <https://www.gymnastics.sport>
2. World Aquatics. Официальные правила соревнований по плаванию. <https://www.worldaquatics.com>
3. Куликова Т. А., Смирнова Е. В. Спортивная терминология в английском языке // Вестник спортивной науки.
4. Бойко А. В. Методика обучения гимнастическим упражнениям.
5. Сидоренко П. Л. Плавание: теория и практика.
6. Зимняя И. А. Психолингвистические аспекты изучения иностранных языков в спорте
7. Международный олимпийский комитет. Официальные языки Олимпийского движения. <https://www.olympics.com>

UDC: 11.111'367

PHRASAL VERB AND ITS PLACE IN THE PHRASEOLOGICAL SYSTEM OF THE ENGLISH LANGUAGE

Askhatkyzy Zh. 1st year students,
Scientific supervisor: Orynbayeva U.K., PhD, associate professor
Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty c., Kazakhstan

Annotation. In this paper, the phrasal verb is considered as a unique unit consisting of a verb and one or more additional elements (prepositions or adverbs), which together form a new meaning. Phrasal verbs are widely used in everyday speech and writing, playing a key role in language, especially in spoken language. The work analyzes the structure of phrasal verbs, their classification, as well as the features of their functioning in a sentence. Special attention is also paid to their place in the phraseological system, where phrasal verbs eventually turn into stable expressions, which emphasizes their importance for the formation of idiomatic constructions in the language.

Keywords: phrasal verbs, English, communication, linguistic culture, phraseological unit.

The linguistic personality is inseparable from the linguistic environment, and communication is seen in the context of social processes. Any social group is characterized by a certain speech etiquette, which implies that speech behavior always corresponds to the goals of this social group, and compliance with the norms contributes to the establishment of trusting relationships within society. The peculiarity of speech etiquette within English-speaking social associations assumes the process of communication as a global scenario, where a unique linguistic picture of the world with a special speech repertoire prevails.

The choice of phrasal verb by the participants of communication is conscious and motivated. Phrasal verbs have confirmed their relevance and productivity as lexical units with extended semantics. Their increasing use in English speech most fully reflects the national mentality and allows to judge the system of linguistic values of the people. The choice of a phrasal verb in a speech situation depends on the speaker's individual linguistic picture of the world, his vision of the situation, worldview and world outlook. The reproduction of a phraseological verb is largely conditioned by the "...communicative nature of the context of a statement" [1, p.146] a phraseological verb "originates" at the intersection of language and culture, which is how the memory of itself is "carried out".

The study of phraseological units of the English language within the anthropocentric paradigm is especially relevant. Phraseological units are first of all "... a combination of potential words with completely reinterpreted meaning and a combination of potential words with actual words with partially reinterpreted meaning" [2, p. 21].

They are an integral part of any linguistic culture. Changes occurring within a social community and affecting communicative norms of language have the greatest impact on this layer of vocabulary. Phrasal verbs can be considered as "... a valuable source of studying consciousness, national features and identity of the people who are native speakers" [3, p. 223].

Phrasal verbs are traditionally regarded as a significant part of the phraseological layer of the English vocabulary. However, there is no consensus on a) whether phrasal verbs are part of one of the established groups in the phraseological system of the English language, or b) whether they represent a separate isolated group, which functions in accordance with its own laws.

Another key problem is situational variation of individual components of a phrasal verb "... leads to the blurring of denotative meaning" [4, p. 48-66].

A change within a phrasal verb, affecting the verb component, usually leads to the formation of a synonym or an occasional phrasal idiom with similar semantics, while a change of the postlogue leads to the appearance of the antonym of the original phrase. This is why it is so important to establish which part of the phrasal verb carries more of an implicit component, and which part carries more of an explicit component, which, in turn, affects the process of interpreting the communicative situation in which a particular phrasal verb is presented.

The life of modern society is impossible without information transfer and interaction between people. Communication is carried out in the process of any human activity by means of various sign systems. Word as a minimal speech sign, contributing to the transmission and storage of information, is a kind of source of linguistic (communicative) culture of the country, its national treasure.

Language forms a linguistic personality, which can be reconstructed in its basic features thanks to numerous linguistic means. Speech as an external manifestation of language among all aspects of cultural heritage is recognized as the most significant and fundamental [5, p. 8], because it is a necessary precondition for the existence of culture. In every utterance the speaker appears as a person with unique ethnic, national, cultural characteristics. Language is understood as a kind of cultural code, consisting of various linguistic signs and symbols. Elements of the linguistic cultural code, including phraseological expressions, contain information necessary to understand the speech-language behavior of a nation. Phraseological expressions reflect the history of the people, way of life and national mentality, they are "... its original means and original, native wealth" [6, p. 265]. They are a repository of cultural and value knowledge about the surrounding reality.

A distinctive feature of phraseological units within the entire lexical-semantic system of any language is the stability and integrity of their meanings, which allows them to be reproduced in speech in the form of semantically indivisible units. Let us emphasize that many phrases serve as a basis for new formations, which becomes possible "... due to the rethinking of the meaning of the words included in the phraseological unit". The research of phraseological units (phrases) is dealt with by phraseology, which studies indivisible combinations in terms of their origin, style, structure, semantics and pragmatics of use. A phraseological unit is a special linguistic socio-cultural sign, because its linguistic semantics is "woven" with socio-cultural semantics, "... which is created by the reference of the phraseological unit to the subject area of culture" [7, p. 3]. It is quite obvious that the phraseological unit acts as the most important object of research in communicative linguistics, defining a new interdisciplinary scientific direction "communicative phrase semantics and pragmatics". It "... figuratively conveys information about what is happening in the world and at the same time transmits cultural meanings, cultural prescriptions,

stereotypical perceptions, etc.", becoming a symbol of the culture and the era to which, it belongs.

Linguists consider the term "phraseological unit" in different ways. Traditionally, the term "phraseological unit" refers to "... combinations firmly embedded in the language" [8, p. 142].

V. N. Teliya defines a phraseological unit as a language unit, which "... is characterized by such secondary features, as metaphor, equivalence and synonymy to the word" [9, p. 415]. A.V. Kunin notes that a phraseological unit is "...one of language universals, an extremely complex phenomenon, the study of which requires its own method of research" [10, p. 3].

Many linguists, first of all, equate idioms with other types of phraseological units. A.I. Smirnitsky divides idioms into two groups: emotionally expressive units and directly phraseological units stable combinations not possessing emotional marking.

I.V. Arnold believes that the term "phraseological unit" refers only to "... stable expressions that are expressive and emotionally colored". N.N. Amosova insists that this term is applicable only to what the researcher calls "... stable contextual units", in which the replacement of one of the available components leads to a change in the meaning of the whole unity, as well as those elements that remain "intact". According to V. N. Telia, phraseological units should be called "... those figurative expressions, which are associated with culturally national stereotypes and reproduce the mentality characteristic of this or that community".

Secondly, it is noted that a socially conditioned cultural component must be present in them. V.M. Savitsky singles out such cultural components as speech idiocy and language idiomaticity, noting that the difference between them can be traced already at the stage of thought formation. So, in his opinion, linguistic idiomaticity is a reflection in speech of individual-personal features of its producer, and speech is a reflection of ethnic features of the speaker. The language system "... allows a rich variety of ways of expression of the same thought. But norms and uses limit this diversity, establishing the preference of some ways to others. Collective intellect of native speakers filters out less successful variants of thought expression and fixes more successful ones".

Thirdly, phrasal verbs are considered as a special group of phraseological units. The phrasal verb realizes the possibility of a person to express: a) the evaluation of his/her own and others' action and state within a certain communicative situation; b) the emotional-value (axiomatic and axiological) attitude to what is happening. A phrasal verb is a complex lexical unit consisting of a verb and an afterword expressed by a preposition (put up, get out, look after, etc.) or an adverb (step aside, get above, etc.) of a similar form. It occupies a special position in the lexical and semantic system of the English language, because it is based on the combination of meanings of both the verb itself and the postpositional component: a preposition or an adverb.

In modern linguistics, phrasal verbs are subdivided into different species groups, but the fact remains that a phrasal verb will always contain a post-verb, which cannot be classified either as a morphological or syntactic unit. The postlogue within a phrasal verb has a number of "generic" features of adverbs, such as the ability a) to join mostly to verbs, more rarely to adjectives and nouns, sometimes to word combinations and sentences; b) to clarify and supplement their meanings. Postlogues occupy a position (except in cases of stylistic inversion) only after the word or series of words to which they are joined.

Adverbial (adverbial) postpositions have some specific features: first, they are able, joining words, to form together with them more or less close and stable phonetic, semantic and syntactic whole and complex units in which the circumstantial function is often weakened; second, unlike other postpositional adverbs, combining with a verb, postlogues are used directly after verbs.

In compound verbal nouns and adjectives, postlogues become morphemes. At the same time, postlogues remain in postposition and turn into postfixes approximating affixes (a made-up excuse, a worn-out story, a broken-down man, etc.).

Most phrasal verbs (to stand up, to sit down, etc.) express a certain either action or state and do not contain additional extra-linguistic meanings based on their associative-image perception. However, some phrasal verbs are expressively colored lexical units that serve to convey more image and emotion than a neutral message, which in turn enhances the ability of phrasal verbs to convey more information from the speaker to the recipient.

Phrasal verbs are a unique speech-language phenomenon that exists only in English. Like phrasal expressions of other languages, they as linguistic realities condition the national coloring of the English language. The brevity of form and meaningful figurativeness of the phrasal verb while transmitting emotionality and expressiveness - as well as demonstrating the involvement of the speaker in the communication process - allow to reveal the socio-cultural characteristics of the people speaking English.

The phrasal verb is an integral part of the extremely active communicative domain of English. Thus, the American scholar R. Dixon rightly notes that "... without knowledge of such expressions the speech of a foreigner will be unnatural and pompous even with a good knowledge of grammar". A popular 1930s English radio announcer J. Hilton solemnly called these combinations "... one of the greatest achievements of the English language" and advocated their bold use. Combinations of compound verbs occur in great numbers and "... completely transform the English language".

It is quite natural that the acquisition of phrasal verbs is necessary to ensure dynamism and colorfulness of speech. Phrasal verbs largely ensure the success of communication due to a) emotional expressiveness, b) informative, capacious and concise, and c) extended semantic and pragmatic possibilities.

Thus, phrasal verbs are invariably present in authentic English speech in a variety of communicative situations. The study of phrasal verbs from the position of "... correlation of language semantics with the concept sphere of the people» allows revealing their functional features and communicative potential. The knowledge of such characteristics makes it possible to talk about a more complete understanding of "...general and private meanings of a word within the semantic context".

As the phrasal verb is a part of the English phraseological system, it is to a greater or lesser extent characterized by some features of phrases: a) imagery, which is conditioned by denotative and connotative (figurative) meanings of phraseological units; b) originality of phraseological meaning, which, combining both the image of the object of reality and the grammatical component, cannot be identified with the lexical meaning; c) variation of conceptual (semantic) and communicative and functional (pragmatic) bases, which change depending on the type of phrase components.

The phrasal verb, although formally classified as a phraseological unit of the English language, is mostly considered as a separate group of phraseological units. Thus, scientists N.N. Amosova, T.I. Arbekova, A.V. Kunin, A.I. Smirnitsky, A. Makkai, U. Weinreich and

others study and classify phraseological units of the English language from the position of lexical semantics and structural grammar, allocating phrase verbs into a separate group of phraseological units - "phrasal verbs idioms".

Thus, the modern stage in the development of communicative linguistics in the field of phraseology is the stage of developing both theoretical provisions and methods for the comprehensive study of semantics and pragmatics of phrasal verbs in the interaction of two significant semiotic systems - natural language and culture. Phrasal verbs are highly productive and occupy a special place in the lexical-phrasal layer of modern English vocabulary. Active and fluent knowledge of phrasal verb combinations is necessary for free and natural, "lively" communication in English.

LIST OF REFERENCES:

1. Гойхман О.Я., Надеина Т.М. Речевая коммуникация. Изд. 2-е, перераб. и доп. М.: ИНФРА-М, 2008. 207 с
2. Кунин А.В Основные понятия английской фразеологии как лингвистической дисциплины и создание англо-русского фразеологического словаря: автореф. дис. ... докт. филол. наук.: М.: Изд-во МГПИИЯ, 1964. 48 с.
3. Сони́на Н.Н. Антропоцентрический подход в изучении фразеологических единиц русского и английского языков // Актуальные проблемы лингвистики XXI века: материалы международной научной конференции. Киров: Изд-во Вят ГГУ, 2010. С. 222-224.
4. Добровольский Д.О. Типология идиом / Фразеография в Машинном фонде русского языка. М.: Наука, 1990. С. 48-66.
5. Гринберг Дж.Х. Антропологическая лингвистика / пер. с англ. М.: Едиториал УРСС, 2004. 224 с.
6. Белинский В.Г. Взгляд на русскую литературу. М.: Современник, 1983. 606 с.
7. Ковшова М.Л. Лингвокультурологический метод во фразеологии: Коды культуры. М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. 456 с.
8. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка. Изд. 3-е, испр. и доп. М.: URSS, 1985. 160 с.
9. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. М.: Наука, 1986. 143 с.
10. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. Дубна: «Феникс», 2005. 488 с.

ӘОЖ: 378.147

СПОРТТАҒЫ ТІЛ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ: ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ТӘСІЛДЕРІ

Едильбаев Д., 1 курс студенті,
Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Жаһандану кезеңінде спорт әлемі ғана емес, бүкіл қоғамдық және мәдениет салалары да күрделі өзгерістерге ұшырады. Спортта тіл мен мәдениеттің ролі айрықша, себебі спорттық іс-шаралар мен халықаралық бәсекелер адамдарды біріктіріп, мәдениеттер арасында диалог орнатуға мүмкіндік береді. Бұл мақалада спорттағы тіл мен мәдениеттің өзара байланысы және жаһандану жағдайындағы білім беру тәсілдері қарастырылады.

Кілт сөздер: тіл, мәдениет, студент, жаһандану, спорт.

Спорт – мәдениеттің бір бөлігі ретінде, әр халықтың ұлттық ерекшеліктерін, дәстүрлерін және өмір сүру салтын бейнелейді. Әр елде спорттың өз тілі, символикасы және мәні бар. Мысалы, қазақ ұлттық спорт түрлері, яғни күрес, ат спорты, асық ату сияқты ойындар халықтың тарихи-мәдени мұрасын көрсетеді. Спортшылардың сөйлеу тілі, олардың ойын ережелері мен тактикасы арқылы мәдениетінің құндылықтары көрініс табады.

Жаһандану кезеңінде спорт тек физикалық бәсеке ғана емес, сонымен қатар әртүрлі мәдениеттер мен тілдердің өзара әрекеттесу алаңына айналды. Халықаралық спорттық жарыстарда әртүрлі тілдер мен мәдениеттердің өкілдері бір алаңда болып, өзара түсіністік орнатуға тырысады. Бұл спорттық мәдениетаралық байланыстарды нығайтады және өзара сыйластықты арттырады.

Жаһандану спорт саласында да өзіндік із қалдырды. Халықаралық деңгейде өткізілетін спорттық жарыстар мен чемпионаттарда қатысушылар әртүрлі тілде сөйлейтін болғандықтан, тіл мәселесі маңызды орын алады. Бұл тілдік кедергілерді жою мақсатында көптеген халықаралық федерациялар өз шараларында бірдей тілдерді қолдануды қолдайды, әсіресе ағылшын тілі – халықаралық спорттың негізгі тіліне айналды.

Тілдің жаһандану процесіндегі ролі тек ақпарат алмасу мен түсіністік орнатумен шектелмейді. Спортшыларға арналған тіл үйрену курстары мен халықаралық конференциялар тіл мәдениетінің де маңыздылығын көрсетеді. Мысалы, Олимпиада ойындары кезінде түрлі елдердің спортшылары арасында коммуникацияның тиімділігі мен тілдік барьерлердің жойылуы спорттың әділетті әрі бірегей түрде өтуіне септігін тигізеді.

Жаһандану дәуірінде білім беру жүйесі спорттағы тіл мен мәдениетті дамытуда маңызды рөл атқарады. Спорт саласындағы білім беру бағдарламалары мен курстары көп мәдениетті қабылдауға, тілдер арасы мәдениетаралық қарым-қатынастарды дамытуға ықпал етеді. Мұндай курстар спортшыларға, жаттықтырушыларға және спорттық ұйымдарға арналған түрлі мәдениеттерді түсінуді үйретуге мүмкіндік береді.

Білім беру тәсілдері тек тілдік дағдыларды дамытумен ғана шектелмей, сонымен қатар халықаралық деңгейде коммуникация орнату үшін қажетті мәдени және этикалық нормаларды игеруге де бағытталуы тиіс. Спортшылар мен жаттықтырушыларды көпмәдениетті ортада жұмыс істей білуге даярлайтын курстар, халықаралық жарыстарда тіл мен мәдениет мәселелерімен тиімді жұмыс істеу үшін өте маңызды.

Одан бөлек, спорттық білім беру жүйесінде мәдениетаралық түсіністікті арттыру мақсатында арнайы бағдарламалар мен жобалар жүзеге асырылуда. Мұндай жобалар спортшылар мен жаттықтырушылардың өзара ынтымақтастықтарын нығайтады, әртүрлі мәдениеттерді сыйлауға үйретеді.

Спорттағы тіл мен мәдениеттегі өзгерістер тек халықаралық қарым-қатынастарды ғана жақсартпай, сонымен қатар әлеуметтік теңдік пен инклюзивтілік принциптерін қалыптастыруда да маңызды рөл атқарады. Спорт – әртүрлі әлеуметтік, этникалық және мәдени топтардың өкілдеріне бірдей мүмкіндік беретін алаң. Бұл өз кезегінде әлемдегі әлеуметтік кедергілерді жоюға және әртүрлілікті қабылдауға ықпал етеді. Жаһандану дәуіріндегі білім беру жүйелері спорт арқылы әр ұлттың мәдениетіне құрметпен қарауды, ұлттық және халықаралық деңгейде тең құқықты болуды үйретеді.

Жалпы алғанда, спорттың жаһандану жағдайында тілі мен мәдениетін үйлестіру арқылы тек физикалық бәсекелестікті арттыру ғана емес, сондай-ақ бүкіл әлемдегі адамдарды біріктіретін мәдениеттілік пен азаматтық жауапкершілік сезімін тәрбиелеуге мүмкіндік беретін бірегей құрал болып табылады. Тіл мен мәдениет арасындағы диалог спорттың адамзат үшін маңызын арттырып, әлемдік деңгейде бейбітшілік пен ынтымақтастықты насихаттауға жол ашады.

Қортындылай келе, жаһандану жағдайындағы спорттағы тіл мен мәдениет өзара тығыз байланыста жұмыс істейді. Спорттың халықаралық алаңда мәдениеттер мен тілдер арасындағы көпір бола отырып, әлемнің әр бұрышынан келген адамдарды біріктіреді. Осы процесте білім беру жүйесінің рөлі зор: спортшылар мен жаттықтырушыларға халықаралық тілдер мен мәдениеттерді үйрету арқылы оларды жаһандық спорттық аренаға дайындауға мүмкіндік береді. Тіл мен мәдениет арқылы спорт адамдардың арасындағы ынтымақтастықты және түсіністікті күшейтеді, осылайша әлемдік спорттық мәдениетке үлес қосады.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Әбуов Ә.Е., Жаһандану концепциясын ғылыми талдаудың кейбір теориялық мәселелері.
2. Нүсіпбек М., “The Qazaq Times”, Кедей мемлекеттер не үшін кедей болып қала береді?, 8 Қараша, 2017.
3. Бурбаев Т.К., Жаһандану және қазақ менталитеті, Қарағанды университетінің хабаршысы, 2009
4. Аханов К. Тіл білімінің негіздері. - Алматы, 2011
5. Salzmann, Zdenek. “Language, Culture, and Society: An Introduction to Linguistic Anthropology.” Westview, 2004

ӨОЖ: 378.147:796:81'272

СПОРТТАҒЫ ТІЛ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ: ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ТӘСІЛДЕРІ

Иемберді Н., 1 курс студенті,
Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа. Қазіргі жаһандану дәуірінде спорт әлемдік деңгейде халықтар арасындағы байланыс пен мәдени алмасудың маңызды құралына айналды. Спорт тек физикалық белсенділік қана емес, сонымен қатар түрлі ұлт өкілдерінің өзара қарым-қатынас жасайтын алаңы болып табылады. Осы тұрғыда тіл мен мәдениет спорттық қарым-қатынастың басты элементтеріне айналып, спортшылар мен жаттықтырушылардың, төрешілер мен жанкүйерлердің өзара түсіністігін қамтамасыз етеді. Жаһандану спорттың барлық салаларына әсерін тигізіп, әртүрлі елдер арасында жаңа білім беру тәсілдерін дамытуды қажет етуде. Әсіресе, көптілділік, мәдениетаралық коммуникация және спорттық білім берудің жаңа әдістері спортшылардың кәсіби біліктілігін арттыруда маңызды рөл атқарады. Бұл мақалада спорттағы тіл мен мәдениеттің рөлі, олардың жаһандану жағдайындағы маңызы және білім беру жүйесіне әсері қарастырылады.

Кілт сөздер: спорт, тіл, мәдениет, жаһандану, тәсіл.

Спорттық жарыстар халықаралық сипатқа ие болғандықтан, тілдік әртүрлілік маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Әртүрлі ұлт өкілдері спорттық шараларға қатысып, ортақ тілде қарым-қатынас жасауы қажет. Көп жағдайда ағылшын тілі халықаралық спортта ортақ тіл ретінде қолданылады, бірақ басқа тілдердің де маңызы зор. Спорттағы коммуникацияны жетілдіру үшін тілдік білім беру бағдарламалары енгізілуде. Спортшыларға, жаттықтырушыларға және төрешілерге көптілділік негіздерін оқыту олардың кәсіби қызметінде тиімді жұмыс істеуіне көмектеседі.

Әртүрлі спорт түрлерінде өзіндік терминология бар. Бұл терминдердің дұрыс аударылуы мен қолданылуы спортшылардың, төрешілердің және жанкүйерлердің жарыстарды дұрыс түсінуіне ықпал етеді. Мысалы, футбол, баскетбол, теннис сияқты спорт түрлерінде терминдер ағылшын тілінен алынған, ал ұлттық спорт түрлерінде өзіне тән ұғымдар қалыптасқан.

Спорттық аудармада мәдениетаралық аспектілер де ескерілуі тиіс. Кейбір терминдер тікелей аударылмайды немесе олардың мағынасы мәдени ерекшеліктерге байланысты өзгеруі мүмкін. Сондықтан спорттық аудармашыларға арнайы білім беру бағдарламалары қажет.

Спорт халықаралық деңгейде мәдениетаралық қарым-қатынасты дамытуға ықпал етеді. Әлемдік жарыстарда әр елдің ұлттық ерекшеліктері көрініс табады, бұл өз кезегінде мәдени алмасуға жағдай жасайды. Мысалы, Олимпиада ойындары кезінде әр ел өз мәдениетін таныстырып, ұлттық киімдері мен дәстүрлі өнерін көрсетеді.

Футбол, баскетбол, хоккей сияқты спорт түрлері әртүрлі елдерде таралғанымен, әрбір ұлт бұл спорт түрлеріне өз мәдени ерекшеліктерін енгізеді.

Осылайша, спорт жаһандық сипатқа ие бола отырып, ұлттық мәдениеттердің дамуына ықпал етеді.

Кейбір ұлттық спорт түрлері жаһандану әсерінен әлемдік деңгейде танымал болуда. Мысалы, қазақтың ұлттық спорты – көкпар, асық ату, қазақ күресі сияқты ойындар халықаралық аренаға шығып, басқа елдерде қызығушылық тудыруда. Ұлттық спорт түрлерін халықаралық деңгейде дамыту үшін көптілді білім беру бағдарламалары қажет. Бұл спорт түрлерін түсіндіру, оларды үйрету және насихаттау үшін арнайы оқыту әдістері енгізілуі керек. Спортшылардың халықаралық деңгейде табысты болуы үшін көптілді білім беру жүйесін енгізу маңызды. Бұл жүйе келесі бағыттарды қамтуы тиіс:

- Шет тілдерін үйрету: Халықаралық жарыстарда спортшылардың өздерін еркін сезінуі үшін ағылшын, испан, француз сияқты тілдерді меңгеруі қажет.

- Кәсіби спорттық терминологияны оқыту: Спортшылар мен жаттықтырушыларға арналған арнайы тілдік курстар қажет.

- Мәдениетаралық коммуникация сабақтары: Бұл сабақтар спортшылардың әртүрлі мәдениеттермен өзара әрекеттесу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Цифрлық технологиялар спорттық білім беруді жетілдіруде маңызды рөл атқарады. Онлайн курстар, мобильді қосымшалар және виртуалды жаттығу бағдарламалары арқылы спортшылар тілдік дағдыларын дамыта алады.

Қазіргі таңда көптеген халықаралық спорт ұйымдары онлайн оқыту платформаларын енгізіп, спортшылар мен жаттықтырушыларға тілдік және мәдени білім беруде. Бұл әсіресе пандемия кезінде аса өзекті болды, өйткені қашықтықтан білім беру әдістері кеңінен қолданылды.

Осылайша, спорттағы тіл және мәдениет – қазіргі жаһандану жағдайында ерекше маңызға ие факторлар. Спортшылар, жаттықтырушылар және төрешілер көптілділік пен мәдениетаралық коммуникацияны меңгеру арқылы халықаралық деңгейде табысты бола алады. Спорттық білім беру жүйесінде тілдік дағдыларды дамытуға және мәдени алмасуды қолдауға бағытталған жаңа тәсілдер қажет. Бұл жаһандану жағдайында спортшылардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, сондай-ақ әртүрлі халықтар арасындағы өзара түсіністікті нығайтуға ықпал етеді. Спорт арқылы тіл мен мәдениеттің дамуы тек кәсіби спортшылар үшін ғана емес, жалпы қоғам үшін де үлкен маңызға ие. Сондықтан спорттық білім беру жүйесінде көптілділік пен мәдениетаралық қарым-қатынасты дамытуға ерекше көңіл бөлінуі тиіс.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Иванов А.В. Спорт и культура: современные тенденции // Вопросы культурологии. – 2020. – № 5. – С. 45-52.
2. Brown T. Language and Sport: Global Perspectives. – New York: Routledge, 2019. – 256 p.
3. Ким Н.Я. Влияние спорта на межкультурные коммуникации // Международный журнал спорта и общества. – 2022. – № 7. – С. 80-95.

UDC 378.147.2.811.112.2

FORMATION OF THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF PHYSICAL TRAINING STUDENTS BY MEANS OF PROJECT TECHNOLOGY

Koigeldy I., Aralbai A., 1st year students,
Scientific supervisor: Orynbayeva U.K., PhD, associate professor
Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty c., Kazakhstan

Annotation. The article “Formation of communicative competence of students of physical culture by means of project technologies” is devoted to the study of the process of formation of communicative competence of students of physical culture using project technologies. The authors consider project technologies as an effective tool for the development of key communicative skills required in the professional activity of future specialists in the field of physical education. The article analyzes approaches to the organization of the educational process, where project methods help students to develop the skills of interaction, argumentation and teamwork. Special attention is paid to how project assignments contribute to the improvement of students' ability to work independently, critical thinking and adaptation in the professional environment. The authors emphasize that the use of project technologies contributes not only to the improvement of students' theoretical knowledge, but also their practical skills necessary for a successful career in physical education and sport. The article is of interest for teachers and methodologists working in the field of physical education and sport, as well as for researchers in the field of pedagogical technologies.

Keywords: communicative competence, physical education, project technology, student, method.

The Law of the Republic of Kazakhstan "On Education" states: "The main task of the education system is to create the necessary conditions for education aimed at the formation and professional development of the individual based on national and civic values and practical achievements, introduction of new learning technologies, informatization of education, international communication access to the network. In this regard, today's teachers have the task not only to acquire knowledge and skills, but also to develop perception, thinking, imagination, feelings, that is, a versatile, free, creative, independent, competitive individual.

The sphere of education at the present stage is undergoing a period of great change. These changes are innovative in nature, implying a process of modernization of existing pedagogical technologies, methods, techniques, ways and means of education. Currently, innovative pedagogical activity is one of the most significant components of the educational activities of any level of educational institution. Innovation activity is the foundation on which the institution's competitiveness in the market of educational services is built. Innovation activity is inseparably connected both with scientific-methodical work of teachers, and with educational-research and scientific practice of students. Innovation means knowledge of the latest scientific research in the field of education, significant changes in methods and technologies of teaching, forms of quality control of learning. The need for continuous improvement of the system and practice of education due to social

changes taking place in society. The issues of improving the quality of learning and the level of education of the student's personality have been and remain a priority in modern methods of teaching a foreign language.

There are several approaches to the definition of "project-based learning. For example, according to M. Holm, project-based learning is learner-centered learning that takes place over an extended period of time during which learners select, plan, research, and produce a product, presentation, or performance that responds to a real question or genuine challenge [1, p. 1].

T. Markham defines project-based learning as "a systematic teaching method that engages students in acquiring knowledge and skills through an extended process structured around complex, authentic issues and carefully designed products and tasks" [2, p. 4].

Modern domestic scientific and pedagogical literature considers the project method as "a system of learning in which students acquire knowledge in the process of planning and completing ever more complex practical tasks - projects" [3, p. 140-141], "a form of learning organization in which students acquire knowledge, skills and abilities in the process of planning and performing gradually more complicated practical tasks - projects, developed together with the teacher and students in the learning process, taking into account the surrounding reality and the interests of children" [4, p. 80], "one of the modern types of information and communication pedagogical technologies focused on the person, in which the student independently develops and then defends his project, actively joining the process of communicative activity" [5, p. 163].

E.S. Polat [6] defines project activity as an integrative type of activity consisting of several components.

The main stages of project work can be correlated with the levels of competence in problem solving (understand the problem, characterize the problem, present the problem, solve the problem, reflect on the solution, communicate the solution to the problem) [7, p. 45].

According to different researchers, these stages are: - setting the problem, collecting data and making initial assumptions, hypotheses, their subsequent verification and returning to the problem in its initial statement or reformulating the problem [8, p. 252]; - organizational; selection and discussion of the main idea of the future project; discussion of methodological aspects and organization of students' work with the teacher during different types of classroom and extracurricular work; structuring the project with allocation of its parts for certain groups of students, selection of necessary materials; the actual work on the project [9, pp. 24–25].

As we can see, the project method is clearly focused on a real meaningful practical result. According to A.A. Verbitsky, the situation when a student acts as an "object" of teaching influences does not contribute to the development of active position of a student in learning and cognitive activity. In this regard, it is necessary to focus on the transfer of attention from the teaching activity of the teacher to the cognitive activity of the learner [10].

Project-based foreign language instruction is considered effective for many reasons, including the use of authentic language [11, p. 6], the emphasis placed on communicative competence and relevance [12, p. 13], and the encouragement and development of learner autonomy and responsibility for their own learning [13, pp. 154–155].

Another argumentative advantage is the development of non-linguistic skills in research and collaboration [14, pp.23-29].

Project is the key concept of project education. A project is an idea for solving a problem that is personally or professionally significant for a student. Its characteristic feature is the uniqueness of each project, its difference from already existing solutions [15, p. 39].

The project method is an organization of learning in which students acquire knowledge in the process of planning and carrying out practical tasks - projects. This method was born out of the idea of free education and was also called the "method of problems. Despite its relevance, the project method has a long history and has been used in the educational process for over a century.

The main idea of the project method is that with great enthusiasm the child performs the activity that he or she freely chooses, especially if it is not built in the framework of the subject.

Among the general educational goals of the project method three main ones can be distinguished:

1. To promote personal confidence of each participant of the project-based learning, his or her self-realization and reflection, which becomes possible under the following conditions:

- through living a "situation of success" (in the lesson or outside the lesson) not in words, but in deeds to feel significant, necessary, successful, able to overcome various problem situations;

- through an awareness of oneself, one's capabilities, one's contribution, and one's personal growth in the process of completing a project assignment.

2. To develop in pupils an awareness of the importance of collective work for the result, in the role of cooperation, joint activity in the process of creative assignments; to inspire children to develop communicative skills.

As it is known from practice, in any sphere of life activity it is socially important to be able to express not only one's point of view, one's approach to solving a problem, but also to listen and understand another, in order to eventually find a synthesizing solution, holding the positives in each proposal.

The project method as a pedagogical technology includes a target orientation, scientific ideas on which the system of actions of the teacher and the student, assessment criteria and a qualitatively new result are based.

A distinctive feature of the project method is the role of the teacher, who is no longer the object of learning. The main task of the teacher is not to impart specific knowledge, but to teach ways of working to gain knowledge. In this regard, at different stages of the design, the teacher acts as a consultant, an assistant, an observer, a source of information, a coordinator, but not an object of learning.

There are also different types of projects, classified according to other criteria:

- In terms of subject-matter area:
 - monoprojects (within one area of knowledge);
 - interdisciplinary projects.
- By the nature of project coordination:
 - direct (rigid, flexible);
 - implicit (implicit, imitating a project participant).

- By the nature of contacts:
 - internal (regional) (among participants of the same school, class, city, region, country);
 - international (project participants are from different countries).
- By duration of performance:
 - short-term (to solve a small problem or part of a larger problem);
 - of medium duration (from a week to a month);
 - long-term (from one to several months).

In addition, according to the dominant activity in the project distinguish research, creative, role (game), applied (practice-oriented) and familiarization-oriented (information) projects.

The main advantages of project activities are:

- students master the role of the teacher in the research process;
- students learn to determine the goal and objectives of the project (the teacher acts as a consultant);
- students are always active and become interested in in-depth study of the subject;
- students' interests in integrated areas of knowledge are formed;
- A student is a subject of learning - a teacher is a partner;
- The project helps to unite students;
- Development of the students' creative potential;
- Development of communicative skills, improvement of knowledge of a foreign language (international projects are especially valuable);
- Development of communicative skills, improvement of foreign language skills (international projects are especially valuable);
- Expansion of knowledge in the subject;
- Visible results of the project increase students' self-esteem and give them confidence in their abilities.

The success of the project work largely depends on competent planning and organization of the student and teacher activities in their close cooperation. In order to achieve maximum efficiency of the project work it is necessary to plan all the stages of project implementation clearly. Different sources classify the stages of the learning project in different ways.

Project methodology is considered a very promising direction in the methodology of teaching a foreign language, especially when the topic of the project goes to the interdisciplinary level. The project method allows you to draw students' attention to current issues and problems of modern life. The project "Climate change" examines the issues that concern all mankind and are widely covered in the media - how climate change and the associated global warming of the planet can affect our lives. The project is exploratory in nature, and many of the answers are controversial and are discussed by scientists, journalists, and politicians. Students are also encouraged to think about the global issues of climate change and express their ideas about the causes and possible consequences of this process.

With the increasing availability of information, it is important to develop the ability to critically evaluate this information. Project work is one of the most effective ways to develop critical thinking.

In addition, the project method involves working in groups, which contributes to the development of learning and social skills, which are extremely important in modern life. That is why we work on projects in teams. When working in a team, it is important to learn how to determine the amount of information and the sequence of work with it, to distribute areas of responsibility, to know how to combine research results and draw common conclusions.

Any project is a way to organize joint activity of students, to coordinate views, ideas, methods, means in achieving a common goal. The organization of joint project activity: planning and execution, control and estimation assumes a set of technological steps during which there is a creative interaction of participants of the project, their mutual relations, creation of creative commonwealth on the way to achievement of practically significant result of project activity.

Properly organized project work has a positive learning impact on students, contributes to the independent acquisition of knowledge and experience by students from direct personal communication with real life, developing their independence, independence, critical thinking, initiative and reflection. The foreign language acts as a means of learning new and interesting things, joining the dialogue of cultures.

Consequently, organization of any educational project implies organization of students' creative activity, which is the main condition for the formation of personality.

LIST OF REFERENCES:

1. Holm M. Project-based instruction: a review of the literature on effectiveness in Prekindergarten through 12th grade classrooms // InSight Rivier Academic Journal. 2011. Vol. 7 no (2). pp. 1–13. URL: <https://www2.rivier.edu/journal/roaj-fall2011/j575-project-based-instruction-holm.pdf>
2. Markham T., Larmer J., Ravitz J. Project – based learning handbook: a guide to standards-focused project-based learning for middle and high school teachers. Novato, CA: Buck Institute for Education, 2003. – 179 p.
3. Бим-Бад Б.М. Педагогический энциклопедический словарь. – М., 2002. – 527 с.
4. Полонский В.М. Словарь по образованию и педагогике. – М., 2004. – 512 с.
5. Бабакова Л.Д., Воскерчян О.М., Моренко Б.Н., Пасхалова В.А. Проектная деятельность в формировании коммуникативной компетенции // Сб. материалов IV Междунар. науч.-практ. конф. (Ростов-на-Дону, 10 октября 2016 г.) / под общ. ред. И.А. Кондратьевой. – Ростов н/Д, ДГТУ, 2016. – С. 163–167.
6. Полат Е.С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. Пособие для студентов высш. учеб. заведений / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 368 с.
7. Основные результаты международного исследования образовательных достижений учащихся PISA – 2003. – М., 2004. – 82 с.
8. Кларин М.В. Инновационные модели обучения: Исследование мирового опыта. – М: Луч, 2018. – 640 с.
9. Васильева Е.В., Сторожева Н.В., Пахомова Н.Ю. и др. Проектная и исследовательская деятельность в образовательном процессе: монография / под общ. ред. Н.В. Лалетина. – Красноярск: Центр информации, 2012. – 188 с.

10. Новикова Т. Проектные технологии на уроках и во внеурочной деятельности // Народное образование. – 2000. – №7. – С. 151–157.
11. Fried-Booth, D. Project work with advanced classes. ELT journal, Vol. 36(2). – 1982. – pp. 98–103. <http://dx.doi.org/10.1093/elt/36.2.98>.
12. Hutchinson, T. Introduction to Project work. Oxford: Oxford University Press, 1991. – 19 p.
13. Carson, L. Innovation and Autonomy in an Institution-wide Language Programme. L. Carson & B.O. Rourke (Eds.), Language learner autonomy: Policy, curriculum, classroom, Oxford, Peter Language, 2010. pp. 151–170.
14. Moulton, M.R. & Holmes, V.L. An ESL capstone course: Integrating research tools, techniques, and technology. TESOL Journal, 2000. – 9 (2). – pp. 23–29.
15. Вербицкий А.А. Новая образовательная парадигма и контекстное обучение. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1999. – 75 с.

ӨОЖ: 372.8:82(574)

ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРДІҢ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҒЫНДАҒЫ РӨЛІ

Молдақын А.А., 2-курс, магистрант,
Қазақ спорт және туризм академия, Алматы қ., Қазақстан
Ғылыми жетекшісі: Балтабаева Г. С., ф.ғ.д., профессор,
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа. Бұл жұмыста оқушының өздігімен білім алуы, білімді өмірде қолдана білу дағдысын мектеп тәжірибесінде қалыптастыру керектігі талқыланды. Білімді өмірде қолдана білу дағдысын қазіргі инновациялық оқыту әдістері қалыптастырады. Интербелсенді әдістер- оқушыны өздігімен білім алу, орта қалыптастыра білу, білімді өмірде қолдана білуге дағдыландыратындығына дәлелдемелер келтірілді. Бұл оқыту әдісі- оқушының сыни тұрғыдан ойлауын дамытатындығы әрі оқыту үрдісін қызықты ететіндігіне түрлі мысалдар келтірілді.

Кілт сөздер: интербелсенді әдіс, өздігімен оқу, дағды, тірі білім, орта қалыптастыру, сыни ойлау.

Ең алдымен интербелсенді әдіспен білім берумен дәстүрлі білім берудің ара жігін ажыратып алу қажетпіз. Дәстүрлі білім жүйесінде мұғалім білімді дайын қалпында (репродуктивті) ұсынады, ал оқушы сол білімді қайталап береді. Мұндай білім беру барысында оқушының бойында сабаққа деген енжарлық пайда болады, өзі ізденіп еңбектенбеген бала ол білімді қысқа жадында сақтап тез ұмытады. Ал қазіргі таңда білімді дайын қапында қабылдамай, оны өздігімен игерудің тиімділігі дәлелденіп отыр. Оқушы білімді өздігімен алуға жағдай туындайды, оқушы өзі ізденеді, өзара білім алмасады және алған білімді ұзақ жадында сақтайды. Бұл әдіспен оқыту жеке тұлғаның жылдам дамуына, коммуникативті қабілетінің

дамуына ықпал етеді. Өздігінен білім алудың тиімділігін өз заманында дәлелдеп кеткен қазақтың көрнекті жазушысы әрі педагог және қоғам қайраткері, аудармашы Ж.Аймауытов болатын. Ол өзінің «Психология» еңбегінде өздігінен білім алудың, топтаса зерттеудің деректер келтіре отырып дәлелдеген. Германия университеті жыл сайын мыңдаған маман даярлайды. Бұл университеттің білім алушылары сабақ барысында өздері ізденеді, ақпаратты қайдан алу қажеттігін, қалай пайдалану қажеттігін біледі, өздері шешім шығара біледі. Зерттеуді аяғына дейін талмай жүргізіп, жаңашылдық туғызады немесе шындыққа қол жеткізеді. Бұл оқыту барысында мұғалім тек бағыт-бағдар беріп, өздігінен әрекет жасауға итермелейді. Бұл оқыту әдісінің басты мақсаты өмірге бейімделген тұлға қалыптастыру. Білім алушы өзі іздегенде түрлі кедергілерді өзі еңсереді, жанындағы серіктестерімен байланыс орнату арқылы түрлі шешімдер қабылдайды. Сондықтан Германия университеті білім жағынан алда келеді. Ал ағылшындардың атақты Оксфорд университетінің оқытушы ғалымдарынан сіздер қандай білім бересіздер деген сұраққа «Біз нағыз ағылшын жентелменін даярлап шығамыз»-деп жауап берген. Ал жентелмен қандай болу керек деген сұраққа «Жентелменнің бойына нендей қасиет керек болса соның бәрін бойына сіңірген тұлға даярлаймыз. Өмірде адамның басына не келіп не кетпейді. Сол өмірде кездесетін түрлі қиындықты еңсере білетін маман қалыптастырамыз» деген екен. Осы келтірілген деректердің барлығын біз қазіргі уақытта білім берудегі жаңалық ретінде қарастырып жүрген интербелсенді әдіс деп тап басып айта аламыз [1. бб.61-62].

Бірақ бұл интербелсенді әдісті тек университетте ғана емес мектеп тәжірибесінде де қолдануға болады. А.Байтұрсынұлы «Тіл жұмсар» атты әдістемелік кітабында «Бала білімді тәжірибе арқылы өздігінен алу керек. Мұғалімнің қызметі өздігінен алатын... білімнің ұзақ жолы үшін ... балаға жұмысты әліне шағындап беру мен бетін белгіленген мақсатқа қарай түзетіп отыру»-деген толғамды ойын келесі айтқан пікірі одан әрі толықтырған [2, бб.,181-182]. «Тірлік шарасына үйрететін білім тірі білім болу керек. Ондай білімді адам мәніс білімі мен әдіс білімін қатар үйренгенде білмек». Білімді оқушы тек біліп қана қою үшін ғана емес оны қоғамда қолдана білуі қажет өмір сүру үшін пайдаға асыра білу қажет. Білімді пайдаға асырудың бірден-бір жолын оқушы мектепте үйренуі қажет. Ал білімді пайдаға жарату, тірлікке жарату үшін оқушы бойында қалыптасқан дағды болуы қажет. Қазіргі уақытта алынған білімді қоғамда пайдаға асырудың дағдысын қалыптастыратын әдістің бірі -интербелсенді оқыту әдісі. Бұл әдісте оқушы рөлдік, іскерлік ойын, жобалау әдісі арқылы білімін іс-әрекет арқылы көрсетеді, түрлі шешімдер шығарады. Білім оқушының ойын дамытып, өмірде білімді пайдалана білу дағдысын қалыптастыруы тиіс. Ұлт ұстазы А. Байтұрсынұлының пікірінше «білім-ғылым– өмір сүрудің, тіршілік жасаудың амалын табуға көмегі тиетін әдіс. Егер білім пайдаға аспаса онда бұл тез ұмыт қалатын жай ақпарат болғаны».Сол себепті мұғалім берілетін білім оқушының тіршілігіне қаншалықты қажет екенін саралап алуы қажет [3, бб 2-11].

Оқушы мектепте алған білімді өмірде пайдалана білу қажеттігін қазіргі уақыттағы білім беру жүйесі құптап отыр. «Тұлға алдынан кезіккен өмірлік мәселелерді тиімді әрі рухани тұрғыдан (қоғам талабына сай) шешуді, өмір сүруді, тіршілік жасауды үйренуге міндетті». (Балон процесі). Жеке тұлғаның басты мақсаты өмірде өз орнын табу, дүниенің бір кірпіші боп қалану. Тұлғаның өмірде өз

орнын табудағы негізін мектептегі қалыптасқан дағды өмірлік тәжірибе екені даусыз. Филосов М. Мамардашвили «біздің әлеммен қарым-қатынасымыз түсінуден тұрады. Түсіну дегеніміз- тұлғаның өмірден өз орнын табуы. Білім ешқашан жеке дара өмір сүрген емес. Білім үнемі біреудің түсінігінен туындайды, бұл білім үрдісінің дамуы өзгелердің өзгеше түсінігінен құралған. Ал сол білімді әр тұлға өзінше түсініп өмірден өз орнын табады.»

Филосов М.Монтен «Егер шәкірт Ксенеофонт, Платонның пікірін оқып ойланған болса жаңағы пікір шәкірттің пікіріне айналады». Сондықтан оқушы білім алу үрдісінде әрбір мәселе төңірегінде ойланып, өздігімен зерттеу жасап, түсінік қалыптастыра білуі қажет. Мұғалім оқушыға жеке кеңістігін құруға, өзінің рухани құндылығы мен қағидаттарын бекітуге көмектесуі қажет. Бұрын тұлғаның дамуын-көп білу қажет, білім алу қажет деп түсіндік. Ал қазіргі педагогикада білім өмірде қажетке жарау қажет, ол сонда ғана білім болып саналады деген түсінік қалыптасты. Заманауи білім беру жүйесі өзіндік ойы, өзіндік таным-түсінігіне, әрекетіне (рефлексияға) негізделген. Рефлексияда оқушы өз әрекетін бақылап, өзін-өзі бағалайды [4, б.14].

Интербелсенді әдісте оқушы қоғаммен тығыз қарым-қатынас орната отырып, өзінің диттеген мақсатына жетеді. Бұл оқыту үрдісінде де мұғалім ең алдымен сабақтың мақсатын белгілеп береді, оқушылар осы мақсатқа өзара диалог құру арқылы жетеді, өз жобаларын ұсынады. Ж.Аймауытов, А.Байтұрсынұлы дәлелдемелерінде келтірілген «өздігімен білім алу» тіркесін біз қазіргі уақытта интербелсенді әдістің мақсатынан көріп отырмыз. Интербелсенді әдістің мақсаттары:

- 1) оқушылар арасында шығармашылыққа негізделген қарым-қатынас құру.
- 2) өз беттерінше білім алуға бағыттау.
- 3) оқушы бойына қажетті дағды мен білікті қалыптастыру [5,б.71].

Интербелсенді оқыту дегеніміз бір мезетте білімді игеру үрдісінде қатысушылардың өзара әрекетіне негізделеді. Бұл оқыту үрдісінің негізі «үйренуші мен үйретуші», «үйренуші мен үйренуші», «үйренуші- өзімен-өзі» үлгісінде жасалып бірлескен әрекетке құрылады. «Интерактив» сөзін де ағылшын тілнен аударғанда «өзара әрекет жасау» деген мағынаны білдіреді. «Inter» дегеніміз «өзара», «аст» -«әрекет жасау» деген мағынаны береді [6, б.5]

Интербелсенді әдістің түрлері: дискуссия әдісі, джигсо әдісі, кейс-стади, ойталқы әдісі, іскерлік ойындар және рөлдік ойындар т.б.

Джигсо әдісі-ұжымдық оқыту әдісінің бірі. Оқушыларға мұғалім көркем шығарманың төрт бөлімін төрт топқа бөліп береді. Мұғалім сабақтың мақсатымен таныстырады. Оқушылар берілген бөлімді топта талдайды. Шығарманың идеясын аша алатын көркем айшықтарды мәтіннен табады. Енді бірі көркем мәтіннің тарихпен байланысын зерттейді. Топтық жұмыс толық аяқталған соң нәтижені өзге топтарға түсіндіреді, өзіндік жаңашылдықтарын ұсынады.

Рөлдік ойындар –бұл өмірдегі болған жағдайлардағы маңызды бөлікті мінез-құлықтың ерекше тұсын эмоционалды жақтан игеру мақсатында рөлдер арқылы қатысушылардың сахналауы. Рөлдік ойын қатысушылары тапсырманы карточкадан, қағаз парақтан, тақтадан алады, рөлдерді өзара бөлісіп, жағдайларды ойнайды. Мұғалім оқушылардың мінез-құлқын ескеріп, рөлдерді бөлу барысында топқа ұсыныс жасап отырғаны жөн. Шағын топтарда 3 немесе 5 қатысушыдан болады. Бұл

әдіспен оқыту барысында әр қатысушы өзіне бөлінген рөлдің сезім, эмоциясын бастан өткеруге әрекет жасайды. Сол сәтте ол басқа әрекеттердің себеп-салдарын сезініп жаңаша түсінік қалыптастырады және шешім қабылдайды.

Іскерлік ойын ең алғаш 1930 жылы Ленинградта өткізілді, алайда әлеуметтік-экономикалық жағдайға орай жалғасын таппады. 1950 жылдары АҚШ-та бұл ойын қайтадан егізілген. Қазіргі уақытта іскерлік ойынның 100-ден аса түрі бар. А.А.Вербицкий бұл іскерлік ойындар болашақ маман қызметінің кәсіби, пәндік және әлеуметтік тұрғыдан мазмұнын ашатын әдіс деп баға берген. Оқушы іскерлік ойын барысында ойын ішіндегі жағдайға толығымен енеді де, одан әрі қарым-қатынасты дамытады. Ойын барысында оқушының эмоциялары айқын көріне бастайды. Бұл әдістің мақсаты- оқушыны енжар күйден шығарып, оқу белсенділігін арттырады және іскерлік дағдысын қалыптастырады. Іскерлік ойындар оқушының арманындағы кәсіпті сезіндіріп, сол кәсіптегі қарым-қатынас жүйесін сезіндіруге мүмкіндік береді.

Ойбөліс (дебат)-оқушының тілін дамытатын әдістің бірі. Оқушы ойбөліс барысында әртүрлі тақырыптарда сөйлеуге, пікір алмасуға, өз пікірін дәлелдеуге, өзгенің пікірі дұрыс емес екендігін дәлелдеуге жаттықтырады. Бұл әдіс оқушыны шебер сөйлеуге дағдыландырып, сөйлеу мәдениетін арттырады. Өзі айтар ойын талдай білуге, өзгелерді тыңдай білуге, өз көзқарасын дәлелдеуге сауатты сөйлеуге дағдыландыратын тапсырмалар беріледі. Ойбөліс арқылы түрлі шешімі бар әрі күрделі қайшылықты мәселелерді шешіп үйренеді. Өз пікірін дәлелдемелермен толықтырып, ойын ашық айта білуі қажет.

Ойталқы-оқушыны шығармашылық тұрғыдан іздендіруге бағытталған әдістің бірі. Ойталқы барысында оқушы ойланып сөйлеуге дағдыланады. Ойталқы тапсырмаларында бір ізге түспеген күрделі мәселелер талданады. Оқушы өз ойын дәлелдемелер келтіре отырып айту қажет. Оқушыларды сөйлету барысында қиялдың атқарар қызметі артады. Себебі, оқушы оқыған шығармасын одан әрі өзі жлғастырып, өз ойын мақал-мәтелмен түйіндеуі қажет. Оқушының әрекеті мақсаттылыққа, дербестікке, белсенділікке негізделеді.

Дискуссия- ұжымдық топ өз көзқарастарын дәлелдеу үшін түрлі дәлелдемелер келтіріп, топ мүддесін қорғау қажет. Бұл әдіс орта ғасырларда шындыққа жету үшін қолданылған. Оқушы топ мүддесін қорғау арқылы ол ұжымдық бірлікті сақтауға, ұжымда жұмыс істей білуге дағдыланады. Бұл оқыту әдісінде тек пәнге байланысты ғана тақырып талқыланып қоймай топ қатысушыларының өзара қарым-қатынастарынағы мәселелер, адамгершілік және адами құндылықтары да талдануы қажет. Оқушылар топпен бірлесе әрекет ету барысында түрлі топтың ережесін ұстану және топпен дұрыс қарым-қатынас орнату дағдыларын бойына сіңіреді. Бұл дағдылар өмірде ең қажетті дағдылардың бірі.Әдіскер ғалым Ж.Дәулетбекова «Ұжымдық, топтық жұмыстарда пікірсайыс, рөлдік ойындар, ойкөкпар, іскерлік ойындар жүргізу оқушының интеллектуалдық қабілетін дамытады. Өзара сын айтылғанда оны қабылдап, қақтығыстарды одан әрі шиеленістірмей оңтайлы шешім шығаруға дағдыландырады» [7, бб.61-69]

Кейс стади (жағдаят арқылы оқыту)- айқын немесе арнайы ұйымдастырылған жағдайларды талдап оқыту әдісі. Жағдаят параққа жазылып топқа беріледі. Топ бұл жағдайды шешудің түрлі жолдарын қарастырады. Мысалы, 11-ші сыныпта әдебиет

сабағында оқытылатын Б.Мұқай «Өмірзая» романында түйіткілді мәселелерді топтық жұмыста талдатуға болады.

Жағдаяттық тапсырма. Қазақ жастарының туған жерінде жүрседе баспанасы жоқ. Аяған білімді азаматтың бірі, алайда зерттеу еңбегі үшін жұмыстан қуылды. Аяғанның баласы татар шалдың бақшасын бүлдіргені үшін жалдамалы баспанадан қуылды. Ал енді Аяған құрлысшы жұмысына орналасқанда тағы өзге ұлт өкілдерімен жаға жыртысты. Осы жағдаятта кеңестік қоғамның қандай қыспағын көрдіңіз.

Тапсырма.

1. Келтірілген жағдаят тарихи оқиғалармен сәйкес келе ма?
2. Тәуелсіз елмен бодан елдің айырмашлығын тап.
3. Сіз бұл жағдаятты қалай шешер едіңіз? [8.69-100]

Бұл әдіс мұғаліммен оқушы арасындағы қарым-қатынасты ғана жүзеге асырып қоймай, ұжымдық коммуникацияға негізделеді. Оқушы белгілі бір тақырып төңірегінде ой қозғап айтылым дағдысын дамытады. Нақты фактілермен сөйлеуге дағдыланады. [9.214]

Қорытынды. Интербелсенді әдіс -оқушының білімі жаттанды түрде еш пайдаға аспай қалудың алдын алатын әдістің бірі. Білімді әртүрлі жағдаяттық тапсырма арқылы сұрау, ойталқы, пікірсайы арқылы бекітудің тиімділігі ескерілді. Топпен жұмыс жасау, ортамен қарым-қатынас құра білу дағдысын интербелсенді әдістер қалыптастырады.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Ж.Аймауытов «Психология»/Алматы «Рауан» 1995/61-62 бет
2. Ғ.Ниязова, Ә.Ж.Ұлықпанова «Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі курсы бойынша тесттер жинағы глоссарий»/ Алматы-2021/ 181-182 б.
3. Ж.Т.Дәулетбекова «А.Байтұрсынұлының «Тірі білім» теориясы-тіл туралы дүниетаным қалыптастыра оқытудың негізі»/Филология сериясы, №3(191).2023/2-11 б.
4. Н.А.Тойбазарова «Интербелсенді оқыту технологиясы» (оқу құралы)/ Нұр-Сұлтан-2019/14 б.
5. А.К.Егенисова «Оқытудың интербелсенді әдістерін оқу үрдісінде қолдану»/ YESSENOV SCIENCE JOURNAL №1 (44)-2023 /// YESSENOV SCIENCE JOURNAL 2023, Vol.44 (1)/71-79 б.
6. А. Алимов «Оқытудағы интербелсенді әдіс-тәсілдер»/ Астана 2014/186 б.
7. Б. Керімбекова «Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі»/Алматы: Отан 2017/ 160б.
8. Г.Орда, С.Дәрібаев, А.Сатылова «Қазақ әдебиеті» Жалпы білім беретін мектептің жаратылыстану-математика бағытындағы 11- сыныбына арналған оқулық/ Алматы «Мектеп» 2020/196 б.
9. Ф.Ш.Оразбаева, Р.С.Рахметова, А.Қ.Рауандина «Интербелсенді әдістер арқылы оқушылардың айтылым дағдысын дамыту» /<https://doi.org/10.51889/2021-3.2077-6861.23/> 212-218 б

ӨОЖ: 81'25:796

СПОРТТЫҚ АУДАРМА ЖӘНЕ ТЕРМИНОЛОГИЯ ТУРАЛЫ ЗЕРТТЕУЛЕР

Манат А., 1 курс студенті,
Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа. Спорттық аударма және терминология мәселелері қазіргі таңда маңызды ғылыми тақырыптардың бірі болып табылады. Спорттың халықаралық деңгейде дамуы мен әртүрлі елдер арасындағы коммуникацияның артуы спорттық терминологияның дұрыс әрі дәл аударылуын талап етеді. Бұл зерттеулер спорт түрлерінің ерекшеліктерін, ұлттық және халықаралық стандарттарды ескере отырып, спорттық мәтіндер мен терминдердің трансляциясын қамтамасыз етуге бағытталған. Спорттық аударма тек тілдік құралдарды ғана емес, сондай-ақ мәдени ерекшеліктер мен контекстті де ескеруді қажет етеді. Терминологияның дұрыс аударылуы – спортшылар, тренерлер, жанкүйерлер мен зерттеушілер арасындағы тиімді ақпарат алмасудың негізі. Бұл зерттеулер спорттық аударманың теориясы мен практикасын, сондай-ақ терминологиялық жүйелерді дамыту мен қалыптастырудағы жаңа тәсілдерді зерттеуге мүмкіндік береді. Спорттық аударма саласындағы зерттеулер халықаралық спорттық қатынастарды дамытуда, сондай-ақ көптілді мәдениетаралық коммуникацияны қолдауда маңызды рөл атқарады.

Кілт сөздер: спорттық аударма, терминология, студент, әдіс, технология.

Спорттық аударма және терминология — бұл тіл ғылымы мен спорт саласының қиылысында зерттеу жүргізілетін ерекше тақырып. Спорттық аударма кезінде тілдің ерекше қолданылуы, терминдердің дәлдігі мен бірегейлігі аса маңызды. Бұл саланың негізгі аспектілеріне тоқталсақ:

Спорттық терминологияның ерекшеліктері: Спорт терминологиясы әрбір спорт түріне тән арнайы сөздер мен анықтамалардан тұрады. Мысалы, футбол, баскетбол, жеңіл атлетика, күрес, хоккей сияқты спорт түрлерінде қолданылатын терминдер басқа тілдерге аударғанда түсінікті және дәл болуы керек. Сонымен қатар, кейбір сөздер мен тіркестер ұлттық тілдерге бейімделген.

Аудармадағы дәлдік және үйлесімділік: Спорттық аудармада тілдік дәлдік өте маңызды, себебі бірқатар терминдер мен тіркестер спорттық контексте ерекше мағынаға ие болуы мүмкін. Мысалы, “offside” (футболдағы офсайд) немесе “slam dunk” (баскетболдағы соққы) тәрізді терминдер нақты түсінікті аударманы қажет етеді.

Салалық ерекшеліктер: Спорттық аударманың бірқатар ерекшеліктері бар. Мысалы, әрбір спорт түрінің өзіндік сөйлеу тілінің құрылымы, тактикалық терминдер мен стратегиялық ойлар бар. Сондай-ақ, спорттық аудау көбінесе шетелдік мәтіндерден (мысалы, халықаралық жарыстардың ережелері, статистика, пресс-релиздер) ұлттық тілге аударылған жағдайда кездеседі.

Қазіргі заманғы әдістер мен технологиялар: Спорттық аудармада машиналық аударма жүйелері мен компьютерлік лексика құралдары қолданылуы мүмкін, бірақ олар тек кәсіби аудармашылармен бірігіп жұмыс істегенде жақсы нәтижелер береді.

Аудармашыларға спорт терминдерін дұрыс қолдану және контекстке байланысты мәнін дұрыс беру маңызды.

Терминдер мен қысқартуларды қолдану: Көп жағдайда спортта ағылшын тіліндегі қысқартулар кеңінен қолданылады (мысалы, “NBA”, “FIFA”, “UEFA”). Бұл қысқартуларды аударғанда, олардың ұлттық контекстте түсінікті болуын қамтамасыз ету керек.

Жергілікті мәдениет және тілдік ерекшеліктер: Әрбір елдің спорттық мәдениеті өзіндік сипаттамаларға ие, және осы мәдени ерекшеліктер аударма процесінде ескерілуі тиіс. Мысалы, кейбір елдерде белгілі бір спорт түрлері ерекше танымал немесе арнайы терминдер мен стильдер қалыптасқан. Аударма барысында бұл мәдени элементтерді ескеру маңызды. Мысалы, қазақ тілінде спортқа қатысты кейбір сөздер мен тіркестер орыс немесе ағылшын тілдерінен алынған, сондықтан оларды аударғанда ұлттық ерекшеліктерді және қабылданған қолданыстарды ескерген жөн.

Кәсіби спортшылардың терминологиясы: Спортшылар мен жаттықтырушылар арасында қолданылатын тіл де ерекше. Бұл жерде терминдер мен сөз тіркестерінің мағынасы тек спортшылар мен командалардың өздеріне ғана түсінікті болуы мүмкін. Спорттық терминологияның айқындылығы мен нақты қолданылуы аударма кезінде кәсіби мамандардың кеңестеріне немесе пікірлеріне сүйенуді талап етеді.

Бұқаралық ақпарат құралдарындағы спорттық аударма: Спорт туралы жаңалықтарды, репортаждарды немесе сараптамалық мақалаларды аудару кезінде аудармашы тек тілдің дұрыстығын ғана емес, сол спорт оқиғасының эмоциялық реңін, қызығушылығын да ескеруі керек. Бұқаралық ақпарат құралдарында жиі қолданылатын спорттық терминдер мен фразалар жылдам өзгеріп тұрады, және бұл ағымдарға сәйкес аударма жасау қажет.

Международдық спорттық жарыстар мен жарыс ережелері: Халықаралық жарыстарға қатысты материалдарды аударғанда, спорттың барлық аспектілері (ережелер, төрешілер шешімдері, статистика) нақты әрі бірізді болуы керек. Мысалы, Олимпиада ойындары, Әлем чемпионаттары сияқты ауқымды жарыстарда қолданылатын терминдер әлемнің барлық тілдеріне бірдей түсінікті болуға тиіс. Бұл жерде халықаралық ұйымдар тарапынан бекітілген арнайы ережелер мен нұсқаулықтарға сүйену қажет.

Жаңа терминдер мен сөздер пайда болуы: Спорттық терминология үнемі жаңарып отырады. Жаңа спорт түрлерінің пайда болуы, техниканың дамуы немесе белгілі бір оқиғалардың арқасында жаңа сөздер мен тіркестер енгізіледі. Спорттық аудармашылар бұл өзгерістерге дайын болу керек және әрқашан жаңа терминдерді дұрыс аудару үшін зерттеу жүргізуі қажет.

Спорттық жарнама және маркетинг: Спорттық жарнама мен маркетингте қолданылатын тіл көбінесе эмоционалдық реңкке ие болады. Аударма барысында тек техникалық немесе аналитикалық тіл ғана емес, жарнамалық мәтіннің әсерлілігі мен динамикасын да сақтау қажет. Бұл әсіресе халықаралық спонсорлық келісімдер, жарнамалық кампаниялар немесе түрлі спорттық брендтерді таныстыруда маңызды. Спорттық аударма мен терминологияның маңыздылығы, әлемдік деңгейдегі спорт оқиғалары мен халықаралық қатынастарды дұрыс түсіну және сипаттау үшін үлкен рөл атқарады. Қорытындылай келе, спорттық аударма мен терминология — өте қызықты әрі күрделі сала, онда тілдің нәзік және нақты

қолданылуы, мәдени ерекшеліктер мен спорттың өзіндік тілін түсіну үлкен рөл атқарады.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Klemperer, L. (2016). The Language of Sport. Routledge.
2. Rami, M. (2013). Sports Terminology: Linguistic and Cultural Aspects. Springer.
3. Baker, M. (2018). In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge.
4. Hockey, J., & Smith, K. (2015). The Language of Sport and Media. Palgrave Macmillan.
5. Klaudy, K., & Károly, T. (2005). Theoretical Issues in Translation Studies. Routledge.
6. Venuti, L. (2012). The Translation Studies Reader. Routledge.
7. Munday, J. (2016). Introducing Translation Studies: Theories and Applications. Routledge.
8. Meyer, M., & Popović, L. (2011). The Handbook of Translation Studies. John Benjamins Publishing Company.

ӘОЖ: 796:81'272:378.147

СПОРТТАҒЫ ТІЛ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ: ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ТӘСІЛДЕРІ

Нұрболұлы С.

Қазақ спорт және туризм академия, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада спорттағы тіл мен мәдениеттің өзара байланысы қарастырылады. Жаһандану жағдайында спорт тек дене белсенділігі емес, сонымен қатар мәдениеттер мен тілдердің өзара әрекеттесу алаңы болып табылады. Білім беру жүйесіндегі спорттық коммуникация ерекшеліктері талданып, тілдік көптүрлілік пен мәдениетаралық қарым-қатынастың рөлі сараланады. Сонымен қатар, спорттық білім берудегі инновациялық тәсілдер сипатталады.

Кілт сөздер: спорт, тіл, мәдениет, жаһандану, білім беру, коммуникация, мәдениетаралық қарым-қатынас.

Спорт – қоғамның ажырамас бөлігі және мәдениеттің маңызды құрамдас элементі. Ол адамдарды біріктіріп қана қоймай, сондай-ақ әртүрлі мәдениеттер мен тілдер арасында байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Жаһандану үрдісінде спорттың рөлі артқан сайын, оның тілдік және мәдени аспектілерін зерттеу өзекті бола түсуде.

Қазіргі таңда халықаралық спорттық жарыстар – мәдениеттердің өзара әрекеттесу алаңы ғана емес, сонымен қатар көптілділік пен коммуникацияның дамуына ықпал ететін маңызды фактор. Мысалы, Олимпиада ойындары, әлем чемпионаттары, континенттік турнирлер спорттың жаһандық мәдени феномен ретіндегі рөлін айқындайды. Бұл жарыстар тек спортшылар үшін ғана емес, сонымен

қатар көрермендер, журналистер және ұйымдастырушылар үшін де мәдени алмасудың ерекше кеңістігіне айналады.

Сонымен бірге, спорттық терминология мен коммуникация тәсілдері әртүрлі елдердің спорт саласында қолданатын тілдеріне әсер етеді. Бұл әсіресе футбол, баскетбол, теннис және басқа да халықаралық спорт түрлерінде айқын байқалады. Осыған байланысты спорттағы тіл және мәдениет мәселесі білім беру жүйесінде де өзекті болып отыр.

2. Спорттағы тілдік коммуникация – спортшылар, жаттықтырушылар, төрешілер, көрермендер және БАҚ өкілдері арасындағы қарым-қатынасты қамтамасыз ететін негізгі құрал. Халықаралық спорттық жарыстарда қатысушылардың көпұлтты құрамы спорттық терминологияның стандартталуын талап етеді.

Халықаралық спорттық ұйымдар ресми жарыстарда қолданылатын негізгі тілдерді белгілейді. Мысалы, Халықаралық Олимпиада комитеті (ХОК) француз және ағылшын тілдерін Олимпиаданың ресми тілдері ретінде бекітті. Сондай-ақ, FIFA (Халықаралық футбол федерациясы) өз құжаттары мен жарыстарында ағылшын, француз, испан және неміс тілдерін қолданады.

Спорттық терминология көбінесе ағылшын тілінде қалыптасады. Бұл футболдағы “corner”, “offside”, “goalkeeper” сияқты терминдерден немесе теннисте “match point”, “tie-break” сөздерінен анық көрінеді. Әр түрлі елдерде бұл терминдер кейде жергілікті тілге аударылғанымен, түпнұсқа нұсқалары да жиі қолданылады.

Көпұлтты спорт командаларында ортақ тілдің болуы маңызды. Еуропалық футбол клубтарында әртүрлі елдерден келген ойыншылар ойнайды, ал олардың өзара түсінісуі үшін ағылшын немесе испан тілдері жиі қолданылады. Бұл әсіресе жаттықтырушылар мен ойыншылардың арасындағы қарым-қатынасты жақсартуға ықпал етеді.

Спорт мәдениетаралық қарым-қатынасты нығайтатын құрал ретінде қызмет етеді. Әртүрлі халықтардың спорттық дәстүрлері мен ойындары мәдени мұраның бір бөлігі болып табылады.

Олимпиада ойындары, футболдан әлем чемпионаты және басқа да халықаралық спорттық іс-шаралар – мәдениеттердің өзара әрекеттесуінің жарқын мысалдары. Бұл жарыстарда түрлі елдердің спортшылары мен жанкүйерлері бас қосып, бір-бірінің мәдени ерекшеліктерімен танысады.

Мысалы, Олимпиада ойындарында әрбір ел өз мәдениетін ашық көрсетеді. Ашылу және жабылу рәсімдерінде ұлттық би, музыка, дәстүрлі киімдер мен өнер элементтері қолданылады. Бұл мәдени алмасуды ынталандырып, халықтар арасындағы өзара түсіністікті жақсартады.

Көптеген елдер спорт арқылы өздерінің мәдени және ұлттық ерекшеліктерін танытады. Бразилия – футбол елі ретінде, Жапония – каратэ мен сумо арқылы, ал Қазақстан көкпар, бәйге және қазақ күресі арқылы әлемге танымал. Осы ұлттық спорт түрлері белгілі бір елдің мәдени кодын көрсетеді.

Жаһандану спорттық білім беру жүйесіне жаңа талаптар қойып отыр. Университеттер мен спорттық академияларда көпмәдениетті және көптілді оқыту әдістерін енгізу маңызды.

Спорттық білім беру саласында тілдік дағдылардың маңызы артып келеді. Халықаралық спорт менеджменті, спорттық медицина және спорт журналистикасы салаларында шет тілін меңгеру қажеттілігі артуда.

Спорттық журналистикада көптілділік өте маңызды, себебі репортаждар мен сұхбаттар көбінесе халықаралық деңгейде жүргізіледі. Жаттықтырушылар үшін де көптілді болу маңызды, себебі олар әртүрлі елдерде жұмыс істеуі мүмкін. Бүгінде спорттық білім беруде онлайн платформалар, цифрлық технологиялар және жасанды интеллект қолданылуда. Әлемдік спорт университеттері онлайн курстар, вебинарлар және қашықтан оқыту жүйелерін енгізуде.

Осылайша, спорттағы тіл және мәдениет өзара тығыз байланысты. Жаһандану жағдайында спорт тек дене шынықтыру ғана емес, сонымен қатар мәдениеттер мен халықтарды біріктіретін құрал болып қала береді. Білім беру жүйесінде спорттық коммуникация мен мәдениетаралық қарым-қатынасты дамыту – болашақ ұрпақ үшін маңызды міндет.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

- 1 Ким В.Я. Спорт және мәдениет: жаһандану дәуіріндегі өзгерістер. – Алматы: Ғылым, 2020.
- 2 Халықаралық олимпиадалық комитет. Олимпиада ойындарының ресми құжаттары. – Лозанна, 2019.
- 3 Smith, J. Globalization and Sports Communication. – New York: Routledge, 2018.
- 4 Петров А.В. Спорттық білім берудегі мәдениетаралық коммуникация. – Мәскеу: Просвещение, 2021.
- 5 Jones M. The Role of Language in International Sports. – London: Springer, 2022.

ӘОЖ 378.147:81'243

ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ АУЫЗША СӨЙЛЕУГЕ ЖӘНЕ ТЫҢДАУҒА СТУДЕНТТЕРДІ ҮЙРЕТУДЕГІ ЖАҢАША ӘДІС-ТӘСІЛДЕРДІ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

Ахметбаева Б., Усіпбекова Н.И.

Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа. Білімді де білікті, сапалы да парасатты, жан-жақты жетілген жеке тұлғаны тәрбиелеу мемлекеттік маңызды іс. Қазіргі заманда білім беру әлеуметтік құрылымның маңызды элементіне айналды да дүниежүзінде білімнің әлеуметтік рөлі артты. Адамның болашағы оның қазіргі алған білімнің сапасына, көлеміне, ойлау деңгейіне байланысты екені айқын. Сондықтан еліміздегі білім беруді дамытудың қазіргі заманғы кезеңін оқытудың дәстүрлі түрінен инновациялық әдістерге ауыстырып жатырмыз. «Білім беру» мемлекеттік бағдарламасында білім беруді жетілдіру мен оқыту процесіне жаңа технологияларын енгізу мәселесі қарастырылған.

Кілт сөздер: технология, инновация, икемділік, жаһандану, электронды кітап, насихат, коммуникативтік, механизм, мультимедиа.

Оқыту процесі, әсіресе, тілді үйрету өте күрделі де қиын. Оқыту процесі жыл сайын толығып, жаңарып отыратындықтан, жаңаша оқыту талап етіледі. Жаңаша оқыту әдістемесі дегеніміз – тілді жаңа озық технологиялармен сабақ өткізу қажет. Бүгінгі таңда адамзат өмірінде компьютердің қолданылмаған жері жоқ. Әр психологиялық тұрғысынан қарағанда компьютермен оқытудың тиімділігі мол. Компьютерлік технология – практикалық сабақты жүйелі ұйымдастыруда маңызды. Компьютерлік технологияда: - ойлау қызметін жинақтап қорыту; - практикалық іс-әрекет пен ойлаудың жылдамдығы; - ойлау мен еңбектің икемділігі және дербестігі; - лексикалық және грамматикалық материалдарды сұрыптау ұстанымдары анықталынады. Компьютерлік технология арқылы сөздерді таңдау, іріктеу мәселесімен айналысуға болады. Бұл технологияның ерекшелігі – сөздерді есте сақтап, тез меңгеруге көп көңіл бөлінеді. Ең алдымен, компьютер оқытушыға оқушының өз бетінше жұмысын ұйымдастыруға көмектеседі[1].

Сұрақ-жауап диалогы. Оқушы сұраққа құрылған лексикаграмматикалық материалдар негізінде сұрақтарға жауап беруі таңдамалы жауаптармен жүргізілетін тапсырма, компьютерге жауап беру үшін оқушы еркін құрылған сөйлемдерді стильдік түзету, толықтыруды керек ететін жаттығулар. Компьютер толықтыруды керек ететін сөйлем жиынтықтары мен мәтіндерді ұсынады. Сөздікті меңгерудегі өзін-өзі бағалауға арналған жаттығулар. Асықпай компьютермен еркін жұмыс істей отырып, оқушының өз бетімен жұмыстануға еркіндік беру. Ал тіл үйретудегі басты мақсат – тіл үйренушінің коммуникативтік қарым – қатынасқа тәрбиелейді, компьютерлік бағдарламалар күн сайын жетілдіріліп, қарқынды дамытады. Кейбір дәстүрлі, әдістемелік жағынан жетілдірілген телекурс, видеофильмдер өз бетінше жұмыс жасауға үйренеді.

Мультимедиа-инновациялық технологиялар - тілдерге оқытудың тиімді жолдары. Инновация дегеніміз – жаңа мазмұнды ұйымдастыру, жаңалық енгізу. Инновациялық технологиялар оқыту үрдісінде білім сапасын заман талабына сай орындалуы керек. Мультимедиа технологиясының көмегі арқылы тек өз бетінше тіл үйренумен кез келген оқушының компьютерді пайдалануға мүмкіндігі болуы. Электронды оқулық тестік жүйемен және тренажермен тілдік деңгейді меңгеруге қолайлы. Электронды оқулықтар оқушыны қызықтыратын тілдік материалды меңгеруге негізделген видеосабақтар оқушылардың тілдік материалды тексеруге сөйлеу әрекетінің барлық түрін, тілдік бірліктердің қолданылуын жаттап алуға мүмкіндік беретін, грамматикалық материалдарды меңгеруге үйретеді[2].

Аудиокітаптар – жазылған және айтылған мәтіндердің синтезі. Тыңдаушы кәсіби диктордың оқуындағы аудиокітапты тыңдау, олармен бірлесе отырып оқу. Аудиокітаптарды қолданудан күтілетін нәтижелераудиокітаптар тілдік дағды мен сауаттылық сапасын көтереді, олар сөздік. Аудиокітаптар оқушылардың оқуға деген ықыласын оятады. Аудиокітаптар аудиториядағы тыңдармандарға тең мүмкіндік жасайды. Сөйлеуге тыңдап түсінусіз үйрену мүмкін емес. Ағылшын тілін меңгеруде тыңдап түсіну қабілетін дамытудың алар орны ерекше. Ауызша сөзді түсіну - адамның естіген сөздердің мағынасына талдау жасап, аяқталған ойды білдіруіне, ойша жинақтау қабілетіне байланысты болады[3].

Тыңдап түсінудің негізгі топтарына мыналар жатады: тыңдап түсіну дағдылары (мәтіннің грамматикалық және морфологиялық формаларын тани білу); сөздерді

және сөз тіркестерін түсіне білу қабілеті; дыбыстарды, дауыс интонациясын ажырата білу. Тыңдау процесі есту қабілеті механизмімен тығыз байланысты. Есту, тыңдау қабілетін техникалық құралдар көмегімен жаттығулар жасау арқылы дамытуға болады. Логикалық түсіну механизмі талдау процесінде күрделі болып саналады. Ауызша сөзді түсіну үшін бір материалды бірнеше рет тыңдаудың қажеті жоқ. Сөзді толық түсіну бірден және толықтай бір рет айтқанда қабылданады. Қазіргі кезде ағылшын тілін меңгеруде (есту, тыңдау, оқу арқылы) оқу фильмдерін көру, ұнтаспалар тыңдау және т.б. мүмкіншіліктері өте көп[4].

Ағылшын мамандарының сөйлесуімен жазылған ұнтаспалар, видеофильмдер көптеп саналады. Бірақ ұнтаспа жазбасын тыңдау мен бетпе-бет ауызша сөйлесудің айырмашылығы бар. Сөйлеушімен ауызба-ауыз сөйлесудің, мүмкіндігі жоқтығы, ұнтаспа арқылы тыңдау барысында біршама қиыншылықтар туғызады. Сондықтан тыңдау қабілетін ұнтаспа көмегімен дамыту үшін арнайы аудио- жаттығулар мен аудио-мәтіндер қажет. Осы орайда мәтінді тыңдау, оқып отырған кісінің сөзін тыңдай отырып мәтінді оқып отырудың мәні зор. Тыңдауға үйренуді сөйлеушімен бетпе-бет отырып тыңдаудан бастаған жөн. Аудиториялық сабақтарда оқытушының сөйлеуі, видеофильмді көрсете отырып, оқытушының оқуы оқушы үшін үлкен өнеге, үлгі болады. Бастапқы кезде сөйлеуден тыңдау пайызының жоғары болуы мүмкін. Сабақ кезінде кейде естіген материалды қайталаумен шектелеміз, ал оны түсіну қабілетіне көбінесе мән бере қоймаймыз. Ағылшын тілін тыңдап түсінудің өзіне тән қиыншылықтары бар[5].

Жаңа материалды тез ұғындыруға тырысып, тілдік материалдарды көп беру қабылдауды қиындатады, сонымен бірге дағдыны қалыптастыруға кері әсер етеді. Осының әсерінен оқушы тез тыңдап, түсініп, жауап дайындау үшін ойланып отырады. Бұндай тыңдау қорытындысы - тыңдаушының сөзінде катенің көп болуына әкеледі[3].

Ауызша сөйлеуге үйрету - шетел тілін оқытудың ең қиын аспектісі болып саналатындықтан, ең негізгі мақсат – естігенін түсіне білуге үйрету. Түсінуді тексерудің ең басты бөліктерін біріншіден - сурет арқылы, екіншіден - жазбаша жауап беру арқылы жүргізуге болады. Бұл жұмыс түрлері ауызша жауапқа жатпайды, ағылшын тілін үйрену үшін мұндай жұмыс түрлері тыңдап түсінуге қарағанда үлкен роль атқармайды. Сурет арқылы үйрету кезінде қажетті суретті таңдау - алдымен айтылған фразаға, диалогқа, мәтінге, әңгімеге, одан соң тыңдалған материал мен суреттегі айырмашылықты табуға (жауапты жазбаша түрде беруге болады) байланысты болады. Ағылшын тілін аудармасыз түсінудің тағы бір жолы ұнтаспа арқылы әртүрлі бұйрықтар беріп, орындату[6].

Оқытушы дұрыс, не бұрыс екенін қадағалайды. Бұйрықтарды тек бұйрық рай түрінде берумен қатар әртүрлі нұсқаулар түрінде де беруге болады. Мыс: "When Tom (Mary) walks to the window, John will write Kale's name on the blackboard". Мұндай бұйрықтар тыңдаушылардың қызығушылығын тудырады және сөздерді, ағылшын тілінің грамматикалық формаларын есте сақтауға көмектеседі. Әртүрлі бұйрықтарды орындау грамматикалық материалды түсіндірумен басталады. Мысалы шартты рай: "If the student in front of you is a boy take his book, if the student in front of you is a girl give her your book". Ұнтаспаға жазылған мұндай жаттығулар оқушылардың ағылшын сөзін түсінуіне көп әсер етеді. Бұл ойын түрі сияқты оқушылардың ынтасын арттырады[7].

Жаңа педагогикалық технология баланың жетілген тұлға ретінде дамуы үшін маңызы зор. Ал осы жаңа технология таратушы, үйретуші, өзінің шығармашылық еңбегінде жүйелі қолданушы, насихаттаушы ол – мұғалім. Жаңаша ойлай білсең ғана- ұстазсың. Сол себептен де жаңа технологияны енгізуші – таратушы тұлғаға үлкен талаптар қойылып отыр. Ұстаздардың алдына қойған міндеті – оқытудың әдіс – тәсілдерін үнемі жетілдіру. Әрбір педагогикалық технология – жеке тұлғаның өзін - өзі дамытуға, оның өзіндік шығармашылық қабілеттерін арттыруға қажетті іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыруға қолайлы жағдай жасауға қажетті объективтік әдістемелік мүмкіндіктерді қамтиды. Қоғам талабына сай шетел тілдерін оқытуда қойылып жүрген ортақ міндет - тілді коммуникативті бағытта оқыту[9].

Ондағы мақсат - оқушыларды қарапайым болса да өз ойларын еркін жеткізумен ғана шектелмей, өзара тіл табысып, пікір алысуға үйрету, себебі жалпыға білім беретін орта мектепте берілетін бүкіл білімнің негізгі мақсаты - оқушының шетел тілінде сөйлеу қабілетін жетілдіру.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Иманқұлова С. Жаңаша оқыту әдістемесі, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің хабаршысы, Филология сериясы, 976, 2006ж.
2. М. С. Сақтағанова, Н. Қ. Алиева, Н. Қ. Айтбаева Ағылшын тілін оқытудың әдістері, Білім, №3, 2006 ж. 43б
3. Ботағарина.Г. Ағылшын тілін оқытудағы бүгінгі белес, Білім, 2006 ж.- 6б Г. Шамшырақова Ағылшын тілін оқытудың құрылымы, 12-бет, Кәсіптік мектеп, №3, 2007ж
4. Гүлмира Жұмайқызы, Ағылшын және қазақ тілдеріндегі салыстырмалы ерекшеліктер, Білімдегі жаңалықтар №3, 53б, 2006ж.
5. Зимняя И.А., Психология обучения иностранным языкам в школе. Көшкімбетова С.А., Т.К.Кенжебаев Мектептің оқу тәрбие үрдісіне инновациялық технологияларды ендіру жолдары. Тараз, 2004.-952б.
6. Карпова А.С. "Интернет в подготовке будущих учителей иностранного языка". Иностранные языки в школе.-2002. №4, с73.
7. Кузьмичева Т. Н. "Технические средства в обучении английскому языку". - М. Просвещение, 2001.- 94с.
8. Пассов Е.И., Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению- М.: Просвещение, 1985-64с. 9. Полат, Е.С. "Интернет на уроках иностранного языка". "Иностранные языки в школе", 2001г., №3, 5с.

UDC 796.071:316.7

CULTURAL INFLUENCE ON SPORTS TRAINING AND COMMUNICATION

Divert A., 1st course student,
Berdysheva A., Senior English teacher, Department of Kazakh, Russian and
Foreign Languages
Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty c., Kazakhstan

Annotation. Sports training and communication are deeply influenced by cultural factors, shaping coaching styles, athlete development, and team dynamics. In an increasingly globalized sports environment, understanding cultural differences in training methods and communication is essential for effective coaching and team success. This study explores the impact of cultural diversity on sports training and communication, highlighting how different coaching philosophies, language barriers, and non-verbal cues affect athlete performance and team cohesion. It examines key differences between authoritarian and democratic coaching styles across cultures and analyzes the role of language in international sports teams. Additionally, the study discusses the adaptation of athletes to new cultural environments and strategies used to overcome communication challenges. Findings indicate that cultural awareness and effective communication strategies enhance teamwork, athlete motivation, and overall performance. Coaches who integrate cultural sensitivity into their training approach foster better relationships with athletes and create inclusive sports environments. The study concludes that understanding cultural influences in sports is crucial for coaches, athletes, and sports organizations to optimize training efficiency and build strong, multicultural teams.

Keywords: sports training, cultural diversity, athlete development, globalization in sports, intercultural communication.

Introduction

Culture is a fundamental aspect of human interaction, shaping values, behaviors, and social norms. In sports, culture influences training methods, coaching philosophies, and the way athletes communicate and collaborate. Each country and region have unique traditions and attitudes toward sports, which affect how athletes are trained, how teams' function, and how success is defined. For instance, Western coaching approaches often emphasize individualism, creativity, and athlete autonomy, while Eastern coaching philosophies may prioritize discipline, collectivism, and respect for hierarchy. These differences impact the way teams operate and how athletes respond to training methods. Communication is a critical component of sports training, as it allows coaches to convey strategies, provide feedback, and motivate athletes. Effective communication goes beyond verbal instructions; it includes non-verbal cues such as body language, tone of voice, and even silence. In multicultural sports teams, where athletes and coaches may come from different linguistic and cultural backgrounds, communication challenges can arise. Misunderstandings due to language barriers or cultural differences can impact team cohesion, performance, and the overall training environment. Thus, coaches must develop intercultural communication skills to ensure their messages are understood and their

coaching methods are effective. In today's globalized sports industry, teams and coaching staff often consist of individuals from diverse cultural backgrounds. This diversity can be a strength, as it brings different perspectives, strategies, and experiences to the team. However, it can also present challenges in terms of communication, leadership styles, and expectations. For example, a coach from a hierarchical sports culture may struggle to adapt to a team that values open dialogue and athlete autonomy. Similarly, athletes who transition to a foreign training environment may find it difficult to adjust to new coaching methods and team dynamics. Cultural diversity can impact motivation, discipline, and teamwork, all of which are essential for success in sports. Understanding these cultural differences and adapting training techniques accordingly can enhance team cohesion and athletic performance. Coaches and athletes who embrace cultural awareness and adaptability are more likely to build strong, successful teams. This study aims to explore the influence of culture on sports training and communication, focusing on how cultural differences shape coaching styles, athlete development, and team dynamics.

Literature review

Cultural aspects play a significant role in sports training and communication, particularly as globalization continues to influence sports practices. The intercultural dynamics inherent in international sporting contexts necessitate an understanding of how cultural differences affect communication styles, training methodologies, and team dynamics. Successful sports education must therefore incorporate cultural considerations to enhance participants' communicative competence and effectiveness in multicultural environments.

The increasing globalization of sports creates a demand for coaches and athletes to be culturally competent. Research highlights that cultural differences significantly influence coaching styles and athlete-coach relationships. For instance, a study comparing coaching practices in China and Poland found that differing cultural contexts affect the dynamics between coaches and athletes, emphasizing the importance of intercultural competencies in coaching education [1]. This statement highlights a crucial aspect of sports training—how cultural contexts shape coaching practices and the athlete-coach relationship. The comparison between China and Poland is particularly interesting because these countries have distinct sports traditions and societal values. Kazakhstan presents an interesting case when examining the cultural influence on sports training and communication, as it blends Asian and European coaching philosophies due to its unique geographical and historical position.

Importance of Intercultural Competencies in Kazakh Coaching

Given Kazakhstan's multicultural society (where Kazakh, Russian, and other ethnic groups coexist), intercultural communication skills are essential for both local and foreign coaches. Kazakhstani athletes often compete and train internationally, making language skills and cultural adaptability crucial for their success.

In my opinion, Kazakhstan serves as an ideal model for studying the fusion of diverse coaching approaches, demonstrating that successful coaching requires a balance between discipline and athlete autonomy, as well as strong intercultural communication skills to adapt to global sports standards. This underscores the need for training programs to incorporate cultural sensitivity and awareness, facilitating better communication and relationships across diverse teams.

Additionally, the integration of cultural learning in sports education can enhance the communicative abilities of participants. The model proposed by Đorić suggests that educational settings should simulate real-life sports scenarios, reinforcing not only athletic skills but also intercultural communicative competence through cultural aspects of language learning [2]. This statement highlights an important aspect of modern sports education—the need to integrate cultural sensitivity and awareness into training programs. In an increasingly globalized sports environment, athletes and coaches frequently interact with individuals from diverse backgrounds, making intercultural communication skills essential for effective teamwork and performance. The idea that educational settings should simulate real-life sports scenarios aligns well with experiential learning theories, which emphasize learning by doing. By incorporating cultural learning into sports education, athletes not only develop their physical and tactical skills but also gain practical experience in navigating cross-cultural interactions. For example, training sessions that expose athletes to different communication styles—such as direct vs. indirect communication, high-context vs. low-context cultures—can prepare them for international competitions where effective interaction is critical. Đorić's model reinforces the notion that language and culture are deeply interconnected in sports.

This demand arises from the nature of international sporting events, which often involve significant interaction among participants from various cultural backgrounds. The curriculum in sport management programs is increasingly being reorganized to emphasize global competencies, thereby preparing students for the complexities of the global sports landscape [3]. This statement accurately reflects the evolving nature of sports education and management, particularly in response to the increasing globalization of the sports industry. In modern international sports settings, professionals—whether coaches, athletes, or managers—must navigate diverse cultural environments, making intercultural communication and adaptability essential skills. The internationalization of sports management programs is a necessary step toward preparing future professionals for this reality. Graduates are no longer just expected to understand the technical and business aspects of sports but must also be culturally competent, capable of managing diverse teams, and adept at handling cross-cultural negotiations. This shift is particularly relevant in global sporting events such as the Olympics, FIFA World Cup, and international leagues, where individuals from different backgrounds must work together seamlessly.

Cultural aspects also manifest in the operational frameworks of sports organizations. Zhang discusses how major international sporting events foster people-to-people exchanges and enhance the communicative power of sport through modern information technologies, which broadens the audience for these events [4]. This statement effectively highlights the dual role of culture and technology in shaping modern sports organizations. Major international sporting events not only showcase athletic excellence but also serve as platforms for cultural exchange, bringing together people from diverse backgrounds. These events promote cross-cultural understanding and strengthen global connections through shared sports experiences. Zhang's point about modern information technologies is particularly relevant. Digital platforms, social media, and live streaming have expanded the reach and influence of sports, allowing fans worldwide to engage with events in real time. This broader audience exposure enhances the global appeal of sports and reinforces their role as a unifying force. In my opinion, sports organizations should actively integrate technology and cultural awareness to maximize their impact. By leveraging digital tools

and fostering inclusivity, they can enhance communication, promote cultural diversity, and strengthen the global sports community.

This connectivity highlights the role of culture in shaping public perceptions and interactions within the international sports community.

In the context of athletic training, understanding cultural narratives and practices can enhance training effectiveness and athlete motivation. Ren and Espeso examine the cultural exchanges fostered by international cooperation in sports, and they highlight the challenges posed by language and cultural differences in training environments [5]

Addressing these differences through supportive communication strategies can lead to improved performance and integration of athletes into various sporting cultures.

Conclusion

In conclusion, integrating cultural aspects into sports training and communication is essential for fostering effective interactions in an increasingly globalized sports landscape. Educational programs must prioritize the development of intercultural competencies, adapting training methodologies to be inclusive of diverse cultural backgrounds. By doing so, sport organizations and educational institutions can nurture a generation of culturally competent athletes and professionals equipped to thrive in international arenas. Cultural influences play a crucial role in shaping sports training, communication, and management in an increasingly globalized world. Differences in coaching styles, communication methods, and team dynamics highlight the need for intercultural competence among athletes, coaches, and sports professionals. The integration of cultural awareness in sports education and management programs prepares individuals for diverse international environments, fostering inclusivity and team cohesion. Furthermore, technological advancements continue to enhance global sports connectivity, reinforcing the role of sports as a powerful medium for cross-cultural exchange. By embracing cultural diversity and effective communication strategies, sports organizations can optimize performance, strengthen relationships, and contribute to a more integrated global sports community.

LIST OF REFERENCES:

1. Lenartowicz, M. (2022). Clash of sports organization cultures: differences in table tennis training and coach-athlete relationships between china and poland. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 18(1), 46-56. <https://doi.org/10.1177/17479541221122455>
2. Đorić, V. (2020). The model of english language learning of the sport students. *Tims Acta*, 14(2), 103-108. <https://doi.org/10.5937/timsact14-29076>
3. Wohlfart, O., Adam, S., García-Unanue, J., Hovemann, G., Skirstad, B., & Strittmatter, A. (2020). Internationalization of the sport management labor market and curriculum perspectives: insights from germany, norway, and spain. *Sport Management Education Journal*, 14(2), 129-141. <https://doi.org/10.1123/smej.2019-0046>
4. Zhang, W. (2017). Public diplomacy and beijing city image research from major international sporting events perspective. *Sino-US English Teaching*, 14(2). <https://doi.org/10.17265/1539-8072/2017.02.008>
5. Ren, W. and Espeso, L. (2024). Exploring china's "the belt and road" sports foreign aid initiatives. *International Journal of Education and Humanities*, 14(3), 96-101. <https://doi.org/10.54097/87dw3b36>

ӨОЖ 378.147

СПОРТТАҒЫ ТІЛ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ:ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ТӘСІЛДЕРІ

Есенбекова Б., 1 курс студент,
Ғылыми жетекшісі: Болғанбаева Б.Д., философия ғылымдарының кандидаты,
қауымдастырылған профессор
Қазақ спорт және туризм академия, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада спорттың тілдік және мәдени аспектілерін зерттеу арқылы жаһандану жағдайындағы білім беру тәсілдерінің рөлі қарастырылады. Спорт – бұл дене шынықтыру ғана емес, сондай-ақ әртүрлі елдердің өкілдерін біріктіретін мәдени және тілдік алаң. Жаттықтырушылар мен спортшылар арасындағы коммуникация, халықаралық спорт жарыстарындағы мәдениетаралық байланыстар, сондай-ақ спорттық терминологияның тілді меңгеруге ықпалы осы зерттеудің негізгі мәселелері болып табылады

Кілт сөздер:спорт, тіл, мәдениет, жаһандану, білім беру, коммуникация.

Қазіргі әлемде спорт тек физикалық белсенділіктің бір түрі ғана емес, сонымен қатар халықаралық қарым-қатынастың маңызды құралына айналды. Әртүрлі елдерден келген спортшылар мен жаттықтырушылар бір-бірімен қарым-қатынас жасау үшін ортақ тілді қолдануға мәжбүр. Осылайша, спорттық аренада тіл – тек ақпарат алмасу құралы ғана емес, сонымен қатар мәдени сәйкестілікті көрсететін фактор болып табылады.

Жаһандану үрдісі мәдениетаралық байланысты күшейтіп, әлемдегі спорт саласының қарқынды дамуына ықпал етуде. Бұл үрдіс білім беру саласына да әсерін тигізіп, тіл үйретудің жаңа әдістерін енгізу қажеттілігін тудырып отыр. Осы мақалада спорттың тіл мен мәдениетке әсері және білім беру жүйесінде оның маңыздылығы талқыланады.

Спорт көптеген халықтардың мәдениетін өзара жақындататын құрал ретінде маңызды орын алады. Халықаралық жарыстар мен олимпиадалық ойындар мәдени алмасудың негізгі алаңына айналды. Мысалы, футбол, баскетбол, теннис сияқты танымал спорт түрлері әлемнің түкпір-түкпірінде ойналып, мәдени шекараларды жойып келеді.

Әр елдің өзіне тән ұлттық спорт түрлері бар. Бұл спорт түрлері халықтың дәстүрін, өмір сүру салтын және мәдени ерекшеліктерін көрсетеді.

Қазақстанда – көкпар, бәйге, қазақша күрес Жапонияда – сумо

- Оңтүстік Кореяда – тхэквондо
- Бразилияда – капоэйра
- Швейцарияда – альпілік шаңғы спорты

Бұл спорт түрлері халықтың ұлттық бірегейлігін қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Сонымен қатар, әр елдің ұлттық спорт дәстүрлерін танып-білу мәдениетаралық қарым-қатынасты нығайтуға септігін тигізеді.

Спорт саласында тілдік коммуникацияның маңызы зор. Спортшылар, жаттықтырушылар, төрешілер мен жанкүйерлер арасындағы қарым-қатынас

халықаралық деңгейде жүреді. Әлемдік спорт ареналарында көбіне ағылшын тілі қолданылады. Бұл спортшыларға, командаларға және төрешілерге ортақ түсіністік орнатуға мүмкіндік береді.

Көптеген спорттық терминдер халықаралық деңгейде бірдей қолданылады. Мысалы:

- Футбол: goal (гол), offside (офсайд), penalty (пенальти)
- Теннис: set (сет), ace (эйс), match point (матч-пойнт)
- Жеңіл атлетика: sprint (спринт), marathon (марафон), relay (эстафета)

Бұл ортақ терминология спортшылар мен төрешілерге ортақ тіл табысуға көмектеседі.

Спорт саласында көптілділік маңызды рөл атқарады. Көптеген танымал спортшылар бірнеше тілді меңгерген:

- Криштиану Роналду – португал, ағылшын, испан тілдерінде сөйлейді
- Новак Джокович – серб, ағылшын, француз және итальян тілдерін меңгерген
- Лионель Месси – испан және ағылшын тілдерін біледі

Бұл спортшыларға әртүрлі елдерде еркін қарым-қатынас жасауға және мансабын дамытуға мүмкіндік береді.

Спорт арқылы тіл үйрену – тілдік дағдыларды дамытудың тиімді жолдарының бірі. Спорттық іс-шараларға қатысу, шетелдік спортшылармен қарым-қатынас жасау, халықаралық жарыстарға шолу жасау тілдік дағдыларды жетілдіруге мүмкіндік береді.

Тіл үйренудің инновациялық тәсілдері:

- Шетелдік спортшылардың сұхбаттарын тыңдау – тыңдау қабілетін жақсартады
- Спорт жаңалықтарын шет тілінде оқу – кәсіби терминологияны меңгеруге көмектеседі
- Халықаралық жарыстарда ерікті болу – тілді тәжірибеде қолдану мүмкіндігін береді
- Шетелдік жаттықтырушылармен жаттығу – арнайы спорттық лексиканы үйренуге көмектеседі

Бұл әдістер студенттер мен оқушыларға жаңа тілді жеңіл әрі қызықты тәсілмен үйренуге көмектеседі.

Спорт – тек дене шынықтыру ғана емес, сонымен қатар тіл мен мәдениет арқылы халықаралық қарым-қатынасты нығайтатын құрал. Жаһандану жағдайында спорттық іс-шаралар мәдени алмасудың маңызды алаңына айналды.

Спорттық терминология, халықаралық жарыстар мен жаттығулар барысында тіл үйрену процесі жеңіл әрі қызықты бола түседі. Сондықтан спорт арқылы тіл меңгеру – болашақта білім беру жүйесінде кеңінен қолдануға болатын тиімді әдістердің бірі.

Болашақта спорт пен білім беруді интеграциялау арқылы көптілділік пен мәдениеттілік деңгейін арттыруға, жаһандық спорт аренасында коммуникацияны нығайтуға үлкен мүмкіндік бар.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Баймұратов А. «Спорт және тілдік коммуникация: білім берудегі жаңа тәсілдер». – Алматы: Білім, 2022.

2. Каримов Б. «Халықаралық спорт және мәдениетаралық қарым-қатынас». – Астана: Ғылым баспасы, 2023.

3. Жұмаділова С. «Тіл және жаһандану: спорттық терминологияны оқыту». – Нұр-Сұлтан: Қазақ университеті, 2021.

УДК: 796.412.2

THE ROLE OF PROVERBS AND SAYINGS IN THE FORM OF SPORTS CULTURE

Mukhanbetzhanova Zhanerke

Student Kazakh Academy of Sport and Tourism FOS-24-5 (Almaty, Kazakhstan)

Boltayeva Gulmaira Abenovna

Scientific supervisor, Master of pedagogics, senior teacher Kazakh Academy of Sport and Tourism (Almaty, Kazakhstan)

Annotation: This article discusses the Proverbs and sayings of the Kazakh and English languages. The history of proverbs and sayings in the Kazakh and British peoples. A comparative analysis of some examples is also carried out. With the help of this analysis, similar qualities of Kazakh and English proverbs and sayings are determined. In some examples you can pay attention to the same meaning of these works. The General provisions of proverbs and sayings in the English and Kazakh languages on certain topics are analyzed: a) a person and his attributes; b) work and profession; c) Science and Education. «The peculiarity of translating proverbs and words of wisdom from English to Kazakh» is to appoint the usage of colloquial (spoken) language in modern life of people, also through learning English and Kazakh proverbs and words of wisdom, to discover their similarities and interconnection.

Keywords: Proverbs, folksy, business, saying, wisdom, comparison, oral literature, axioms, adages, culture.

Proverbs and sayings. Proverbs have many names: they can be called axioms, old saws, sayings and adages. They're old-fashioned, folksy, pithy and everywhere. From old chestnuts like "no pain, no gain" to sports wisdom like "the best offence is a good defence", there seems to be a proverb for everything. There's a good reason: proverbs touch on just about every aspect of life, providing a connection to truths that go beyond one person or any single moment in time.

There's a proverb for everything, of course, but they're perhaps nowhere as plentiful as in our daily work life. Business and proverbs are natural partners for several reasons, says Fred Shapiro, editor of The Yale Book of Quotations and co-editor, with Charles Clay Doyle and Wolfgang Mieder, of The Dictionary of Modern Proverbs. As Shapiro puts it, "In business, time really is money," therefore brevity is a plus. "Business people are going to be attracted to pithy statements because they don't have time for lengthy discourse". What's more, in our work, the timelessness of proverbs is comforting. John Latham, a PhD in organisation architecture and author of [Re]Create the Organization You Really Want!, says that proverbs are useful in getting across ideas because they, "point out

that this isn't a new fad idea, but rather timeless wisdom that you can count on". In addition, in our work life, that wisdom is usually used to motivate colleagues and employees. Still, even if a proverb is truly profound and clear, that clarity can have downsides. The simplicity of proverbs can create simplicity of thought, ruling out complex solutions and ideas. [2, P.14-15]

Proverbs and sayings from around the world in a variety of languages. Versions of some proverbs can be found in many different languages, others are unique to particular languages and provide insights into different ways of thinking and different cultures. Nothing defines a culture as distinctly as its language, and the element of language that best encapsulates a society's values and beliefs is its proverbs. [5, P.64]

Kazakh proverbs. A collection of proverbs and sayings in Kazakh:

- Аттан тай озады, атадан бала озады [Attan tay ozadı, atadan bala ozadı] The colt can surpass the horse; the child can surpass his father. [7, P.17]

- Бала жүруді жығылудан үйренеді [Bala jurūdi jıgılūdan üyrenedi] = The child learns to walk by falling down.

- Жақсыдан жаман туар—бір аяққа алғысыз, жаманнан жақсы туар—адам айтса нанғысыз [Jaqsıdan jaman tūar—bir ayaqqa algısız, jamannan jaqsı tūar—adam aytsa nangısız] = From good parents a bad child can come—one who doesn't offer a cup of tea; from bad parents a good child can come—if someone tells you this you will hardly believe it. [1, P. 4-5]

- Әкесіз жетім арсыз жетім, шешесіз жетім шерлі жетім [Äkesiz jetim arsız jetim, sheshesiz jetim sherli jetim] = The fatherless orphan lacks honor; the motherless orphan is a sorrowful orphan.

English proverbs. A collection of proverbs and sayings in English:

- Clothes do not make the man[A person's character can't be judged by his/ her clothing and outward appearance].

English Sports Proverbs:

- "No pain, no gain."

Meaning: Hard work and effort are necessary to achieve success, especially in sports.

- "The best offense is a good defense."

Meaning: In both sports and life, strong defensive strategies can lead to success.

- "Winners never quit, and quitters never win."

Meaning: Persistence is key to achieving success.

- "It's not whether you win or lose, but how you play the game."

Meaning: Fairness, effort, and sportsmanship matter more than the outcome.

These proverbs highlight not just the physical aspects of sports but also the mental resilience, strategic thinking, and ethical values that sports cultivate.

- Cowards die many times before their deaths[Cowards suffer the feared effects of death many times over in their lives].

- Blood is thicker than water[Relationships with family (or blood relatives) are stronger than other relationships].

- Actions speak louder than words[Actions are a better reflection of one's character because it's easy to say things, but difficult to act on them and follow through].

- Never test the depth of water with both feet[If you're in water with both feet down, you risk being swept away by the currents. The message is: don't put all your eggs in the

same basket. Think twice before placing all your bets and investments on one thing [8, P.24-25]

England is a welcoming and hospitable country, full of unique culture and a highly developed economy. Wide streets lined with fancy boutiques gave way to narrow alleyways with tiny traditional shops and eateries. The city also offered a collection of incredible tourist attractions that left her in awe. Everything was so organized and calm.

Proverbs are a mix of ancient wisdom, common sense, and sometimes even humor. They're not something you have to study, but they remind you that others, even in distant times, have faced the same thoughts and challenges. They give you words to describe situations, express your feelings, or even make sense of your emotions when nothing else can." [3, P.27-29]

"Two wrongs don't make a right" (you shouldn't harm someone who has harmed you), "Two heads are better than one" (collaborating is better for solving problems), "People who live in glass houses shouldn't throw stones" (don't criticize others if you have the same faults), "The pen is mightier than the sword" (writing and ideas have more power than force), and "Learn to walk before you run" (master basic skills before moving on to complex things). It explains how meaningful these sayings are, not only in English but in Kazakh too.

Proverbs are expressions that help to describe an exact situation in a different, more creative way. They share cultural and historical information and broaden people's understanding of a language. Proverbs build up some distinctive features which can differ from one language to another. And interesting fact: proverbs can sometimes reflect certain cultural traditions and personalities. Also, let's not forget that proverbs are not just a shorter way to say the same thing, they truly enrich our language, usually they add concise precision that alternative wording doesn't have. Sometimes they're the only expression for that exact idea.

The whole life of a person is covered with proverbs. You can hear expressions about nature, sport, science, mind, work, knowledge, friends, morality, character, etc. Wise, rhymed words give us a lot of information, and develop attentiveness. They are easy to remember. Proverbs teach us how to behave properly. They help me to respond with dignity and wit to the reproaches of my classmates. I would like to know all the proverbs, as this would help to put the authority, intelligence and knowledge of our ancestors at our service

To sum up: [9, P.145-149)

1) Proverbs help us say many things with just a few words.

2) They help us enrich our language, they are nicer to listen to and make the conversation less monotonous.

3) Proverbs are often used by native speakers, so if you want to sound like one, you should start using them.

4) Proverbs help us be more confident with our target language.

The role of proverbs are essential in our lives, because:

- proverbs proclaim the norms of morality;
- proverbs are ethnographic delights, verbal pearls, they adorn speech;
- carry the foundations of folk philosophy;
- proverbs are of great importance in the study of the native language;
- proverbs familiarize with human wisdom;

- proverbs are an example of the most optimal connection between content and form.

Proverbs and sayings are vital parts of a cultures and by writing a research work on them I've gained valuable information which I plan to use in my future studies. It thought me a lot about writing research papers and about myself. At the beginning I had some anxiety and honestly were hesitant about my content of work, however after writing a page I started to feel better. Also, special thanks to teacher of mine for giving me an opportunity to extend and deepen my baggage of knowledge. [6, P.17]

Literature:

1. Қазақ тілі М.Бектұров. Алматы «Білім» 4-5 бет. М.Серғалиев 1994 жыл.
2. Қазақ мақал – мәтелдері «Ана тілі» баспасы 14-15 бет 2007 жыл.
3. Казахские пословицы и поговорки «Ана тілі» баспасы 27-29 бет 2007ж.
4. Английский язык – II Москва «Титул» 64 бет 1999 жыл.
5. Иностранные языки в школе №4 64 бет 1999 жыл.
6. Қазақстан мектебі. №2 17 бет 1997 жыл.
7. Шетел тілін үйрену мұраттары 24-25 бет 2002 жыл.
8. Ағылшынша-орысша-қазақша тілашар «Қазақ энциклопедиясы» 145-149 бет, 1992 жыл.

UDC 372.881.111.1

USING MOBILE APPLICATIONS IN TEACHING LANGUAGE AND CULTURE IN SPORTS

Nagimulla M., Master student,

Academic supervisor: Orynbayeva U.K., PhD

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages,
Almaty c., Kazakhstan

Annotation. The integration of mobile applications in education has transformed language and cultural learning, especially in specialized fields such as sports. This article explores the role of mobile applications in teaching language and culture in sports, highlighting their benefits, challenges, and practical applications. By examining various mobile tools, this paper emphasizes the effectiveness of digital learning environments in developing linguistic proficiency and cultural competence among athletes, coaches, and sports professionals.

Keywords: mobile application, culture and sport, educational process, mobile learning, technical training tools.

In the conditions of modern society, the sphere of information technology is the fastest growing, and the process of informatization is being introduced into all spheres of society, including education, offering new channels for broadcasting information and imposing new requirements for the creation of educational media products. The most popular developments in this aspect are mobile technologies. Large corporations are developing mobile applications that meet the requirements of potential customers, having

an intuitive navigation system, attractive and simple design, demonstrating high efficiency in solving problems posed by users. As a result of the ongoing changes, all participants in the educational process need to have the skills to work with applications of smartphones, tablets and other modern gadgets.

The advantages of the mobility factor have become the most obvious after Sony released an audio player that was quite lightweight, ran on small batteries and allowed you to listen to music anywhere and anytime. This commercially successful project gave impetus to the development of mobile devices, of which currently the most common are smartphones, which provide constant access to a huge amount of information. This aspect could not but affect the educational process, in particular, in teaching a foreign language.

The concept of mobile learning is not new in world practice. For more than ten years, foreign and domestic scientists have been developing the most productive methods of using mobile technologies in the educational process. Mobile learning is an evolutionarily later version of computer assisted learning, and then e-learning.

The key aspect in mobile learning, which gives this form its name, is the use of a mobile tool as a technical learning tool. Previously, MP3 players, e-books and laptops were used as such means. The advent of the iPod (Apple player) in 2001 marked the beginning of the creation of a social podcast service, where anyone can record and post audio and video files on any topic online. The biggest advantage in this case is that the files do not have to be listened to in real time, they can be downloaded to the player (iPod) and accessed at any time and in any place convenient for the owner. Currently, podcasts are available on any iOS smartphone.

Literature review

Duke University in North Carolina was the first to use the power of mobile devices to distribute educational materials and campus news through iTunes [9], creating the iTunesU program. The program is now used by several universities, including Stanford and UC Berkeley, with access to lectures, interviews, and more.

New technologies have motivated scientists in the educational field to search for the teaching capabilities of these technologies, and then to select new forms and means, theoretical approaches to them. When it comes to mobile learning, you can find different approaches not only to the term, but also to the concept itself. A.M. Sokolnikov [4], K.V. Kapranchikova [6] consider mobile learning as a type of distance learning training. Foreign scientists talk about mobile learning as something broader. In their opinion, mobile learning should not be strictly separated from the classroom, but should complement practical classes, both within the walls of an educational institution and when doing homework. S. Kraus [10] considers mobile learning as a subcategory of computer learning. L.A. Biel [7], D.G. Vasbieva [2], in addition to viewing web texts using the Internet, they talk about using services built into the smartphone, such as a camera, calendar, calculator, voice recorder, and notes to perform various tasks.

The Role of Mobile Applications in Language Learning for Sports:

Enhancing Communication Skills: Mobile applications such as Duolingo, Babbel, and Rosetta Stone offer specialized sports vocabulary training. These platforms help athletes, coaches, and referees communicate effectively in multilingual sports environments.

Contextual Learning Through Interactive Features: Many mobile applications integrate real-life sports scenarios, including dialogues between players and coaches, interviews, and commentary analysis. Apps like LingQ and Memrise provide contextual learning that helps learners understand and use sports-related phrases accurately.

Personalized and Adaptive Learning: AI-driven mobile applications assess learners' progress and adapt lessons accordingly. Applications such as Busuu and Mondly offer customized lessons that focus on sports language, enabling learners to practice relevant vocabulary and grammar structures at their own pace.

Results

Cultural Awareness in Sports Through Mobile Applications.

Understanding Cultural Diversity in Sports. Mobile applications can educate users about different sporting traditions, rituals, and etiquette. Platforms like CultureAlley and HelloTalk connect learners with native speakers, promoting cross-cultural exchanges that enhance understanding of cultural diversity in sports.

Immersive Learning Through Multimedia. Mobile apps integrate videos, podcasts, and articles about global sports culture, helping learners develop a deeper appreciation of various sports traditions. Apps like BBC Sport and ESPN provide insights into different cultural perspectives on sportsmanship, competition, and teamwork.

Real-Time Interaction with Global Sports Communities. Social networking applications such as Clubhouse and LinkedIn Learning allow athletes and sports professionals to engage with international communities, participate in discussions, and share cultural insights. These interactions contribute to the development of intercultural competence in sports settings.

Discussion. Challenges and Solutions in Using Mobile Applications for Teaching Language and Culture in Sports:

Limited Sports-Specific Content. While many language-learning apps provide general content, fewer offer specialized sports-related courses. To address this, integrating sports-focused modules within existing language applications can enhance their effectiveness.

Digital Literacy and Accessibility Issues. Not all learners have equal access to mobile technology or digital literacy skills. Providing training on using mobile applications effectively and ensuring access to affordable technology can mitigate these challenges.

Maintaining Engagement and Motivation. Gamification, leaderboards, and interactive challenges in mobile applications can help maintain learner motivation. Applications like Quizlet and Kahoot! introduce competitive elements that make language and cultural learning in sports more engaging.

In conclusion, mobile applications offer significant advantages in teaching language and culture in sports, enhancing communication skills, cultural awareness, and professional interactions. Despite challenges such as content limitations and accessibility issues, mobile learning tools continue to evolve, making language and cultural education more effective for athletes, coaches, and sports professionals. Future research should focus on developing specialized applications tailored to the unique linguistic and cultural needs of the sports industry.

LIST OF REFERENCES:

1. Amelkina, M.V. Formation of scientific and academic foreign language competence with the help mobile quests / M.V. Amelkina // *Kazan Bulletin of Young Scientists*. – 2018. – T.2. - No. 5 (8). –pp. 87-92.
2. Vasbieva, D.G. Possibilities for integrating mobile technologies into the foreign language learning process language in a non-linguistic university / D.G. Vasbieva // *Philological sciences. Questions of theory and practice*. – 2016. – No. 5(59): in 3 parts – Part 3. – pp. 193-195.
3. Assessor, V.S. Mobile learning in the concept of modern education / V.S. Assessor // *Open and distance education*. 2014. – No. 4 (56). – pp. 77-85.
4. Kapranchikova, K.V. Methods of teaching a foreign language to students using mobile phones technologies (English, field of study “jurisprudence”): diss. ...cand. ped. science: 13.00.02/ Ksenia Vladimirovna Kapranchikova; Tambov State University named after G.R. Derzhavina - Tambov, 2014. - 192 p.
5. Sokolnikov, A.M. Mobile learning: problems and prospects for development / A.M. Sokolnikov // *NB: Cybernetics and programming*. - 2013. - No. 6. – pp. 28-34.
6. Biel, L.A. El telefono móvil en la clase de ELE / L.A. Biel // *Actas de las IV jornadas de Formación para Profesores de Español en Chipre 2012*. – 7-9 Junio, Nicosia, Chipre, 2012. – P. 157-166.
7. Hsu, L. English as a foreign language learners’ perception of mobile assisted language learning: a crossnational study / L. Hsu // *Computer Assisted Language Learning*. – 2012. – No. 1. – P. 1-17.
8. Krauß, S. Apps for learning German vocabulary - What does the digital landscape look like? / S. Krauß // *gfl-Journal*. – 2015. – No. 2. – P. 31-57.
9. Miangah, T.M. Mobile-assisted language learning / T.M. Miangah, A. Nezarat // *International Journal of Distributed and Parallel Systems (IJDPS)*. – 2012. – No. 1(3). – P. 309-319.
10. Mobile game-based learning in secondary education: engagement, motivation and learning in a mobile city game/ J. Huizenga, W. Admiraal, S. Akkerman and others // *Journal of Computer Assisted Learning*. – 2009. – 25(4).– P. 332-344.
11. Rosell-Aguilar, F. Top of the pods-in search of a podcasting “podagogy” for language learning / F. RosellAguilar // *Computer Assisted Language Learning*. – 2007. – No. 20 (5). – P. 471-492.

Секция 3. Обучение языкам через спорт: возможности и вызовы в глобализированном мире.

Секция 3. Спорт арқылы тілдерді оқыту: жаһанданған әлемдегі мүмкіндіктер мен сын-қатерлер.

Section 3. Learning languages through sport: opportunities and challenges in a globalised world.

UDC 81.0

FILM AS A VARIANT OF LANGUAGE PLAY

Baimuratova A., Amankeldyuly A., 1st year students,

Scientific supervisor: Orynbayeva U.K., PhD, associate professor of the KazAST
Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty c., Kazakhstan

Annotation. The article “Film as a variant of language play” is devoted to the study of cinema as an art form that uses elements of language to create meaning and express ideas. The authors consider cinema as a unique system of signs, symbols and codes, in which each element (montage, shots, light, sound, etc.) performs the role of “language” signs, giving the film meaning and allowing to play with the perception of the viewer. The article analyzes various aspects of film such as semiotics, montage, sound design and metaphors, which together create a “language game”. The authors emphasize that cinema, like verbal language, is capable of manipulation, interpretation and creative expression, which allows filmmakers to experiment with the perception of time, space and emotion, creating multiple meanings and multi-layered works.

Keywords: film, culture, language, communicative situation, game.

Semantics and pragmatics of English phrasal verbs are of particular importance nowadays. This is due to the process of intensifying intercultural and interdisciplinary communication, unabated interest in the problems of phraseology in general and the phrasal verb in particular. All this leads to the recognition of the need for further study of the phrasal verb on such a fundamentally important material for communicative linguistics as film text.

Phraseology of a language is a special layer of vocabulary, reflecting cultural and historical spirit of the people and requiring comprehensive comprehension. Phrasal verbs, being an integral part of English phraseology, are one of the most productive and mobile lexical-semantic groups. The special status of the phrasal verb in the phraseological system of the English language allows us to consider it both as a socio-cultural product and as a tool of cognition of cultural and historical formation of the entire phraseological system of the language. In fact, there are certain mechanisms at the disposal of thinking, which allow it to creatively rethink the lexico-semantic system of the English language and create a unique layer of lexicon "phrasal verbs" in the phraseological corpus of this system.

Language forms a linguistic personality, which can be reconstructed in its basic features thanks to numerous linguistic means. Speech as an external manifestation of language among all aspects of cultural heritage is recognized as the most significant and fundamental [1, p. 8], because it is a necessary precondition for the existence of culture. In

every utterance the speaker appears as a person with unique ethnic, national, cultural characteristics. Language is understood as a kind of cultural code, consisting of various linguistic signs and symbols. Elements of the linguistic cultural code, including phraseological expressions, contain information necessary to understand the speech-language behavior of a nation. Phraseological expressions reflect the history of the people, way of life and national mentality, they are "... its original means and original, native wealth" [2, p. 265]. They are a repository of cultural and value knowledge about the surrounding reality.

Linguists consider the term "phraseological unit" in different ways. Traditionally, the term "phraseological unit" refers to "... combinations firmly embedded in the language" [3, p. 142].

V. N. Telia defines a phraseological unit as a language unit, which "... is characterized by such secondary features, as metaphor, equivalence and synonymy to the word" [4, p. 415].

A.V. Kunin notes that a phraseological unit is "...one of language universals, an extremely complex phenomenon, the study of which requires its own method of research" [5, p. 3].

Many linguists, first of all, equate idioms with other types of phraseological units. A.I. Smirnitsky divides idioms into two groups: emotionally expressive units and directly phraseological units' stable combinations not possessing emotional marking [6, p. 14].

I.V. Arnold believes that the term "phraseological unit" refers only to "... stable expressions that are expressive and emotionally colored" [7, p. 13].

N.N. Amosova insists that this term is applicable only to what the researcher calls "... stable contextual units" [8, p. 9], in which the replacement of one of the available components leads to a change in the meaning of the whole unity, as well as those elements that remain "intact". According to V. N. Telia, phraseological units should be called "... those figurative expressions, which are associated with culturally national stereotypes and reproduce the mentality characteristic of this or that community"[9, p. 40].

The society of this or that country is a set of different social groups united by one culture and functioning as a single organism. J. A. Fishman believes that "... one of the main factors governing language choice is belonging to a group. This factor should be considered not only and not so much in the so-called "objective" sense, that is in terms of physiological or sociological (age, gender, race, religion, etc.), but primarily in the subjective, social and psychological aspect of belonging to the reference group" [10, p. 64].

Human life activity and speech behavior are most fully represented in cinematography. The value of cinematographic material for linguistic research lies in the possibility to evaluate the language of representatives of different social groups. The study of film text micro dialogues allows members of a different linguistic group to better understand the patterns and features of phrasal verb usage in English-speaking countries. On the example of the use of phrasal verbs by representatives of different social groups, it is possible to talk about both phrase stability and phrase variability, since the film text, like any other text, lends itself to an instrumental analysis.

Thus, it is advisable to refer to the concept of "language game" - a key concept in the philosophy of the late L. Wittgenstein. The speech activity of each social group is characterized by a certain ethics of speech interaction, an integral part of which is, among other things, the possession of a phraseological layer of vocabulary. "Norms and forms of

ethics in general, and the rules of speech etiquette in particular" both in oral and written speech find its expression in the speech strategies and tactics used by the communicative person in the process of communication. Knowledge of the norms and rules of communication, as well as possession of the techniques of speech etiquette (speech strategies), which are inherent to certain social groups, allows a positive influence on the emotional microclimate in society, avoiding at the same time conflict situations.

A film is a set of different communicative situations, within which the activity of certain social groups in different temporal (historical) periods is widely represented, which allows reconstructing the specificity of the English language at the time when this or that film product was created. At the same time, cinema is a special variant of the language game, as it represents an analytical framework for the study of specific relations between those or other communicative, including linguistic features: the markers of the register, taking into account their situational characteristics. Registers use key linguistic features in different ways in communicative situations, which greatly contributes to the choice of linguistic material, including phraseological material.

"Language by its very nature is doomed to lie, that is, to express something through something else, unrelated to the object of denotation by nature". Despite the meaning of the phrasal verb, fixed in the public consciousness and fixed in the dictionary definition, there is always "... a possibility of pragmatic and then semantic shift" in it.

The language game, undoubtedly, is "...a set of techniques to clarify language, to highlight its functions, language is thought of as a search for exits from various kinds of conceptual dead ends...". Knowing and understanding which vocabulary should be used in this or that case of the language game allows to establish communication without fear for its productivity and stability. In this case, it is advisable to refer to the notion of "language play", which is "... the most essential form of language presentation both in the process of mastering it (language learning, carried out by means of inclusion of the subject in certain normative systems of speech communications), and in the process of becoming language dynamics (complication of word usage in speech communications as a language play)". The whole theory of language games is based on the approach in which logical pragmatics, logical "behavior" of concepts comes to the fore.

According to the concept of language games, "... comprehension of facts is the basis of knowledge about the world", which is based on three basic principles of interpretation: a) subject terms of language as names of objects; b) elementary statements as logical pictures of simple situations; c) complex statements (logical combinations of elementary statements) as pictures, corresponding to them of complex situations - facts.

Consequently, "live" language is "... a set of interconnected "games", a mobile system of contexts, subject to the emergence of contradictions associated with the ambiguity of the meanings of used words and expressions, which must be eliminated by clarifying the latter". As a rule, three variants of "language games" are distinguished. The first group is pedagogical / educational language games: the initial linguistic forms with which language learning begins by including the learner in certain activities. The second group is actually linguistic games, which are seen as simplified, idealized models of word usage, the successive complication of which demonstrates the dynamics of language.

The third group is sociocultural language games, which are reflected in the concepts of life forms. Due to the lack of a single common attribute, this group of games is divided into subgroups according to the principle of "family resemblance". Let us note that,

although the film text may contain linguistic language games, revealing to some extent the linguistic creativity of the author of the text, the film itself as a product of national culture belongs to the socio-cultural language games.

Each language game is a sample of speech practice, the unity of "thought-word-doing", as well as the circumstances under which all this together is performed, "...works games are like a theater performance, where "stage area", "acts", "actions", "roles", specific "scenes", "words", "gestures", "moves", etc. are combined into a single whole".

At the heart of each "game" is a predetermined set of rules that constitute the "charter" of speech behavior, including etiquette. "These rules set the possible combinations of "moves" or actions possible for this or that game (system of behavior or form of life). Thus, a "language game" is a communicative situation in which the actors follow the established rules of communication, performing prescribed roles in advance. The success / failure of communication ultimately depends on the fulfillment of these rules.

Obviously, any speech utterance is aimed at successful communication, the result of which is the achievement of mutual understanding. Thus, "... a speech act is successful if there is contact between the speaker and the listener - a relationship initiated by the speaker - and if the listener can understand and accept the content uttered by the speaker in the required sense (e.g., as a promise, statement or sentence, etc.)". A person perceiving, interpreting what is said and reacting to the utterance in a certain way can be called a communicative person because he/she uses language as a means of communication.

Nowadays there are many types of communication (interaction) between people, including cinematography, the main task of which is to achieve maximum plausibility. The success of a film, like the success of a speech statement recorded in a film text, depends on the success of its perception by the viewer, who acts as an interpreter. Unlike the standard situation of direct communication in a film, the speaker-listener chain has its own specifics. The speaker in a film is an actor (actor in a role), the listener is the viewer. However, the film is also a creative product of the screenwriter and director. Consequently, the process of communication and interaction between the filmmakers and the audience will be a tripartite, determined by interlocutive relations, game communication: the filmmakers (the writer and the director) - the direct participants (the actors) - the audience. Thus, the film is an example of a polylogue, where there is a dialogue between the filmmakers (screenwriter, director, actor) and the audience. Dialogue in this case should be understood as all communicative interaction as a whole. K. Azhezh emphasizes that "... dialogic instances are not necessarily limited to two partners".

As a type of information exchange between more than two communicants, a polylogue can also be viewed as a more complex, complex dialogue. In this case the dialogue is not just an exchange of replicas (question and answer, order, request, etc.), but a joint construction of meaning by the filmmakers and possible interpretation of it by the viewer.

Two periods are particularly significant in the history of cinema: the silent film period and the sound film period. In silent cinema, phrasal verbs are found on the explanation plates with lines or descriptions. With the advent of silent cinema (1811) and due to the brevity of film clips and the simplicity of the first scripted scenes, verbal explanations in films were almost unnecessary. With the further development of silent cinema, the duration of commercials and the complexity of the scripts increased, the number of plates with verbal descriptions of situations and remarks of the characters increased. Since 1909, when

the duration of silent film began to exceed 30 minutes, the amount of text has increased significantly and became difficult to understand the movie plot. In this regard, the director or screenwriter of the film sat down next to the screen and commented on what is happening to the audience. Since 1909, almost every silent film there was a script with explanations, which was read separately from the clip invited an actor. Subsequently, these scripts were recorded and put in film clips in the form of audio accompaniment.

In the silent cinema the remarks that cannot be replaced by non-verbal language (gestures, facial expressions, etc.) are displayed on the screen through subtitles or are voiced behind the scenes, thus acquiring a verbal form. Thus, studying the phrasal verbs of silent cinema, it is necessary to understand that written communication and oral (speaker) commentary are perceived by the viewer differently. In voiced cinema, an important role in understanding the film text plays not only and not so much the textual frame, but also intonation, timbre and tempo of speech. It is likely that the viewer will take into account both his or her opinion and the speaker's (narrator's) attitude toward what is happening on the screen. In the case of written speech, the viewer is mainly guided only by his perception of the communicative situation and makes his own opinion, based on what he has seen and read on the screen.

Let us consider as an example the phrasal verb *to roll by* presented in the utterance *Years roll by* accompanied by a picture showing a calendar. The tendency toward austerity is evident in the audience's presentation of the visual image of time-the calendar. The meaning generated is completely predictable, as it finds a clear manifestation both verbally (*Years roll by*) and non-verbally (calendar). It is this additional, visually presented communicative 'clue' that indicates the presence of the phrasal verb meaning 'to pass'.

The process of interpreting a communicative situation becomes more complicated in a dubbed film, as the number of participants increases. Thus, the actor in the voiceover, following the script and the creative intentions of the director, "includes" the viewer in the process of what is happening on the screen, the result of which can be both the success and failure of the film. Within the framework of a voiced film, the viewer takes into account both verbal communication and non-verbal communication in equal measure. Any communication contributes to human development as a social being.

Thus, the film is an example of a communicative situation in which its own way of verbal or nonverbal communication prevails. The film, undoubtedly, meets all the signs of the language game, revealing to the full extent our ideas about the world around us.

LIST OF REFERENCES:

1. Гринберг Дж.Х. Антропологическая лингвистика / пер. с англ. М.: Едиториал УРСС, 2004. 224 с.
2. Povey J. Phrasal Verbs and How to Use them. Ed. 2-nd. London: Longmans Green and Co, 2008. 209 p.
3. Ажеж К. Человек говорящий: Вклад лингвистики в гуманитарные науки / К. Ажеж, пер. с фр. Изд. 2-е. М.: Едиториал УРСС, 2006. 304 с.
4. Телия В.Н. Русская фразеология: семантический, парадигматический и лингвокультурологический анализ. М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.

5. Кунин А.В Основные понятия английской фразеологии как лингвистической дисциплины и создание англо-русского фразеологического словаря: автореф. дис. ... докт. филол. наук.: М.: Изд-во МГПИИЯ, 1964. 48 с.
6. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. М.: МГУ, 1956 г. 260 с.
7. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. М.: Флинта, 2012. 376 с.
8. Амосова Н.Н. Этимологические основы английского языка. М.: Изд-во «Литература на иностранных языках», 1956. 218 с.
9. Телия В.Н. Русская фразеология: семантический, парадигматический и лингвокультурологический анализ. М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.
10. Fishman, J. A. Who Speaks What Language to Whom and When? // The Bilingualism Reader. London: Routledge, 2000. P. 88-108.

UDC 378.147.2.811.112.2

PHENOMENON OF ADVERTISING DISCOURSE IN ENGLISH LANGUAGE LINGUOCULTURE

Bekmaganbetova A., 1st year students,
Scientific supervisor: Orynbayeva U.K., PhD, associate professor
Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty c., Kazakhstan

Annotation. This article is an analysis of advertising discourse in the context of English-speaking linguoculture. The paper considers the peculiarities of language and styles used in advertising, as well as their influence on the perception and behavior of the audience. The main attention is paid to the role of cultural aspects such as national traditions, values and social norms in the formation of advertising messages. Advertising, as an important element of communication in modern society, combines linguistic means and cultural symbols, which requires the study of its influence on the perception and perception of cultural differences in English-speaking countries. The study analyzes various examples of advertising texts, identifies the peculiarities of appealing to different strata of society and ways of manipulating the emotions and behavior of consumers. The aim of the study is to better understand advertising discourse as an important tool in intercultural communication and to identify the specific features of English advertising language due to cultural identity and traditions.

Keywords: advertising, discourse, English language, linguoculturology, communication.

Nowadays, advertising can be seen everywhere: on the street, metro, on the pages of newspapers and magazines, on the Internet, social networks, on the street, educational institutions, on television and radio. Daily the presence of advertising in our lives is a phenomenon that needs to be studied and analyzed. AD takes part in a person's life when he himself does not notice it. It acts as a means of combining various means of a

psychological, linguistic, economic nature and at the same time represents a special kind of communication.

It should be noted that an important fact is that advertising is a unique socio-cultural phenomenon: its formation is conditioned by social, psychological, linguistic factors, the peculiarities of the “aesthetic consciousness” of society and its cultural traditions. Therefore, the processes taking place in the political, economic and social life of different countries naturally affect the development of language and communication methods, and the advertising text, as the most actively developing language of communication, accumulates all the changes that take place at various language levels. Therefore, in this article will focus on the definition of advertising from a linguistic point of view, since it is this that fully reflects the direction of the topic.

The advertising discourse considered in the work is a type of institutional discourse. By institutional communication we mean communication, the participants of which are representatives of public institutions. Institutional discourse is organized within the framework of an institution. We attribute advertising to a social-institutional type of communication, characterized by social rules and ritualized framework of functioning. Institutional discourse is organized within the framework of an institution. As the characteristics of an institution, its orderliness, isolation, stability, specificity is distinguished, which allows it to be recognized both by members of the group and by outside observers. The activities of people in institutions are carried out according to the rules that have moral and legal support. The function of institutions is to transmit knowledge and traditional elements of culture.

Advertising communication as a social phenomenon performs, in addition to purely economic, marketing, several more functions. The most important of them is socialization, that is, the introduction into a person's consciousness of knowledge and ideas about the norms, stereotypes, values, and behavior patterns existing both in society as a whole and in individual communities, — a kind of human adaptation to the existing social world.

Originally, the word advertising meant "record" or “consider”, but later this definition changed to “persuade”. The purpose of advertising is to build a pleasant visual image of any product, service or brand that has a huge consumer potential. Given the history of the advertising industry, household consumption increased dramatically in the 50s and 60s, leading to the creation of mass-produced advertising. Advertisers are now looking to find values, images and versions of the real world that, may be able to attract the target audience. The widespread use of advertising in society is associated with the development of mass media, since advertising realizes its pragmatic goals, functioning in the flow of mass information according to its laws: it provides information about the outside world, retransmits the values shared in society, sets the guidelines for sociopolitical action in forms and familiar samples of the cultural-symbolic paradigm traditional for a given society. Thus, advertising becomes an ideological tool for the reproduction of social means of individualization, consumer norms and habits.

The advertising discourse considered in this research is relevant and, in many ways, not yet fully understood, from a linguistic point of view, area of study. The term discourse is ambiguous and has many interpretations, both in domestic and foreign linguistics. At an early stage of studying this concept, many scientists sought to combine the terms "discourse" and "text" in their works. However, in the course of research, there was a tendency to differentiate these terms: text considered as a general concept. Linguist V.G.

Borbotko in his works made a distinction between these concepts. Yes, he thinks that “discourse is also a text, but one that consists of communicative units’ language - sentences and their associations into larger units that are in a continuous internal semantic connection, which allows you to perceive it as a whole education. Discourses can be considered, for example, the text of a story, articles, speeches, poems” [1, p. 117]. Based on this statement, we can conclude that any discourse is a text, but not any text will be discourse. Mention should be made of the work of the Soviet linguist N.D. Arutyunova, “in which discourse is presented not by any, but by coherent text and has extra-linguistic, pragmatic, socio-cultural, psychological and other factors” [2, p. 136–137].

In the works of the Dutch linguist, the founder of text theory and discourse analysis T. Van Dyck, discourse is understood as “actually spoken text” [3, p. 87] and is a “complex communicative phenomenon, including, in addition to the text, also extralinguistic factors (knowledge of the world, attitudes, goals of the sender) necessary for understanding the text” [4, p. 7]. Based on the foregoing, it is obvious that the concepts of discourse and text are interrelated, however, they cannot be called identical. Most linguists agree that discourse is a special text in its oral or written form, which reflects the communicative situation, as well as linguistic and extralinguistic factors. Considering advertising discourse as a special kind of discourse, it should be noted that it is the shortest possible speech product, in which expresses the most information-capacious content in accordance with the tasks set. A feature of advertising discourse is impact on the mind of the intended consumer and create motivation for a certain action. This is the pragmatic task of advertising discourse, which is realized through communication.

According to the structure, the advertising text can be divided into its constituent parts, to they include:

- title;
- the main text of the advertisement;
- tagline;
- echo phrase.

Not all of these parts are mandatory, but each of these parts of the advertising text performs a specific task in the formation of advertising discourse. Thus, the slogan reveals the main idea of advertising in the most concise form, prompting the addressee to action. The title is the most important part. Advertising text, since it is in it that the content of the advertisement is most accurately reflected by attracting the consumer. The main part is a reasoned message and is built according to a specific communication strategy. The final part of the advertising text is an echo phrase, it repeats the main idea of the given text, using a specially invented figurative expression for the given text. Along with this, it should be noted that whether all these parts will be presented in a particular text depends on the nature of this advertisement text. The text of the advertisement can only be represented by the title, as it is the most informative in relation to rest of the text.

A number of linguistic features of English-language advertising should be noted. With the development of society, social advertising is becoming increasingly important. As T.I. Cheremisina, “social advertising is a type of communication focused on drawing attention to the most pressing problems of society and its moral values, such as a healthy lifestyle, careful attitude to nature, determinism of family values, fostering a sense of responsibility for the fate of socially unprotected strata population, observance of traffic rules, the fight against smoking and drug addiction” [5, p. 179]. In the English-speaking

media space, models of social advertising are widespread, which reflect national values, an assessment of the corresponding problem for the English-speaking society and proposes a way to solve this problem. In these advertising texts, a neutral link is completely absent, events for the addressee appear polar. An important point is the direct involvement of the addressee in the solution of a social problem, the special importance of each individual in society is emphasized. The most significant social problems affected in the English-speaking space, relate to security, mutual assistance, life support and communication in society.

The impact on the audience is carried out through the use of various psychological and linguistic models. In this type of advertising discourse, the dialogue model of influence prevails, all types of visual influence are used. Speaking about lexical components, general literary vocabulary prevails, although it should be noted cases of the use of dialect words, political terminology, as well as taboo vocabulary. These cases depend on many factors, but are definitely a strong means of influencing addressee.

Considering the advertising discourse from the point of view of linguacultural, the following cultural concepts are distinguished: safety, joy, benefit, comfort, logic, reasoning, individuality. Cultural data concepts are key values and are reflected in various language means: in metaphors, phraseological units, allusions.

In each country, advertising is targeted at the audience of this particular country, it is an observation of the population of the population. Naturally, in different countries consume products and services, but at the same time they have their own unique specifics that affect the carriers of linguistic culture.

The unit of the advertising text is the word. Moreover, the word is the most important linguistic unit, since it is endowed with meaning, the meaning that information about objects and their properties. When creating advertising, the main process is the creation of advertising text, which involves careful choice of words. It should convey the maximum amount of basic marketing information in the minimum number of words possible. Therefore, each the word included in the text of the advertisement must be extremely accurate, weighty, reasonable and understandable to the inhabitants of this country in exactly the meaning that the author meant.

As many researchers note, the effectiveness of an advertising text depends on three main factors: 1) clarity and legibility; 2) on the degree interest caused by it in a potential consumer; 3) from persuasiveness text. Therefore, the requirements for advertising text are as follows: it must be specific and purposeful, clearly argued, any the general idea is supported by facts and illustrative examples, so that a potential consumer could not have any doubts about their authenticity.

The language of advertising is characterized by a number of specific features that distinguish it from other sublanguages (sublanguage of culture, sublanguage of literature, etc.). The language of advertising has certain linguistic features:

- specific selection of vocabulary, characterized by a rich connotative train, an abundance of meanings;
- words are often stylistically colored, which attracts the attention of the perceiver of the text;
- the use of vocabulary not in its direct meaning to enhance figurativeness;
- numerous uses of idioms to create figurativeness [6].

For example - Coca-Cola advertising: **"Coca-Cola - The Coke side of life"** - Everything will be Coca-Cola. According to the authors, in this case it is necessary to build on from the fact that Coca-Cola (Coca-Cola) is associated with good, something good. The slogan clearly sounds the old American saying **"sunny side of the road"**, which later evolved into the expression **"sunny side of life"**. In this example there is a gap in the idiom, in which the subject of speech is inserted in the place of something positive.

The next thing to say about the methods of attracting the attention of consumers to the advertised product through its design, or design. After all, it is advertising design creates the prerequisites for the successful achievement of the final. The result is the transformation of a potential consumer into a real buyer. When preparing a poster, booklet or other printed advertisement, it is very it is important to think over the design well: correctly position the text, find an effective picture and choose the color scheme against which the product advertisement will be perceived in the best way.

Psychologists have found that the perception of color depends on the emotional human condition. Thus, by choosing a certain color, it is possible to control the consumer's attitude to advertising, and by creating the necessary color environment, it is possible to evoke the required emotions in the advertising consumer. With the right choice - the desire to purchase the advertised product.

For example, an advertisement for a large burger in the McDonald's chain is in bright red in the background is a juicy, appetizing bun **"The thing you want when you order salad"**. This color background attracts the attention of buyers. Same the technique was used in social advertising, the purpose of which was to reduce the number of accidents on the roads: **"Applying makeup while driving can be deadly!"** The slogan is located on a black background, which causes negative feelings, danger and fear.

The effect of advertising is also based on the correct use of a number of linguistic phenomena and patterns. Speaking of the language of advertising messages, we are talking about the use of language for professional purposes, the result of which is the generation of messages aimed at a specific audience and performing specific tasks.

Advertising as one of the forms of verbal communication has a significant distinctive feature: communication often takes place in conditions that can be defined as unfavorable. The fact is that advertising is a so-called "one-sided" type of communication, called in The Language of Advertising by Torben Westergaard and Kim Schroeder one-way communication, which in a certain way narrows the range of possible mechanisms of influence on the audience [6, p. 132]. In addition, the possibility of using various means of influencing the audience in advertising is to a certain extent limited by ethical standards and legal acts.

Therefore, in advertising messages in a fairly "limited space" (because one of the characteristic features of advertising texts is brevity) one can observe an extremely high concentration of various stylistic devices.

Of course, the play on words and images, the distortion of spelling and idioms, the "wrong" syntax and the unusual use of punctuation marks are very characteristic of advertising and often contribute to the creation of the most expressive and successful advertising messages. As noted above, in advertising one can observe an extremely high concentration of various stylistic devices. This feature of advertising texts is a feature international, but at the same time it demonstrates it as part of the culture.

Slang and colloquial expressions are very actively used in advertising. As E.N. Serdobintseva notes, colloquial constructions are used to create emotionally expressive coloring, imagery, clarity and effectiveness of the advertising text, which is intended for the mass reader, and therefore should be close to it in structure" [8, p.69]. Indeed, often advertising texts are written in such a way that their sound resembles the sound of oral colloquial speech. For example, **"Don't text and drive!", "Be your own boss!", "Evian – live young!"**

The number of possible deviations from the language norm is not limited, since any language rule can be broken in one way or another. J. Leach in the book "English in Advertising" mentions spelling, grammatical, lexical, semantic and contextual deviations from the language norm [8, p. 75].

For example, an advertisement for Knacki sausages: **"Why pay more?"**. This slogan completely violates the structure and word order that should be in English question. This is a hallmark of Americans, who partly neglect official words, the rules for constructing phrases and sentences.

The absence of a subject also indicates the impersonality of the advertisement itself. It should be noted that, despite the attractiveness and even entertainment of the above stylistic devices, linguistic innovations in advertising are not welcomed by everyone. And yet in advertising texts, the purpose of which is the sale of a product, new words and unconventional uses of already known words are of great value. However, in order for a bright advertising the text did not turn into an illiterate set of incorrectly spelled words, break the rules in a certain way.

As a result, A. Kulchitskaya reduces the features of English advertising texts to the following points.

1. Emotionally colored vocabulary in the advertising text should not prevail over logical arguments, it is necessary to explain with reason all the benefits of the product.

2. Advertising should form in the consumer a sense of significance, belonging to a chosen circle, give the feeling that, using this product, a person is a little higher than those who use other products.

3. An American advertiser will definitely insert the words "Buy" or "For Sale".

4. Verbalization (expression of thoughts with the help of words) traditionally precedes the creation of an image, so American advertising is more "copywriting", that is, its basis is a good text, a bright slogan.

5. Americans use images in their ads that evoke strong feelings, and show them exaggeratedly on screen, while English ads are more restrained and appeal to subtle emotions [9].

In advertising for Americans, it is important when there is some logic, strength, and at the same time simplicity. Speech properties and verbal means play an important role communication - well-written copywriting is the basis most stories. For example, the advertising slogan for whiskey **"Johnny Walker" - "Taste Life"** - literally translated it sounds like **"taste life"** - quite appropriate advertising phrase. Meanwhile in English she has, much greater semantic load [10]. The main idea is that people are called not just try "life", try this product, but live life so that there is something to remember.

So, from the above, we can consider that for the American advertising is characterized by such qualities as simplicity, straightforwardness and logic.

It is connected not only with the promotion of goods on the market from a commercial point of view, but also performs intercultural interaction, as it is a way of contact between different cultures. In general, advertising is a mirror of culture given country, its mentality and national character, which reflects all social and cultural phenomena.

Advertising has become a direct participant in intercultural communications. Being a phenomenon of mass culture and spreading a universal (as far as possible) system of values of the consumer society, advertising has acquired a distinctive feature of the search for "common points", neutralization of conflicts, removal of social and psychological tension in a multicultural environment, since the correction of negative stereotypes and the creation of a favorable environment for perception is one of the primary objectives of advertising communication.

Thus, the advertising text, like any media text, is a complex, multifaceted phenomenon. There are many definitions of this concept, but the main idea, contained in them is that the advertising text is the text aimed at a potential consumer in order to convince him of purchasing this product or receiving this service.

LIST OF REFERENCES:

1. Борботько В.Г. Элементы теории дискурса. Грозный: ЧИГУ, 1981. Borbotko V.G. Elementy teorii diskursa [Elements of the theory of discourse]. Grozny: CHIGU, 1981.
2. Арутюнова Н.Д. Дискурс // Гл. ред. В. Н. Ярцева. 2. изд., Лингвистический энциклопедический словарь. М.: Большая Российская энциклопедия, 2002
3. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность М.:ЛИБРОКОМ, 2014. Karaulov Yu.N. Russkij yazyk i yazykovaya lichnost' [Russian language and language personality] Moscow: LIBROKOM, 2014.
4. Дейк Т. Ван. Язык. Познание. Коммуникация. М.: ЛЕНАНД, 2014. \Dijk T.W. Yazyk. Poznanie. Kommunikaciya [Language. Knowledge. Communication]. Moscow: LENAND, 2014.
5. Черемисина Т.И. Лингвистические особенности англоязычной социальной рекламы // Вестник МГЛУ. 2016. № 13
6. Николенко Г.А., Гулакова И.А. Лингвистические характеристики рекламных текстов и способы их перевода, 2009.
7. Vestergaard T., Schroder K. The Language of Advertising. Blackwell Publishers Ltd., 1985
8. Leech G.N. English in Advertising: A Linguistic Study of Advertising in Great Britain. London, Longman, 1966.
9. Кульчицкая А. Языковые средства выразительности рекламного текста на английском языке, 2013.
10. Беспалова Н.В. Безэквивалентные реалии в английских рекламных текстах, 2013

УДК 613.2

РАЦИОНАЛЬНОЕ ПИТАНИЕ – ПОКАЗАТЕЛЬ ЗДОРОВЬЯ СПОРТСМЕНА

Алтынбек Н., студентка 1 курса,
Научный руководитель: Нуржанова Б.К., старший преподаватель
кафедры КРиИЯ
Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Аннотация: В статье отражено, что рациональное питание является одним из главных показателей здоровья спортсменов. Всегда надо помнить, что питание – важная составная часть человека, занимающегося спортом. Всякая физическая нагрузка вызывает затраты ресурсов организма, после этого начинается восстановление, которому способствует рациональное питание и добавки.

Ключевые слова: рациональное питание, физическая нагрузка, калорийность пищи, правильный режим питания белки, жиры.

По оценкам ВОЗ, три четверти населения Земли страдает заболеваниями, возникновение и развитие которых связано с неправильным питанием. Понимание питания с научной точки зрения значительно расширилось за последние 70 лет. Питание относится к важнейшим факторам окружающей среды, которые с момента рождения и до самых последних мгновений жизни воздействует на организм человека. Пищевые вещества всецело обеспечивают физическую и умственную работоспособность, определяют здоровье и продолжительность жизни человека.

Одной из основных хороших привычек, навыков поведения у спортсменов является организация рационального питания. Они должны помнить о том, что калорийность пищи следует ограничивать, а потребности организма в витаминах, микроэлементах и других биологически активных веществах – полностью удовлетворять. Каждый спортсмен должен осознать, что очень важно, что ты ешь. Стараться достаточно пить, иногда через силу, не переедать. Кажется, индусы говорят, что еда – это лекарство.

В то же время в древней Спарте жители вели строгий образ жизни: физический труд, физическая закалка прививались её гражданам с детства. Воины – спартанцы славились своей выносливостью и боевым духом. Так вот: спартанцы изгоняли повара, если он начинал готовить сложные «слишком» вкусные блюда. Обедали они просто, и основным их блюдом была чёрная чечевичная похлёбка. Однажды правитель Сиракуз захотел попробовать знаменитую похлёбку и выписал из Спарты повара. Отведав блюдо, о котором столько слышал, он с возмущением воскликнул: «Что нужно, чтобы съесть такую «гадость?». И услышал в ответ: «Длительные физические нагрузки и настоящий голод. Однако такая «гадость» поставляла организму воина и атлета всё необходимое.

Итак, важнейшим условием достижения спортивного успеха и сохранения здоровья, несомненно, является рациональное питание. В процессе напряжённых тренировок и особенно соревнований питание, может быть, одним из ведущих факторов повышения работоспособности, ускорения восстановительных процессов

в организме спортсменов. Рост физической нагрузки ведёт к повышению расхода энергии. С увеличением интенсивности физических упражнений потребность в пище возрастает. Рациональное питание, прежде всего, подразумевает правильный режим питания, время приёма пищи в организме человека. Пища представляет собой смесь животных и растительных продуктов, содержащих белки, жиры, углеводы, витамины, минеральные соли и воду. Белки имеют особое значение в питании спортсменов как поставщики энергии. Это органические вещества, которые являются строительным материалом для всего живого. Наши кости, кожа, мышцы, кровь, лимфа и т.д. – всё содержит белки. Белки в свою очередь, состоят из более простых химических соединений – аминокислот. Часть из них производится самим организмом, а часть поступает с пищей. Углеводы – это вещества, молекулы которых состоят из углерода, кислорода и водорода. В процессе обмена веществ они превращаются в глюкозу (её называют ещё сахаром), которая является важным источником энергии для организма. Углеводы используются в качестве источника энергии для мышечной работы. Липиды (жиры) имеют сложные молекулы и в зависимости от происхождения делятся на две основные категории:

- животные жиры (содержатся в мясе, рыбе, масле, сыре, сливках и т.д.);
- растительные жиры (ореховое, оливковое и другие растительные масла).

Липиды очень важны в питании, потому что они содержат ряд витаминов – А, D, Е, К. и важные для организма жирные кислоты, которые синтезируют различные гормоны. При длительной физической нагрузке обязательно использование жиров. При составлении меню следует учитывать, прежде всего, калорийность суточного рациона необходимое для спортсмена той или иной специализации. Спортсмены, заботящиеся о поддержании своей формы, тщательно следят за поступлением в их организм достаточного количества белка, углеводов и витаминов. Часто употребление воды остаётся бесконтрольным. Когда мы потребляем столько же воды, сколько теряем, наш организм поддерживает водный баланс. Это состояние регулируется различными гормонами, однако следует и самому планировать потребление жидкости. Среднему человеку необходимо примерно два литра воды в день для восполнения потерь. Естественно, при интенсивных физических нагрузках затраты могут возрастать, достигая 3-4 литров в день. Пить холодную воду: она быстрее поглощается. Рациональное питание – это баланс поступления с пищей белков, жиров, углеводов, минералов и витаминов.

Таким образом, энергетическая ценность питания спортсмена зависит от характера тренировки и величины нагрузки. Всякая физическая нагрузка вызывает затраты ресурсов организма.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Пшендин А.И. Рациональное питание спортсменов, 1999 г.
2. Мишель Монтиньяк Секреты здорового питания, 2005 г.
3. Питание спортсменов под редакцией Кристин А. Розенблюм, 2005г.
4. Арансон М.В. Питание для спортсменов, 2001г.

УДК 378.016:811.161.1

ИСТОРИЯ ВОЛЕЙБОЛА: ОТ ЗАРОЖДЕНИЯ ДО НАШИХ ДНЕЙ

Балтабай З.М., студентка 1 курса,

Научный руководитель: Айтуганова А.Н., магистр педагогических наук, старший преподаватель кафедры казахского, русского и иностранных языков
Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Аннотация. Данная статья представляет собой всесторонний анализ эволюции волейбола- вида спорта, который с момента своего зарождения в конце XIX века прошёл путь от любительской игры до одного из ведущих дисциплин мировых спортивных арен. В работе прослеживаются ключевые этапы становления волейбола, начиная с его изобретения Уильямом Морганом как альтернативы баскетболу, и заканчивая его современным статусом олимпийского вида спорта.

Ключевые слова: эволюция волейбола, Олимпийские игры, тактика, технология, будущее волейбола, соревнования.

Волейбол- это игра, которая объединяет миллионы людей по всему миру. История этого вида спорта, изложенная в книге «Волейбол: от истоков до олимпийского пьедестала», показывает, как из небольшой идеи родилась настоящая мировая страсть. Всё началось в 1895 году, когда Уильям Морган решил создать новый вид спорта, который сочетал бы командную работу и физическую активность, но при этом не предполагал жесткого контакта между игроками. Первоначально игра получила название «Mintonette», однако со временем она эволюционировала и обрела имя, которое мы знаем сегодня- волейбол. Простота правил и возможность участия людей с разным уровнем физической подготовки сделали эту игру доступной для всех [1].

С течением времени правила волейбола претерпевали изменения, чтобы сделать игру более динамичной и зрелищной. Эти изменения позволили адаптировать спорт под нужды игроков и зрителей, что способствовало его стремительному распространению. Волейбол быстро нашёл своё место как в школьных программах, так и в любительских клубах, а затем и на международных аренах [1].

Ключевым моментом в истории волейбола стали изменения в правилах и организации соревнований, которые произошли в XX веке. Совершенствование техники игры, появление специализированных позиций и развитие тактических схем изменили подход к тренировкам и соревнованиям. Эти изменения не только повысили зрелищность матчей, но и создали базу для профессионализации спорта, превратив волейбол из любительской игры в серьёзную спортивную дисциплину.

Одним из значимых этапов стало появление международных турниров, которые позволили странам обмениваться опытом и повышать уровень игры. Постепенно волейбол перешёл от локальных соревнований к масштабным чемпионатам, что значительно расширило аудиторию и дало толчок для дальнейших инноваций в подготовке спортсменов, а также позволил ей обрести миллионы поклонников по всему миру [2].

На рубеже столетия волейбол продолжает активно развиваться. Современные тренеры и специалисты используют передовые технологии, анализ данных и научные исследования для оптимизации тактики и тренировочного процесса. Особо подчеркивается, что новые материалы для спортивного инвентаря, улучшенные системы судейства и видеоповторы значительно влияют на качество игры, делая её более быстрой и зрелищной.

Кроме того, растущая популярность пляжного волейбола и других его разновидностей расширяет горизонты дисциплины, привлекая всё новые аудитории и вдохновляя молодёжь заниматься спортом. Будущее волейбола видится в продолжении интеграции традиционных методов с инновационными подходами, что позволит сохранить дух игры и одновременно повысить её конкурентоспособность на мировой арене [2].

Напоминая, что, последние десятилетия волейбол претерпел значительные изменения хотим поделиться современными изменениями. Основной тренд — это повышение скорости игры, усиление тактической борьбы и увеличение зрелищности матчей. В книге «История волейбола: эволюция игры» выделяются несколько ключевых аспектов, которые способствуют этим переменам:

Современные правила делают игру более динамичной. Введение системы «ралли пойнт» (когда очки начисляются в каждом розыгрыше, независимо от подающей команды) увеличило темп матчей. Ограничение по времени на выполнение подачи и тайм-аутов также способствует более быстрому игровому процессу.

Сегодня команды используют более сложные комбинации атак, быструю смену ролей на площадке и активную работу с блоком. Усилилось значение аналитики: тренеры изучают поведение соперников с помощью видеозаписей и цифровых технологий, чтобы заранее предугадывать их тактику.

Современные технологии активно внедряются в игру. Использование системы видеоповторов (challenge system) позволяет минимизировать судейские ошибки. Кроме того, специальные датчики в мячах и формах спортсменов помогают анализировать скорость ударов, нагрузку на игроков и корректировать тренировочные процессы.

Современные волейболисты отличаются высокой выносливостью, скоростью реакции и мощностью ударов. В тренировочные программы включены новые методы подготовки, основанные на данных биомеханики и спортивной медицины. Индивидуальный подход к физической форме игроков помогает им дольше сохранять пик формы и снижает риск травм [3].

В книге «История волейбола: эволюция игры» авторы предлагают прогнозы на будущее этого спорта, выделяя несколько возможных направлений его развития:

Дальнейшая интеграция технологий. В ближайшие годы можно ожидать ещё большего внедрения технологий в судейство и тренировочный процесс. Возможно появление более совершенных систем автоматического фиксирования ошибок, дополненной реальности для анализа игры и интеллектуальных алгоритмов, помогающих тренерам принимать решения в режиме реального времени.

Рост популярности пляжного и смешанного волейбола. Пляжный волейбол уже давно вышел за рамки дополнительной дисциплины и стал самостоятельным зрелищным видом спорта. В будущем ожидается дальнейшее развитие смешанных

форматов игры, включая возможное появление официальных смешанных (мужско-женских) команд на международных турнирах.

1. Глобальная экспансия и новые турниры

Волейбол активно расширяет своё присутствие в странах, где он ранее не был так популярен. Международные федерации работают над созданием новых турниров, чтобы повысить интерес к игре. Возможно, в будущем появятся новые клубные чемпионаты с более широким международным участием.

2. Экологические инициативы

Как и многие другие виды спорта, волейбол стремится к устойчивому развитию. Уже сейчас проводятся турниры с минимальным экологическим следом, используются перерабатываемые материалы для формы и мячей, а также разрабатываются энергосберегающие решения для освещения спортивных арен. В будущем такие инициативы могут стать стандартом.[3]

«Эволюция техники и тактики»

Современные волейболисты уже давно перестали полагаться лишь на базовые навыки, характерные для первых версий игры. Сегодня техника приёма, подачи, атаки и блокировки претерпела значительные изменения. Основной упор делается на точность и скорость выполнения движений, что позволяет командам выстраивать сложные тактические схемы. Тренеры используют детальный видеоанализ, чтобы выявлять слабые места соперников и корректировать стратегию в режиме реального времени. Такой подход делает игру динамичнее и требует от игроков высокой концентрации и мгновенного принятия решений.

Согласно развитию этого вида спорта, будущее волейбола связано с дальнейшей интеграцией инновацией и научного подхода в процесс подготовки и проведения соревнований. Возможны следующие направления развития:

Дополненная и виртуальная реальность:

Уже сегодня ведутся эксперименты с технологиями, которые позволят проводить виртуальные тренировки и моделировать игровые ситуации. Это даст возможность спортсменам отрабатывать тактику в условиях, максимально приближенных к реальным матчам.

Интеллектуальные аналитические системы:

Развитие алгоритмов и систем машинного обучения позволит ещё точнее анализировать действия игроков, предсказывать тактические ходы соперников и разрабатывать индивидуальные программы тренировок.

Инновационные материалы и оборудование:

Новейшие разработки в области производства спортивного инвентаря могут сделать игру ещё более быстрой и зрелищной. Легкие, но прочные материалы для формы и мячей уже сегодня способствуют улучшению игровых показателей.

Расширение форматов соревнований:

Новые турниры и чемпионаты, а также развитие смешанных форматов, позволят привлечь ещё больше аудитории и обеспечить глобальное распространение волейбола.[4]

Выводы: История волейбола — это живой пример того, как спорт развивается вместе с обществом. От первых шагов в конце XIX века до современных олимпийских арен, волейбол прошёл путь, наполненный новыми идеями, техническими и тактическими открытиями, а также стремлением к совершенству.

Объединяя в себе элементы стратегии, физической подготовки и командного духа, он остаётся актуальным и вдохновляющим видом спорта для новых поколений. Изучая материалы таких работ, как «История волейбола: эволюция игры», «Волейбол. История, техника, тактика» и «100 лет волейбола», мы получаем возможность не только оценить достигнутый прогресс, но и заглянуть в будущее, где волейбол продолжит удивлять нас своими инновациями и страстью к игре. Современный волейбол — это динамичный, технологичный и постоянно развивающийся спорт. Как показывает книга «История волейбола: эволюция игры», его будущее связано с внедрением инноваций, совершенствованием игровых тактик и стратегий, а также с расширением международной аудитории. Волейбол продолжает привлекать всё больше болельщиков и спортсменов, доказывая, что спорт может меняться, оставаясь при этом верным своим традициям.

Книга «100 лет волейбола» демонстрирует, как за столетие волейбол превратился из простой идеи в глобальное явление, объединяющее миллионы людей. История этого спорта — это история постоянных изменений, адаптации и стремления к совершенству. Сегодня волейбол остаётся примером того, как спорт может развиваться, сохраняя свою уникальность, и одновременно отвечать на вызовы времени. Изучая прошлое волейбола, мы получаем ценные уроки, которые помогут направить его развитие в будущем, сохраняя традиции и открывая новые возможности для спортсменов по всему миру.

Современный волейбол — это результат постоянной эволюции, в которой традиционные навыки и инновационные технологии сливаются в единое целое. Современные тенденции в технике, тактике и подготовке спортсменов открывают новые горизонты для развития этого вида спорта. Будущее волейбола обещает быть ещё более динамичным и технологичным, где научный подход и инновации позволят не только сохранять высокий уровень.

Волейбол — это не просто спорт, а динамичная и постоянно развивающаяся игра, объединяющая миллионы людей по всему миру. За свою историю он прошел путь от любительского развлечения до профессионального вида спорта с высокими стандартами подготовки и соревновательной борьбы. Современные технологии, тактические инновации и научный подход к тренировкам сделали его еще более быстрым, зрелищным и захватывающим.

Сегодня волейбол продолжает расширять границы, привлекая новые поколения спортсменов и болельщиков. Благодаря развитию международных турниров, внедрению цифровых технологий и совершенствованию игровых стратегий этот вид спорта остается актуальным и конкурентоспособным. Будущее волейбола обещает еще больше нововведений, которые сделают его еще интереснее и доступнее для всех.

Волейбол — это не только соревнование, но и символ командного духа, стремления к победе и непрерывного движения вперед. И, без сомнения, он будет радовать нас новыми рекордами, талантами и яркими моментами еще долгие годы.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. «Волейбол: от истоков до Олимпийского пьедестала» - Роман Костенко., Москва, Спорт, 2016г.
2. «100 лет волейбола» - Ольга Быченкова., Бомбора. 2024г.

3. «История волейбола» - Владимир Куликов.
4. «Волейбол: История, техника, тактика» - Александр Черников.
5. <https://volleyball.lenobl.ru/ru/news/79703/>
6. <https://www.labyrinth.ru/books/1014091>
7. https://rusvolley.ru/volleybolog/istoriya_volleybola/
8. <https://www.olimpics.com/ru/news/voleibol-vid-sporta-istoriya-osnovnyie-terminy-i-ponyatiya-zvezdy>

УДК: 811.512.122

ҚАЗАҚ МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРІНІҢ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ ЖӘНЕ ӘР ЖАС КЕЗЕҢДЕРІ БОЙЫНША ҚОЛДАНЫЛУЫ

Ганикызы Б., 1 курс студенті,
Ғылыми жетекшісі: Бердиллаева М.Б., филология ғылымдарының
магистрі, аға оқытушы
Қазақ спорт және туризм академия, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: бұл мақалада мақал-мәтелдердің жастарға тәрбиелік әсері және олардың қоғамдағы орны мен маңызы талданады, сондай-ақ мақал-мәтелдердің әр жас кезеңіндегі тәрбиелік әсері және олардың әрбір жас ерекшелігіне байланысты маңыздылығы айтылады. Қазақ халқының мақал-мәтелдері ғасырлар бойы халықтың өмірлік тәжірибесінен, таным-түсінігінен, салт-дәстүрлерінен туындаған ұлағатты сөздер. Олар адамгершілікке, еңбексүйгіштікке, адалдыққа, білімге ұмтылуға, ата-анаға құрмет көрсетуге және Отанды сүюге тәрбиелейді. Әрбір жас кезеңінде айтылатын мақал-мәтелдердің өзіндік мәні бар.

Кілт сөздер : Мақал-мәтел, жастар, тәрбие, жас кезеңі, өмірлік тәжірибе.

Мақал-мәтелдер – қазақ халқының ұлттық мәдениетінің маңызды бөлігі, халықтың ғасырлар бойғы даналығы мен өмір тәжірибесінің жинақталған көрінісі. Олар тек тілдің байлығын көрсетіп қана қоймай, сондай-ақ халықтың моральдық-этикалық ұстанымдарын, дүниетанымын, рухани мұрасын, тәрбиелік қағидаттарын да қамтиды. Мақал-мәтелдер арқылы жастарға өмірлік тәжірибе, әлеуметтік қарым-қатынас, адами құндылықтар, ең бастысы, моральдық тәрбие беріледі.

Мақал-мәтелдер – халық даналығы. Мақал-мәтелдер ғасырлар бойы қалыптасып, ұрпақтан-ұрпаққа мұра болып жеткен тілдік бірліктер болып табылады. Олар көбіне қарапайым, түсінікті, бірақ терең мағыналы сөздер арқылы халықтың өмірлік философиясын жеткізеді. Мақалдар мен мәтелдер әрбір қоғамдық құбылыстың мәнін қысқаша және ұтымды түрде бейнелейді. Мысалы, «Жаман айтпай, жақсы болмайды» деген мақал адам бойындағы теріс қасиеттерді жеңу қажеттігін көрсетсе, «Тегін берген жарасы жазылады» мәтелі адамдардың бір-біріне көмектесу, қайырымдылық жасаудың маңыздылығын білдіреді. Мақалдар мен мәтелдерге қарап, халықтың адамгершілік, этикалық және моральдық тұрғыдан қалай ойлайтынын білуге болады.

Қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан тәрбие жүйесі мақал-мәтелдер арқылы көрініс тапқан. Халық даналығы ретінде мақал-мәтелдер адам өмірінің әр кезеңінде бағыт-бағдар беріп, дұрыс жол сілтейді. Олар ата-ананың тәрбиесін толықтырып, баланы адамгершілікке, адалдыққа, еңбексүйгіштікке, білімге ұмтылуға баулиды. Сонымен қатар, әрбір жас ерекшелігіне сәйкес мақал-мәтелдердің мән-мағынасы тереңдеп, адамның өміріне ықпалы арта түседі.

Қазақ мақал-мәтелдері адам бойындағы асыл қасиеттерді дәріптейді. Оларды бірнеше негізгі топқа бөліп қарастыруға болады:

- Адамгершілік пен ар-намыс: «Ақылың болса, арыңды сақта», «Адалдық – ардың ісі»
- Еңбек пен білім: «Білімдіге дүние жарық», «Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей»
- Достық пен татулық: «Досы көпті жау алмайды», «Жақсы дос – жанға серік»
- Отансүйгіштік: «Отан үшін отқа түс – күймейсің», «Ел бірлігі – ең асыл қасиет»

Бұл мақал-мәтелдер адамдардың бойында ізгі қасиеттерді қалыптастырып, дұрыс жол көрсетеді.

Жас кезеңдеріне байланысты мақал-мәтелдерге тоқталатын болсақ: Мақал-мәтелдер адамның өмірлік тәжірибесіне, жеке даму кезеңдеріне сәйкес әртүрлі мазмұнда қалыптасқан. Қазақ мақал-мәтелдері жас ерекшеліктеріне сай, жас ұрпаққа арналған әртүрлі тәрбиелік мазмұнды сөздермен толыққан. Олар үлкендер мен жастар арасындағы байланыстарды нығайтып, жас буынға өмірлік тәжірибені жеткізуге көмектеседі.

Жас ерекшеліктеріне сәйкес мақал-мәтелдердің қолданылуы

1. Балалық шақ (0-6 жас) – отбасындағы тәрбие кезеңі

Бұл кезеңде бала негізгі адами құндылықтарды үйренеді. Осы жаста қолданылатын мақал-мәтелдер балаға ата-ананың қадірін ұқтырып, мейірімділікке тәрбиелейді.

Мысалдар:

- «Ананың сүті – баланың қуаты, ананың мейірімі – баланың жұбанышы»
- «Ұяда не көрсен, ұшқанда соны ілерсің»
- «Әке – асқар тау, ана – бауырындағы бұлақ, бала – жағасындағы құрақ»

Тәрбиелік мәні:

- Баланы ата-анасын құрметтеуге, отбасын қадірлеуге үйретеді.
- Мейірімділік, қамқорлық, сүйіспеншілік секілді қасиеттерді қалыптастырады.

2. Бастауыш сынып жасы (7-12 жас) – тәртіп пен білімге баулу кезеңі

Бұл жаста балалар мектепке барып, қоғамдық өмірге араласа бастайды. Осы жаста айтылатын мақал-мәтелдер оларды тәртіпке, еңбексүйгіштікке және білімге ұмтылуға баулиды.

Мысалдар:

- «Білімдіге дүние жарық, білімсіздің күні қаріп»
- «Оқусыз білім жоқ, білімсіз күнің жоқ»
- «Еңбек – өмірдің тұтқасы»

Тәрбиелік мәні:

- Білім алудың маңызын түсіндіреді.
- Еңбек пен тәртіптің өмірдегі орнын көрсетеді.

3. Жасөспірімдік кезең (13-18 жас) – мінез-құлық пен өмірлік құндылықтардың қалыптасу кезеңі

Жасөспірімдер бұл кезеңде өз бетінше ойлап, шешім қабылдай бастайды. Оларға бағыт беретін мақал-мәтелдер намыс, әділдік, шыншылдық, достық секілді қасиеттерді насихаттайды.

Мысалдар:

- «Ақыл – тозбайтын тон, білім – таусылмайтын кен»
- «Шындық жоқ жерде сыйластық жоқ»
- «Адал достық – өмір байлығы»

Тәрбиелік мәні:

- Адалдық пен әділеттілікке үйретеді.
- Достықтың қадірін түсінуге көмектеседі.

4. Ересек жас (18-30 жас) – жауапкершілік кезеңі

Бұл жаста адам отбасын құрып, қоғам алдындағы жауапкершілігін сезінеді. Осы жастағы мақал-мәтелдер адалдыққа, еңбексүйгіштікке және Отанға деген сүйіспеншілікке тәрбиелейді.

Мысалдар:

- «Ердің сыншысы – ел»
- «Елің үшін еңбек ет – халқың үшін қайрат қыл»
- «Отан отбасынан басталады»

Тәрбиелік мәні:

- Азаматтық жауапкершілікті сезінуге көмектеседі.
- Еңбек пен адалдықтың қоғамдағы маңызын көрсетеді.

Осы мақалдар мен мәтелдер жастарға адами құндылықтарды, қоғамдағы дұрыс тәртіп пен қарым-қатынастарды меңгеруге көмектеседі.

Әртүрлі жас кезеңдеріне арналған мақал-мәтелдердің тәрбиелік мәні

Әр жас кезеңіне арналған мақал-мәтелдер жеке адамның мінез-құлқына, әлеуметтік өзара қарым-қатынастарына әсер етеді. Мақал-мәтелдер адамның рухани және моральдық дамуына ықпал етіп, оған қажетті өмірлік дағдыларды меңгеруге көмектеседі.

• Бала тәрбиесіндегі мақал-мәтелдер балаға отбасының, қоғамның жауапкершілігін ұқтырады, еңбекке, білім алуға бағыттайды.

• Жастар тәрбиесіндегі мақал-мәтелдер жастарды табандылыққа, мақсатқа жетуге, өз ойын еркін айтуға, әлеуметтік қатынастарды реттеуге үйретеді.

• Ересектер мен қарттарға арналған мақал-мәтелдер өмірлік тәжірибені бағалауға, отбасылық және қоғамдық міндеттерді орындауға, жастарға тәлім беруге бағыттайды.

Жастарға тәрбиесі. Мақал-мәтелдер жастардың тәрбие алуында аса маңызды рөл атқарады. Олар жастарға моральдық, этикалық тәрбие беріп, өмірдегі дұрыс жолды таңдауға ықпал етеді. Мысалы, «Өзіңе – өзің жақын бол» немесе «Тілдің жақсысы – алтын, жаман сөзің – жарым досың» деген мақалдар жастарға адалдық, әділдік және өз қадірін білу сияқты құндылықтарды үйретеді.

Мақал-мәтелдер жастардың рухани дүниесін байытады, олардың ой-өрісін кеңейтеді және қоғамдағы жауапкершілігін арттырады. Тәрбиенің бұл түрі жастардың өз мінез-құлқын қалыптастыруға, айналадағы адамдармен дұрыс қарым-қатынас жасауға және қоғамдық өмірге белсене араласуға септігін тигізеді.

Мақал-мәтелдер — жастарға тәрбиелік мәні бар маңызды құрал. Олар арқылы жасөспірімдер мен жастар өмірдің қиындықтарына, қоғамдағы өз орнын табуға, өмірлік мақсаттарды айқындауға үйренеді. Сонымен қатар, мақал-мәтелдер ұлттық құндылықтарды сақтау, халықтың мәдени мұрасын құрметтеу үшін де маңызды. Жастарға тәрбиелік мәні бар мақал-мәтелдерді үнемі қолдану арқылы оларды өмірлік құнды қағидаттарға үйретуге болады. Мақал-мәтелдер жастарға мақсатқа жету жолында табандылық пен шыдамдылықты, қиыншылықтар мен кедергілерді жеңе білуді көрсетеді. Сонымен қатар, мақал-мәтелдер жастардың әлеуметтік жауапкершілігін арттырып, олардың халықтық дәстүрлерді сақтауға деген қызығушылығын оятады. Бұл арқылы олар өз ұлтының мәдени мұраларын түсініп, оны әрі қарай дамытуға ықпал етеді.

Қорытындылай айтсақ: Қазақ халқының мақал-мәтелдері әртүрлі жас кезеңдеріндегі адамдарға тәрбиелік мәні бар білімді, дүниетанымды және моральдық қағидаларды жеткізеді. Әртүрлі жасқа арналған мақал-мәтелдер жастарды өмірге бейімдейді, олардың рухани дамуына ықпал етеді. Мақал-мәтелдер жастардың жеке тұлға ретінде қалыптасуына маңызды әсер етіп, оларды дұрыс жолға бағыттайды.

Мақал-мәтелдер қазақ халқының рухани мұрасының құнды бөліктері ретінде жастардың тәрбиесіне үлкен ықпал етеді. Олар жастарға өмірлік тәжірибе мен білім беріп қана қоймай, олардың дүниетанымын қалыптастырып, моральдық-этикалық ұстанымдарды үйретеді. Мақал-мәтелдер арқылы жастар дұрыс өмір сүрудің қағидаттарын меңгереді және қоғамдағы өз орнын табуға көмектеседі.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Құнанбайұлы А. Қарасөздер. – Алматы, 2004.
2. Сейітов М. Қазақтың мақал-мәтелдері. – Астана, 2012.
3. Нұрғалиұлы Б. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы, 2015.
4. Жұмабайұлы Қ. Қазақ халқының дүниетанымы мен тәрбиесі. – Шымкент, 2010.

ӨОЖ 387

ЯЗЫК – ОСНОВА НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ

Каирбаева А., Сегизбаева М.А. студентки 1 курса,
Казахская Академия Спорта и Туризма, г. Алматы, Казахстан

Аннотация. В данной статье рассматривается роль языка и культуры в формировании национальной идентичности. Важное внимание уделяется рассмотрению взаимосвязи языка и культуры, так как язык занимает особое место в жизни человека, посредством языка передаются культурные ценности, обычаи, традиции, мировоззрение, менталитет народа, которые формируют национальную идентичность в сохранении исторического наследия.

Ключевые слова: культура, менталитет народа, язык и ценностная картина мира, язык «продукт языкового содержания нации».

Язык — это средство передачи мысли, которую он облакает в языковую структуру. При передаче мысли человек использует не только языковые знания (способы грамматического оформления мысли, подбор тех или иных лексем и др.), но и свои познания мира, знания о способах речевого общения в том или ином социуме, фоновые знания о традициях общества и др.

Н. Д. Арутюнова считает, что человек живет в контексте культуры, который он создал и которая является для него «объектом познания» [1, с. 3].

По мнению Ю. М. Лотмана, культура - форма общения между людьми и «возможна лишь в такой группе, в которой люди общаются [2, с.6]. С точки зрения Ю. В. Рождественского, культура – это историческая память» [3, с. 15].

Понятие «язык» имеет два взаимосвязанных значения:

- во-первых, язык как определенный класс знаковых систем, как абстрактное представление о едином человеческом языке, средоточие свойств всех конкретных языков;

- во-вторых, как конкретный этнический язык - многочисленные реализации свойств языка вообще [4, с. 604].

Каждый национальный язык - полифункциональная система, важнейшими функциями которого являются создание, хранение и передача информации. Главные функции и языка, и культуры: аккумулятивная (накопительная), гносеологическая (теория познания) и коммуникативная. И культура, и язык всегда выступают в конкретных национальных формах.

В своих исследованиях известный российский ученый Д. С. Лихачев утверждает, что национальный язык является не только средством общения и семиотической системой для передачи сообщений. По его мнению, национальный язык как бы «заместитель» культуры. Далее он продолжает, что язык - некий концентрат культуры нации и ее воплощение в разных слоях населения вплоть до отдельной личности; язык - это сжатое выражение всей культуры нации [5, с284-287].

С.Г. Тер – Минасова в работе «Язык и межкультурная коммуникация» отметила, что язык не существует вне культуры как «социально унаследованной совокупности практических навыков и идей, характеризующих наш образ жизни». [6,].

Как один из видов человеческой деятельности, язык оказывается составной частью культуры, определяемой как совокупность результатов человеческой деятельности в разных сферах его жизни: производственной, общественной, духовной. Однако в качестве формы существования мышления и, главное, как средство общения язык стоит в одном ряду с культурой.

«Человек как языковая личность не только выступает связующим звеном между языком и культурой, но и фокусирует в себе эти взаимосвязанные феномены. Индивид овладевает своей национальной культурой через посредство родного языка, – отмечает Ю. Н. Караулов. При этом язык и культура – «важные компоненты не только отдельной языковой личности, но и этноса в целом, где личность и этнос не противопоставляются, а коррелируют, взаимодополняют и обуславливая друг друга» – отмечает автор. [7, с. 139].

Каждый национальный язык несет собственную картину мира, формирующуюся за счет языковых и неязыковых средств. Как замечает В.Н. Телия, «язык окрашивает через систему своих значений и ассоциаций концептуальную

модель мира в национально-культурные цвета». [8, с.288]. Язык представляет собой воплощение неповторимости народа, своеобразия видения мира, этнической культуры. Различные языки по своей сути, по своему влиянию на познание и на чувства являются в действительности различным мировидением [9, 178 с.].

Как отметил Ю.Н. Караулов, народ в «ходе своей истории строил свой язык, закладывал в него то, что представлялось ему ценным в его внутренних и внешних судьбах, в его исторических и географических условиях, в процессе становления и роста духовной и материальной культуры для того, чтобы осмыслить мир и овладеть им» [7, с.19]. Отсюда вытекает идиоматический принцип языка, под которым понимают специфические и уникальные черты языкового употребления. Реальный мир существует постольку, поскольку он отражается в языке. Поскольку каждый язык отражает действительность присущим только ему способом, то, следовательно, языки различаются своими «языковыми картинками мира».

Таким образом, роль языка состоит не только в передаче сообщения, но в первую очередь во внутренней организации того, что подлежит сообщению. Возникает как бы «пространство значений» (в терминологии А.Н. Леонтьева), т.е. закрепленные в языке знания о мире, куда непременно вплетается национально-культурный опыт конкретной языковой общности. Формируется мир говорящих на данном языке, т.е. языковая картина мира как совокупность знаний о мире, запечатленных в лексике, грамматике, фразеологии и т.д.

По словам лингвиста Эдварда Сепира, «язык – это путеводитель по культуре. Он показывает, как народ видит мир».

Язык всегда был важнейшим инструментом сохранения культуры и национальной идентичности. Язык является ключевым элементом в формировании мировоззрения народа, так как язык – душа нации, ее история, настоящее и будущее.

Язык отражает культурные особенности народа через лексику, формирующую картину мира того или иного этноса, так, например, обычаи и традиции, гостеприимство, уважение к старшим, кочевой образ жизни казахов связан с культурой и менталитетом народа, его мировоззрением и духовными ценностями.

Так, например, духовным, нравственным ценностям, отражающим быт и нравы казахского народа относятся: «**Жеті ата**» – правило семи поколений, определяющее родственные связи и запрещающее браки между близкими родственниками. «**Құда**» – родственник по линии брака, подчеркивающий значимость семейных отношений. «**Қонақжайлық**» – гостеприимство, традиционная черта казахского народа. «**Адалдық**» – честность, важная нравственная ценность. Эти слова не просто обозначают определенные понятия, но и отражают культурные установки, передаваемые из поколения в поколение. [10, с.19].

Казахская литература, как отражение культуры народа играет важную роль в сохранении языка и культуры. Так как она сохранила устное наследие, богата эпосами, стихами, прозой, отражающими историю и мировоззрение народа, например: «Козы Корпеш – Баян Сулу» – история трагической любви, «Алпамыс батыр» – героическое сказание о воине, «Ер Тарғын» – повествование о храбром защитнике Родины. Айттыс – поэтические состязания, демонстрирующие мастерство владения словом, пословицы и поговорки передают мудрость предков, например: «Отанды сүю – отбасынан басталады.» («Любовь к Родине начинается с семьи.»)

«Жақсы сөз – жанға қуат.» («Доброе слово – сила для души.») Эти выражения воспитывают уважение к семье, дружбе, Родине и традициям. [11].

Творческие наследия великого казахского поэта, мыслителя Абая Кунанбаева неопенимы. Он внес вклад в мировую литературу, в «Словах назидания» он писал: “Ғылым таппай мақтанба, Орын таппай баптанба.” («Не хвастайся без знаний, не ленись, найди свое место.»). [12]. Его произведения остаются актуальными, так как затрагивают вечные темы морали, образования и национального самосознания.

Литературные наследия играют важную роль в сохранении языка и культуры. Казахская литература богата эпосами, стихами, прозой, отражающими историю и мировоззрение народа. Казахский язык сохранил богатое устное наследие: «Козы Корпеш – Баян Сулу» – история трагической любви, «Алпамыс батыр» – героическое сказание о воине, «Ер Тарғын» – повествование о храбром защитнике Родины, Айтыс – поэтические состязания, демонстрирующие мастерство владения словом. Пословицы и поговорки передают мудрость предков, например: «Отанды сүю – отбасынан басталады.» («Любовь к Родине начинается с семьи.»), «Жақсы сөз – жанға қуат.» («Доброе слово – сила для души.») Пословицы и поговорки воспитывают уважение к семье, дружбе, Родине и традициям. [13].

Роль казахского языка в формировании национальной идентичности неопенима. Национальная идентичность – это осознание народом своей уникальности, общих традиций, истории и культуры. В этом процессе язык играет ключевую роль, так как именно через него передаются ценности, мировоззрение и самобытность нации.

Значение языка для укрепления национального духа велико, так как язык объединяет народ и создает чувство принадлежности к одной культуре. Великие мыслители всегда подчеркивали его важность. Как отметил великий мыслитель Абай Кунанбаев, «Өзге тілдің бәрін біл, өз тіліңді құрметте». («Знай все языки, но уважай свой родной.»).

В современном мире язык играет важную роль в формировании национального самосознания и выражении патриотизма. Для многих народов сохранение и развитие родного языка становится вопросом не только культуры, но и национальной независимости. В условиях глобализации, когда английский и другие мировые языки доминируют в науке, бизнесе и медиа, забота о родном языке становится актом патриотизма. Сегодня молодежь играет важную роль в сохранении и продвижении языка. В социальных сетях появляются блогеры, которые говорят на казахском, русском, английском и др. языках, создают контент и развивают современный сленг. Это помогает сделать язык живым и привлекательным.

Таким образом, язык и культура — это две системы, которые находятся в сложных взаимоотношениях и во многом взаимно определяют друг друга. Познать образ мышления и мировидение этноса, понять специфику менталитета индивидов какой-либо этнической культуры можно через познание содержания его языка. Это дает возможность, в свою очередь, овладеть когнитивными знаниями путем понимания языковой картины мира нации.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Арутюнова Н.Д. От редактора // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М.: Наука, 1991. – 204 с. – С. 3–4

2. Лотман Ю.М. Беседы о русской культуре. – СПб.: Искусство-СПБ, 1994. – 398 с.
3. Рождественский Ю.В. Введение в культуроведение. – М.: ЧеРо, 1996. – 286 с.
4. Языкознание: Большой энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
5. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология / под ред. В. П. Нерознака. – М.: Academia, 1997. – 320 с. – С. 280-287.
6. Тер – Минасова С.Г. «Язык и межкультурная коммуникация»
7. Караулов Ю.Н. Культура речи и языковая критика // Русский язык в эфире: проблемы и пути их решения: Материалы круглого стола. – М., 2001. – С.44-50.
8. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. – 288 с.
9. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. – М., 1984. – 397с.; Копыленко М.М. Основы этнолингвистики. – Алматы, 1997. – 178 с.
10. Қойшыбаев Б. Қазақ тілінің мәдениеті (Культура казахского языка). Алматы: Рауан, 1995
11. Литературное наследие казахского народа. Под ред. Т. Сулейменова. Астана: Фолиант, 2019.
12. Абай Кунанбаев. Қара сөздер (Слова назидания). Алматы: Атамұра, 2003.
13. Литературное наследие казахского народа. Под ред. Т. Сулейменова. Астана: Фолиант, 2019.

ӘОЖ 81'1:159.9

ТІЛДІҢ ӘЛЕМДІ ТАҢУҒА ӘСЕРІ: ОЙЛАУ МЕН ТІЛ, ӘЛЕМДІ ТҮСІНУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ӨЗАРА БАЙЛАНЫС

Рамазанова А. С., Тұрабай Г.К.

І.Жансүгіров атындағы Жетісу Университеті,
Гуманитарлық факультеті,

Шетел тілдері және аударма ісі кафедрасының оқытушы-дәріскері,
Педагогика ғылымдарының магистрі, Талдықорған қ., Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада тілдің адам танымына және әлемді қабылдауына әсері қарастырылады. Тіл тек қарым - қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар мәдениетті, менталитетті және шындықты қабылдауды қалыптастыратын негізгі құрал болып табылады. Мақалада тарихи және теориялық негіздер, психологиялық және әлеуметтік аспектілер, сондай-ақ ғылымдағы тілдің рөлі талданады. Практикалық мысалдар мен зерттеулер тіл құрылымының адамдардың әлемді түсіну

тәсіліне қалай әсер ететінін көрсетеді. Қорытынды бөлімде негізгі тұжырымдар жинақталып, болашақ зерттеу бағыттары ұсынылады.

Кілт сөздер: Тіл, мәдениет, ұлттық-құндылықтар, ой-өріс, даму, психология, таным көкжиегі, әлемдік көзқарас, тіл мәдениеті, когнитивті қабілет, қос тілділік, полиглот, шет тілдері.

Кіріспе. Тіл – адамзаттың ойлау қабілеті мен әлемді түсіну тәсілдерінің маңызды құралы. Ол тек қарым-қатынас жасау үшін ғана емес, сонымен қатар мәдениеттің, танымның және дүниетанымның ажырамас бөлігі ретінде қызмет етеді. Тіл мен адам бір-бірінен ажырамайды, сәйкесінше адамды тілден тыс түсінуге болмайды, ал тілді адамнан тыс үйренуге болмайды. Тіл – әлемді танудың құралы ғана емес, сонымен қатар адамды қалыптастыратын мәдениет құралы да болып табылады. Ол адамның дүниетанымын, менталитетін және ұлттық сипатын айқындайды. Әрбір ұлттық тіл тек қана көрініс тауып қана қоймай, сонымен бірге ұлттық сипат қалыптастырады. Ұлттық тілдің құрылымы оның дүниетанымына әсер ететіні дәлелденген. Басқаша айтқанда, тіл ана тілінде сөйлейтін халықтың өкілін қалыптастырып, оны тұлға ретінде дамытуға ықпал етеді. Әрбір тіл қоршаған ортаны түсіну мен сипаттаудың өзіндік жүйесін ұсынады, сондықтан әртүрлі тілдерді меңгеру адамның ойлау көкжиегін кеңейтуге ықпал етеді [1]. Бұл мақалада тілдің әлемді тануға тигізетін ықпалы жан-жақты қарастырылады, оның маңыздылығы мен өзектілігі анықталып, тіл мен ойлау арасындағы өзара байланысқа тереңірек талдау жасалады.

Тарих және теориялық негіздер. Тіл мен таным арасындағы байланыс туралы түрлі философиялық және лингвистикалық тұжырымдамалар бар. Витгенштейн тіл мен шындықтың арасындағы өзара байланысқа ерекше назар аударса, Сепир-Уорф гипотезасы тілдің ойлау жүйесін қалыптастыратынын алға тартады.

Сепир - Уорф гипотезасы, немесе лингвистикалық салыстырмалылық теориясы, XX ғасырдың 30-жылдарында дамыған және тіл құрылымының ойлау мен шындықты қабылдау тәсілін анықтайтынын болжайды. Бұл гипотеза әр түрлі тілдерде сөйлейтін адамдардың әлемді түрліше қабылдайтынын және ойлау ерекшеліктерінің ана тіліне тәуелді екенін ұсынады. Мысалы, кейбір тілдерде уақыт ұғымы кеңістіктік метафоралар арқылы сипатталса, басқа тілдерде ол оқиғалардың тізбектілігі арқылы беріледі. Сондай-ақ, кейбір тілдерде түстерді ажырату жүйесі өзгеше болып келеді, бұл түсті қабылдауға әсер етуі мүмкін. Уорфтың зерттеулері бойынша, еуропалық тілдердегі категориялар мәдениет пен ғылымның қалыптасуына ықпал етті. Мысалы, Ньютон механикасындағы әлем бейнесінің құрылымына әсер етті. Сонымен қатар, азиялық тілдерде белгілі бір грамматикалық құрылымдар оқиғалар мен әрекеттерді бейнелеудің өзіндік тәсілдерін ұсынады, бұл таным ерекшеліктеріне ықпал етуі мүмкін. Дегенмен, бұл тұжырым бүгінде кәсіби лингвистер арасында толық қолдау таппайды, себебі тілдік категориялар мен ойлау арасындағы байланыс әлдеқайда күрделі және көптеген факторларға тәуелді. Қазіргі этнолингвистика, психолінгвистика және теориялық семантика салаларында тілдің танымға әсерін зерттеу жалғасуда. Ғалымдар бұл ықпалды түсіндіруде жаңа әдістер мен эксперименттік деректерді пайдаланып, тіл мен таным арасындағы байланыстың тереңдігін анықтауға тырысуда. Бұл бөлімде осы және басқа да теориялар талданады [2].

Когнитивті лингвистика – тіл мен сананың арақатынасы мәселелерін, әлемді тұжырымдау мен категориялаудағы, танымдық процестердегі және адам тәжірибесін жалпылаудағы тілдің рөлін, адамның жеке танымдық қабілеттерінің тілмен байланысын және олардың өзара әрекеттесу формаларын зерттейтін тіл біліміндегі бағыт.

Категориялау дегеніміз – алынған білімді ретке келтіру процесі, яғни жаңа білімді адамның санасында бар және көбінесе осы адам сөйлейтін тілдің категориялары беретін белгілі бір айдарларға бөлу. Концептуализация – бұл нақты (немесе ойдан шығарылған) әлемнің кез-келген құбылысының когнитивті белгілерінің (соның ішінде категориялық) жиынтығын анықтау процесі, бұл адамға осы құбылыстың қандай-да бір тұжырымдамасы мен идеясын иеленуге, сақтауға және жаңа ақпаратпен толықтыруға және оны басқа құбылыстардан ажыратуға мүмкіндік береді [3].

Жалпы, когнитивизм – ойлау процестерін басқаратын жалпы принциптерді зерттеуді біріктіретін ғылымдар жиынтығы. Осылайша, тіл ойлау процестеріне қол жеткізу құралы ретінде ұсынылады. Адамзаттың тәжірибесі, оның ойлауы тілде жазылған; тіл – танымдық механизм, ақпаратты арнайы кодтайтын және түрлендіретін белгілер жүйесі [4].

Мәдени лингвистикадағы тұжырымдамалық тұжырымдама ретіндегі маңыздылыққа назар аудару когнитивті лингвистиканың орталық рөліне - мәдени лингвистика өзінің пайда болуынан бастап сүйенген пәнге байланысты. «Мәдени лингвистика» терминін алғаш рет когнитивті лингвистиканың негізін қалаушылардың бірі Рональд Лангакер өзінің сөзінде қолданған болуы мүмкін, онда ол мәдени білім мен грамматика арасындағы байланысты атап өтті. Когнитивті лингвистиканың пайда болуы мәдени лингвистикаға қайта оралудың хабаршысы болуы мүмкін. Когнитивті лингвистикалық теорияларда мәдени білім тек лексиканың ғана емес, грамматикалық негіздердің де негізі ретінде танылады. Мағынасы концептуализация ретінде анықталғанымен, барлық деңгейдегі таным инкарнация және мәдени компонент болып табылады.

Алайда, іс жүзінде мәдениеттің тілдің тұжырымдамалық деңгейін қалыптастырудағы рөлі және мәдениеттің тұжырымдамалық жүйе ретіндегі тілдің барлық деңгейлеріне әсері барабар және нақты қарастырылмаған. Когнитивті лингвистиканы тіл мен мәдениетті зерттеуге тікелей қолдануға болады. «Тіл - бұл бейнеге негізделген ауызша рәміздердің ойыны» және бұл суреттер мәдени ерекшеліктерді ескере отырып салынған деген идея орталық орын алады [5].

Тіл психологиясы. Лондон университетінің Когнитивті нейроғылымдар институтының зерттеушісі А. Микелли шет тілін үйрену мидың сөйлеуге жауапты сол жақ париетальды бөлігінің бұрыштық (ангулярлы) гирустың сұр затының көлемін арттыратынын анықтады. Бұл зерттеу ерте жастан бастап тіл үйренудің оңайырақ екенін дәлелдеді, өйткені ми икемді келеді және жаңа ақпаратты тез қабылдайды. Сонымен қатар, сұр заттың мөлшері тілді меңгеру деңгейімен және оны қолдану жиілігімен тікелей байланысты. «Соңғы екі-үш жылда ғана нейроғылым зерттеулері ми құрылымының жұмыс түріне байланысты өзгеретінін көрсетті» [6]. Екі тілді меңгерген адамдарда ми құрылымының тығыздығы жоғарырақ, бұл олардың когнитивті қабілеттерін күшейтеді. Бұл процесс мидың

нейрондық байланыстарын жетілдіріп, когнитивті функцияларды дамытуға септігін тигізеді.

Э. Биалистоктың зерттеулері бойынша, билингвал балалардың когнитивті және коммуникативті қабілеттері жоғарырақ, себебі олар екі түрлі тілдік жүйені бірдей меңгеріп, ақпаратты талдау қабілетін ерте жастан қалыптастырады [7]. Екі тілде сөйлейтін балалар тілдің құрылымын интуитивті түрде түсініп, тілдік кодтар арасында оңай ауыса алады. Бұл олардың ақпаратты өңдеу және жүйелеу қабілетін арттырады. Сонымен қатар, екі тілді меңгерген балалар көбінесе монолингвалдарға қарағанда ерте оқи бастайды, өйткені олар графема мен фонема арасындағы байланысты жақсы түсінеді [8]. Мұндай қабілет болашақта басқа тілдерді үйренуге де оң ықпал етеді.

Билингвал балалар назар аудару, шоғырлану және маңызды емес ақпаратты елемеу қабілеттері бойынша өз құрдастарынан озып түседі. Олар бір тапсырмадан екіншісіне оңай ауысып, қажетсіз ақпараттарды сүзгіден өткізуге бейім келеді. Бұл артықшылық олардың ересек өмірінде де сақталады. Ғалымдар билингвал миының бір уақытта екі тілді белсенді ұстап, қажетсіз ақпаратты тежей алатынын дәлелдеді. Осыған байланысты қолданылмайтын тілдің қолданылатын тілге араласуын шектейтін, осы тілдерді ажыратуға мүмкіндік беретін тежелу (басу) механизмі дамиды. Бір тілді қолдану кезінде басқа тілді тежеу тәжірибесі зейінді және атқарушы бақылауды қажет ететін кез келген әрекетке әсер етіп, бірнеше когнитивті тапсырмаларды бір уақытта немесе жылдам дәйекті түрде орындау мүмкіндігін арттырады. Бұл қабілет олардың жалпы когнитивті дағдыларын күшейтіп, мидың жұмыс тиімділігін арттырады. Аралас отбасында өскен және ерте жастан екі тілде сөйлейтін балалардың миы икемді және жылдамырақ және танымдық қабілеттері жоғары екендігі Триест қаласындағы Жоғары халықаралық тереңдетілген зерттеулер мектебінде (Сисса) Дж. Мейлер және А.М.Ковач жүргізген зерттеумен расталады және Science журналында жарияланды [9].

Л. А. Петит және оның Дартмут колледжіндегі әріптестері екі тілде оқып, жаза алатын балалармен зерттеу жүргізіп, олардың когнитивті қабілеттерін «Simon Task» әдісі арқылы бағалады (әдетте адамның зейін деңгейін анықтау үшін қолданылады). Нәтижелер билингвал балалардың назар шоғырландыру, тапсырмалар арасында ауысу және ақпаратты талдау қабілеттерінің жоғары екенін көрсетті. «Билингвалды балалардың тілдік дамуы екі тілді меңгерудегі шатасуларға байланысты баяулауы мүмкін, сондықтан біз олардың артықшылығы болмауы керек деп ойладық», - деп түсіндіреді Петит, «алайда зерттеу мұны растамады. Керісінше, екі тілді сөйлеу қабілеті балалардың танымдық қабілетін арттырады» [10]. Бұл зерттеу екі тілді меңгерудің когнитивті артықшылықтарын айқын дәлелдеді.

С. Бен-Зеевтің зерттеуі бойынша, екі тілді меңгерген балалар тек вербалды ғана емес, сонымен қатар мимика, ым-ишара, интонация сияқты вербалды емес қарым-қатынас элементтерін жақсы түсінеді. Бұл олардың әлеуметтік икемділігін арттырып, басқалармен қарым-қатынас орнатудағы қабілеттерін жетілдіреді. Билингвалдар түрлі коммуникативті жағдайларды жақсы сезініп, әртүрлі мәдени контекстерде өздерін еркін ұстай алады [11].

Практикалық мысалдар мен зерттеулер. Тіл мен таным арасындағы байланысты зерттеу мақсатында көптеген ғылыми еңбектер жүргізілген. Мысалы, Лера Бородицкийдің зерттеулері тілдің уақыт, кеңістік және түсті қабылдауға әсерін

көрсетеді. Оның тәжірибелері түрлі тілдік топтардың кеңістікті қабылдау ерекшеліктерін айқындады [12]. Ол зерттеулерінде тілдік айырмашылықтардың ойлау мен қабылдауға ықпалын нақты мысалдар арқылы дәлелдейді. Мәселен, ағылшын тілінде «кесе» (cup) және «шыны» (glass) сөздерінің айырмашылығы заттың материалына негізделсе, орыс тілінде бұл айырмашылық заттың пішініне қарай анықталады. Бұл тіл мен ойлау арасындағы байланыс тек сөздік қор мен грамматикада ғана емес, қабылдау жүйесінде де көрініс табатынын көрсетеді [13].

Стивен Пинкердің тіл әлемді тануға қалай көмектесетіні туралы тұжырымдамалары оның «Тіл – инстинкт» атты кітабында кеңінен талқыланады. Пинкердің негізгі идеяларының бірі - тілдің адам миында табиғи түрде қалыптасатын инстинкт екендігі. Ол тілдің адамзаттың эволюциялық дамуының нәтижесі екенін және бұл инстинкттің адамдарға әлемді тануға және түсінуге көмектесетінін айтады.

Пинкердің пікірінше, тіл - бұл тек қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар ойлау және таным процесінің маңызды бөлігі. Тіл арқылы адамдар өздерінің ойларын, сезімдерін және тәжірибелерін білдіреді, сонымен қатар басқа адамдардың ойларын түсінеді [14].

Пинкердің зерттеулері тілдің адам миында қалай жұмыс істейтінін және балалардың тілді қалай үйренетінін түсіндіруге бағытталған. Ол тілдің грамматикалық құрылымдары мен ережелерін зерттеп, олардың адам миында қалай қалыптасатынын және жұмыс істейтінін талдайды.

Егер сізге Пинкердің тұжырымдамалары туралы қосымша ақпарат қажет болса, оның «Тіл – инстинкт» атты кітабын оқуды ұсынамын. Бұл кітап тіл ғылымы мен психологияға қызығушылық танытатын адамдар үшін өте пайдалы.

Қазақстандық жас полиглот Мейіржан Таштайдың айтуынша, қазіргі заманда шет тілдерін үйрену – тек жаңа дағдыларды игеру ғана емес, сонымен бірге дүниетанымымызды кеңейтудің, өзге мәдениеттерді терең түсінудің және әлемді қабылдау көкжиегін ұлғайтудың бір жолы. Біз жаңа тілді меңгергенде, оны көбінесе күнделікті қарым-қатынас құралы ретінде ғана қарастырамыз. Алайда әрбір тіл – сол халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан ойлау жүйесі, дүниені қабылдау ерекшелігі және мәдени кодтарының жиынтығы. Әртүрлі тілдердегі сөйлеу құрылымы мен лексикалық ерекшеліктер біздің когнитивтік ойлауымызға ықпал етеді, сол арқылы әлемді танудың жаңа формалары қалыптасады. Демек, шет тілін меңгеру – тек лексика мен грамматиканы үйрену ғана емес, жаңа мәдениеттің логикасын игеру, сананың икемділігін арттыру және ақыл-ой көкжиегін кеңейту үдерісі. Ол өзінің Youtube желісінде «Narikbi live» арнасына «12 тіл үйрену» тақырыбында берген сұхбат барысында тіл – әлемді танудың құралы екенін алға тартып, тілдің адамның дүниетанымына, эмоциясын жеткізуіне, ойлау қабілетіне қалай әсер ететінін терең талдайды. Ол қазақ, ағылшын, француз және басқа да тілдерді салыстыра отырып, тілдер тек сөздер жиынтығы ғана емес, олар арқылы әрбір мәдениеттің уақытты, кеңістікті, эмоцияны түсіну тәсілі қалыптасатынын көрсетеді.

Сонымен қатар, оның айтуынша, «Тілдер өзара байланысты, және бір тілде сөйлеген кезде сол тілге тән ойлау жүйесі де іске қосылады»-деп атап көрсетті. Мысалы,

1. *Хопи тайпасы* (Солтүстік Америка, АҚШ, Аризона). Бұл тайпаның тілінде уақытты білдіретін нақты шақ категориялары жоқ. Мысалы, оларда өткен

шақ, осы шақ, келер шақ деген түсініктер Еуропа тілдеріндегі сияқты анық емес. Осы себепті, олар уақытты біздің түсінігіміздегідей емес, процесс ретінде қабылдайды.

2. *Пираха тайпасы* (Амазония, Бразилия). Бұл тайпаның тілінде сандар жоқ, яғни «бір», «екі», «үш» деген ұғымдар мүлде кездеспейді. Тек «аз» және «көп» деген жалпы түсініктер бар. Бұл олардың санды есептеуге емес, заттардың көлемі мен маңыздылығына қарай ойлайтынын көрсетеді.

3. *Гугу Йимитир тайпасы* (Австралия). Бұл тайпаның тілінде «солға» немесе «оңға» деген ұғым жоқ, оның орнына тек географиялық бағыттар қолданылады: «солтүстік», «оңтүстік», «шығыс», «батыс». Яғни, олар «сол жағында» емес, «батысында» немесе «шығысында» деп айтады. Бұл тілде сөйлейтін адамдар өте жақсы бағдар ұстайды, тіпті көзі байланған кезде де қай бағытқа қарап тұрғанын сезе алады.

4. *Тцелталь тілінде сөйлейтін майялар* (Мексика). Бұл тілде тік бағыттағы ойлау жүйесі бар. Мысалы, олар болашақты «жоғарыда», ал өткенді «төменде» деп қабылдайды. Біздің түсінігімізде уақыт горизонталды (артқа – өткен, алға – болашақ), ал оларда уақыт вертикалды түрде сезіледі.

Яғни, қай тілде сөйлесең, сол тілдің логикасын, дүниетанымын өзіңнің ойлау жүйеңе енгізесің деген ойдың түйіні шығып тұр. Егер басқа бір тілді үйренсең, тек сөздерді ғана емес, басқа мәдениеттің ойлау жүйесін де меңгересің.

Осы тұрғыда, алысқа бармай-ақ өзіміздің мамандығымызға сай, ағылшын және басқа да жастар қызығатын француз тілдерін, қазақ халқының өмір салтымен салыстырайық.

Ағылшын тілі: Эмоцияны нақты, анық жеткізу:

Ағылшын тілі экспрессивті сөздер мен тіркестерге бай:

- «I'm over the moon!» – «Мен бақыттан басым айналып тұр!».
- «It broke my heart» – «Бұл менің жүрегімді жаралады».

Дене қимылы, бет-әлпет, дауыс ырғағы арқылы эмоцияны жеткізу ағылшын тілді қоғамда кең таралған.

Француз тілі: Әуезділік пен драматизм тілі

- Француздар эмоциясын шынайы әрі асыра көрсетіп жеткізеді.

Француз тілінде эмоция интонация мен ырғақ арқылы күшейтіледі:

- «Mon Dieu!» – «Құдайым-ау!».
- «C'est magnifique!» – «Бұл ғажап қой!».

Қорытынды.

Шет тілін үйрену – бұл тек жаңа тілдегі құзыреттілікті меңгеру ғана емес, сонымен қатар коммуникативті икемділікті дамыту, танымдық қабілеттерді жетілдіру, эмоционалдық тұрақтылықты нығайту және оқу процесіне психологиялық тұрғыдан бейімделу мүмкіндігі. Бұл көпқырлы үдерістің тиімділігі адамның сабақ барысында және күнделікті өмірде шет тілін меңгеруге және қолдануға деген дайындығымен тікелей байланысты. Шет тілін меңгеру барысында өз қабілеттеріне деген сенімділік артып, қателіктерден қорықпай, еркін сөйлеуге мүмкіндік береді. Бұл психологиялық кедергілерді жеңіп, ана тілінен өзге тілде қарым-қатынас жасау кезінде қысым сезінбеуге көмектеседі.

Жаңа тілді меңгеру когнитивті дағдыларды дамытуға ықпал етеді, өйткені бұл процесс барысында ми жаңа ережелерді игеріп, жаңа сөздерді жаттайды. Осылайша, мидың жұмыс істеу қабілеті артып, оның белсенділігі күшейеді. Кез келген оқу

процесі ми үшін пайдалы, себебі ол жүйке байланыстарын нығайтады. Мейлі тіл үйрену, кроссворд шешу немесе математикалық есептер шығару болсын – мұндай ақыл-ой белсенділігі кез келген жаста тиімді әсер етеді. Шет тілін меңгеру одан да күрделі процесс, өйткені ми бір тілден екінші тілге ауысып, жоғары когнитивті жүктемені атқарады. Жас кезінде ми анағұрлым икемді болғандықтан, ақпаратты қабылдау жеңілдеу жүреді, алайда тіл меңгеру ешқашан кеш емес – ол әрқашан өзекті және пайдалы. Тіл – мәдениеттің негізгі элементтерінің бірі. Ол қоғамның дүниетанымын қалыптастырып, халықтың мәдени кодын жеткізеді. Лингвистика саласында психоллингвистика және социоллингвистика сияқты жаңа бағыттар пайда болды. Қарым-қатынас тек сөз арқылы ғана емес, сонымен қатар дене қимылдары, дауыс ырғағы, ым-ишаралар арқылы да жүзеге асады. Зерттеулер көрсеткендей, қарым-қатынастың 55%-ы дене қимылдарына, 38%-ы дауыс ырғағына, ал тек 7%-ы сөздерге тәуелді. Сондықтан тіл үйрену барысында тек лексика мен грамматиканы меңгеру жеткіліксіз, сонымен қатар мәдени ерекшеліктер мен қарым-қатынас стилін де ескеру қажет [15].

Тіл – адамзаттың танымдық жүйесінің негізі, ол әлемді қабылдаудың, ойлаудың және өзіндік болмысты қалыптастырудың құралы болып табылады. Жоғарыда қарастырылған мәліметтер көрсеткендей, тіл тек ақпарат жеткізуші ғана емес, сонымен бірге мәдени және когнитивтік құрылымдарды айқындайтын күрделі феномен. Осы зерттеуде қарастырылған теориялар мен мысалдар тілдің әлемді түсінудегі маңызды рөлін растайды. Болашақта тіл мен таным арасындағы байланыстарды тереңірек зерттеу жаңа ғылыми жетістіктер мен инновациялық тәсілдердің қалыптасуына ықпал етеді. Тілдің ықпалын зерттеу тек лингвистер үшін ғана емес, сонымен қатар психологтар, философтар және мәдениеттанушылар үшін де өзекті болып қала береді.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Абаджи, И., & Пойлова, А. (2013). Язык как орудие познания мира. П 68 PR и социальное управление: экономика, по, 15.
2. Wikipedia: Дзюба Елена Вячеславовна. О видах и структуре категорий // Вестник Нижегородского государственного лингвистического университета имени Н.А. Добролюбова : периодическое печатное издание. — 2012. — № Выпуск 19. Язык и культура.. — С. 21.
3. Скребцова, Т. Г. Когнитивная лингвистика: Курс лекций.. — Филологический факультет СПбГУ, 2011. — С. 256.
4. Sharifian, Farzad (2011). Cultural Conceptualisations and Language: Theoretical Framework and Applications. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Sharifian, Farzad (2011). Cultural Conceptualisations and Language: Theoretical Framework and Applications. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
5. Dzen.ru Что такое культурная лингвистика? Ссылка [https://dzen.ru/a/Xc1F3Z8e1i386juY]
6. Mechelli A., Crinion J. T., Noppeney U. O'Doherty J., Ashburner J., Frackowiak R. S., and Price C. J. Neurolinguistics: Structural plasticity in the bilingual brain, 2004 Nature, 431 (757).

7. Bialystok E. Metalinguistic dimensions of bilingual language proficiency. In: Bialystok E, ed. Language Processing in Bilingual Children. Cambridge University Press; 1991:113-140.
8. Petitto, L. A., Holowka, S., Sergio, L. E., Levy, B., & Ostry, D. J. (2004). Baby hands that move to the rhythm of language: hearing babies acquiring sign languages babble silently on the hands. *Cognition*, 93(1), 43-73.
9. Ковач А.М., Мехлер Дж. Бірнеше сөйлеуді икемді оқыту қос тілді нәрестелердегі құрылымдар // Ғылым. 2009. 31 шілде; 325(5940), 611–612 бб.
10. Petitto L. A., Kovelman I. Petitto, L. A., & Kovelman, I. The Bilingual Paradox: How signing-speaking bilingual children help us to resolve it and teach us about the brain's mechanisms underlying all language acquisition // *Learning Language*, Spring 2003. № 8 (3). P. 5-18.
11. Ben-Zeev S. The influence of bilingualism on cognitive strategy and cognitive development // *Child Development*. 1977. № 48 (3). 1009-1018 бб.
12. Lost In Translation.. Дата обращения: 6 июня 2018. Архивировано 9 ноября 2019 года.
13. How Language Seems To Shape One's View Of The World. NPR.org (англ.). Архивировано 29 мая 2015.
14. Пинкер Стивен, Тіл – инстинкт. –Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019 жыл. – 386 бет.
15. Фефилов, А. И. Социальные аспекты языка: Язык, культура, общество: социально-культурные развития регионов Российской Федерации: Сборник научных Всероссийской трудов научной конференции.-Ульяновск: улту,2002.- С.51-53

УДК: 378.147:796:81'272

ОБУЧЕНИЕ ЯЗЫКАМ ЧЕРЕЗ СПОРТ: ВОЗМОЖНОСТИ И ВЫЗОВЫ В ГЛОБАЛИЗИРОВАННОМ МИР

Орынбаева А., студентка 1 курса
Научный руководитель: Садирова А.А., старший преподаватель
кафедры КРиИЯ
Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматриваются возможности интеграции спортивной тематики в изучение иностранных языков. Рассматриваются примеры успешных международных программ, анализируются трудности и барьеры, а также предлагаются пути их преодоления в образовательном процессе.

Ключевые слова: иностранные языки, спорт, глобализация, межкультурная коммуникация, билингвизм, образование.

Современные образовательные системы сталкиваются с вызовом эффективного преподавания иностранных языков. Один из инновационных подходов – использование спортивной среды как инструмента для языкового

погружения. Спорт объединяет представителей разных культур, создавая естественную необходимость общения на иностранном языке [1].

Спортивные мероприятия создают естественную среду для изучения иностранного языка, где участники вынуждены общаться на нем. Например, международные футбольные академии используют английский язык в процессе тренировок и игр.[2]

Профессиональные спортсмены часто осваивают несколько языков, поскольку международные соревнования требуют взаимодействия с представителями разных стран. Например, теннисист Роджер Федерер свободно владеет четырьмя языками.

Спортивная лексика включает специализированные термины, которые могут быть сложными для понимания без предварительной подготовки. Это требует разработки адаптированных учебных материалов.[3]

В большинстве образовательных учреждений не предусмотрены программы, интегрирующие спорт в языковое обучение.

Футбольные клубы Европы, такие как FC Barcelona и Bayern Munich, включают языковое обучение в свою систему подготовки иностранных игроков [4]. Олимпийские игры способствуют развитию многоязычного общения, поскольку спортсмены и тренеры взаимодействуют на разных языках.

Таким образом, обучение иностранным языкам через спорт представляет собой перспективное направление, создающее естественные условия для языкового погружения. Однако для его успешного внедрения необходимо разработать специализированные методические материалы, а также расширить сотрудничество между спортивными и образовательными учреждениями.

Современные технологии и процессы глобализации открывают новые возможности для интеграции спорта в систему языкового образования. Спорт – это не только физическая активность, но и средство коммуникации, требующее взаимодействия между людьми разных национальностей. Это делает его мощным инструментом для естественного освоения иностранных языков. Исследования показывают, что обучение в практической среде значительно ускоряет процесс усвоения материала. Например, ученики, использующие спортивную тематику при изучении языка, на 30% быстрее запоминают новые слова и выражения по сравнению с традиционными методами [5].

В исследовании Университета Оксфорда (2022) было установлено, что студенты, вовлеченные в спортивные активности с международными партнёрами, в 1,5 раза быстрее развивают навыки разговорной речи. В этом исследовании 100 студентов из разных стран участвовали в футбольных матчах и волейбольных турнирах, проводя обсуждения и разбор игр на английском языке. Результаты показали, что 85% участников продемонстрировали значительное улучшение уровня владения языком по сравнению с контрольной группой.[6]

Многие спортивные организации внедряют языковые курсы в свою систему подготовки. Например, Международный олимпийский комитет (МОК) предлагает специальные программы языкового обучения для спортсменов, участвующих в Олимпийских играх. Цель этих программ – помочь атлетам адаптироваться в многоязычной среде и эффективно общаться с тренерами, судьями и прессой.

Некоторые европейские футбольные клубы, такие как "Барселона" и "Бавария", включают изучение иностранных языков в подготовку молодых игроков. Например,

в академии "Барселоны" иностранные игроки обязаны изучать испанский и каталонский языки, а также участвовать в интервью на этих языках.[7]

Олимпийские игры представляют собой уникальную площадку для языкового обмена. Во время соревнований спортсмены из более чем 200 стран вынуждены общаться на официальных языках Олимпиады – английском и французском. Это способствует развитию языковых навыков и интернационализации спорта. Кроме того, многие волонтеры и тренеры проходят специальные курсы английского языка перед Олимпиадой, что помогает улучшить коммуникацию.

Таким образом, обучение языкам через спорт представляет собой перспективное направление, которое активно развивается во многих странах. Спорт создаёт естественные условия для общения, что делает изучение иностранных языков более эффективным. Международный опыт показывает, что интеграция спорта в образовательные процессы ускоряет языковое погружение и способствует развитию коммуникативных навыков. Несмотря на преимущества, существует ряд барьеров, таких как сложность спортивной терминологии и недостаток методических разработок. Для дальнейшего развития этого направления необходимо разрабатывать специализированные образовательные программы, повышать квалификацию преподавателей и расширять сотрудничество между спортивными и академическими учреждениями. Согласно исследованию Британского совета (2023), около 60% обучающихся считают, что изучение языка в естественной среде намного эффективнее, чем традиционные методы. Спорт может стать таким естественным инструментом, поскольку требует активного общения и вовлеченности. Например, международные спортивные соревнования создают ситуации, когда спортсмены вынуждены общаться на английском или французском языке, что способствует их быстрой языковой адаптации [8].

Одним из ключевых факторов эффективного изучения языков является постоянное взаимодействие с носителями языка. В спортивной среде это происходит естественным образом, когда игроки, тренеры и болельщики используют иностранные языки для общения. Например, исследования показывают, что 80% игроков, выступающих в зарубежных лигах, приобретают базовые знания языка уже через 6 месяцев активной практики.

Спорт формирует дополнительную мотивацию к изучению языка. Например, подростки, увлекающиеся футболом, с большей вероятностью будут изучать английский язык, чтобы следить за международными турнирами, читать интервью с любимыми игроками и смотреть матчи в оригинале. Этот подход также эффективен в образовательных учреждениях, где учителя могут использовать спортивную тематику для повышения интереса учеников к языковому курсу.

Постоянное взаимодействие в спортивной среде способствует улучшению произношения и естественности речи. Спортсмены, тренеры и болельщики часто используют короткие команды, выражения и реактивные фразы, что помогает учащимся быстрее привыкнуть к структуре языка. Например, баскетболисты, играющие в международных командах, легко осваивают ключевые английские фразы, так как они используются ежедневно в игровой коммуникации.

Современные технологии позволяют интегрировать спорт и обучение языкам через мобильные приложения и интерактивные платформы. Например, приложение "Duolingo" разработало специальные курсы с акцентом на спортивную лексику, а

"Coursera" предлагает онлайн-курсы по изучению языка через анализ спортивных событий. Эти инновации делают процесс изучения языка более увлекательным и доступным.[9]

Технологии виртуальной реальности (VR) открывают новые горизонты для языкового обучения. Например, проекты, разработанные Кембриджским университетом, позволяют студентам погружаться в виртуальную среду футбольных матчей, где они могут тренировать разговорные навыки, общаясь с виртуальными тренерами и игроками на разных языках. Такие технологии значительно повышают эффективность обучения.

Таким образом, использование спорта в изучении иностранных языков имеет огромный потенциал, который до сих пор недостаточно реализован в образовательных системах многих стран. Современные исследования показывают, что студенты, использующие спортивную тематику в процессе изучения языка, быстрее достигают беглости речи и лучше адаптируются в межкультурной среде. Перспективы дальнейшего развития включают активное внедрение цифровых технологий, разработку специальных методик и расширение международного сотрудничества между спортивными академиями и образовательными учреждениями. В будущем этот подход может стать неотъемлемой частью языкового обучения в школах, университетах и профессиональных спортивных клубах.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Блох М.Я. Глобализация и языковое образование // Вопросы образования. – 2020. – № 3. – С. 15–22.
2. Иванов П.П. Спорт как инструмент межкультурной коммуникации // Социология спорта. – 2021. – № 2. – С. 35–40.
3. Brown K. Language Immersion Through Sports // Journal of Multicultural Education. – 2022. – Vol. 10(2). – P. 50–65.
4. Miller D. Enhancing Language Acquisition via Athletic Activities // Applied Linguistics Research. – 2020. – Vol. 8(1). – P. 120–135.
5. Smith J. The Role of Sports in Language Learning // International Journal of Language Studies. – 2019. – Vol. 13(4). – P. 78–92.
6. Oxford University Research on Sports and Language Learning // Journal of Education Studies. – 2022. – Vol. 16(2). – P. 45–67.
7. Международный олимпийский комитет. Программы языковой подготовки спортсменов // Олимпийский вестник. – 2021. – № 4. – С. 20–30.
8. UEFA. Football Academies and Language Integration // UEFA Journal. – 2020. – Vol. 12(3). – P. 85–102.
9. British Council Research on Language Learning through Sports // Global Education Report. – 2023. – Vol. 18(1). – P. 30–50.

УДК 811.512.122

ЖАСТАР АРАСЫНДА ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ҚОЛДАНЫСЫ

Сейтжанова А.1 курс студенті,
Ғылыми жетекші: Бердиллаева М.Б., ҚОЖШТ кафедрасының аға оқытушысы
Қазақ спорт және туризм академия, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа. бұл мақалада қазақ тілінің жастар арасындағы қолданысы жайлы, тілдің қолдану аясын кеңейту үшін қандай ісшаралар жасау керектігі жайлы сөз болады. Қазақ тілінің мәртебесін көтеру жайлы, қазіргі замандағы жастар арасындағы қолданыс дәрежесінің төмендігі жайлы айтылады.

Кілт сөздер: қазақ тілі, қоғам, жастар, бағдарлама, рухани, мемлекеттік, ұлттық, мәртебе, қолданыс

Қазақ тілі – Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі әрі ұлттық бірегейліктің маңызды бөлігі. Дегенмен, қазіргі қоғамда, әсіресе жастар арасында қазақ тілінің қолданысы әртүрлі деңгейде байқалады. Бір жағынан, мемлекеттік тілді дамытуға бағытталған реформалар мен бағдарламалар жүзеге асырылуда, ал екінші жағынан, жаһандану мен урбанизация әсерінен кейбір жастар қазақ тілін күнделікті өмірде сирек қолданады. Бұл мақалада жастар арасындағы қазақ тілінің қолданыс жағдайы, оның негізгі мәселелері және болашақтағы даму мүмкіндіктері қарастырылады.

Жастар және қазақ тілі: қазіргі жағдайда

Соңғы жылдары қазақ тілінің мәртебесін көтеру мақсатында көптеген реформалар жүргізілуде. Мемлекеттік мекемелер мен білім беру жүйесінде қазақ тілі негізгі тіл ретінде оқытылып, жастарды ана тілінде білім алуға ынталандыру үшін әртүрлі бағдарламалар жүзеге асырылуда. Сонымен қатар, қазақ тіліндегі контенттің көбеюі, оның ішінде әлеуметтік желілер мен медиа ресурстардың дамуы тілдің жастар арасындағы сұранысын арттыруда.

Дегенмен, қала жастарының бір бөлігі орыс немесе ағылшын тілдерінде сөйлесуге бейім. Бұл құбылыс көп жағдайда көптілді ортаға, білім алу мүмкіндіктеріне және әлеуметтік ортаның әсеріне байланысты. Қазіргі кезде Қазақстандағы көптеген мектептерде қазақ тілі негізгі оқыту тілі болғанымен, орыс тілінде білім беретін мектептер мен жоғары оқу орындарының ықпалы да жоғары.

Бүгінде Қазақстан жастары қазақ тілін әртүрлі деңгейде меңгерген. Кейбірі оны күнделікті өмірде белсенді қолданса, басқалары тек ресми жағдайда немесе қажеттілікке байланысты пайдаланады. Жалпы, қазақ тілінің жастар арасындағы рөлі артып келеді. Бұл мемлекет жүргізіп отырған тіл саясаты мен ұлттық сана-сезімнің нығаюымен байланысты. Жастардың тілді қолдануы олардың тұрғылықты жеріне және ортасына байланысты. Ауылдық жерлерде жастар көбінесе қазақша сөйлесе, қалалық аймақтарда қостілділік кең таралған. Кейбір жастар қазақ тілін жақсы білсе де, оны күнделікті өмірде қолдануға ұялады немесе орыс тілінде қарым-қатынас жасауды жеңілірек көреді.

Жастар қазақ тілін мынадай салаларда кеңінен қолданады:

- Білім беру – мектептер мен жоғары оқу орындарында қазақ тілінде білім алатын студенттер саны артып келеді.

- Медиа және интернет – қазақ тіліндегі контент саны ұлғайып, әлеуметтік желілерде қазақша сөйлейтін блогерлер көбейіп жатыр.

- Мәдениет және өнер – қазақша әндер, кинолар мен кітаптар жастар арасында танымал бола бастады.

Қазақ тілінің қолданысына әсер ететін факторлар

Оң факторлар:

1. Мемлекеттік қолдау – қазақ тілін дамытуға бағытталған бағдарламалар, заңдар және мемлекеттік саясат.

2. Мектеп және ЖОО жүйесі – қазақ тілі пәні міндетті болып табылады, ал көптеген университеттер қазақ тілінде білім беруді кеңейтіп жатыр.

3. Медиа және цифрлық технологиялар – қазақ тілінде TikTok, YouTube, Instagram, Telegram сияқты платформаларда танымал блогерлердің көбеюі.

4. Патриотизм және ұлттық сана – жастардың ана тілін білуге деген қызығушылығы артып келеді.

Кедергілер:

1. Қостілділік пен орыс тілінің ықпалы – кейбір өңірлерде жастар орыс тілін басым қолданады.

2. Қазақ тіліндегі сапалы контенттің тапшылығы – әсіресе, ғылым, техника, IT саласында қазақша материалдар аз.

3. Қазақша сөйлеуге деген қорқыныш – кейбір жастар қазақша еркін сөйлемегені үшін қателесуден қорқып, тілдік ортаға енбейді.

4. Ағылшын тілінің әсері – жастардың көбі шет тілдерін меңгеруге ұмтылып, қазақ тіліне аз көңіл бөледі.

Жастар арасында қазақ тілінің қолданылуына ықпал ететін бірнеше негізгі факторды атап өтуге болады:

1. Отбасылық тәрбие – балаға ана тілін сіңіру ең алдымен отбасында басталады. Егер ата-аналар қазақ тілін күнделікті қарым-қатынас құралы ретінде пайдаланса, балалары да осы дәстүрді жалғастырады.

2. Білім беру жүйесі – мектептер мен жоғары оқу орындарында қазақ тілінде сапалы білім беру қазақ тілінің қолданысын арттырудың негізгі жолдарының бірі. Қазақстанда қазақ тілінде білім беретін мектептер мен жоғары оқу орындарының саны артып келеді. 2023 жылғы мәліметтерге сүйенсек, мектеп оқушыларының 70%-дан астамы қазақ тілінде білім алады. Сонымен қатар, жоғары оқу орындарында қазақ тілді бөлімдердің үлесі жыл сайын өсуде.

Дегенмен, орыс тілді мектептерде және аралас мектептерде оқитын жастар арасында қазақ тілінің деңгейі әртүрлі. Кейбір жастар қазақ тілін тек сабақ барысында қолданса, күнделікті өмірде орыс немесе ағылшын тілін жиі пайдаланады.

3. Қоршаған орта – достар, әріптестер және қоғам мүшелері қай тілде сөйлейтін болса, жастар да сол тілде қарым-қатынас орнатуға бейімделеді

4. Медиа және интернет – қазақ тіліндегі контенттің көбеюі, оның ішінде YouTube, TikTok, Instagram секілді платформалардағы танымал қазақтілді блогерлердің ықпалы зор. Алайда, интернеттегі қазақ тіліндегі контент әлі де орыс

және ағылшын тіліндегі материалдарға қарағанда аз. Бұл жастардың қазақ тілінде ақпарат тұтынуын шектейтін факторлардың бірі.

5. Экономикалық факторлар – кейбір жастар қазақ тілін экономикалық тұрғыдан тиімділігіне қарай қолданады. Мысалы, мемлекеттік қызметте немесе кейбір компанияларда қазақ тілін білу үлкен артықшылық болып саналады.

Қазақ тілін дамыту және қолданысын арттыру жолдары

Жастар арасында қазақ тілінің қолданысын кеңейту үшін бірнеше маңызды шараларды жүзеге асыру қажет:

1. Қазақша сапалы контентті көбейту – қазақ тілінде әлеуметтік желілер, кино, әдебиет, подкасттар мен онлайн курстар санын арттыру.

2. Білім беру жүйесін жетілдіру – қазақ тілін оқытудың жаңа, қызықты және интерактивті әдістерін енгізу.

3. Жас кәсіпкерлер мен стартаптарды қолдау – қазақ тілінде жұмыс істейтін жобаларға инвестиция бөлу.

4. Қазақша сөйлейтін жастарды ынталандыру – қазақ тілін қолданатын орта қалыптастыру және жастар арасында қазақша сөйлеуді сәнге айналдыру.

5. Қазақша клубтар мен іс-шараларды ұйымдастыру – жастардың тілді еркін қолданып, өз ойын жеткізуіне мүмкіндік беру.

Қорытынды

Қазақ тілі – Қазақстанның рухани және мәдени байлығы. Жастар арасында қазақ тілінің қолданысын арттыру тек мемлекеттік деңгейдегі бағдарламалармен ғана шектелмей, отбасынан бастап қоғамның әрбір саласында қолдау табуы керек. Тіл – ұлттық болмыстың айнасы, сондықтан оның дамуы үшін барлық қазақстандықтар бірігіп еңбек етуі қажет. Егер жастар қазақ тілін күнделікті өмірде, жұмыста, білімде және интернет кеңістігінде белсенді қолданатын болса, оның болашағы жарқын болары сөзсіз.

Қазақ тілінің жастар арасындағы қолданысы жылдан жылға артып келеді. Бірақ оны одан әрі дамыту үшін әрбір азамат өз үлесін қосуы керек. Мемлекет, білім беру мекемелері, БАҚ және жастардың өздері қазақ тілін қолдау бағытында белсенді әрекет етсе, болашақта қазақ тілі қоғамның барлық саласында кеңінен қолданылады.

Қазақ тілі – тек қарым-қатынас құралы ғана емес, ұлттың рухани байлығы. Сондықтан оны жастар арасында насихаттау – елдің болашағына жасалған инвестиция.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Қайдаров, Ә. “Қазақ тілінің қоғамдық рөлі” – Алматы: Ана тілі, 2005.
2. Сүлейменова, Ә.Д. “Тіл және қоғам” – Алматы: Ғылым, 2010.
3. ҚР Үкіметі. “Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2023-2029 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы”.

УДК 796:81'272:378.147:316.77

ЯЗЫК И КУЛЬТУРА В СПОРТЕ: ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Султан Б.

Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Аннотация. В условиях глобализации спорт становится не только средством физического развития, но и важной площадкой для межкультурного взаимодействия. Он объединяет людей разных национальностей, создавая пространство для обмена знаниями, традициями и ценностями. В данной статье рассматривается роль языка и культуры в спортивном образовании, а также современные образовательные подходы, направленные на эффективное взаимодействие в многоязычной и мультикультурной среде. Анализируются функции языка в спорте, влияние культурных традиций на тренировочный процесс и необходимость развития межкультурной компетентности среди спортсменов и тренеров. Особое внимание уделяется билингвальному и кросскультурному обучению, а также использованию цифровых технологий для преодоления языковых барьеров. Рассматриваются примеры успешной интеграции национальных элементов в международное спортивное образование.

Ключевые слова: спорт, язык, культура, глобализация, спортивное образование, межкультурная коммуникация, билингвальное обучение, кросскультурное обучение, цифровые технологии, международный спорт.

Спортивная терминология является неотъемлемой частью культуры, отражая историю и традиции народов. Она формируется под влиянием национальных особенностей и общественных ценностей. Например, в Казахстане термины, связанные с традиционными видами спорта, такими как қазақша күрес (казахская борьба), көкпар (конное состязание), жамбы ату (стрельба с лошади), иллюстрируют кочевой образ жизни и важность физической подготовки в национальной культуре.

В международном спорте также можно наблюдать культурное влияние. Например, такие английские термины, как fair play (честная игра), time-out (перерыв), knockout (нокаут), стали универсальными и используются во многих языках мира. Они не только передают технические аспекты спорта, но и отражают ценности честности, уважения и дисциплины.

Кроме того, язык влияет на восприятие спортивных достижений и формирует идентичность спортсменов. В Казахстане активное внедрение казахского языка в спортивную сферу способствует популяризации национальных видов спорта и укреплению культурного наследия.

Методы обучения и воспитания спортсменов зависят от национальных традиций, ценностей и образовательных систем. В разных странах тренировочный процесс имеет свои особенности:

• В восточных единоборствах (дзюдо, каратэ, ушу) особое внимание уделяется дисциплине, философии и духовному развитию спортсменов. Воспитание уважения к сопернику и саморазвитие — ключевые принципы этих систем.

•В западных спортивных системах основной акцент делается на индивидуальные достижения, аналитический подход и применение научных методов в тренировках.

•В Казахстане спортивное образование сочетает традиционные игры и современные методики, создавая баланс между сохранением национальной идентичности и подготовкой спортсменов к международным соревнованиям.

Культурное наследие играет важную роль в развитии спортивной педагогики. Например, казахские национальные игры развивают не только физические навыки, но и ценности взаимопомощи, уважения к старшим и командного духа.

Современный спорт требует активного межкультурного общения. Для успешного взаимодействия спортсменам и тренерам необходимо владеть несколькими языками, особенно английским, который является основным в международных соревнованиях, таких как Олимпийские игры, чемпионаты мира и профессиональные лиги.

Однако многие страны стремятся сохранить национальный язык в спортивной сфере. Например:

В Казахстане ведется работа по популяризации казахского языка в спортивной терминологии, что способствует развитию национального спорта и укреплению культурной идентичности.

В Испании, Франции и Германии спортивные школы активно используют билингвальное обучение, сочетая национальный язык с английским или другими международными языками.

Развитие межкультурной компетентности помогает спортсменам лучше адаптироваться к условиям международных соревнований и повышает уровень профессионального общения.

Современные технологии значительно изменили образовательные подходы в спорте. Использование цифровых платформ и инновационных решений облегчает процесс обучения и межкультурного взаимодействия.

Примеры влияния технологий на спортивное образование:

•Онлайн-курсы и видеотренировки позволяют спортсменам и тренерам получать знания без привязки к месту и времени.

•Автоматические переводчики помогают спортсменам из разных стран понимать друг друга, что особенно важно на международных соревнованиях и сборах.

•Виртуальная и дополненная реальность используются для анализа движений спортсменов, изучения тактики и повышения эффективности тренировочного процесса.

•Цифровые платформы международных спортивных организаций способствуют обмену опытом и лучшим образовательным практикам.

Таким образом, цифровые технологии не только упрощают процесс обучения, но и способствуют интеграции различных культур в спортивное образование.

Язык и культура играют ключевую роль в спортивном образовании, формируя уникальные стили подготовки и профессионального роста спортсменов. В условиях глобализации необходимо учитывать многоязычие и межкультурные различия, чтобы создать эффективную систему обучения.

Современные образовательные подходы должны включать:

- Гармоничное сочетание традиционных ценностей и современных технологий.
- Развитие межкультурной компетентности спортсменов.
- Внедрение билингвального обучения для сохранения национального языка и улучшения коммуникации на международном уровне.

Интеграция языковых и культурных аспектов в спортивное образование способствует успешной адаптации спортсменов в международной среде, укреплению дружеских связей между странами и развитию мирового спорта в целом.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Андронов В. П. Спорт и глобализация. – М.: Наука, 2020.
2. Бубнов В. В. Язык спорта: особенности и функции. – СПб.: СпортПресс, 2019.
3. Кузнецов А. Н. Культурные аспекты спортивного образования. – Казань: Университетская книга, 2021.
4. Smith J. Globalization and Sports Education. – London: Routledge, 2020.
5. Brown T. The Role of Language in Sports Communication. – New York: Springer, 2021.
6. Кенжетеев Б. Казахский спорт: традиции и современность. – Алматы: Спорт, 2022.

ӘОЖ: 378.147:796:81'272

СПОРТ АРҚЫЛЫ ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУ: ЖАҒАНДАНҒАН ӘЛЕМДЕГІ МҮМКІНДІКТЕР МЕН СЫН-ҚАТЕРЛЕР

Сыбайлас А.М., 1 курс студенті,
Ғылыми жетекшісі: Болғанбаева Б.Д., философия ғылымдарының кандидаты,
қауымдастырылған профессор
Қазақ спорт және туризм академия, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа. Бүгінгі таңда жаһандану үрдісі білім беру жүйесіне үлкен өзгерістер әкелуде. Әсіресе, шет тілдерін оқыту әдістері жаңа тәсілдерді қажет етеді. Соның ішінде спорт арқылы тіл үйрету – білім беру мен дене шынықтырудың тиімді интеграциясы ретінде танылып келеді. Бұл әдіс тілді табиғи ортада үйренуге мүмкіндік береді, оқушылар мен студенттердің қызығушылығын арттырады және коммуникативтік дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, спорт пен тілдік білімнің үйлесуі когнитивтік, әлеуметтік және мәдени аспектілерді де қамтиды. Дегенмен, бұл әдісті кеңінен қолдануда бірқатар қиындықтар бар, мысалы, арнайы бағдарламалардың жетіспеушілігі, оқытушылардың дайындық деңгейі және қажетті инфрақұрылымның жоқтығы. Осы мақалада спорт арқылы тілдерді оқытудың мүмкіндіктері мен негізгі қиындықтары жан-жақты қарастырылады.

Кілт сөздер: спорттық әдістер, мәдени интеграция, көптілділік, білім беру, спорт, тілдерді оқыту, коммуникативтік әдіс, жаһандану, мәдениетаралық қарым-қатынас, инновациялық әдістер.

Қазіргі әлемде жаһандану үдерісі қарқынды дамып, көптілділік маңызды әлеуметтік құбылысқа айналууда. Әр түрлі елдер арасындағы қарым-қатынастың күшеюі, халықаралық ынтымақтастықтың артуы және еңбек нарығындағы бәсекелестіктің өсуі тілдерді меңгерудің маңыздылығын арттыруда. Бұл ретте спорт – адамдарды біріктіретін күшті құрал ретінде тіл үйренудің тиімді әдістерінің бірі бола алады.

Спорт – тек физикалық жаттығу ғана емес, сонымен қатар, адамдардың әлеуметтік және мәдени өзара әрекеттесуін дамытатын орта. Командалық ойындар, халықаралық турнирлер мен жаттығулар барысында әр түрлі тілдердегі қарым-қатынас күшейіп, шет тілін үйренудің табиғи ортасы қалыптасады.

Спорттық іс-шаралар мен жаттығулар тілдік дағдыларды дамытудың тиімді әдісі болып саналады. Оның бірнеше маңызды артықшылықтары бар:

1) Тілді қолданудың табиғи ортасы

Спорттық іс-шаралар мен жаттығулар тілді үйренудің шынайы әрі интерактивті ортасын қалыптастырады. Тіл үйренушілер жаттықтырушылардың нұсқауларын тыңдап, командаластарымен қарым-қатынас жасау барысында тілді белсенді қолданады. Бұл әдіс теориялық білімді практикалық әрекеттермен байланыстырып, тілді меңгеру процесін жеңілдетеді.

2) Көру және есту арқылы үйрену

Адам миы акпаратты көру және есту арқылы тез қабылдайды. Спорттық жаттығулар барысында тіл үйренушілер қозғалыстарды бақылап, жаттықтырушылардың немесе командаластардың айтқанын тыңдай отырып, жаңа сөздер мен сөйлемдерді оңай қабылдайды. Сонымен қатар, спорттық терминология, ойын ережелері мен командалық қарым-қатынас тіл үйренушінің сөздік қорын байытады.

3) Көпмәдениетті орта

Халықаралық спорттық жарыстар мен оқу бағдарламалары түрлі елдердің өкілдерін біріктіреді. Мұндай ортада тіл үйренушілер әртүрлі мәдениеттермен танысып, басқа халықтардың қарым-қатынас стилін меңгереді. Бұл олардың тек тілдік қабілеттерін ғана емес, сонымен қатар мәдениетаралық коммуникативтік дағдыларын да дамытады.

4) Мотивацияның жоғары деңгейі

Тіл үйренудің дәстүрлі әдістерімен салыстырғанда, спорт арқылы оқыту әлдеқайда қызықты әрі әсерлі болады. Командалық рух, бәсекелестік және ойын элементтері оқушылардың ынтымын арттырып, шет тілін үйренуге деген қызығушылығын оятады. Сонымен қатар, спорт барысында жеткен жетістіктер тілдік дағдыларды жақсартуға деген сенімділікті нығайтады.

3. Спорт арқылы тіл үйренудің қиындықтары

Спорт арқылы тіл үйрену тиімді әдіс болғанымен, оны толыққанды жүзеге асыруда белгілі бір қиындықтар бар. Бұл қиындықтар тілдік, ұйымдастырушылық және әдістемелік факторлармен байланысты.

1) Тілдік кедергілер

Тілді енді үйреніп жүрген адамдар үшін спорттық ортада қарым-қатынас жасау бастапқы кезеңде қиындық тудыруы мүмкін. Жаттықтырушының немесе командаластардың берген нұсқауларын толық түсінбеу ойын барысына әсер етуі

мүмкін. Сонымен қатар, кейбір спортшылар сөйлеуге ұялып, қателік жасаудан қорқуы мүмкін. Бұл олардың тілдік дағдыларын дамытуына кедергі келтіреді.

2) Оқу процесінің құрылымдалмағандығы

Дәстүрлі тіл үйрену әдістерінде оқу материалдары жоспарлы түрде беріледі, ал спорттық ортада тілдік білім беру бейресми түрде жүреді. Бұл оқушылардың тілдік дағдыларын жүйелі түрде дамытуға мүмкіндік бермеуі мүмкін. Спорттық жаттығулар негізінен физикалық белсенділікке бағытталғандықтан, кейде тілдік компонентке жеткілікті көңіл бөлінбеуі ықтимал.

3) Терминологияның шектеулігі

Спорттық ортада тілді үйрену көбіне белгілі бір спорт түріне қатысты сөздермен шектелуі мүмкін. Ойын ережелері мен командалық әрекеттерді түсіну үшін қажетті сөздік қор қалыптасқанымен, күнделікті тұрмыстық, кәсіби немесе академиялық тақырыптарда сөйлесу дағдысы толық дамымауы мүмкін. Бұл оқушылардың тілдік дағдыларын жан-жақты дамытуына кедергі келтіреді.

4) Оқытушылар мен жаттықтырушылардың дайындық деңгейі

Көптеген спорт жаттықтырушылары шет тілдерін жетік білмеуі мүмкін, ал тіл мұғалімдері спорттық терминологиядан хабарсыз болуы мүмкін. Бұл тіл мен спортты үйлестіре отырып оқытуды қиындатады. Мұндай жағдайларда арнайы дайындықтан өткен мамандар қажет.

5) Инфрақұрылым мен материалдық ресурстардың жетіспеушілігі

Спорт арқылы тіл үйрету үшін арнайы әзірленген әдістемелік құралдар, оқыту материалдары және бейімделген бағдарламалар қажет. Қазіргі уақытта мұндай ресурстар жеткіліксіз болғандықтан, бұл әдісті кеңінен қолдану қиынға соғады. Сонымен қатар, кейбір оқу орындарында көптілді білім беруге арналған спорттық бағдарламалар немесе жаттығу алаңдары болмауы мүмкін.

6) Барлық оқушыларға бірдей тиімді болмауы

Барлық оқушылар спорт арқылы тілді бірдей тиімді меңгере алмауы мүмкін. Кейбіреулер спорттық жаттығулар кезінде тілді тез үйренсе, басқаларына бұл әдіс қолайсыз болуы мүмкін. Әр адамның оқу стилі әртүрлі болғандықтан, спорт арқылы оқыту кейбір қатысушыларға қажетті деңгейде нәтиже бермеуі ықтимал.

7) Уақыт шектеулері

Спорттық жаттығуларда тіл үйренуге арнайы уақыт бөлу әрдайым мүмкін бола бермейді. Жаттықтырушылар көбіне физикалық дайындық пен тактикалық дағдыларға баса назар аударады, ал тілдік компонент қосымша болып қалуы мүмкін. Бұл тіл үйрену процесінің тиімділігіне әсер етеді.

4. Әлемдік тәжірибе және болашақ перспективалар

Спорт арқылы тілдерді оқыту – көптеген елдерде қолданылып жүрген инновациялық әдістердің бірі. Әлемнің әртүрлі мемлекеттерінде бұл тәсіл әртүрлі деңгейде енгізілгенімен, оның тиімділігі бірнеше ғылыми зерттеулермен дәлелденген. Бұл бөлімде халықаралық тәжірибе мен болашақтағы даму перспективалары талданады.

1) АҚШ және Еуропа елдері

АҚШ-та және Батыс Еуропада тілдік білім беру мен спортты біріктіру кеңінен таралған. Мысалы, АҚШ-та ESL (English as a Second Language) бағдарламалары спорттық ойындармен біріктіріліп өткізіледі. Балалар мен ересектер шет тілін

бейресми ортада меңгеру үшін футбол, баскетбол, теннис және басқа да спорт түрлерін пайдаланады.

Англия мен Германияда университеттер спорттық іс-шараларды тілдік курстармен үйлестіретін арнайы бағдарламалар жасайды. Олардың мақсаты – студенттердің тілдік ортада еркін қарым-қатынас жасауын жеңілдету.

2) Азия елдері

Жапония, Қытай және Оңтүстік Корея секілді елдерде спорт арқылы ағылшын тілін үйрету кеңінен дамыған. Әсіресе, халықаралық олимпиадалар мен спорттық жарыстар алдында спортшыларға арнайы тіл курстары өткізіледі. Жапонияда “English through Sports” бағдарламасы мектеп оқушылары үшін енгізілген, онда олар ағылшын тілінде спорттық жаттығулар жасап, қарым-қатынас дағдыларын дамытады.

Болашақ перспективалар:

- 1) Жаңа технологиялардың интеграциясы
- 2) Халықаралық бағдарламалар мен алмасу жобалары
- 3) Оқу бағдарламаларын бейімдеу
- 4) Оқытушылар мен жаттықтырушыларды даярлау

Қазақстанда қолдану мүмкіндіктері

Қазақстанда көптілді білім беруді дамыту стратегиясы аясында спорт арқылы тіл үйретуді енгізу үлкен мүмкіндікке ие. Әсіресе, халықаралық жарыстарға қатысатын спортшылар мен студенттер үшін бұл әдіс пайдалы болмақ.

Қортындылай келе, спорт арқылы тіл үйрену – болашағы зор бағыттардың бірі. Спорт арқылы тілдерді оқыту әдісі болашақта білім беру жүйесінің маңызды бөлігіне айналуы мүмкін. Бұл әдістің кеңінен таралуы үшін ғылыми зерттеулерді жалғастыру, арнайы оқу бағдарламаларын әзірлеу және инфрақұрылымды дамыту қажет. Жаһандану дәуірінде спорт пен тілдік білімді үйлестіру – болашақ мамандардың бәсекеге қабілеттілігін арттыратын маңызды құрал. Болашақта спорт пен тіл үйренуді үйлестіретін инновациялық жобалар мен бағдарламалар жасалып, олардың білім беру жүйесіне интеграциялануы маңызды.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Гумбольдт В. Тіл және оның мәдениетпен байланысы. – Алматы: Ғылым, 2020. – 250 б.
2. Дәулетбаева С. Б., Мұханова Л. Ш. Спорт және тілдік интеграция: халықаралық тәжірибе. – Астана: Білім, 2021. – 180 б.
3. Хасанова Г.А. Спорттық ойындар жәнетілдік құзыреттілік. – Астана: Назарбаев Университеті, 2021.

УДК: 378.147:796:81'272

ЯЗЫК И КУЛЬТУРА В СПОРТЕ: ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Умек Г.

Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается роль языка и культуры в спорте в условиях глобализации. Анализируется значение многоязычия и межкультурной коммуникации для спортсменов, тренеров и спортивных организаций. Особое внимание уделяется современным образовательным подходам, способствующим развитию языковых и культурных компетенций в спортивной сфере. Рассматриваются многоязычные программы подготовки специалистов, тренинги по межкультурной коммуникации, а также использование цифровых технологий для изучения иностранных языков. Делается вывод о необходимости дальнейшего совершенствования образовательных стратегий для успешной интеграции спортсменов в международное спортивное сообщество.

Ключевые слова: спорт, язык, культура, глобализация, образование, межкультурная коммуникация.

Процессы глобализации оказывают значительное влияние на спорт. Международные соревнования и турниры способствуют взаимодействию спортсменов и тренеров из разных культурных и языковых сред. Это требует от участников спорта не только профессиональных навыков, но и знаний иностранных языков, а также понимания культурных ценностей. В данной статье рассматривается роль языка и культуры в спорте, а также современные образовательные подходы, направленные на их изучение. Роль языка в спорте. Язык играет ключевую роль в спорте, поскольку он является основным средством коммуникации. В международных командах и на крупных соревнованиях спортсменам, тренерам и судьям необходимо находить общий язык. Английский язык является главным языком общения в спорте, но знание других языков также становится преимуществом. Языковой барьер может затруднять процесс тренировок и подготовки к соревнованиям. Поэтому многие спортивные академии и клубы внедряют языковые курсы, помогая спортсменам адаптироваться в многонациональной среде. Значение культуры в спорте. Спорт не только способствует физическому развитию, но и отражает культурные особенности народов. Национальные виды спорта и традиции проведения соревнований являются частью культурного наследия. Например, японское дзюдо включает в себя не только физическую борьбу, но и философию уважения и дисциплины. Аналогично, футбол объединяет болельщиков по всему миру, создавая уникальную фанатскую культуру.

Современные образовательные программы в спортивной сфере включают изучение языков и культурных аспектов. Рассмотрим основные подходы:

1. Многоязычное спортивное образование. Во многих университетах существуют программы на английском, испанском, французском и других языках,

направленные на подготовку тренеров, менеджеров и спортивных аналитиков. Это позволяет специалистам работать на международном уровне.

2. Развитие межкультурной коммуникации. Для участников международных соревнований проводятся тренинги по межкультурной коммуникации, которые помогают лучше понимать традиции и обычаи других народов.

3. Использование цифровых технологий. Онлайн-платформы и мобильные приложения (например, Duolingo, Rosetta Stone) позволяют спортсменам изучать иностранные языки и спортивную терминологию, улучшая их взаимодействие в международной среде.

Современный спорт невозможно представить без международного взаимодействия. Спортсмены, тренеры, судьи и спортивные менеджеры регулярно участвуют в соревнованиях, сборах и конференциях, где общение на одном языке становится ключевым фактором успешного сотрудничества. В этой статье рассматривается значимость языка в международном спорте, его влияние на профессиональную подготовку спортсменов, их адаптацию к новым условиям, а также роль образовательных программ в развитии языковой компетентности. Язык как средство коммуникации в спорте. Язык — это основной инструмент общения между спортсменами, тренерами, судьями и организаторами соревнований. В международных турнирах знание иностранного языка позволяет:

Участвовать в соревнованиях на международном уровне. Спортсмены, принимающие участие в Олимпийских играх, чемпионатах мира и других международных турнирах, должны понимать регламенты, правила и указания судей.

Работать с тренерами и спортивными специалистами из разных стран. Многие спортсмены тренируются за границей, а тренеры ведут международную деятельность. Языковой барьер может значительно усложнить процесс подготовки.

Общаться с болельщиками и СМИ. Спортивные звезды часто дают интервью, участвуют в рекламных кампаниях и представляют бренды. Владение иностранными языками расширяет их возможности на мировом рынке.

Английский язык считается основным языком международного спорта. Он используется в официальных документах, пресс-конференциях, переговорах и на самих соревнованиях. Международные спортивные организации, такие как Международный олимпийский комитет (МОК), FIFA, UEFA, используют английский язык как основной.

Например, в футболе арбитры и игроки из разных стран общаются на английском языке, даже если он не является для них родным. В Формуле-1 команды и пилоты также используют английский как универсальный язык общения.

Несмотря на широкое использование английского, языковой барьер остается серьезным вызовом в международном спорте. Проблемы, возникающие из-за недостаточного знания языка, могут привести к недопониманию между тренером и спортсменом, к ошибкам в судействе или даже к ухудшению морального состояния спортсмена из-за трудностей в общении с командой.

Некоторые примеры таких проблем:

Ошибки в интерпретации правил. Спортсмен, плохо владеющий языком, может неправильно понять судейское решение.

Трудности адаптации в новой стране. Молодые спортсмены, переезжающие для тренировок за границу, сталкиваются с проблемами интеграции в коллектив.

Психологический дискомфорт. Неуверенность в общении может повлиять на уверенность спортсмена в соревнованиях.

Образовательные программы для изучения языков в спорте. Для решения проблемы языкового барьера в спортивной сфере активно внедряются образовательные программы. Многие академии и клубы предлагают курсы иностранных языков, помогающие спортсменам быстрее адаптироваться.

Некоторые успешные примеры:

Специальные языковые курсы для спортсменов. В крупных футбольных академиях, таких как Barcelona Academy или Manchester United Academy, игроки учат английский и испанский языки.

Онлайн-обучение. Спортсмены могут изучать язык через мобильные приложения (Duolingo, Rosetta Stone) или онлайн-курсы.

Переводчики и языковая поддержка. В некоторых клубах и сборных работают переводчики, которые помогают адаптироваться иностранным игрокам.

В заключении, язык играет ключевую роль в международном спорте, обеспечивая эффективную коммуникацию между спортсменами, тренерами, судьями и болельщиками. Знание иностранного языка — это не просто дополнительное преимущество, а необходимость для успешной карьеры в спорте. Современные образовательные подходы помогают спортсменам преодолевать языковые барьеры, что способствует их профессиональному росту и успешному выступлению на международной арене.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Хофстеде Г. Культуры и организации: программирование мышления – Москва: Юрайт, 2019.
2. Даффи П. Спорт и глобализация: современные спортивные культуры – Лондон: Routledge, 2020.
3. Блейки Дж. Язык и спорт: проблемы международной коммуникации – Нью-Йорк: Springer, 2018.
4. Кембриджский университетский центр спортивного образования. Межкультурное общение в международном спорте – Кембридж: CUP, 2021.

UDC 378.147.2.811.112.2

LINGUOPRAGMATIC CHARACTERISTICS OF YOUTH SLANG

Yntymak D., 1st year students,
Scientific supervisor: Orynbayeva U.K., PhD, associate professor
Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty c., Kazakhstan

Annotation. The article “Linguopragmatic Characteristics of Youth Slang” is devoted to the study of the peculiarities of youth slang from the point of view of linguopragmatics. The authors consider the role of slang expressions in the communicative acts of young people, analyzing their functional and pragmatic features in different social and cultural contexts. The article focuses on how youth slang is used to express identity,

belonging to a certain social group, as well as how it reflects modern trends in language. The authors emphasize that youth slang not only serves as a means of communication, but also performs important socio-psychological functions, such as establishing and maintaining social ties, as well as demonstrating creativity and innovation in language. The article will be useful for linguists studying pragmatics and sociolinguistics, as well as for teachers working with young audiences and all those interested in the development of modern language and its social functions.

Keywords: linguopragmatics, slang, communicative act, classification.

Youth slang is an integral part of the process of language development. They are reciprocity and diversity. The main character of spoken language is speech takes place in direct communication without prior preparation. This is a very common functional style. The main aim is to communicate directly and quickly. It is quite possible in the spoken language. There are words and phrases which are beyond the language norm barbarisms, professional words, jargons, slangs, dialects.

The word “slang” is used in everyday life for the name of a certain thing which is deviating from the normal language. It is insulting and expressive. Slang is a special word used by different social groups. Some researchers associate slang with slang. Therefore, slang shows special lexical interests to arise from the relationships of people in common. The nature of slang requires to be constantly updated. Many slang words do not last relatively long. It becomes obsolete. They are stabilized in the language. It means, if the slang sequence is transferred to the general colloquial vocabulary.

There is no clear definition of the word "slang" in linguistics. The word slang comes from the French language. Meaning "empty word".

Slang is considered to be a violation of language standards. Often these are expressive words that are used interchangeably with everyday objects. Although slang words are often used in everyday communication, they are often heard in the literary world. With the help of slang words, the speaker is able to express his emotions and feelings as freely as possible.

The use of slang in combination with other lexical units of the language is the basis for their existence in the language according to their own specific laws and expands the possibilities of creativity of the linguistic person.

Youth jargon is a phenomenon that can be used in any language and at all times, changing only its quantitative composition and scope under the influence of linguistic and non-linguistic factors. Jargons are an integral part of youth culture, because no culture can survive without its communicative code word, language is used in various everyday, cultural and political spheres. The main feature of the student's language is characterized by its wide range of functions. Slang among young people has a universal function and spreads quickly because it has a specific purpose.

In Russian linguistics, mostly V. A. Khomyakov's definition is: “Slang is a relatively time-consuming, stylistically inferior, lexical layer, an expressive component of a simple word that has no origin, is not homogeneous in its approach to the literary standard” [1,p.7].

O.S. Akhmanov's "Dictionary of Linguistic Terms" gives a completely different explanation. "First, a simple form of speech of a certain professional group. Second, the elements of a professional or social group's speech, entering the words or literary language

of people not related to this group of people, have a special expressive-emotional tone in these languages." [2 , p.35].

Nowadays, the vocabulary of simple words includes barbarisms, vulgar words, slang, slang, dialectisms, vulgar phrases. This group of words affects the purity of the language. Researcher R. Syzdyk says: "Spoken language is a model of language used in everyday communication, it is a phenomenon that is recognized in the opposite of literary language." [3 , p.156]

Spoken language is informal in everyday life, in certain activities, and when talking to friends. In this case, freedom prevails. However, the implementation of spoken language everywhere contributes to the development of language culture. The peculiarity of slang and slang words is that they are used by certain groups. Slang is especially common among young people.

Slang units usually do not last long. But each historical period has its own peculiarities, which are very well described by these short-lived words. Reasons to use slang and colloquial phrases:

- 1) to make an impression;
- 2) to be at the level of spoken language;
- 3) to give a sense of self-confidence;
- 4) to be new, different;
- 5) not to be misunderstood by anyone else;
- 6) as a joke, to show relief;
- 7) to indicate to which group they belong;
- 8) to be an interesting speaker;
- 9) to enrich the language;
- 10) to remain friendly and warm.

G.A. Sudzilovsky divides slang into two groups, depending on the environment, known and common (so-called common slang and unknown (or unknown in general use) and less commonly used)[4, p.11]. According to him, slang, which is unknown and rarely used, is used by certain groups of professionals or social groups in terms of origin and in a more limited area. Therefore, this small group of slang is called "jargon, cant", "professional slang", "slang".

Linguists are also concerned about the peculiarities of the use of colloquial speech by young people, which today creates a public opinion on the Internet. "Brakes caught", "hung up", "no market", "crowd", "type", "put in a basket", "bring greens", "hang noodles in the ears", "look at the cabbage", "counter Opinions on slang words used by young people, such as "shoot", "shoot", "throw a beacon", are divided into two parts. Therefore, the vocabulary of the spoken language can be divided into the vocabulary of the literary language, the vocabulary of the non-literary language [5, p.41].

«Simple words are also a branch of the vocabulary in spoken language" [6, p.93].

In general, slang words are constantly evolving, that is, they are added every day. This has a positive effect on the development of oral vocabulary, but in this case the literary language does not develop.

In today's youth and adventure games, newcomers use slang and slang for a variety of reasons:

- to impress the audience
- in order to differ from the country

- so that others do not understand
- Indicating that you belong to a certain social group is also used as a joke.

Nowadays, the vocabulary of simple words includes barbarisms, vulgar words, slang, slang, dialectisms, vulgar phrases.

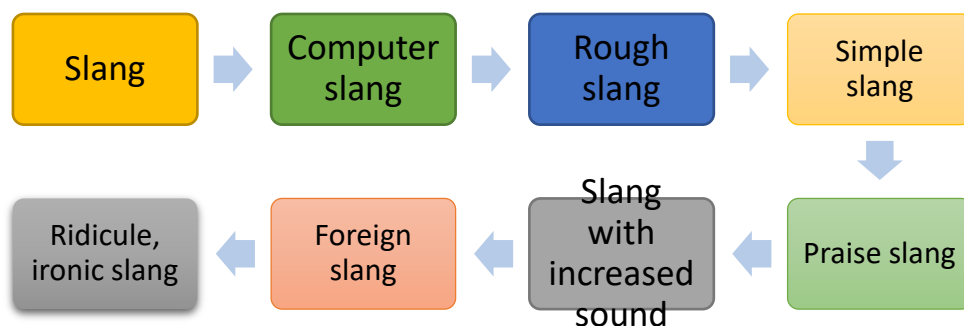
This group of words affects the purity of the language. Researcher R. Syzdyk says: "Spoken language is a model of language used in everyday communication, it is a phenomenon that is recognized in the opposite of literary language".

Spoken language demonstrates the informality of communication in everyday life, in certain activities, and when talking to friends. In this case, freedom prevails. However, the implementation of spoken language everywhere contributes to the development of language culture. The peculiarity of slang and slang words is that they are used by certain groups.

The main purpose of learning a foreign language is to learn the language as a means of true communication and to encourage free communication. Linguistic knowledge alone is not enough to establish a proper relationship with the speaker, it is necessary to teach the language along with the language, taking into account the culture and national character of the country where the language is spoken. In order to avoid difficulties and obstacles in communicating or translating in a foreign language today, it is important to know the slang words used in the country where you are learning the language. V.D. Devkin said that young people try to make words lively, very moving and artistic [7, p.135].

The nature of slang requires it to be constantly updated. Many slang words do not last relatively long and become obsolete if they are stabilized in the language, that is, if the slang sequence is transferred to the general colloquial vocabulary. Eric Partridge, a well-known English slang expert, cites a number of usages of the English word "bokmur": blood (1550-1660); macaroni (1760); buck (1720-1840); dandy (1820-1870); swell (1811); toff (1851), to which can be added the spiv and modern teddy-boy. It should be noted that the numbers in parentheses indicate when the word was first registered and when it became obsolete. From this we conclude that slang words have existed since the 16th century.

After reading these links, I categorized the slang I collected into the topic. I divided the slang words into two. The first is called computer slang, simple slang. And I divided the simple slangs into five. Rude slang, mockery, ridicule slang, slang from a foreign language, sound-enhanced slang, praise slang. Classification of slang words.

Picture 1. Classification of slang words

To be able to understand the words of real youth and use slang terms, a language learner needs to memorize words from slang dictionaries and watch movies and TV series in English. The teacher, on the other hand, needs to build a dialogue by presenting real-life situations during the lesson, or by providing ready-made dialogues between young people and constantly checking how well they can understand them.

I decided to choose one of these two, which I want to reveal in more detail. My choice fell on Computer slang, as in our modern world, the Internet for young people is like a part of their life. I consider it is quite relevant to take this particular group of slang.

Internet slang came many different sources – typical environments that placed value on brevity of communication. Some terms, such as FUBAR have roots as distant back as World War II. Other terms came more recent forms of communication, such as TTY and IRC. Chat acronyms originally developed on pre-Internet bulletin board systems. The threeletter acronym remains one of the most favorite types of abbreviation in computing and telecom terminology and slang. Similar systems came into with rs of text-messaging wireless telephones.

Users sometimes create Internet abbreviations on the spot, therefore many of them can seem confusing, obscure, whimsical, or even nonsensical. This type of on-the-spot abbreviating leads to such things as: OTP (on the phone) or the less common, OPTD (outside petting the dog). Another feature common to Internet communication involves the truncation and morphing of words to forms that users can type more readily. Examples of this include:

addy – "Address" (plural: "addys")

convo – "Conversation"

pic – "Picture" ("pics", "pix" or "piccies" for plural)

proggy – "Computer program"

Technology has undoubtedly brought about a revolution in communication. Most people would agree that this has been a positive development. Recently, however, there has been concern over the negative effect that modern methods of communication are having on the English language. The increasing use of e-mails and text messages is changing the way people use grammar. Education experts warn of the potentially damaging effect on literacy of text messaging.

Texting has become second nature to a generation of young people. To people who are not used to abbreviations, this might be seen as a threat to the language. To my mind, the language is changing in much the same way as it has done for centuries. List of commonly used slang, smileys and acronyms. Commonly used slang

LOL = Laugh Out Loud

U = You

G2G = Got To Go

KK = Okay

LYL = Love You Lots

NVM = Never Mind

LYLAS/LYLAB = Love You Like a Sister/Love You Like A Brother

BRB = Be Right Back

This section examines the phenomenon of computer slang. Slang words are characterized by the fact that they are not coined as words belonging to the standard vocabulary of the language. They originate as terms of a special group and are considered

to be both creative and stereotypical. Stereotypes presuppose using and reproducing different actual and potential wordbuilding patterns, whereas creativity reveals itself in new form and meaning. There are different structural types of computer neologisms: abbreviations, acronyms, initials, signs and symbols.

LIST OF REFERENCES:

1. Хомяков, В. А. Три лекции о слэнге / В.А.Хомяков. -В., 1970,62 б.
2. Кеңесбаев, М.І. Лингвистикалық терминдер сөздігі /М.І.Кеңесбаев. - А.,1956,120 б.
3. Сыздық, Р.Орфографиялық сөздік /Р.Сыздық.-А.,2013,695 б.
4. Судзиловский Г.А. Сленг – что это такое? – Москва: Воениздат, 1973.
5. Балақаев М. Тіл мәдениеті және қазақ тілін оқыту. – Алматы, Мектеп, 1989. – 96 бет.
6. Салқынбай А., Абақан Е. Лингвистикалық түсіндірме сөздік. – Алматы, Сөздік-Словарь, 1988. – 304 бет.
7. Девкин В.Д. Диалог. Немецкая разговорная речь в сопоставлении с русской / В.Д. Девкин. – М., 1981. – 160 с.

УДК: 378.147

ЗНАЧЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ ВУЗА

Кылышпаева М.Х.

Жетысуский университет имени И.Жансугурова, г. Талдыкорган, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается образовательный потенциал применения цифрового инструментария в процессе обучения иностранным языкам в высшей школе. Представлен обзор цифровых практик и технологий, способствующих развитию иноязычной коммуникативной компетенции бакалавров. Особая роль отведена видеоресурсам TED TALKS, TED ED, Yutube, как наиболее эффективным цифровым инструментам создания искусственной языковой среды в классе. Отмечается неоспоримое преимущество создания собственных виртуальных классов, адаптированных к учебному процессу и позволяющих отслеживать достижения бакалавров. Обоснованность интеграции цифрового инструментария в образовательном процессе подтверждается типовым разнообразием заданий и их эффективным применением с целью формирования иноязычной коммуникативной компетенции бакалавров. Эмпирической базой исследования является практический опыт использования видеоконтента на занятиях по иностранному языку в неязыковом вузе, а также обзор цифровых практик и технологий, применяемых в аудиторной и самостоятельной работе. Представлены задания, направленные на развитие навыков аудирования, говорения, ведения дискуссии, а также на работу с фонетическим и лексическим материалом по теме “How to speak about money”. В работе представлены выводы и рекомендации по методике интеграции цифрового

инструментария в процесс обучения иностранному языку. Отмечается необходимость планомерного выбора цифровых практик для достижения конкретных образовательных целей, поскольку невозможно полностью заменить кинестетический способ подачи и восприятия учебного материала цифровыми ресурсами.

Ключевые слова: цифровой инструментарий, цифровые технологии, образовательная платформа, видеоконтент, иноязычная коммуникативная компетенция, языковая среда.

Введение

Использование новых информационных технологий в преподавании английского языка является одним из важнейших аспектов совершенствования и оптимизации учебного процесса, обогащения арсенала методических средств и приемов, позволяющих разнообразить формы работы и сделать урок интересным и запоминающимся для учащихся. Необходимым условием качественного современного образования сегодня является гармоничное сочетание традиционного обучения с использованием передовых технологий. Целью современного образования в Казахстане является развитие активной, сознательной, ответственной, конструктивной личности. Наличие компьютеров, электронных материалов, учебников, энциклопедий позволяет поднять учебный процесс на новый уровень. Интеграция инновационных цифровых технологий в образовательное пространство связано с изменением методологической парадигмы в процессе обучения иностранным языкам. Необходимость формирования искусственной языковой среды предопределяет использование различного цифрового инструментария на образовательной платформе, обеспечивая развитие межкультурной компетенции, познавательной и мотивационной активности бакалавров, создание практико-ориентированного моделирования языковой среды, преодоление лингвистического барьера в практике иноязычного общения.

Материалы и методы

Теоретико-методологической основой исследования выступили исследования цифровых средств обучения иностранному языку как интерактивных систем Н.А.Пластининой, основные идеи мотивационной составляющей и продуктивного самопознания в процессе обучения иностранному языку А.М.Руста, Л.В.Богдановой, теоретико-методологические основы использования цифровых ресурсов в обучении иностранному языку И.В.Роберта, А.Н.Земскова, А.Н.Колесниченко.

Исследование было проведено на основе нарративного анализа теоретических источников, отобранных с использованием качественного метода в рамках экспертного подхода.

Основная часть

Цифровой инструментарий управления процессом овладения иностранными языками предопределяет развитие таких направлений как коммуникативность, интерактивное взаимодействие, аутентичность общения, визуализация содержания обучения, развитие языкового творчества. Современные мультимедийные технологии в практике преподавания иностранного языка обеспечивают

информационную поддержку и симулирование реальной коммуникации, тем самым способствуя обучению свободного ориентирования в иноязычной среде.

Цифровые средства обучения иностранному языку как интерактивные системы, реализующие интеграцию анимированной компьютерной графикой, звуковое сопровождение, видеофайлы, статические тексты и изображения в образовательное пространство, стали темой исследования Н.А. Пластининой [4, С. 7]. Автор подробно рассматривает эффективность применения цифровых приложений (EasyBib, Remember the Milk, SurveyMonkey, Bubbl.us, Create-a-Graph), электронных учебников (Speakout, ActiveBook, MySpeakoutLab, Business Result, Market Leader, MyGrammarLab), электронных тренажеров (Letter Generator, EssayMap, LearningApps.org, TOEIC Listening - Useful English), оказывающих воздействие на обучающихся по различным информационным каналам, развивающие навыки самоорганизации. Исследование мотивационной составляющей и продуктивного самопознания в процессе обучения иностранному языку как одного из факторов индивидуализации образовательных практик нашло отражение в работах А.М. Руст [6, С. 96], Л.В. Богдановой [1, С. 430].

Ещё не в полном объёме разработаны вопросы достаточности использования цифровых технологий в образовательном процессе, их негативном воздействии на учащихся. Так проблема «информационной перенасыщенности» обучения, бесконтрольного и хаотичного использования информации отражена в работе И.В. Роберт [5, С. 146]. Автор вводит понятие контентной «слепоты», когда бесконтрольный поиск информации участниками образовательного процесса становится важнее, чем выполнение задания с использованием цифрового инструментария и достижение поставленной цели. Взаимосвязь между интеграцией цифровых инструментов, реализующих интерактивный диалог обучающихся, и ослабление навыков социальной коммуникации, способности к критическому, творческому и проблемному мышлению отмечает в своей работе А.Н. Земскова [2, С. 93], А.Н. Колесниченко [3, С. 300]

Исследования и результаты

Применение цифровых технологий в курсе иностранного языка может быть реализовано на различных онлайн платформах, при любых формах обучения - очной, заочной, самостоятельной, дистанционной, для любого контингента обучающихся. Однако необходимо учитывать реальную цель использования цифрового инструментария, время, выделенное на выполнение упражнений с цифровым контентом, в общем плане урока, цветовую гамму видеоресурса, удобочитаемый шрифт для предотвращения утомляемости обучающихся и перенасыщенности урока информационными потоками.

Изложение основного материала статьи. В нашем случае интернет-ресурсы, интегрирующие аудиовизуальную информацию, рассматриваются на примере сервиса YouTube и TED ED, которые являются крупнейшим видео-хостингом в мире. Особенности функционирования данных Интернет-ресурсов заключаются в: 1) открытости, доступности и редактируемости их применения в образовательном процессе; 2) возможности быстрого и простого создания новых цифровых объектов: презентаций, текстов, изображений, видео- и аудиофайлов; 3) существовании видеоматериалов в оригинальной версии на иностранном языке; 4) возможности повторного просмотра видеороликов и выполнения задания к ним в онлайн и в

оффлайн-режиме. Применение видеоресурсов в образовательном пространстве позволяет разделить видеоматериал на тематические фрагменты с целью более детальной проработки увиденного видеофайла на занятии, что способствует полной вовлеченности каждого участника в учебный процесс.

TED - Интернет-ресурс, содержащий разнообразные видеофрагменты на социальные, политические, культурные, научные темы в оригинальной версии на английском языке. Данный электронный ресурс представлен также в варианте TED Ed, включающий не только видеоматериалы, но планы учебных занятий, контрольные вопросы к видео, упражнения на понимание содержания видеофрагмента. как в онлайн, так и в оффлайн-режиме. Данный ресурс способствует ознакомлению студентов с профессиональным компонентом изучения иностранного языка, а также отслеживанию прогресса обучающихся в усвоении определённой темы. В качестве примера можно рассмотреть следующие задания:

При помощи ресурса TED ED откройте тему «How to process your emotions». (https://ed.ted.com/best_of_web/Fpty6rIW#watch).

- Просмотрите видео.

- Откройте вкладку THINK, ответьте на следующие вопросы по видео: What are reasons we fail to know ourselves? What tactics do people use to avoid processing emotions? How can ignoring our emotions hurt us in the long run? What is an atmosphere conducive to processing your emotions?

- Изучите дополнительный материал Additional Resources for you to Explore во вкладке Dig Deeper.

- Откройте вкладку Discuss. В групповом чате выразите своё мнение по изучаемой теме. Подготовьте монолог на тему "How do you deal with your emotions?".

Watch the video "Who owns Antarctica?" using TED ED (https://ed.ted.com/best_of_web/ARtLBL6P#watch) and answer the following questions:

- A. What is the common heritage of mankind?
- B. What issues have risen from the common heritage of mankind principle?
- C. What was the first Cold War disarmament treaty?
- D. Why will a country's claim to Antarctica matter in the 2040's?
- E. What resources will countries be most interested in?

Одним из Интернет-ресурсов, эффективных в практике преподавания иностранного языка в вузе, является YouTube, включающий аутентичные материалы, способствующий развитию навыков аудирования и говорения.

Примерная последовательность работы с видеоконтентом на сервисе YouTube заключается в следующем: 1) совместный перевод ключевых слов, словосочетаний, грамматических структур, идиоматических выражений, заранее выделенных преподавателем из видеоресурса, имеющих смысловую нагрузку в тексте; 2) чтение и перевод вопросов, требующие ответа после просмотра видеоролика. Данный вид работы облегчает восприятие материала информационного ресурса; 3) первый просмотр файла, определение основного смысла, узнавание ключевых терминов; 4) проверка понимания содержания видеофайла, ответы на вопросы преподавателя по тексту; 5) фонетическая работа с отдельными выражениями и словосочетаниями, звукоимитация; 5) повторное прослушивание аудиофайла; 6) Выполнение заданий, предложенных преподавателем. В последующей работе возможно повторение и закрепление изученного грамматического и лексического контента посредством

аудиофайлов-подкастов. Кроме того, темы видеоролика активно используются для дальнейшей дискуссии, составления речевых ситуаций, написания эссе с применением ключевых слов, словосочетаний, идиоматических выражений.

Рассмотрим примерный вариант практического занятия на тему: Money in the modern world and digital environment (Деньги в современном мире и цифровая среда) с просмотром и обсуждением видеофрагмента на канале YouTube. Целью данного занятия является совершенствование лексико-грамматических и коммуникативных навыков в рамках различных видов речевой деятельности: говорения, аудирования, чтения и письма с использованием цифрового инструментария.

Студентам предлагается посмотреть видео в YouTube "How to speak about money" (https://www.youtube.com/watch?v=spkI_dUQ9KE).

Discussion after watching:

1. What phrases are used when we speak about: type of money, sales, discounts, pros, price, debt, rich and poor, personal income, money in a bank, tax?

2. Give the examples of using the following words:

Exchange rate, bitcoin, pay for, get refund, buy on credit, current account, saving account, withdraw, pay interest, income tax, receipt.

3. What is the difference between the following words?

Grant, scholarship.

Salary, wages, fee, bonus.

Lend, borrow.

Earn, waste.

4. Explain the following idiomatic expressions used in the video. Make up your own situations of using them. Hit the Jackpot, to be broke, to be tight, have money to burn, haggle over the price, in the black, tighten one's belt, go bankrupt.

5. Discuss the following: Advantages and disadvantages of using electronic money.

Мультимедийные Интернет-ресурсы такие, как YouTube, TED ED, представляющие текстовую, анимационную, графическую, звуковую, видео информацию, являются интерактивным, наглядным, занимательным ресурсом на образовательной платформе, с моментальной обратной связью [7, С. 60].

Эффективность применения подкастов в обучении иностранному языку заключается в возможности ознакомления с многообразием акцентов, тембров, темпа, диалектических особенностей современного аутентичного материала. Актуальность использования подкастов в образовательном пространстве подтверждается простотой реализации разнообразных типов заданий, направленных на развитие различных видов речевой деятельности. Так, просмотр видеоблогов, современных шоу, интервью научного, новостного, спортивного характера, способствует вариативному обучению навыков аудирования как сложного вида речевой деятельности. TED Talks, YouTube, TED ED обеспечивают развитие навыков аудирования посредством выполнения разнообразных упражнений, направленных на понимание услышанного, многократного просмотра видеофайла, в том числе, с применением текстового сопровождения. Видеоматериалы знакомят с многообразием акцентов, ритмико-интонационными характеристиками, диалектическими особенностями иностранного языка. Для развития говорения, как сложного вида речевой деятельности, видеоконтент становится содержательной основой учебной дискуссии, круглого стола, пресс-конференции. Просмотр

субтитров, текстовое сопровождение, разработка и выполнение заданий на основе субтитров способствуют развитию навыков чтения. Эффективность подкастов в развитии лексического и грамматического аспектов речевой деятельности подтверждается использованием и отработкой лексических единиц, грамматических структур, ранжированием их по темам.

Применение опции "discuss", возможность обсуждения увиденного с носителями языка, темы, цитаты, затронутые в видеоматериале, могут стать основой сочинения, что способствует развитию письменного иноязычного общения и иноязычной коммуникативной компетенции в целом.

Заключение

Проведенное исследование позволяет сделать ряд выводов. Цифровые технологии способствуют активизации творческой активности студентов, дают возможность принимать участие в тематических форумах, виртуальных дискуссиях, вовлекать учащихся в совместные творческие проекты, создавать коммуникативные ситуации, тем самым обеспечивая реализацию индивидуального подхода и повышение мотивационной и познавательной активности.

Внедрение подкастов, цифровых платформ в учебный процесс, представленный видеоконтент, аутентичный материал в разнообразном исполнении, вариативность содержания аудиотекстов, возможность выполнения задания в онлайн и в оффлайн-режиме, воздействие одновременно по различным информационным каналам способствует стимулированию различных видов речевой деятельности бакалавров, при условии гармоничного сочетания с традиционным обучением меняет характер подачи материала и приобретения знаний.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Богданова Л.В. Использование цифровых образовательных ресурсов (ЦОР) в преподавании иностранных языков в техническом вузе // Цифровизация транспорта и образования. Материалы Всероссийской научно-практической конференции, посвящённой 125-летию железнодорожного образования в Сибири. - 2019. - С. 428-433.
2. Земскова А.Н. Применение цифровых образовательных технологий в обучении иностранному языку студентов неязыкового вуза // Успехи гуманитарных наук. - 2021. - №7. - С. 91-97.
3. Колесниченко А.Н. Применение цифровых технологий при обучении лексике иностранного языка в высшей школе // Педагогика. Вопросы теории и практики. - 2021. - Т.6. - №2. - С. 298-303.
4. Пластинина Н.А. Открытые образовательные ресурсы и цифровые библиотеки: критерии отбора, оценивание качества и способы каталогизации ресурсов в современной практике преподавания иностранного языка // Наука, образование, обучение: актуальные вопросы и современные аспекты. - Екатеринбург, 2020. - С. 5-12.
5. Роберт И.В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты) [Электронный ресурс] / И.В. Роберт. - Эл. изд. - М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2014. - 398 с.
6. Руст А.М. Цифровые образовательные ресурсы и интерактивные технологии как инновационные средства преподавания иностранного языка в неязыковом вузе

// Современная наука: актуальные проблемы теории и практики. Серия: Гуманитарные науки. - 2020. - №8. - С. 95-99.

7. Sarymbetova A., Kusenbayeva Z., Nabidullin A. The role of multimedia means of education (application, software, technologies) in teaching foreign language// Актуальные научные исследования в современном мире. - Общественная организация «Институт социальной трансформации». - 2021. - № 9-4 (77). - С. 59-65.

УДК: 811.161.1:811.111

ТРЕХЪЯЗЫЧИЕ В КАЗАХСТАНЕ

Рамазанова А., Сегизбаева М.А.

Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Аннотация. В данной статье рассматриваются новые тенденции в сфере образования Республики Казахстан – степень владения языками: изучение русского, казахского и английского языков. Трехъязычие – веление времени, которое способствует расширению знаний, навыков, дает возможность быть коммуникативно - адаптированными в любой среде. Знание нескольких языков, открывает окно в большой глобальный мир с его колоссальным потоком информации и инноваций.

Ключевые слова: трехъязычие, степень владения языками, коммуникативно-адаптированные в любой среде, глобальный мир с колоссальным потоком информации и инноваций

Исторически сложилось так, что на территории Казахстана действуют и развиваются языки многих народов, населяющих нашу республику, но государственным признан казахский язык. Однако в Основном Законе государства – "Конституции Республики Казахстан" записано, что "в государственных организациях и органах местного самоуправления наравне с казахским официально употребляется русский язык".

Таким образом, русский и родной языки в многонациональном обществе выполняют строго определенные функции, которые вызваны объективными потребностями населения Республики Казахстан, что и закреплено законодательно.

Складывающаяся в настоящее время языковая ситуация в Республике Казахстан, происходящие в ней глубокие социально-экономические изменения предъявляют все более высокие требования к системе образования.

Условия функционирования родного и русского, английского языков требуют разработки качественно новой системы обучения, обеспечивающей формирование национально казахского, русского, английского триязычия. Это предопределило необходимость разработки взаимосвязанного обучения казахскому, русскому и английскому языкам. Необходимо знать государственный язык – язык народа, населяющий нашу страну, вместе с тем должны знать английский язык, так как это язык науки, инноваций. (...). Так же необходимо знать русский язык, на котором научились говорить и понимать друг друга, так как знание нескольких языков, необходимо будущему поколению.

В ст. 5 Закона «Об образовании» Республики Казахстан от 07.06.1999 г., который касается и выбора языка обучения гласит, что языковая политика в организациях образования осуществляется в соответствии с Конституцией и законодательством Республики Казахстан, согласно которой все учебные заведения должны обеспечить знание и развитие казахского языка как государственного, а также изучение русского языка и одного из иностранных языков в соответствии с государственным общеобразовательным стандартом уровня образования.

Государственная программа функционирования и развития языков определила три основные стратегические задачи: расширение и укрепление социально-коммуникативных функций государственного языка; сохранение общекультурных функций русского языка; развитие языков этнических групп. В программе также констатировалось, что позиции официально употребляемого русского языка в системе органов государственного управления, Вооруженных Силах страны, сфере обслуживания населения, культуре и искусстве традиционно сильны. Русский язык продолжает оставаться преобладающим языком науки и образования, он лидирует среди средств массовой информации.

Распоряжением Президента Республики Казахстан от 4 ноября 1996 г. принята «Концепция языковой политики РК». Республика Казахстан – многонациональное государство. Все народы, населяющие его равноправны. Более ста языков функционирует в нашей стране. Русский язык выступает среди них как язык межнационального общения и сотрудничества народов РК.

Язык межнационального общения – это язык, который используется как средство общения представителями разных национальностей. Без общего языка межнационального общения было бы затруднительно осуществлять связи между республиками СНГ, между представителями разных народов, а, следовательно, и решать задачи экономического, политического и культурного развития многонациональной страны.

В Послании Президента РК отмечено: “Новое поколение казахстанцев должно быть трёхязычным. Это требование времени. Прекрасное владение русским – это наше богатство. Для нас будет великим преимуществом, если мы будем в совершенстве владеть казахским, русским, английским языками.”

Язык тесно связан с культурой и менталитетом народа, так как он не только передает информацию, но и выражает традиции, ценности и мировоззрение. По словам лингвиста Эдварда Сепира, «язык – это путеводитель по культуре. Он показывает, как народ видит мир». [1]

Трёхязычие в Казахстане является одной из ключевых образовательных и культурных политик государства. В стране официально поддерживается использование казахского, русского и английского языков, что способствует интеграции Казахстана в мировое сообщество, развитию науки и технологий, а также сохранению национальной идентичности.

Казахстан исторически был многоязычной страной. В советское время русский язык играл ведущую роль в образовательной и административной сферах, в то время как казахский язык постепенно утрачивал свою доминирующую позицию. После обретения независимости в 1991 году Казахстан начал активное продвижение казахского языка как государственного, одновременно сохраняя русский язык в качестве языка межнационального общения.

Программа трехязычия была официально внедрена в рамках государственной политики модернизации образования. Ее главная цель – сформировать поколение граждан, владеющих тремя языками: Казахский язык – как государственный, символ национальной идентичности и культуры. Русский язык – как средство межкультурного общения и важный инструмент для образования и науки. Английский язык – как язык международной коммуникации, науки и технологий. Для успешной реализации программы, внедрения трехязычия принимаются следующие меры: Образовательные реформы – в школах Казахстана постепенно внедряется преподавание отдельных предметов (например, математики и естественных наук) на английском языке. Повышение квалификации учителей – педагоги проходят специальные курсы по изучению и преподаванию английского языка.

Развитие языковой инфраструктуры – открываются специализированные языковые центры, создаются новые учебные программы и материалы. С целью популяризации многоязычия проводятся конкурсы, олимпиады и культурные мероприятия, направленные на развитие интереса к изучению языков.

Преимуществом трехязычия является расширение образовательных и карьерных возможностей для молодежи. Усиление международного сотрудничества Казахстана способствует развитию науки, технологий и инноваций в стране. Сохранение культурного и языкового многообразия.

Несмотря на значительные достижения, реализация трехязычия сталкивается с рядом проблем:

Недостаток квалифицированных педагогов, владеющих английским, казахским языками, это вызывает опасения о возможном ослаблении позиций казахского языка в будущем.

Таким образом, трехязычие в Казахстане является важной стратегией, направленной на развитие общества, сохранение национальной культуры и интеграцию в мировую экономику.

Для успешной реализации политики трехязычия в Казахстане необходимо совершенствовать образовательные программы, поддерживать учителей и создавать благоприятные условия для изучения языков всеми гражданами страны.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Закон Республики Казахстан «Об образовании»
2. Государственная Программа развития образования Республики Казахстан на 2020-2025 годы;
3. Дорожная карта развития трехязычного образования на 2015-2020 годы;
4. Приказ о внесении дополнений в приказ Министра образования и науки РК от 6 ноября 2014 года № 455 «О пилотном внедрении обновленного содержания образования»;
5. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 3 июля 2017 года № 315;
6. Государственная программа развития и функционирования языков в Республике Казахстан на 2011-2020 годы;

УДК 37.015.3

ФОРМИРОВАНИЕ ГРАЖДАНСКОЙ ЗРЕЛОСТИ ЧЕРЕЗ ПРИМЕРЫ ВЫДАЮЩИХСЯ КАЗАХСТАНСКИХ СПОРТСМЕНОВ

Жумагулов Б., Минбаева С. М.

Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию роли казахстанских спортсменов в воспитании гражданской зрелости и патриотизма обучающихся. В работе рассматриваются примеры спортивных подвигов и их влияние на личностное развитие молодежи, формирование у них чувства патриотизма и гражданской ответственности. Основное внимание уделено анализу методов, способствующих интеграции спортивных достижений в образовательный процесс с целью воспитания активных и ответственных граждан.

Ключевые слова: Казахстан, спортсмены, героизм, гражданская зрелость, патриотизм, образование, примеры для подражания

В современном мире формирование гражданской и профессиональной позиции молодежи является одной из ключевых задач образовательных учреждений. Одним из эффективных способов достижения этой цели является использование примеров знаменитых спортсменов, чьи подвиги и достижения вдохновляют молодых людей на активную и ответственную жизненную позицию. Казахстан славится своими выдающимися спортсменами, которые не только прославляют страну на международной арене, но и служат образцом мужества, целеустремленности и патриотизма [1, 2, 3].

В современных условиях глобализации и информационного общества важность воспитания гражданской ответственности и профессиональной зрелости становится еще более актуальной. Молодежь сталкивается с множеством вызовов и угроз, которые требуют от них не только профессиональных знаний и навыков, но и активной гражданской позиции, готовности защищать и отстаивать интересы своего общества и страны.

Спортсмены, ставшие национальными героями, служат живым примером того, как регулярные тренировки, дисциплина и здоровые привычки могут привести к высоким достижениям и успешной карьере. Это особенно важно в контексте современного общества, где проблема малоподвижного образа жизни и связанных с ним заболеваний становится все более актуальной.

Примеры знаменитых казахстанских спортсменов представляют собой уникальный источник вдохновения и мотивации для подрастающего поколения. Их истории успеха, преодоления трудностей, верности своим идеалам и стремления к высотам не только в спорте, но и в жизни, служат мощным инструментом формирования у обучающихся чувства патриотизма и любви к Родине. Использование учебного материала на занятиях по русскому языку, посвященного жизни и достижениям этих спортсменов, позволяет не только познакомить студентов с выдающимися личностями, но и интегрировать их пример в образовательный процесс, способствуя всестороннему развитию личности.

Рассмотрим конкретные примеры казахстанских спортсменов, которые своей жизнью и достижениями демонстрируют путь к гражданской зрелости.

1) Кажымукан Мунайтпасулы. Известный казахский борец, превосходный мастер классической борьбы, неоднократный чемпион мира. Выступал в чемпионате борцов-профессионалов в Омске, Москве, Петербурге, Париже, Лондоне, Берлине. «Батыр казахского народа» – это официальное почетное звание, присвоенное в 1927 году ЦИК Казахстана Кажымукану Мунайтпасову – первому казаху, ставшему чемпионом мира по борьбе.

Мукан Мунайтпасов родился в 1871 году в ауле Караоткель на территории Акмолинской области. Юношей Мукан работал у нервного крикливого богача. Однажды в тине застрял громадный бык. Животное погибало. А помочь ему никто не мог. Никто, кроме Мукана. Он обвязал веревкой туловище животного, перекинул веревку через свои широкие плечи, уперся могучими ногами в землю, напрягся и вытащил быка на берег.

Мукан обратил на себя внимание профессионалов еще в начале своей карьеры, встретившись с «Русским львом» Георгом Гаккеншмидтом. У "Льва" были победы чуть ли не над всеми чемпионами мира его времени. Но Мукана, который делал первые шаги в большой борьбе, он одолеть не смог.

В активе великого Кажымукана появились победы над чемпионами мира: Алексом Абергом, Иваном Шемякиным, «железным» датчанином Иессом Педерсеном, Георгом Лурихом (в борьбе джиу-джитсу). Добивался почетных ничейных результатов в поединках с великими борцами Иваном Поддубным, Станиславом Збышко-Цыгыневичем, Иваном Заикиным. Был Кажымукан чемпионом мира и по вольной борьбе, и чемпионом Европы по джиу-джитсу. Школа казахша-курес помогла. Был дважды обладателем одного из самых почетных в мире призов — «Пояса короля Сигизмунда».

В советском Казахстане К. Мунайтпасов отдает свои силы на организацию передвижного цирка. Участвует в выступлениях в Петрозаводске, Фрунзе, Ташкенте, Одессе, Пензе, Семипалатинске. Показательные выступления атлета производили на зрителей незабываемое впечатление. Среди номеров были: разбивание тяжестей на груди, завязывание железного лома в узел на голой шее, поднятие нескольких человек на вытянутых руках и т. д.

В поселке Темирлановка в начале 1980-х годов был открыт музей знаменитого борца. Имя Мунайтпасова носят улицы в Алма-Ате, Семипалатинске, Астане; в его честь назван центральный стадион Астаны, рядом с которым 15 июня 2005 года был открыт футбольный сквер. О нем были сняты фильмы «Хаджи-Мукан» (1978) и «Знай наших!» (1985) и написаны книги (К. Абдыкадыров «Кажымукан», Л. Н. Мартынов «Воздушные фрегаты», А. Буркитбаев «Хаджи-Мукан») [4].

2) Бекзат Сеиханович Саттарханов родился 4 апреля 1980 года в Туркестане. Боксом начал заниматься не с раннего детства, а с 15 лет, что для этого вида спорта скорее поздно, чем рано. Однако он молниеносно ворвался в спорт. Победа следовала за победой.

Был студентом Международного казахско- турецкого университета имени Х.А.Яссави в Туркестане.

В 18 лет Бекзат становится Серебряным призёром молодёжного первенства Азии и Молодёжного чемпионата мира 1998года.

В 19 лет - завоёвывает серебряную медаль на чемпионате Центральной Азии, а затем становится Чемпионом Азии и Чемпионом Центрально- Азиатских стран.

Звёздным часом боксёра стал 2000-й год. Он становится Чемпионом Кубка Гран-при, но, конечно, главным достижением в его жизни стало золото на Олимпийских играх в Сиднее. По мнению спортивных экспертов, Бекзат Саттарханов стал самым большим и сенсационным открытием Казахстана. С первой попытки, всего в двадцать лет, он стал олимпийским чемпионом [5].

3) Геннадий Геннадьевич Головкин родился 8 апреля 1982 г. в г. Караганде – казахстанский боксёр- профессионал, выступающий в средней весовой категории. Чемпион мира среди любителей (2003). Серебряный призёр Олимпийских игр (2004). Бывший чемпион мира по версиям WBA (2010- 2018), IBF (2015 - 2018), WBC (2016 - 2018) , IBO (2011- 2018), The Ring (2018- 2018).

Лучший боксёр вне зависимости от весовой категории по версии журнала The Ring. Лучший боксёр 2017года по версии WBA, WBC и популярного издания Boxingnews 24.com.

Заслуженный мастер спорта Республики Казахстан. Победитель множества международных турниров: 7-кратный чемпион Казахстана, чемпион мира среди молодёжи 2000 года, победитель первой Спартакиады Республики Казахстан 2001 года, победитель Кубка мира среди нефтяных стран 2001 года, чемпион III Восточно- Азиатских игр (2001г.).

Головкин известен как мощный и техничный панчер, выигравший большинство своих поединков досрочно. Он одержал 23 победы нокаутом подряд в течение 9 лет с 22 ноября 2008 по 18 марта 2017 года. Повторил рекорд Бернарда Хопкинса. По количеству защит титула чемпиона мира в среднем весе, проведя 20 успешных поединков.

В январе 2018 года, в родном городе спортсмена - Караганде, был открыт физкультурно- оздоровительный комплекс имени Геннадия Головкина, а в нём зал славы, посвящённый Геннадию Головкину. В нём собрали Кубки, грамоты, перчатки, чапан с брендом GGG, а также кроссовки и шорты, в которых он боксировал на Олимпийских играх.

В сентябре 2018 года перед боем Геннадия Головкина с Альваресом, житель Астаны Бауыржан Бактыгереев передал музею физкультурно- оздоровительного комплекса города Караганда силиконовую статую боксёра, сделанную своими руками. Ёе рост составил 1, 79м. [5].

4) Илья Ильин – многократный чемпион мира и Олимпийских игр по тяжёлой атлетике. Его спортивная карьера наполнена выдающимися достижениями и мировыми рекордами. Ильин не только прославил Казахстан на международной арене, но и стал примером для молодежи своей настойчивостью, дисциплиной и преданностью делу. После завершения спортивной карьеры Илья активно занимается общественной деятельностью, поддерживая молодые спортивные таланты и развивая спорт в Казахстане [5].

Истории успешных казахстанских спортсменов могут служить мощным инструментом воспитания гражданской зрелости и профессионального развития обучающихся. Важно отметить методики и подходы, которые могут быть использованы для интеграции этих примеров в образовательный процесс. Рассмотрим некоторые из них: 1) изучение биографии спортсменов, анализ их вклад

в развитие страны и обсуждение, как эти примеры могут быть применены в их собственной жизни. 2) Организация проектной работы, связанной с изучением биографий и достижений знаменитых казахстанских спортсменов: создание презентации, видео-роликов или письменных работ, где анализируются жизненный путь и успехи спортсменов. Такой подход способствует развитию исследовательских навыков, критического мышления и творческого потенциала.

3) дискуссии, в ходе которых обмениваются мнениями, задают вопросы и формируют собственные взгляды на важность гражданской ответственности и патриотизма. 4) Организация встреч и мастер-классов с известными спортсменами, где они могут поделиться своими историями успеха и жизненными уроками. Личное общение с героями вдохновляет студентов и помогает им лучше понять значимость усилий и самоотверженности в достижении высоких целей. 5) Разработка и проведение выставок и тематических альбомов, посвященных жизни и достижениям казахстанских спортсменов. Такие мероприятия могут включать фотографии, статьи, интервью и другие материалы, позволяющие глубже погрузиться в мир спорта и его влияния на общество.

Таким образом, важно отметить, что примеры выдающихся казахстанских спортсменов играют ключевую роль в формировании гражданской зрелости и профессиональной ответственности у студентов. Истории их успеха, преодоления трудностей и личной самоотдачи служат мощным источником мотивации и вдохновения.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Жумагулова А. История казахстанского спорта: биографии и достижения. Алматы, Спорт, 2020.
2. Каримова Б. Герои нашего времени: казахстанские спортсмены на международной арене. Нур-Султан, Патриот, 2018.
3. Мухамеджанов С. Казахстанский спорт: успехи, проблемы и перспективы. Астана, Эпоха, 2017.
4. (<http://www.tarih-begalinka.kz/ru/history/modern/figures/munaytpasuly/>)
5. Учебное пособие по дисциплине «Русский язык»/Сост.:А.Н.Айтуганова, Б.К.Нуржанова, А.А.Садирова, Н.К.Айталиева. Алматы:КазАСТ, 2019 г.-172с.

УДК 37.017.924

СПОРТИВНОЕ НАСЛЕДИЕ ДЕНИСА ТЕНА КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ИДЕАЛА

Нұрхожа Д., Минбаева С. М.

Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Аннотация. Статья посвящена анализу спортивного наследия Дениса Тена – выдающегося казахстанского фигуриста, чье творчество и достижения способствуют развитию патриотического воспитания среди молодёжи. Рассматривается роль обращения студентов к истории казахстанского спорта как

инструмента формирования духовно-нравственных ценностей и национального самосознания. В статье подчеркивается значимость таких подходов для воспитания спортсменов новой формации, которые воплощают патриотический идеал и демонстрируют глубокую связь с культурным наследием страны.

Ключевые слова: фигурное катание, спортивное наследие, патриотическое воспитание, история спорта.

Денис Тен был не просто фигуристом, он стал символом вдохновения для миллионов, показав, что мечты могут воплощаться даже в самых сложных условиях. Его наследие выходит за рамки спорта, становясь основой для формирования духовных ценностей, патриотизма и национального самосознания. Денис Тен стал первым казахстанским фигуристом, завоевавшим медали на международных соревнованиях высшего уровня, включая бронзовую медаль Олимпийских игр 2014 года и серебро чемпионата мира 2013 года. Эти достижения сделали его символом национальной гордости и оставили вечный след в истории мирового спорта.

13 июня 1993 года в городе Алма-Ате родился настоящий патриот, гордость Казахстана – Денис Тен. Он был добрым, сильным, волевым молодым человеком, замечательным сыном и прекрасным другом. Он был полон планов и мечтаний, которым, увы, уже не суждено сбыться. Денис не хотел быть неинтересным, а потому продолжал вкладывать силы в саморазвитие. Первым документом об окончании высшего учебного заведения в 2014 году для Дениса стал диплом с отличием из Академии спорта и туризма (КазАСТ). Денис Тен – заслуженный мастер спорта Республики Казахстана, бронзовый призер зимних олимпийских игр 2014 года, серебряный медалист чемпионата мира по фигурному катанию 2013, бронзовый призер чемпионата мира 2015 года, чемпион VII зимних азиатских игр, многократный победитель различных международных турниров под эгидой ISU, Пятикратный чемпион Казахстана. Первый и единственный спортсмен в истории независимого Казахстана, завоевавший медали олимпийских игр (2014), чемпионата мира (2013, 2015) континентального чемпионата (2015), зимней универсиады (2017), зимних азиатских игр (2011), а также этапов Гран-при по фигурному катанию. Завоевав золото на этапе Гран-при среди юниоров (2008), стал первым Казахстанским фигуристом, выигравшим медаль турнира ISU. Один из немногих фигуристов – мужчин, исполнявших вращение *бильман*.

Представлял Казахстан на Олимпийских играх 2010 года, где был самым молодым участником (16 лет) в мужском первенстве. Первый фигурист-одиночник из Казахстана, сумевший пройти в финальную стадию соревнований на Олимпиаде. Тен выступил в роли официального посла в олимпийской кампании «Алматы 2022». Денис Тен погиб 19 июля 2018г. Парня ударили ножом. Это произошло днем в центре Алматы. Удар пришелся в артерию. Денис потерял много крови. Его доставили в больницу в состоянии клинической смерти. Врачам не удалось сохранить ему жизнь.

Друзья, коллеги и поклонники Дениса всегда отмечали его редкие качества, такие как – доброта, искренность, волевой характер, чистота души и огромное любящее сердце. Глубоким и проникновенным было каждое интервью Дениса Тена, в которых он всегда затрагивал глобальные вещи и пропагандировал нравственные человеческие ценности. А еще Денис всем сердцем любил Казахстан и никогда не

думал переезжать в другую страну, хотя было много самых заманчивых предложений. "Я в Америке даже ни разу не был в кинотеатре. Я не был в Диснейленде. Я занимаюсь там в Лос-Анджелесе спортом, вот и все. Чтобы просто так приехать, отдохнуть, нет. У меня нет на это времени. Честно говоря, и желания тоже нет. Потому что ты там ради дела. Я там только из-за специалистов, из-за тренера, с которым я работаю. Я прежде всего казах! Вот во всех каких-то мыслях, вещах, моментальности. Я здесь родился, я принимаю решение исходя из того, как бы я принял решение находясь здесь", – говорил Денис в интервью для kazakh-tv. Талантливый и скромный, Денис всегда был прост в общении и приветлив со всеми. "Неважно, насколько ты крутой, насколько ты успешный. Ты в первую очередь Человек! И ты в первую очередь человек, у которого есть Жизнь. И все равны! Она очень хрупкая вещь. Никогда не знаешь, что будет завтра! Мне кажется, патриотизм, любовь к Родине, любовь к народу начинается с понимания таких элементарных вещей", – из интервью легендарного спортсмена. Денис Тен в наших сердцах навсегда, ведь человек не умрет до тех пор, пока мы будем его помнить [1].

Обращение студентов к темам, касающимся истории казахстанского спорта, способствует глубокому осмыслению содержания патриотического идеала. Иначе говоря, это воспитание духовно-нравственно образованных спортсменов новой формации с национальным самосознанием.

История свидетельствует, что будущее нельзя строить без сознательного и активного участия самой молодежи. Проблема участия молодых поколений в общественном развитии – это вопрос темпов, характера и качества развития человечества [2].

Гуманитарные предметы являются действенным фактором формирования мировоззрения и в значительной мере влияют на развитие личности студента, они способны не только обогатить, но и оказать огромное духовное воздействие на внутренний мир личности. Так, например, мероприятие «Если сила соединится со справедливостью, то что может быть сильнее этого союза?» проведенное кафедрой языков КазАСТ, имело целью – формирование спортивной культуры, нравственных основ личности молодого человека в процессе спортивной деятельности. Студенты выступили с докладами о величии казахстанских спортсменов, их героизме, мужестве, способности к самопожертвованию, богатом внутреннем мире. Минута молчания предварила доклад «Денис Тен – маленький принц большого спорта». В торжественном мероприятии приняли участие выпускники общеобразовательных школ, гимназий, лицеев, спортивных колледжей, а также молодёжное крыло этнокультурных объединений города Алматы. Как зачарованные слушали присутствующие неторопливую, уверенную и образную речь докладчика.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Тен,_Денис_Юрьевич
2. Омаров Т. Молодежь - основополагающий ресурс общества//Материалы науч. конф. студ., магистр. и молодых ученых Ломоносов - 2010 (9-10 апреля 2010 г.) - Астана: МГУ им. М.В. Ломоносова, 2010.- С.286-287.

УДК: 796.412.2

THE EVOLUTION AND INFLUENCE OF ARTISTIC GYMNASTICS

Dauletkaliyeva A., FOS-24-12,

Scientific supervisor: Boltayeva G.A., Master of pedagogics, senior teacher
Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty c., Kazakhstan

Annotation. Artistic gymnastics, a sport combining strength, flexibility, and artistry, has evolved significantly over the centuries. This article examines the historical development of artistic gymnastics, its main competitions, training methods, and their impact on the health and performance of athletes.

Keywords: Artistic gymnastics, skills, equipment, The Role of Gymnastics in Kazakhstan, Development in the Soviet Union, Modern Technologies in Gymnastics.

Artistic gymnastics is a dynamic sport characterized by exercises performed on various apparatuses. These include the vault, uneven bars, balance beam, and floor exercise for women, and the floor exercise, pommel horse, rings, vault, parallel bars, and horizontal bar for men. This sport has gained worldwide recognition, especially in the context of the Olympic Games, where it serves as a demonstration of athleticism and artistic expression. The origins of gymnastics date back to ancient Greece, where it played a vital role in military training and sports competitions. According to McGowan in *Gymnastics: A History of Sports*, the modern form of artistic gymnastics began to take shape in the early 19th century, influenced by pioneers such as Friedrich Ludwig Jahn. The first organized competitions appeared in the late 1800s, and artistic gymnastics was officially included in the Olympic program in 1896 for men and in 1928 for women. These events played a key role in the development of gymnastics as a respected competitive sport.

Artistic gymnastics includes a variety of exercises that test different athletic skills. Each routine is aimed at developing strength, balance, coordination, and artistry:

- Vault: Gymnasts run along a runway, push off from a vault, and perform complex aerial maneuvers before landing.
- Uneven Bars: Athletes perform swings, releases, and transitions between two bars set at different heights.
- Balance Beam: Routines on a narrow beam emphasize balance, precision, and artistry.
- Floor Exercise: This event combines acrobatics, dance, and artistic expression in a choreographed routine.

For men, competitions include floor exercises, pommel horse, rings, vault, parallel bars, and horizontal bar, each requiring a unique set of skills. The complexity of the routines has increased, and gymnasts are constantly pushing the boundaries of what is possible [1, p.24-28]

Preparation for artistic gymnastics is rigorous and multifaceted. Gymnasts typically follow a structured regimen that includes:

- Physical Conditioning: Strength training, flexibility exercises, and cardiovascular workouts are essential.

- **Skill Development:** Focused training on each apparatus allows gymnasts to refine their techniques.

- **Psychological Preparation:** Strategies aimed at increasing concentration and resilience are crucial, as mental toughness plays a significant role in performance.

As Rea emphasizes in *Coaching Gymnastics: The Essentials*, effective coaching methods and individualized training plans are vital for athlete development.

The Soviet gymnastics school set a new global standard in the mid-20th century. Athletes like Larisa Latynina, who holds the record for the most Olympic medals in gymnastics, and Olga Korbut, whose innovative routines revolutionized the sport, showcased incredible technique and artistry. The most difficult element on the uneven bars, which she performed at the age of 14, is named after four-time Olympic champion Olga Korbut - the "Korbut Loop". Currently, this element is prohibited, as it is considered life-threatening. [2, p.250-251]

Gymnast preparation requires a combination of physical conditioning, technical skill, and mental resilience.

- **Physical Training:** Programs include strength training, flexibility exercises, acrobatics, and coordination drills. Research shows that regular gymnastic training improves musculoskeletal health and reduces injury risks in other sports.

- **Technical Mastery:** Athletes hone their skills on each apparatus daily, focusing on precision and execution. Advanced techniques are continually developed to push the boundaries of the sport.

- **Psychological Preparation:** Concentration, stress management, and emotional resilience are integral parts of the training process. Mental toughness plays a significant role, especially in high-pressure competition environments. [3, p.12-19]

Modern Technologies in Gymnastics. The introduction of technology has transformed artistic gymnastics. Advanced motion capture systems and biomechanics analysis help coaches and athletes identify areas for improvement. Smart apparatuses equipped with sensors provide real-time feedback during training sessions.

Video review systems are now widely used in judging competitions, ensuring fairer scoring and greater transparency. Additionally, wearable devices help monitor athlete performance and prevent overtraining.

The Role of Gymnastics in Kazakhstan. In Kazakhstan, gymnastics has seen remarkable growth in recent decades. The Almaty Academy of Sports and Tourism plays a vital role in developing talented athletes. Notable gymnasts, such as Alisa Zhumabekova and Dayana Abdusselimova, have brought international recognition to the country.

Kazakhstan's participation in events such as the Asian Games and World Championships has strengthened its presence in the global gymnastics' community. State programs now focus on increasing access to gymnastics training for children, fostering future generations of athletes.

Health Benefits of Gymnastics Artistic gymnastics offers a wide range of physical and mental health benefits:

- **Physical Benefits:** Enhanced strength, flexibility, coordination, and balance. Gymnasts also develop a strong core and reduced risks of musculoskeletal disorders.

- **Mental Benefits:** Participation builds discipline, self-confidence, and problem-solving skills. Gymnastics is also linked to improved cognitive functions, such as memory and attention.

Emotional Benefits: The sport helps young athletes develop resilience, coping strategies, and emotional intelligence. [4, p.23-24]

Artistic gymnastics continues to inspire millions worldwide by combining physical power, technical mastery, and artistic expression. It represents the pinnacle of athletic achievement and serves as a platform for promoting health, discipline, and creativity. As the sport evolves, it remains a powerful source of inspiration for new generations of athletes.

LIST OF REFERENCES:

1. Lebedikhina, T.M. Gymnastics: theory and methods of teaching, 2017, 112 pages. 24-28.
2. Kazantsev, I.A. and Zhukov, D.V. In the problems of gymnastics in the 21st century, 2019. 263 pages. 250-251
3. Haverdovsky, Yo.T.: Soviet sport, 2014, 368 pages. 12-19.
4. FIG Official Reports — Comprehensive data on international gymnastics competitions, 2018, pages. 23-24

UDC 378:338

THE ROLE OF GLOBALIZATION IN THE FORMATION OF FUTURE TOURISM SPECIALISTS' COMMUNICATIVE COMPETENCE

Nuraly S.T.
KazUI R and WL named Ablai Khan,
Almaty c., Kazakhstan

Annotation. Globalization has significantly influenced the tourism industry, emphasizing the need for tourism specialists to develop communicative competence that extends beyond basic language proficiency. This study examines the role of globalization in shaping the communicative competence of tourism professionals, focusing on linguistic diversity, cross-cultural communication, digitalization, experiential learning, and workforce mobility. The findings highlight the necessity of multilingual training, cultural awareness, and digital communication skills to enhance service quality and customer satisfaction. The study concludes that globalization has redefined professional education in tourism, necessitating innovative approaches to communication training.

Keywords: Globalization, communicative competence, tourism specialists, intercultural communication, multilingualism, digitalization.

Introduction. The tourism industry is growing rapidly. The internalization in tourism and hospitality services demands effective professional communication between tourism specialists and international customers. Globalization intensified cross-cultural interactions, emphasizing the need for tourism specialists to develop communicative competence that extends beyond basic language proficiency. Effective communication in tourism is important, and it cannot be possible without specialists' foreign language

proficiency and situational adaptability. Tourism professionals need both language and soft skills, including empathy and cultural awareness.

This study analyzes the role of globalization and modern trends in the formation of tourism specialists' communicative competence. The main aim is to review the role of globalization in the formation of tourism specialists' communicative competence and changes in professional education.

Theoretical background

Communicative competence, as defined by Hymes (1972), consists of linguistic, sociolinguistic, discourse, and strategic components. In the context of tourism, these elements are essential for ensuring smooth interactions between service providers and international tourists [8]. According to Kunanbayeva (2010), competence-based approaches in education highlight the importance of developing practical communication skills that align with professional requirements [11].

Canale and Swain (1980) further expanded on communicative competence by identifying four key components: grammatical competence, sociolinguistic competence, discourse competence, and strategic competence. Grammatical competence refers to the knowledge of vocabulary, syntax, and phonology, which are crucial for accurate communication. Sociolinguistic competence involves understanding social rules of language, such as politeness, formality, and cultural norms, which are particularly relevant in the tourism industry. Discourse competence enables professionals to structure their speech coherently, facilitating effective customer service interactions. Strategic competence allows tourism specialists to overcome communication barriers using paraphrasing, gestures, and clarification strategies [2].

Communicative competence is not only about linguistic knowledge. Intercultural communication also plays a significant role in the formation of communicative competence. Byram emphasizes that tourism professionals must develop not only linguistic skills but also an awareness of cultural differences and the ability to engage meaningfully with individuals from diverse backgrounds [1]. This aligns with Deardorff's (2006) intercultural competence model, which underscores the importance of attitudes, knowledge, and skills in cross-cultural interactions [4].

In the field of professional foreign language education, scholars like Celce-Murcia (2007) have proposed models that integrate language acquisition with practical communication scenarios. These models stress the importance of task-based learning, simulation activities, and real-world interactions in developing communicative competence in tourism specialists [3].

Globalization and Communicative Competence in Tourism

1. **Linguistic Diversity and Multilingualism.** Globalization has led to an increased demand for multilingual tourism professionals. A report by the World Travel & Tourism Council (2023) states that over 60% of tourists prefer services in their native language. Consequently, tourism curricula have integrated multilingual training to prepare specialists for real-world scenarios. In countries like Spain and France, language proficiency in English, Mandarin, and Arabic has been prioritized to cater to growing tourist demographics.

2. **Cross-Cultural Communication.** Cultural competence is integral to communicative competence in tourism. Hofstede's (1980) cultural dimensions theory explains how cultural differences influence communication styles [9]. For instance,

collectivist cultures prioritize group harmony, affecting service interactions. According to a study by the European Travel Commission (2023), 72% of international tourists reported a higher satisfaction level when tourism staff demonstrated cultural sensitivity and awareness in their interactions [7].

3. Digitalization and Virtual Communication. Technological advancements, such as AI-powered translation tools and virtual customer service platforms, have reshaped communication in tourism. Studies by Polat and Robert suggest that digital literacy plays a key role in developing communicative competence, as professionals must effectively navigate online platforms to interact with international clients[13]. According to Statista (2023), 85% of global travelers use online booking systems, emphasizing the need for tourism specialists to adapt to digital communication trends.

4. Experiential Learning and Professional Training. Many tourism education programs now incorporate role-playing, internships, and study-abroad opportunities to enhance communicative competence. According to the European Commission's report on tourism education (2022), 78% of institutions have adopted competency-based training models to improve language and intercultural skills [6]. For example, in Japan, tourism education includes simulated hospitality training with native English and Chinese speakers to strengthen real-world communication skills. A needs analysis conducted among undergraduate tourism students in central Vietnam revealed that learners preferred intercultural language learning activities involving authentic materials and real-life experiences. The study also indicated that students had positive attitudes toward intercultural communication and expressed a need for tasks that improve discourse and behavioral competences, highlighting the importance of experiential learning in developing communicative competence [14].

5. Workforce Mobility and International Experience. With globalization enabling workforce mobility, many tourism specialists gain experience by working in different countries. According to the International Labour Organization (2023), 30% of tourism professionals have worked in at least two different cultural settings, which has significantly enhanced their communicative competence and cross-cultural adaptability [10]. The rise in international work placements has also increased the necessity for training programs that focus on practical intercultural communication skills.

Conclusion. Globalization has made communicative competence an indispensable asset for tourism specialists. The integration of multilingual training, cross-cultural awareness, digital communication skills, and experiential learning into tourism education ensures that professionals are well-equipped to navigate the complexities of a globalized industry. Recent empirical data confirms that effective communication directly impacts customer satisfaction and career advancement in the tourism sector. Future research should explore the long-term effects of digital transformation on communicative competence and the evolving role of artificial intelligence in language acquisition.

LIST OF REFERENCES:

1. Byram, M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence / M. Byram. — Clevedon: Multilingual Matters, 1997.
2. Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing //Applied linguistics. – 1980. – T. 1. – №. 1. – C. 1-47.

3. Celce-Murcia M. Rethinking the role of communicative competence in language teaching //Intercultural language use and language learning. – 2007. – С. 41-57.
4. Deardorff D. K. Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization //Journal of studies in international education. – 2006. – Т. 10. – №. 3. – С. 241-266.
5. Drozdova, V. (2023). Intercultural communication in tourism enterprises of Latvia, Lithuania, and Sweden during the COVID-19 pandemic. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 15(2), 39-56. <https://doi.org/10.2478/ausp-2023-0028>
6. European Commission. (2022). Report on Tourism Education and Training in the EU.
7. European Travel Commission. (2023). Cultural Awareness and Tourism Satisfaction Report.
8. Hymes D. et al. On communicative competence //sociolinguistics. – 1972. – Т. 269293. – С. 269-293.
9. Hofstede, G. (1980). Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values.
10. International Labour Organization. (2023). Global Workforce Mobility in Tourism.
11. Kunanbayeva, S. S. (2010). Theory and practice of modern foreign language education. Almaty: Edelveiss Printing House, 94-261.
12. Polat, E. S. Organizatsiya disrantsionnogo obucheniya inostrannomu yazyku na baze kompyuternykh telekommunikatsyy. [Organization of distance learning in a foreign language based on computer telecommunications].
13. Robert, I. V. (2014). Teoriya I metodika informatizatsii obrazovaniya. [Theory and methodology of informatization of education (psychological, pedagogical and technological aspects)]. Statista. (2023). Global Travel and Digital Communication Trends.
14. Tran T.T., Vo T.P. Needs analysis about intercultural communicative competence among undergraduate tourism students. *J. Psycholinguist. Res.* 2023 doi: 10.1007/s10936-023-10012-1. - DOI - PMC – PubMed

UDC 378:338

PECULIARITIES OF NEW TECHNOLOGIES USED IN PHYSICAL EDUCATION LESSONS

Bolatova B. B.

Physical education teacher of
"Secondary school №9 with a small preschool center" named after
S. Muratbekov, Taldykorgan c., Kazakhstan

Annotation. The scientific article identifies modern methods used in the discipline of physical education, analyzes their effectiveness and features of application. The object of the study is to consider the issue of interesting and effective conduct of physical education classes and to present new methodological conclusions.

The novelty of the study is that the author introduced modern methods to increase students' interest in the subject and made scientifically based conclusions by conducting experimental research.

Keywords: physical education, sports, student, new technologies, methods and techniques.

Introduction. Today, education is not only a strategic direction for the socio-economic, intellectual and spiritual development of society, but also a guarantee of the security of our society.

New technologies in education provide solutions to urgent pedagogical problems, develop intellectual work, and effectively manage the learning process. The main feature of the use of new technologies in the educational process is that they provide teachers and students with a wide range of opportunities for independent and joint creative work, and their use for pedagogical purposes helps to increase the intellectual capabilities of students, influencing their intelligence, feelings, knowledge, and health.

Materials and methods. The use of new methods in physical education is always relevant. The following methods are effective in physical education classes: critical thinking, question-and-answer method, and competition methods.

The need to recognize and understand the physical education system, the main features of its formation and development, its functions and structure, as a social system and a social phenomenon, is necessary to ensure the improvement of the physical education of the growing generation in accordance with the requirements of education and upbringing. Considering that physical education is not only a physical education lesson at school, but also a system of health-related activities outside the classroom and outside the school, the system of physical education in educational institutions at the present stage implies not only strengthening the health of young people, but also the comprehensive development of biological and psychological needs in the personality, the development of an active attitude and a good attitude to life. Such an important methodology is directly related to the system of education in higher educational institutions, which plays a leading role as a scientific and educational subject, and carries out the training of future teachers in the professional direction in the field of physical education. Currently, the direction of developing curricula in general secondary schools has changed. However, all of them do not take into account where schoolchildren are studying, they indicate the basic skills and abilities that they must master, the rules and conditions for passing the learning norm. The performance of physical education exercises provides complete information about the level of motor readiness. However, these programs are basic, exemplary in nature, so each teacher can make changes and additions to them, changing them in accordance with local conditions and traditions.

The importance of training active, well-being and physical culture specialists who are able to creatively solve physical education problems, master innovative processes and innovative directions in a changing life environment, critically approach practice, and implement physical education tasks is increasing.

Main section. The study of physical education, new technologies and best practices in conjunction with the principles of national and universal human values is one of the goals and objectives of pedagogical science arising from today's demands. Considering the essence of physical education in accordance with the demands of today's modern times is

determined by the recognition of a person not only as a product of the environment in which he lives, but also as a subject whose physical culture, moral relations, and worldview are manifested in the actions of that environment. Significant changes in society are bringing about changes in the goals and aspirations of a person, his way of life and behavior, as well as in his personality as a subject. In addition, the need to conduct a comprehensive study of the nature, essence, origin and functions of health, physical culture and spiritual values in society, and to consider the physical education of students in connection with the issue of health, physical culture, and spiritual values, confirms the relevance of our topic.

Competitive education in our country is the most important task of the educational sector. The main goal of our country's educational policy is to equalize the level of education with the leading countries in development. We can clearly say that one of the prerequisites for joining the top fifty developed countries is high-quality and competitive education. Therefore, the main principles and tasks, actions, and methods of education in schools and colleges in our country are organized with this goal in mind.

There are various methods and approaches to achieving this goal. One of them is the effective use of new teaching technologies. Paragraph 8 of Article 18 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education" states: "The possibility of developing educational programs implemented experimentally in educational organizations in order to test new teaching technologies and introduce new educational content" [1]. In this regard, a new education system has been introduced in many schools and colleges in our country, turning to the world educational space. Countries with developed education and science in their own way are undoubtedly leading and will always be at the forefront in any area of national development. We must try not to lag behind.

The purpose of the subject "Physical Education" in technical and vocational educational organizations still requires supplementation and development, in this regard, there is a need to create a scientifically based direction for it. The most effective of the searches in this direction is the study of the use of non-traditional teaching aids in physical education classes. Physical education is a branch of the field of education and upbringing of the growing younger generation and serves the comprehensive development of the student, his growth as a strong and powerful person, the formation of a person suitable for long-term creative work, and the preparation of him for patriotism.

The increasing demand for specialists in the new direction of the sports and physical education system in our country, due to various areas of application, their knowledge and ability in training, and the compliance of qualifications with modern requirements require the implementation of very important work, and the issues of improving the professional training of future teachers in accordance with the standards and content of education are urgent. The full implementation of the identified tasks is directly related to the physical education system. Physical education is one of the pedagogical activities aimed at improving health, education, development, and upbringing, and it is aimed at improving the student's health level, strengthening his natural strength, independently performing physical exercises in accordance with the hygienic foundations of the body and the capabilities of physical and motor abilities, constantly developing himself, and accustoming him to be cheerful and alert. The strength of the health of our future generation, a healthy lifestyle, are directly related to the personality of the college teacher and the level of his theoretical and practical training in higher education. In this regard, the

preparation of future teachers for the correct organization of work on the implementation of the physical education system for students should be considered an integral part of professional training. Physical education and sports specialists, along with their involvement in solving complex social problems, should also be their spiritual guide and supervisor in solving educational and educational tasks in accordance with the psychological characteristics of students.

The use of new technologies in physical education classes for students is subject to the general laws of teaching and upbringing. Therefore, during its implementation, it is necessary to be guided by general pedagogical principles that reflect these laws, taking into account the age and gender characteristics of physical education. These principles include: comprehensiveness, awareness and activity, gradual action, repetition, visualization, individuality, and inquisitiveness.

The continuous process of the educational process is reflected in three main principles:

- a) the educational process should be multi-year and year-round;
- b) the impact of each subsequent lesson during the lesson

Results and Discussion. The principle of gradual and high-level increase in physical loads is associated with the continuous development of their volume and intensity, the gradual complication of the requirements for the preparation of the student. The gradual complication, sequence of classes should correspond to the capabilities and levels of preparation of the student and ensure a continuous increase in their sports achievements. The principle of a gradual change in physical loads indicates the wave nature of their dynamics, since it can be characteristic of a relatively small fragment of the educational process, or of the stages of classes and a whole era.

Any type of sports technique and methods of teaching it to a new level have their positive aspects, but they cannot fully ensure fast and effective training in isolation, therefore, in the process of mastering sports techniques, all methods and approaches are used in a complementary manner. More often, they are used simultaneously.

Mastering movements in a certain sequence, and their definition. In particular: to form a positive motivation for learning in students who are preparing; to form knowledge about the essence of motor movements; to form a complete understanding of the movements learned in each type of sport; to master the learned motor movements as a whole. Thus, teaching movement is to acquire knowledge, to form flexibility of movement and to educate the qualities of forming appropriate physical exercises. The analysis showed that the organization and management of the educational process in general education schools includes structures characteristic of educational and sports institutions - goals, general and specific (special) tasks, methods and principles, a clear orientation, theoretical and practical content of educational material implemented in the educational process. The beginning of the chosen path of a student-athlete in this educational space is also a clear structure or content of the initial period of study at school.

Conclusion. The use of non-traditional teaching methods in physical education classes allows us to improve the technologies of physical education development of students; to educate students in morality in physical education classes, to change the psychophysiology of the individual through physical education: to form self-regulation; to improve physical education classes through interdisciplinary communication; to develop physical abilities through spiritual values; to develop psychophysiological abilities of the

individual through relaxation; to develop the possibilities of mental energy and physical education in a coherent manner, etc.

Taking into account modern requirements, in order to fully and successfully solve the tasks of physical education in schools, it is necessary to thoroughly study the natural environment and the conditions of human motor activity. One of the important parts of this problem is the study of the pedagogical aspects of the development of motor functions in school-age children.

The first condition is to teach motor actions. The more motor experience students have, the faster new types of motor actions are formed in them. Finally, the extensive program training of students with the introduction of basic gymnastic games, swimming, skiing, sports exercises contributes to the formation of motor functions.

The second condition is the development of physical properties. The higher their development, the more successful the motor skills, the more effective the motor actions are formed. It is necessary to develop all physical properties evenly, paying attention to the speed of individual movements, flexibility, agility, and sustained muscle strength of children 6-7 years old, the speed, agility, and sustained muscle strength of children 8-10 years old, the speed of the force level of children 10-13 years old, and the maximum force level and speed of children 14-16 years old.

The third condition is to teach the skills of using muscle strength and accurately assessing the movement performed over time. The implementation of these conditions depends on the activity of the teacher. All conditions of pedagogical influence in the process of teaching motor actions should act together, since the indicators of motor functions are the formation of motor skills. Ignoring any of them can delay or complicate the learning process. However, one cannot rule out the fact that the 3rd condition plays a special role. Speaking about the ability to control movement, I.P. Pavlov said: "If a person does not feel every moment of his movements, then he can control them." Of course, one of the successful conditions for successfully teaching students to motor skills is to educate them in the ability to control movements, which is closely related to the ability to control movements performed in time, space and muscle strength, which contributes to the development of motor skills.

LIST OF REFERENCES:

1. The Law of the Republic of Kazakhstan "On Education". 2017.
2. G.Sh. Kuanyshov "Theory and Methodology of Physical Education" Almaty. 2002.
3. Mesnin V.R. Fundamentals of Management - M: Triada LTD, 2015
4. S. Kaliyev "Kazakh Education" Almaty. 2020

УДК 3780168111611

ЯЗЫК И КУЛЬТУРА В СПОРТЕ: ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Каден А.Б., студентка 1 курса,
Научный руководитель: Айтуганова А.Н., магистр педагогических наук, старший преподаватель кафедры казахского, русского и иностранных языков
Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Аннотация. В условиях глобализации спорт становится важным средством межкультурной коммуникации, что требует нового подхода к образовательным программам. В данной статье рассматриваются влияние глобализации на язык и культуру в спортивной сфере, роль спортивной терминологии и языковой адаптации, а также анализируются образовательные стратегии, способствующие интеграции языка и культуры в спортивное образование. Важное внимание уделяется разработке билингвальных программ для спортсменов и тренеров, внедрению языковых курсов в спортивные академии и использованию цифровых технологий. Статья подчеркивает необходимость формирования глобальной спортивной культуры, основанной на взаимопонимании и уважении к языковому и культурному разнообразию.

Ключевые слова: глобализация, спорт, язык, культура, межкультурная коммуникация, спортивное образование, билингвальные программы, спортивная терминология, цифровые технологии, международное сотрудничество.

Спорт является не только важной частью физической активности и здоровья, но и мощным инструментом межкультурной коммуникации. В современном мире глобализация затронула все сферы жизни, в том числе и спортивную индустрию, что привело к необходимости адаптации языка и культурных аспектов в спортивном образовании. Взаимодействие спортсменов, тренеров и спортивных организаций из разных стран требует эффективного межкультурного общения, что невозможно без единого языка и понимания культурных особенностей. Мы считаем, что влияние глобализации на спорт проявляется в распространении единых стандартов, международных правил и унифицированной спортивной терминологии. Например, английский язык стал доминирующим средством общения в международных соревнованиях, а спортсмены и тренеры вынуждены осваивать его для успешной карьеры. Однако, несмотря на общий язык, культурные различия продолжают играть важную роль в спортивной среде, влияя на стили управления, подходы к тренировкам и взаимодействие в командах.

Глобализация способствует усилению международного сотрудничества в спорте, что проявляется в расширении календаря международных соревнований, увеличении числа иностранных тренеров и спортсменов в национальных командах, а также в популяризации различных видов спорта в новых регионах. Олимпийские игры, чемпионаты мира и другие международные турниры стали площадками для культурного обмена, способствующего сближению народов.

Одним из ключевых аспектов глобализации в спорте является унификация спортивных правил и терминологии. Международные федерации устанавливают

стандарты, которые должны соблюдать все участники соревнований. Это требует от спортсменов и тренеров знания не только спортивных навыков, но и специфического языка, на котором ведется судейство, освещение событий и коммуникация между командами. Однако процесс глобализации имеет и свои вызовы. Национальные традиции в спорте могут конфликтовать с международными стандартами, а культурные различия в поведении, этикете и подходах к тренировкам требуют адаптации со стороны всех участников. Поэтому образовательные подходы, направленные на формирование межкультурных компетенций, становятся неотъемлемой частью подготовки спортсменов[1].

Язык играет ключевую роль в спортивном взаимодействии, обеспечивая координацию действий внутри команды, общение с судьями, тренерами и журналистами. На международном уровне английский язык стал основным средством общения, что делает его изучение необходимым для спортсменов, стремящихся участвовать в соревнованиях мирового уровня.

Помимо английского, на международной спортивной арене используются и другие языки. Например, французский является официальным языком Олимпийских игр наряду с английским. Это исторически связано с тем, что основатель современного олимпийского движения, Пьер де Кубертен, был французом, а Международный олимпийский комитет изначально базировался во Франции[2].

Национальные традиции и культурные особенности оказывают значительное влияние на методики тренировок, поведение спортсменов и взаимоотношения внутри команд. Например, в восточных странах, таких как Китай и Япония, дисциплина и уважение к тренеру являются основными принципами спортивного воспитания. В западных странах, таких как США и Великобритания, больше внимания уделяется индивидуальному развитию и самовыражению спортсменов. Мультикультурные образовательные программы помогают спортсменам адаптироваться к международной среде и развивать гибкость мышления[3].

Глобализация оказывает значительное влияние на язык и культуру в спорте, делая межкультурную коммуникацию важным элементом профессиональной подготовки спортсменов и тренеров. Английский язык становится основным средством общения, а унификация спортивной терминологии облегчает взаимодействие на международной арене. Однако культурные различия продолжают играть важную роль, влияя на тренировочные методы и поведение спортсменов. Образовательные подходы, направленные на развитие языковых и межкультурных компетенций, становятся необходимыми в современном спортивном образовании. Билингвальные программы, языковые курсы, цифровые технологии и международные обмены помогают спортсменам адаптироваться к требованиям глобализированного мира. В дальнейшем важно развивать стратегии, позволяющие учитывать культурное разнообразие в спортивной сфере, формируя уважительное отношение к традициям разных народов и создавая гармоничную международную спортивную среду[4].

Глобализация оказывает значительное влияние на развитие спорта, способствуя расширению международного сотрудничества, унификации спортивной терминологии и активному культурному обмену между странами. В условиях современного мира спорт стал не только средством физического развития,

но и мощным инструментом взаимодействия народов, стирающим границы между странами и культурами[5].

Одним из важнейших аспектов глобализации является стандартизация спортивной терминологии. Международные спортивные организации стремятся к унификации правил и терминов, чтобы облегчить коммуникацию между участниками соревнований.

Международные федерации, такие как FIFA (Федерация футбола), FIBA (Международная федерация баскетбола) и МОК (Международный олимпийский комитет), разрабатывают единые термины, которые применяются во всех странах. Это помогает избежать разночтений в трактовке правил. Онлайн-курсы, мобильные приложения и автоматические переводчики помогают спортсменам изучать спортивную терминологию на разных языках, упрощая адаптацию к международным стандартам.

Таким образом, унификация терминологии способствует более точному и эффективному взаимодействию спортсменов, тренеров и судей на глобальном уровне.

Глобализация усилила влияние международных спортивных организаций, которые не только регулируют спортивные соревнования, но и способствуют культурному обмену.

Многие страны организуют обменные программы для спортсменов, тренеров и судей, что способствует не только профессиональному росту, но и культурному взаимодействию[6].

Язык играет ключевую роль в спортивной сфере, обеспечивая эффективное взаимодействие между спортсменами, тренерами, судьями и организаторами соревнований. В условиях глобализации особенно важно наличие единого языка общения, который помогает унифицировать правила, терминологию и процедуры в спорте.

Общий тренд в спортивной терминологии – постепенная унификация и распространение англоязычных терминов во всех странах [7].

С развитием технологий используются автоматические переводчики и системы субтитров, которые помогают зрителям понимать трансляции международных соревнований.[8]

В условиях глобализации спорт становится важной платформой для межкультурного взаимодействия. Для успешной коммуникации между спортсменами, тренерами и организаторами соревнований необходимо владение международной спортивной терминологией. Особое внимание уделено развитию билингвальных программ, внедрению языковых курсов в спортивные академии и использованию цифровых технологий для изучения спортивной терминологии.

Некоторые спортивные академии начали применять искусственный интеллект (ИИ) для языкового обучения. Например, чат-боты с искусственным интеллектом могут имитировать разговор с тренером или судьей, помогая спортсменам тренировать языковые навыки в реальных ситуациях.

Глобализация спорта требует новых подходов к языковому и культурному образованию спортсменов и тренеров. Развитие билингвальных программ, внедрение языковых курсов в спортивные академии и использование цифровых

технологий значительно повышают уровень коммуникации в международной спортивной среде.[10]

Выводы - Билингвальные программы помогают спортсменам адаптироваться к международным соревнованиям и эффективно взаимодействовать с зарубежными коллегами.

- Включение языковых курсов в программы спортивных академий способствует развитию профессиональных навыков спортсменов.

- Цифровые технологии (онлайн-курсы, мобильные приложения, искусственный интеллект) делают процесс изучения спортивной терминологии более доступным и эффективным.

Таким образом, интеграция языка и культуры в спортивное образование играет ключевую роль в профессиональном росте спортсменов и тренеров, а также в развитии мирового спорта в целом.

Глобализация привела к расширению международного сотрудничества в спорте, что требует от спортсменов, тренеров и спортивных специалистов владения иностранными языками и знания культурных особенностей других стран.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Андреева, О. В. Межкультурная коммуникация в спорте // Вестник спортивной науки. – 2021. – №3. – С. 45-52.
2. Блинова, Т. А. Глобализация и спорт: влияние международных контактов на развитие спортивного образования // Современные исследования спорта. – 2020. – №2. – С. 33-41.
3. Васильев, К. П. Роль английского языка в международном спортивном сообществе // Образование и спорт. – 2019. – №4. – С. 12-18.
4. Козлова, Н. Е. Билингвальное образование в спортивных академиях // Язык и культура в спорте. – 2022. – №1. – С. 89-97.
5. Smith, J. Globalization and Sport: The Role of Language and Culture // International Journal of Sports Studies. – 2021. – Vol. 15, No. 2. – P. 76-84.
6. Brown, A. Sports Terminology and Multilingual Communication in International Competitions // Journal of Sports Linguistics. – 2020. – Vol. 12, No. 3. – P. 44-59.
7. Международный Олимпийский комитет. Официальные языки и коммуникация на Олимпийских играх [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.olympic.org>.
8. FIFA. Language Policy in International Football [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.fifa.com>.
9. UNESCO. Sport and Multicultural Education [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.unesco.org>.
10. Иванов, Д. В. Использование цифровых технологий в обучении спортивной терминологии // Технологии в образовании. – 2023. – №2. – С. 102-110.

УДК 8100112/18

ТЕРМИНЫ И ФРАЗЫ: ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ СПОРТА И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ОБУЧЕНИЕ ЯЗЫКАМ И МЕЖКУЛЬТУРНУЮ КОММУНИКАЦИЮ

Кудайбергенов А., - студент 1 курса,
Научный руководитель: Акылбаева Т.Ж.,
ст.преподаватель каф.каз.русского иностранных языков
Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Аннотация. Спорт играет значительную роль в интернационализации и межкультурной коммуникации, способствуя языковому обучению и взаимопониманию. Казахские конные виды спорта, такие как көкпар, бәйге и аударыспақ, укрепляют национальную идентичность и привлекают международное внимание, способствуя распространению казахской культуры. Участие в спорте помогает развивать языковые навыки через общение с носителями языка, командную работу, мотивацию, культурный обмен и изучение специализированной лексики. В результате, спорт становится эффективным инструментом для развития языковых навыков и улучшения межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: Интернационализация спорта, межкультурная коммуникация, казахские конные виды спорта, культурное наследие, международные соревнования, национальная идентичность, көкпар, бәйге, аударыспақ, куме алу, жамбы ату.

История зарождения игры "Куме алу" (или "Теңге ілу") уходит корнями в древние времена. Точная дата возникновения игры "Куме алу" неизвестна, так как она имеет очень древние корни и передавалась из поколения в поколение устно. Однако, можно сказать, что эта игра появилась несколько столетий назад среди кочевых народов Центральной Азии. Игра использовалась как способ демонстрации ловкости и мастерства всадников.

Именно это соревнование особенно впечатлило Александра Македонского во время его похода в Среднюю Азию. По словам историков, увидев куме алу, он заявил: «Это истинная подготовка для боевого всадника». Во времена кочевников, всадники постоянно находились в движении и были обязаны развивать навыки управления лошадьми и оружием. "Куме алу" возникла как игра, которая позволяла тренировать эти навыки. Игра проводилась на различных праздниках и торжествах, что позволяло участникам продемонстрировать свои умения перед собратьями и гостями. Всадники должны были, не спешиваясь с лошади, на полном скаку подбирать с земли предметы, такие как монеты или другие мелкие вещи. В далекие времена вместо монет для игры использовались серебряные слитки. Это требовало от участников превосходного контроля над лошадью, быстрой реакции и ловкости. В настоящее время «Теңге ілу» — один из национальных казахских видов конного спорта, в котором участники демонстрируют свою ловкость и скорость. Целью игры является за короткое время собрать пять мешочков с деньгами, расположенных по дистанции длиной 150 метров.

В игре участвуют две команды, каждая из которых состоит из равного количества всадников. Сначала определяется линия старта, откуда будет начинаться забег. Первый мешочек с деньгами располагается на расстоянии 75 метров от стартовой линии, а остальные мешочки находятся на расстоянии 10-15 метров друг от друга. Игра начинается с выхода по одному участнику от каждой команды. По сигналу ведущего, лошади начинают бежать. Спортсмен должен левой рукой коснуться мешочка, поднять его и выбросить. За каждый поднятый мешочек команде игрока присуждается по одному очку. В знак подтверждения судья поднимает флажок. Для большего интереса зрители могут снова наполнить узелки деньгами, добавляя элемент азарта и непредсказуемости. Побеждает команда, набравшая наибольшее количество очков.

Соревнования по "Теңге ілу" совместно с другими казахскими конными играми проводятся на различных торжествах, фестивалях и праздниках, особенно на Наурыз. Международные соревнования проходили на «всемирных играх кочевников 2024» в Астане, где мы заняли три первых места (в 3х категориях) из 13 стран участниц. Кроме того, молодые люди обучаются этой игре перед тем, как участвовать в другой национальной игре — кокпар, где также необходимо наклоняться к земле сидя на коне, но уже нужно поднимать тушу козла.

Кокпар – одна из древнейших кочевых игр в Казахстане. Ее также можно назвать и своеобразным наездническим «футболом» кочевников. Эта игра была распространена в древности не только среди казахов, но и у алтайцев (кок-бору), кыргызов (улак-тартыш), башкир (кук-буре) и многих других народов Азии. Раньше в игру играли, возвращаясь с охоты. В нее играли много сотен лет. Это своего рода целая культура, воспитавшая не одно поколение искусных наездников и воинов.

В древности группа наездников гналась за волком. Самый быстрый всадник убивал зверя дубиной и перекидывал его через седло. Остальные наездники, шутя, пытались отнять волка. Изначально вместо козлиной туши казахи использовали тушу волка. Название "кокпар" происходит от казахского слова "көк бөрі", что в переводе означает "синий волк". Когда охотники не могли поделить красивую шкуру волка, объявлялось состязание.

Играли в кокпар в древности аулами по всей степи. По правилам игры, тушу волка нужно было донести до своей юрты, а не до казана, как это делают сейчас. Только если туша оказывалась внутри дома, счастливчик становился ее полноправным обладателем, поэтому кроме борьбы, частыми были и погони. Часто ссоры между друзьями разрешались с помощью игры кокпар. Товарищи соревновались аулами, и после игры победившая сторона приглашала проигравших на общий дастархан. Гостей угощали мясом трофея, чтобы во время трапезы исчезла любая неприязнь. Древняя игра казахов и других народов Центральной Азии переживает новое возрождение. Современный кокпар отличается от того, в который играли наши предки. Теперь это официальный национальный вид спорта с современным обликом и строгими правилами.

Игру проводят на специальном поле размером 220 на 75 метров. Ворота обозначают флажками или делают углубление в земле — казандык. Однако в последнее время от казандыка всё чаще отказываются из-за частых травм. Игроки делятся на две команды по 10-12 человек, но одновременно на поле находятся только по четыре игрока от каждой команды. В течение игры участники постоянно выходят

на замену, так как кокпар требует значительной физической выносливости. Играть с козлиной тушей непросто, потому что она весит около 40 килограммов, и хватать её можно только одной рукой. Попытки заменить тушу муляжом оказались неудачными — их было неудобно держать, особенно на высокой скорости.

Кокпар — жестокая, но зрелищная игра. Современные правила игры сформировались только в XX веке и чем-то напоминают хоккей. В кокпаре есть несколько периодов (от двух до трёх) по 20 минут каждый, а также штрафные броски и удаление с поля. Физическое увечье соперников запрещено. Примечательно, что в кокпаре нет возрастных ограничений. Если здоровье позволяет, даже мужчина пенсионного возраста может играть за профессиональную команду. Важна не только подготовка наездника, но и спортивная форма лошади. Для кокпара выводят специальных коней, скрещивая разные породы. Идеальный возраст для лошади, показывающей хорошие результаты в кокпаре, — 5–6 лет. К этому возрасту происходит полное физическое созревание коня, он набирает максимальную мышечную и костную массу.

В кокпаре используют только жеребцов, кобылицы не участвуют в игре.

С образованием Федерации национальных конных видов спорта Республики Казахстан кокпар получил мощный толчок к развитию. Сейчас наша страна активно налаживает международные связи в этой дисциплине. С появлением федерации соревнования по кокпару стали масштабнее и регулярнее, появился календарный план всех спортивных мероприятий - от республиканского до областного уровня.

В настоящее время практически во всех областях Казахстана есть клубы и спортивные детско-юношеские школы, в которых культивируется кокпар. Спортсмены в этих учреждениях тренируются, участвуют в соревнованиях, получают звания и разряды. Самым значимым соревнованием по этому виду спорта в стране является Чемпионат Республики Казахстан.

На V Всемирных играх кочевников, проходивших в Астане, наша сборная заняла первое место, соревнуясь с девятью странами. Эти игры не только сохраняют традиции и культурное наследие, но и способствуют развитию международных связей и популяризации национальных видов спорта.

В переводе с казахского языка «Аударыспак» означает «борьба верхом на лошадях». История возникновения игры связана с кочевой культурой казахов, для которых лошадь была не только средством передвижения, но и верным спутником в бою.

«Аударыспак» зародился как тренировочный метод для воинов, позволяя им оттачивать свои навыки верховой езды и боевого искусства. Участники этой игры должны были не просто удержаться в седле, но и постараться сбросить соперника с его лошади, что требовало значительных физических усилий и умения управляться с лошадью.

Еще в недалеком прошлом обучение аударыспаку начиналось с детства. Мальчика очень рано приучали к седлу. Первые свои схватки он проводил сидя верхом на жеребятках, баранах или молодых бычках. Большую практическую ценность имели также разнообразные игры, например, жаяу аударыспак, где роль лошади исполнял напарник.

На определенном этапе истории казахского народа она пользовалась такой популярностью, что её воспевали народные певцы — бахсы, а в недалеком прошлом

семиреченский композитор Байсерке (1841–1906гг.) создал произведение «Жекпе-жек» («Поединоқ»; дословно – «один на один»), посвященное аударыспак.

Аударыспак представляет собой единоборство двух всадников, где каждый участник стремится сбросить или стянуть соперника с лошади, либо заставить его коснуться земли любой частью тела. Поражение засчитывается даже в случае касания земли одним пальцем руки. Наивысшая честь — перетянуть соперника на свою лошадь и уложить его поперек седла.

Правила "Аударыспак" включают четко регламентированные этапы и требования к участникам. Участники выступают с обнажённым торсом и повязанным поясом, каждый на своём коне. Соревнования проводятся на специально оборудованной площадке. Площадка для аударыспака имеет форму круга с диаметром 15 метров. Первый борец выходит на площадку с красным поясом, второй — с синим поясом.

По правилам, участники могут увлекать соперника только вперёд и к себе, при этом разрешены захваты за руки, ноги или пояс. Дополнительные баллы начисляются за вытеснение лошади соперника за пределы площадки. Запрещено использование камчи, захваты за волосы, выкручивание рук, а также удары по лицу или корпусу противника.

Для участия в аударыспак выбираются резвые и сильные лошади с хорошо подогнанными седлами. Эти факторы играют важную роль в успешном исходе поединка.

Аударыспак часто проводится на крупных национальных праздниках, таких как Наурыз. В Казахстане также проходят чемпионаты и турниры по аударыспаку, включая Чемпионат Республики Казахстан. Кроме того, аударыспак является одной из дисциплин на Всемирных играх кочевников. На последних играх наши спортсмены заняли 5 первых мест из 6 возможных.

Переходя к следующей игре стоит добавить, что стрельба из лука — одно из самых захватывающих зрелищ в рамках прошедших 5х Всемирных игр Кочевников

Издrevле в Казахстане меткость стрелка определяли по его успехам в состязаниях жамбы ату (в переводе с казахского – «стрелять по слитку серебра»). Аналогичные турниры известны и у других тюркоязычных народов – киргизов, узбеков, таджиков, а также на Кавказе, в Японии и даже на Украине. У всех вариантов игры есть небольшие различия в правилах, однако в игре каждого народа можно заметить одно сходство. Игра могла проводиться как верхом на лошади, так и с пешим участником. В игре есть приз, который подвешивают на тонкой веревке из конского волоса, ремешке, шесте или жиле. Приз устанавливался на определенной высоте, но условия менялись в зависимости от ценности приза: чем ценнее приз, тем сложнее его заполучить. В Казахстане обычно дистанция составляет примерно 150 метров. Только превосходный воин и прирождённый лидер был способен на полном скаку выстрелом из лука перебить тонкий подвес и забрать приз стоимостью в несколько отар овец. Победитель становился героем. В казахском эпосе о Кобланды-батыре также упоминается жамбы ату. Примечательно, что в этом случае «призом» объявлена свадьба с дочерью хозяина.

Эта игра пользовалась большой популярностью в дореволюционном Казахстане, хотя точное время её появления остается неизвестным. Учёные считают,

что её корни уходят в монгольскую культуру и относят её происхождение к периоду с конца XIII до начала XIV века, во времена правления династии Юань.

Во времена Советского Союза интерес к игре и в целом к наездничеству снизился, но после обретения Казахстаном независимости, игра снова начала набирать популярность. Начиная с 2014 года, в Казахстане проводятся турниры и республиканские чемпионаты по жамбы ату. Правила игры были несколько изменены и модернизированы. Также была создана Федерация «Жамбы ату», а в Астане прошел международный турнир, в котором приняли участие одиннадцать стран.

Соревнования проходят по следующим правилам: в каждой дисциплине участвует один спортсмен, возраст участников должен быть не менее 18 лет. На финишной точке устанавливается жамбы размером с копыто жеребца на столбе высотой 3-4 метра. Всадник, скачущий галопом, должен поразить жамбы. Участник стреляет по трем мишеням, не останавливая лошадь: первая мишень расположена так, что всадник стреляет вперед; вторая мишень сбоку; третья мишень позади. У каждого стрелка есть четыре подхода (всего 12 выстрелов). Оцениваются скорость и точность попадания стрелы в мишень. Перед каждым подходом участники должны доставать стрелы из колчана, запрещено держать их в руках или зубах. Если стрелок пропускает мишень, ему вычитают балл. Время прохождения дистанции также учитывается при подсчете баллов.

Требования к стрелкам: каждая команда должна выступать в национальной одежде своей страны. Каждый стрелок должен иметь собственный лук, колчан и стрелы. Важным отличием от обычной стрельбы из лука является использование настоящих деревянных луков и стрел, а не спортивных.

На Играх кочевников, в которых участвовали 76 спортсменов из 26 стран, наши джигиты продемонстрировали впечатляющие результаты, заняв пятое, шестое, девятое и десятое места.

Жамбы ату не только сохраняет культурное наследие, но и способствует укреплению национальной гордости и самобытности.

Байге — это традиционные конные скачки, которые играют ключевую роль в культуре тюркских народов, особенно казахов. Эти соревнования совмещают в себе спортивную борьбу и культурное наследие, отражая древние обычаи кочевого образа жизни. В наше время этот вид конного спорта сохраняет свою значимость и продолжает процветать, оставаясь символом выносливости, мастерства и силы.

Лошади всегда играли ключевую роль в жизни казахов и других кочевых народов Центральной Азии. С древних времён они были не только средством передвижения, но и символом богатства, статуса и выносливости. Байге, как форма соревнований, возникла из необходимости тренировать лошадей для долгих переходов через степи и труднопроходимые местности.

Кочевые народы полагались на своих скакунов для выживания. Лошади помогали перевозить имущество и были главной опорой в перемещении между пастбищами. Соревнования, такие как байге, помогали отбирать самых сильных и выносливых животных, способных преодолевать большие расстояния.

Байге проводилась по случаю важных событий в жизни кочевников, таких как свадьбы, рождение детей, поминки или большие праздники — той. Она служила не

только способом развлечения, но и важным социальным мероприятием, укрепляющим связи внутри общин.

Ни один традиционный праздник кочевников не проходит без соревнования конников. Как национальный вид спорта байга характерна не только казахам но и для алтайцев, башкир, киргизов, татар и узбеков. Однако похожие состязания исторически укоренились и остаются популярными у бурят, монголов, тувинцев, якутов, венгров и многих других народов. Конные скачки поражают своей зрелищностью и энергетикой

может быть поэтому соревнования Аламан байге включены в международные спортивные состязания по этническим видам спорта «Всемирных игр кочевников»

Аламан-байга, наиболее популярны в Казахстане. Официально байга несколько раз в году проводится на ипподроме «Аламан» в поселке Кокбастау, ипподроме «Талдыкорган» в городе Талдыкорган, новом ипподроме в поселке Райымбек Карасайского района, а также на ипподромах в других областях и городах Казахстана.

Неофициальная же байга организуется гораздо чаще, и любой праздник или памятная дата, будь то свадьба, юбилей или годовщина памяти родителей, может служить поводом для проведения байги в том или ином ауле, поселке. Обычно за месяц или за 20 дней до скачек объявляется призовой фонд. Как правило, победителю байги полагается автомобиль. Иногда за первое место выставляется денежный приз.

Для владельцев лошадей участие в байге значительно проще и доступнее, чем в классических европейских скачках. Аламан-байга – это прежде всего соревнования на выносливость лошади. А шансы лошади на победу в основном зависят от степени ее подготовки и здоровья. Чтобы выставить лошадь на байгу, не нужны вступительные взносы, не требуется паспортов животных и доказательств их племенного использования.

Аламан байге – это соревнования для взрослых лошадей старше трёх лет. Дистанции в этом виде скачек варьируются от 20 до 100 километров, и основной акцент делается на выносливость лошади, так как скачки проходят по пересечённой местности или специально подготовленным трассам. В аламан байге участвуют исключительно местные породы лошадей, поскольку чистокровные скакуны, несмотря на свою скорость, не способны выдерживать длительные забеги. Этот вид байги имеет глубокие корни и в прошлом проводился на особо длинных дистанциях – вплоть до 100 километров. Однако из-за высокого риска травм и гибели лошадей такие забеги ныне редкость.

Тай жарыс – это соревнования для молодых лошадей, достигших двухлетнего возраста. В отличие от аламан байге, дистанции в тай жарыс не превышают 7 километров. Эти соревнования позволяют тренировать молодых лошадей и готовить их к более длинным забегам в будущем. Интересной особенностью тай жарыс является то, что наездниками выступают дети в возрасте 7-8 лет, для которых это отличная возможность продемонстрировать свои навыки и получить первые спортивные награды.

Кунан байге – это скачки для двухлетних жеребят, которые по своим параметрам схожи с тай жарыс, но отличаются возрастом лошадей и иногда

включают немного более длинные дистанции. Как и тай жарыс, эти соревнования служат тренировочной площадкой для молодых лошадей.

Байге, несмотря на свою популярность, часто подвергается критике из-за высокого уровня травматизма среди лошадей. Во время забегов на длинные дистанции, особенно при высокой температуре, лошади могут подвергаться чрезмерным нагрузкам, что нередко приводит к их гибели. Высокий риск обезвоживания и перенапряжения является неотъемлемой частью этого вида спорта, особенно когда лошади проходят подготовку с использованием метода «сушки».

Критики байге указывают на жестокие методы подготовки и высокий риск для животных. Однако сторонники этих соревнований считают, что байге является важной частью культурного наследия и символом силы и выносливости.

Байге — это не просто конные скачки, а важный элемент культурного наследия тюркских народов, отражающий их кочевой образ жизни и древние традиции. В этих соревнованиях ключевую роль играют выносливость, сила и тактическое мастерство как лошадей, так и наездников. Несмотря на современные изменения и критику, байге остается неотъемлемой частью казахской культуры, привлекая новых участников и зрителей. Для многих байге символизирует дух древних кочевников и сохраняет связь с историческим прошлым. В каждом скачке, в каждом ловком движении рук оживает дух степных воинов, напоминая нам о том, что истинные ценности не подвластны времени.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. prezi.com
2. Тенге алу (Кумис алу): история, правила и значение национальной казахской игры
3. TENGE-ILU.pdf
4. Национальные игры в Казахстане - Welcome.kz туры в Казахстан
5. Казахская национальная игра Аударыспак: правила, история и значение
6. 5-е Всемирные Игры Кочевников Астана 2024
7. <https://ru.sputnik.kz/20240910/kokpar-i-kok-boru-v-chem-raznitsa-natsionalnykh-igr-kazakhstan-i-kyrgyzstana-46982658.html>
8. <https://www.nur.kz/society/2038367-natsionalnye-skachki-s-bogatoy-istoriey-chto-nuzhno-znat-o-kazahskoy-bayge/>
9. <https://e-history.kz/ru/news/show/5704>

**I Республикалық ғылыми-практикалық конференция
«Тіл және мәдениет: жаһандану жағдайындағы қарым-қатынас»
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ
2025 жылдың 19 наурызы**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
I Республиканской научно-практической конференции
«Язык и культура: взаимосвязь в контексте глобализации»
19 марта, 2025г.**

**COLLECTION OF MATERIALS
I Republican scientific and practical conference
"Language and culture: interrelation in the context of globalization"
March 19, 2025**

ИБ №

Подписано в печать /////. Формат Бумага офсетная.

Печать цифровая. Объем . Тираж ...

Издательство “Smart University Press”

050040, г. Алматы, ул Кенесары хана, 54/43

Отпечатано в типографии издательства “Smart University Press”